

KARAGÖZ

Cevdet Kudret

2.

basım

BİLGİ YAYINLARI : 55
FOLKLOR DİZİSİ : 1

ISBN 975 - 494 - 351 - 6 (Tk. No.)
ISBN 975 - 494 - 352 - 4 (1. Cilt)
92 06 . Y. 0105 0498

Birinci Basım 1968

İkinci Basım (tıpkı basım)
Aralık 1992

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf 431 81 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99
Faks 431 77 58
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19 / 2
Telf 522 52 01 - 526 70 97
Faks 527 41 19
Cağaloğlu - İstanbul

CEVDET KUDRET

KARAGÖZ

cilt : 1

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : ozan sağdıç

baskı : adalet matbaacılık ltd. şti.
tel : 342 17 90

İ Ç İ N D E K İ L E R

Karagöz Üzerine	7
<i>Karagöz Oyununun Kısa Tarihi ..</i>	7
<i>Karagöz Oyununun Bölümleri</i>	18
<i>Karagöz Oyununun Dağarcığı</i>	22
<i>Karagöz Oyununun Kişileri</i>	26
<i>Karagöz Oyununun Genel Karakteri</i>	34
<i>Karagöz Oyununun Tekniği</i>	48
Basılmış Karagöz Oyunları Bibliyografyası	49
Oyunlarda Geçen Şarkıların Bulunduğu Başlıca Şarkı Mecnuaları	60
Oyunlar	61
<i>Abdal Bekçi</i>	63
<i>Ağalık</i>	95
<i>Aşçılık</i>	139
<i>Bahçe ..</i>	169
<i>Bakkallık</i>	215
<i>Balık</i>	259
<i>Bursalı Leylâ</i>	269
<i>Büyük Evlenme</i>	297
<i>Canbazlar</i>	331
<i>Câzûlar</i>	359
<i>Cincilik</i>	393
Tasvirler	411

KARAGÖZ ÜZERİNE

Karagöz, bir «gölge oyunu» dur. Bu oyun, deriden kesilmiş birtakım şekillerin (insan, hayvan, bitki, eşya v.b.), arkadan ışık verilerek beyaz bir perde üzerine yansıtılması temeline dayanır.

Karagöz Oyununun Kısa Tarihi

Doğu ülkelerine özgü bir sanat olduğu anlaşılan «gölge oyunu»nun ilkin Çin'den çıktığı söylentisi vardır. Bu Çin söylentisine göre, imparator Wu (hük. m.ö. 140-87), çok sevdiği karısının ölümü üzerine derin bir üzüntüye kapılır; Şav-Wöng adlı bir Çinli, imparatorun üzüntüsünü hafifletmek için, ölen kadının hayalini bir perde arkasından gösterebileceğini söyler; sarayın bir odasına gerdirdiği beyaz bir perdenin arkasından geçirdiği bir kadının perde üzerine düşen gölgesini, ölen kadının hayali diye sunar (m.ö. 121). M.s. XI. yüzyılda yazılmış bir Çin ansiklopedisinde bu olaydan söz edilmekte ve ansiklopedinin yazıldığı çağda gölge oyununun deriden yapılmış şekillerle pazar yerlerinde oynatıldığı belirtilmekte

imiş.¹ Batıda bu oyuna «Çin gölgeleri» adı verilmektedir. Bir başka söylentiye göre, gölge oyunu Hint'ten çıkmış, IV., V. yüzyıllarda Cava'ya geçmiştir; Cava'da *Wayang* adı verilen ve gerek şekilleri, gerek konuları bugüne değin korunan bu oyunlarda Hint efsanelerinin etkisi açıkça görülmekte imiş. Yapılan incelemelerden öğrendiğimize göre, Cava edebiyatında, evren, bir Wayang sahnesine, insanlar ve doğa da Wayang tasvirlerine benzetilmiştir.²

İslâm dünyasında, bu oyuna *hayâl-el-zıll* (*hayâl-i zıl*) [= gölge hayali], *zıll-el-hayâl* (*zıll-i hayâl*) [= hayal gölgesi], *hayâl-el-sitâre* [= perde hayali] v.b. adları verilmiştir. XI. yüzyıldan bu yana, İbni Hazm (994-1064?), İmam Gazzalî (1058-1111), Muhiddin-i Arabî (1165-1240), İbnülfâriz (1182-1235) v.b. gibi kelâmcı ve tasavvufçuların eserlerinde hayal sahnesi evrene, insanlar ve bütün varlıklar, perdedeki geçici hayallere benzetilmiş; oyundaki hayaller nasıl perde arkasındaki bir sanatçı tarafından oynatılıyorsa, evrendeki varlıkları da görünmeyen bir yaratıcının hareket ettirdiği anlatılmıştır. İslâm felsefesinin temel ilkelerinden biri olan bu dünya görüşünün kaynağı, Eflâtun'un ünlü «mağara» benzetmesine dayanmaktadır. Karagöz perdesinin bir «ibret perdesi» olduğu inancı, bu oyunun Türkiye'de gerçekçi ve toplumsal bir nitelik kazandığı devirlerde dahi sürüp gitmiş; oyun başlarken okunan «perde gazeli», tasavvuftan gelme mistik havayı korumuştur. XII. yüzyılın ikinci yarısında Selâhaddin-i Eyyubî (hük. 1175-1193) nin sarayında hayal oynatıldığı Guzûlî (? - 1412) nin *Me-tâli-el-Büdûr fî Menâzil-el-Sürûr* adlı eserinden öğreniliyor.³ Muhiddin-i Arabî *Fütûhât-el-Mekkiyye* (yazı-

¹ Georg Jacob, *Geschichte des Schattentheaters*, Hannover 1925, s. 8

² G. Jacob, ad. gec. s. 27-28

³ G. Jacob, ad. gec. es., s. 52-53; Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Temaşası*, 2. bas., 1942, s. 50

zılışı: 1203) adlı eserinde tasavvuf inançlarını anlatırken, *hayâl-el-sitâre* diye andığı gölge oyununu örnek diye ele alır ve: «İlkin perdeye Vassâf [= anlatıcı] denen kişi çıkar, Tanrının ululuğunu saygı ile anar; sonra, kendisinin ardından perdeye gelen türlü türlü suretlerle konuşur»⁴ der ki; bu sözlerden, hayal oyununun o tarihlerde nasıl oynatıldığı aşağı yukarı anlaşılmaktadır. Musullu yazar İbni Danyal (? 1310), Mısır'da Memlûk hükümdarı Baybars (hük. 1260-1277) devrinde yazdığı *Tayf-el-Hayâl* adlı oyun kitabının ön-sözünde, *hayâl-el-zill* denen gölge oyununun o tarihlerde Mısır'da pek çok oynandığını, aynı şeylerin tekrarlanmasıyla seyirciye bıkkınlık verdiğini, yeni şeyler arayan usta bir hayal oyuncusunun isteği üzerine bu kitabı yazdığını, eserinin eski oyunlara üstün olduğunu bildirmiştir.⁵

Gölge oyununun Türk toplumunda ne zaman kullanılmağa başlandığı kesin olarak belli değildir. Bu konuda ilkin Georg Jacob tarafından ileriye sürülen bir görüşe göre, gölge oyunu Çinli'lerden Moğol'lara, Moğol'lardan Türk'lere geçmiştir; Orta-Asya Türk'leri arasında kullanılan *kaburcak*, *kavurcak*, *kağurcuk* terimleri «gölge oyunu» anlamına gelmektedir.⁶ Daha sonraki incelemelerde de, Türkistan'da kullanılan *koğurcak*, *kavurcak*, *kaburcak*, *kolkurçak*, *çadır-hayal*, *hayme-şebbâzi* sözcüklerinin «gölge oyunu» anlamını taşıdığı —çeşitli kaynaklara dayanılarak— açıklanmış, «Anadolu Türkleri arasında yayılan hayal oyununun, Türk akınlarının istikametini takip ederek şarktan garba geldiği» varsayımı ileriye sürülmüştür.⁷ Son yıllarda yapılan incelemelerden⁸ öğ-

⁴ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 50-51

⁵ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 52

⁶ G. Jacob, ad. geç. es., Türkçe çev. Türklerde Karagöz, İstanbul 1938, s. 3, çev. ●. S. Gökyay.

⁷ Sabri Esat Siyavuşgil, *Karagöz*, İstanbul 1941, s. 26-30

⁸ Ahmet Kutsal Tecer, *Karagöz ve Kuklaya Alt Kısa Notlar*, «Türk Folklor Araştırmaları» dergisi, Karagöz özel sayı-

rendiğimize göre *hayal* sözcüğünün «gölge oyunu» anlamına alınması, söz konusu varsayımın bir yanlığı üzerine kurulduğunu ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki: eski metinlerdeki *hayal* sözcüğü «mücessem şekil» anlamına gelmekte, ve genel olarak hem «kukla oyunu», hem de «gölge oyunu» kavramlarını içine almakta; gölge oyunları içinse, ayrıca, *zıl-i hayâl* [= hayalin gölgesi] ya da *hayâl-i zıl* terimi kullanılmaktadır. *Hayal* sözcüğünün «gölge oyunu» anlamına kullanılması çok sonradır. Türkistan'daki *çadır-hayal*, İran'daki *hayme-şebbâzi* oyunlarının bir «gölge oyunu» değil, «ipli kukla oyunu» olduğu bu incelemelerle ortaya konmuştur. Bu konuda sözü edilen *kurçak*, *koğurçak*, *kavurçak*, *kaburçak* v.b. sözcükleri «bebek, kukla» anlamlarına gelmektedir.⁹ *Kolkurçak* (kol-kurçak) da «el kuklası» demektir. Metin And, Leningrad Etnografya Müzesi'nde korunmakta olan *kol-kurçak* ve *çadır-hayal*'in türlü örneklerini 1962 Martında Rusya'ya yaptığı gezide incelemiş, bunların «el kuklası» ve «ipli kukla» olduklarını görmüştür.¹⁰ Kukla oyunları da perde arkasında gizlenen bir sanatçı tarafından oynatıldığı için, kanıt diye ileri sürülen yazılardaki «perde» sözcüğü de, anlatılan oyunun gölge oyunu olduğuna kesin işaret sayılamaz. Sözgelimi, tarihçi Cüveynî (? - 1283) nin eserinde,¹¹ Çin'den gelen sanatçıların Moğol imparatoru Oktay (hük. 1227-1241) ın önünde oynattıkları oyun anlatılırken, «kendi memleketlerinin... acaip oyunlarını perdeden dışarı

şı, c. V, 1959, sayı 119; Metin And, *Eski Türklerde Kukla ve Gölge Oyunları Çeşitleri*, «Devlet Tiyatrosu» dergisi, Ekim 1963, sayı 21; Hellmut Ritter, Karagöz, «İslâm Ansiklopedisi», c. VI, 1955, s. 246

⁹ *Kuzurçuk*: kız çocuklarının insan suretinde yaparak oynadıkları bebek, kukla. (Kâşgarlı Mahmut, *Divânü lûgat-it-Türk*, c. I, s. 501, Ankara 1939, çev. B. Atalay)

Kurçak: put, heykel; kukla. (Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lûgatı*, c. III, s. 856, İstanbul 1943).

¹⁰ M. And. ad. geç. makale, s. 28

¹¹ Cüveynî. *Tarih-i Cihan-güşâ*, c. I, s. 163-164, Leyden 1912

getirdiler» denmektedir ki, «perdeden dışarı getirmek» sözü, bunun bir kukla oyunu olduğunu düşündürmektedir;¹² Fars şairi Attar'ın *Üştür-nâme* adlı eserinde raslanan bir parçada¹³ «Usta bir perde oyuncusu vardı, bilgin bir kişiydi, aslı da Türk'tü; nakkaşlıkta benzeri yoktu, her nereye gitse orada iş bulurdu; şaşılası renklerle süslü suretler yapar, daima kendikendine oynatır dururdu; yaptığı her suret zamanla bozulur, o da bir başkasını ortaya çıkarırdı; bütün suretler rengârenk nakışlı idi, her birini başka bir tarzda yapardı; oyun için yedi perde kurmuştu, hepsi rengârenk, nakışlı, boyalı idi.» denmektedir; oyuncunun beyaz bir perde değil de, «renkli ve nakışlı yedi perde kurmuş» olması, söz konusu oyunun da kukla oyunu olması gerektiğini akla getirmektedir.

Gölge oyununun Anadolu'ya ne zaman girdiği konusunda çeşitli söylentiler vardır:

Evliya Çelebi (1611-1682) ye göre, Karagöz ile Hacıvat, Anadolu Selçukluları zamanında yaşamış, bunların birbirleriyle tartışma ve çatışmaları «hayâl-i zıl»e konup oynatılmıştır. Evliya Çelebi, Hacıvat ile Karagöz üzerine şunları söyler:

Hacı Ayvad —ki Bursa'lı Hacı İvaz'dır— Selçukiler zamanında Yorkça Halil ismiyle müsemma peyk-i Resûlullah idi ki yetmiş yedi sene müddet Mekke'den Bursa'ya gidüb gelirdi. Efeli-oğulları namıyla ecdadları şöhret bulmuşdu. (...) Bu Efeli-oğlu, Mekke'den Bursa'ya gelirken beyn-el-Haremeyn eşkiyâ-yi Urbân Efeli-oğlu Yorkça Halil Hacı Ayvad'ı şehid idüb Bedr-i Huneyn'de defn eylediler. (...) Karagöz ise, İstanbul tekfuru «Kostantîwnin sâisi idi. Edirne kurbûndeki Kırkkilise'den bir mîr-i sâhib-kemâl, ayyâr-i cihan

¹² S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 48; Siyavuşgil, bu sözü, «perdeye çıkarmak» anlamında almıştır (Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 27).

¹³ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 27-28

*Kıbtî idi. Adına «Sofyozlu Karagöz Bâlî Çelebi» derlerdi. Tekfur Kostantî yılda bir kere Alâeddin-i Selçukî'ye gönderdikde Hacivat ile Karagöz'ün biribirleriyle mübâhase ve mücâdelelerini o zamanın pehlevanları hayâl-i zılla koyub oynatırlar idi.*¹⁴

Anadolu Selçuklu tarihinde üç tane Alâeddin vardır: I. Alâeddin Keykubat (hük. 1192-1237), II. Alâeddin Keykubat (hük. 1239-1254), III. Alâeddin Keykubat (hük. 1277-1302). Söz konusu «Alâeddin-i Selçukî» nin hangi Alâeddin olduğu anlaşılmıyor.

Halk ve karagözcüler arasındaki bir söylentiye göre ise, Sultan Orhan (hük. 1324-1362) devrinde Bursa'da bir cami yapımında Karagöz demirci, Hacivat da duvarcı olarak çalışıyormuş; ikisi arasında her gün sürüp giden nükteli konuşmaları dinlemek isteyen işçiler, işlerini güçlerini bırakıp onların çevresinde toplanır, bu yüzden de yapım işi ilerlemezmiş. Bunu öğrenen Sultan Orhan, Karagöz'le Hacivat'ı öldürtmüştü de, bir süre sonra iç-acısı çekmeğe başlamış; padişahın acısını dindirmek isteyen Şeyh Küşteri, bir perde kurdurmuş, Hacivat'la Karagöz'ün deriden yapılmış tasvirlerini (ya da, kendisinin sarı çedek pabuçlarını) perde arkasında oynatıp onların şakalarını tekrarlıyarak padişahı avutmuş.¹⁵ (Çin söylentisinde, ölen karısına acınan imparator Wu'yu avutmak için perde arkasından bir kadın geçirme olayı ile bu Türk söylentisi arasındaki benzerlik, ayrıca dikkate değer.)

Bu ikinci söylentiye göre, Karagöz ile Hacivat, XIV. yüzyılda yaşamış kişilerdir; hayâl-i zıl [= karagöz] oyunu ilkin Bursa'da çıkmıştır; bu oyunun kurucusu Şeyh Küşteri'dir (Kaynaklarda verilen bil-

¹⁴ Evliya Çelebi, Seyahatname, c. I, s. 654-655, İstanbul 1314

¹⁵ Bir başka söylentiye göre, olay I. Beyazıt (Yıldırım) (hük. 1389-1402) devrinde geçmiştir. (İmzasız makale, Şeyh Küşteri ve Karagöz, «Yeni Mecmua». Bursa için fevkalâde nüsha, c. IV, 1922, sayı 75/9.)

giye göre,¹⁶ Şeyh Muhammed Küşteri, İran'da Hozistan'ın merkezi olan «Şuster», ya da «Küşter» —Arap'ların söyleyişine göre «Tüster»— kasabasından Bursa'ya gelmiş, orada ölmüştür. Bursa'da, Şeyh Küşteri'nin olduğu söylenen bir mezar da vardır. Geleneğe göre, karagöz oyununun kurucusu ve karagözcülerin «pir»i sayılan Şeyh Küşteri'nin adı, perde gazellerinde sık sık geçer. İbni İsa Akhisari (? — 1559/1560) nin yazdığı bir «perde gazeli»nde de gölge oyununu Şeyh Küşteri'nin kurduğu ve bu oyunu tasavvufi bir anlam taşıdığı anlatılmıştır ki, bu gazel, hem eldeki en eski perde gazeli, hem de Şeyh Küşteri hakkındaki söylentilerin en eski belgesidir.¹⁷ Karagöz oyunlarında, olayların geçtiği perdeye «Küşteri meydanı» denir). Söz konusu söylenti, karagöz oyununun Anadolu'da XIV. yüzyılda meydana geldiğini anlatmakta ise de, şair Mesut bin Ahmet [= Hoca Mesut] in aynı yüzyıl ortalarında yazdığı (1350) ünlü *Süheyl ü Nevbahâr* adlı mesnevisinde şöyle bir beyte raslanmaktadır:

*Kişi kim hayal-bâz oyunun bilür
Çadır tutuban gice oynar olur.*

«Hayal-bâz oyununun çadır kurularak geceleri oynatıldığı» nı anlatan bu beyitteki «hayal-bâz oyunu» eğer «çadır-hayal» yani kukla oyunu değil de «zıll-i hayal» yani gölge oyunu anlamına geliyorsa, o zaman, karagöz oyununun XIV. yüzyıl ortalarında Anadolu'da herkesçe bilindiği, bu bakımdan, Anadolu'da daha eski bir geçmişi olması gerektiği; — Evliya Çelebi'nin sözlerini de gözönünde bulundurarak — Selçuklular devrine çıkmanın uygun olacağı düşünülebilir... Karagöz oyununun XV. yüzyılda Türkiye'de nasıl bir gelişme gösterdiğini anlatan belgeler elimizde yoksa da, Hamdullah Hamdi (1449-1503) nin *Yusuf ü Züleyha*

¹⁶ Kaynaklar için bk. G. Jacob, ad. geç. es., t. cev., s. 3-4; S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 55-61; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 36-38.

¹⁷ Söz konusu gazel ve İbni İsa Akhisari için bk. *Bursalı Leylâ*, s. 272.

mesnevisinde «lû'b-i hayal» e [= hayal oyunu'na] «tel-mih» yoluyla değinen bir beyit vardır.¹⁸ Bir şeye «tel-mih» yapılabilmesi için o şeyin çok tanınmış olması gerektiği gözönünde bulundurularak, hayal oyununun XV. yüzyılın ikinci yarısında herkesçe bilinen yaygın bir oyun olduğu düşünülebilir... XVI. yüzyılda «hayal-i zıl» oyununun yaygınlığını ve Türkiye'de eğlence sanatlarının başlıcalarından biri olduğunu gösteren epey belge vardır. Şeyhülislâm Ebüssuut Efendi (1490-1574) nin, «hayal-i zıl oyunu» nu «ibret gözüyle» seyretmenin cezayı gerektirmeyeceği yolundaki bir fetvası, bunların en önemlisidir.¹⁹ İbni İyâs (1448-1521 den sonra) adlı bir Arap tarihçisinin yazdığına göre,²⁰ I. Selim (Yavuz) (hük. 1512-1520) Mısır'ı aldığı yıl (1517), Cize'de seyrettiği hayal oyununu beğenmiş, oğlunun eğlenmesi için, Mısır'lı hayalciyi İstanbul'a götürmek istediğini bildirmiş. (O yüzyıla ait olduğu tahmin edilen bir Mısır hayal takımındaki tasvirlerden iki tanesinin Karagöz ve Hacivat'a benzerliği ayrıca dikkate değer²¹). Bu yüzyılda şehzadelerin sünnet düğünlerinde (1530, 1539, 1582) çeşitli eğlenceler arasında karagöz oynatıldığı da biliniyor.²² Bazı belgelerden öğrenildiğine göre, «hayal-i zılcı Kör Hasan » bu yüzyılın sonlarında en ünlü karagöz sanatçılarındanandır.²³ Yine bu yüzyılda yetişmiş

¹⁸ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 40

¹⁹ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 66; Mustafa Nihat Özön, Kanlı Kavak, 1941, s. 51

²⁰ İbni İyâs, Bedâ'iy-el-Zuhûr fi Vaka'iyi-el-Dühûr, c. III, s. 125, Kahire (Bulak) 1311/1312; bk. S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 65; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 40

²¹ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 64-65

²² G. Jacob, ad. geç. es., t. çev., s. 4-5

²³ Evliya Çelebi'nin aktardığı bir söylentiye göre, «Yıldırım Bayezid Han asrında 'Kör Hasan' namıyla yâd olunur. bir rind-i cihan ve musâhib-i Yıldırım Han» (Seyahatname, c. I, s. 652) olduğu ileriye sürülen bu sanatçının, son yıllarda bulunan iki belgeye göre, Yıldırım Beyazıt (hük. 1389-1402) devrinde değil, XVI. yüzyılın sonlarıyla XVII. yüzyılın başlarında yaşadığı ve 1616 da sağ olduğu anlaşıyor. (A. K. Tecer, ad. geç. makale).

kimi edebiyat sanatçıları (Hayalî, Baki, Lâmiî v.b.) bir benzetme ögesi olarak hayal oyununa değinmişlerdir... XVII. yüzyılda belgeler daha da çoğalmakta, oyunun yapısı, bellibaşlı kişileri, birkaç konusu ve ünlü karagöz oynatıcılarından bazıları üzerinde bilgi edinilmektedir. Evliya Çelebi, Naima, Abdi v.b. gibi yerli yazarların eserlerinden, ve o çağda İstanbul'da bulunmuş Avrupa'lıların anı ve gezi kitaplarından öğrenildiğine göre,²⁴ Ramazan ayında kahvehanelerde, başka zamanlarda da evlenme, doğum, sünnet düğünü v.b. dolayısıyla saray, konak ve evlerde yapılan şenliklerde oynatılan bu oyunlar, Osmanlı toplumunun bellibaşlı eğlencelerinden biri sayılmaktadır. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinden anlaşıldığına göre, yalnız İstanbul'da değil, Türkiye'nin başka şehirlerinde de (sözelimi Erzurum'da) kahvehanelerde karagöz oynatılmaktadır. Gene Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, bu yüzyılda İstanbul'da Kör Hasan-zade Mehmet Çelebi ile Şengül Çelebi, Erzurum'da Kandillioğlu, o çağın ünlü karagözcüleridir... XVIII. yüzyılda da, Seyyid Vehbi (? - 1736), Haşmet (? - 1768), Kâni (1712-1791), Süruri (? - 1814) gibi şairlerin eserlerine (Sûrnâme, Velâdetnâme, Hezeliyyât, ebced'le söylenen tarih), ve yabancı yazarların verdikleri bilgilere göre,²⁵ sultanların doğumu, evlenmesi, şehzadelerin sünnet olması dolayısıyla yapılan genel şenliklerde, ayrıca, kahvehanelerde ve hali vakti yerinde olanların evlerinde oynatılan karagöz, İstanbul'un yine en önemli eğlencelerinden biridir. Söz konusu yerli kaynaklara göre, Bekçi Mehmet (? - 1777), Sarı Ahmet, Şerbetçi Emin (? - 1796/1797), Kasımpaşalı Hafız (III. Selim devri: 1789-1807) bu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da yetişen karagözcülerin en ünlüleridir. O çağda İstanbul'da olup da

²⁴ Bu kaynaklar için bk. G. Jacob, ad. geç. es., t. çev., s. 6-11; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 42-47 ve 56-59

²⁵ Bu kaynaklar için bk. G. Jacob, ad. geç. es., t. çev., s. 12; S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 67-68; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 47-50 ve 59-60

eserlerinde karagöze değinen yabancılar, gördükleri oyunların niteliği, kişileri ve konuları üzerine bilgi vermektedirler... Karagöz oyununun XIX. yüzyılda da yine sarayın ve halk toplantılarının gözde eğlencelerinden biri olduğunu yerli ve yabancı çeşitli kaynakların tanıklığından öğreniyoruz.²⁶ Söz konusu yerli kaynaklara göre, II. Mahmut (hük. 1808-1839) devrinde şehzadelerin sünnet düğününde (1836) «geceleri on bir mahalde hayal oynatılmıştır; ser-hayali Sait Efendi, Galatasaray ağalarından hayali Hamit, hayali berber Sait Efendi (?-1815/1816) bu devrin ünlü karagözcüleridir. Abdülaziz (hük. 1861-1876) ve II. Abdülhamit (hük. 1876-1909) devirlerinde Rıza Efendi, Mehmet Efendi, Nazif Bey v.b. gibi birtakım karagözcüler saraya aldırılmıştır;²⁷ bu dönemde son ustalarını yetiştiren karagöz oyunu, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bir süre daha yaşamış, Cumhuriyet devrinde yerini tiyatro ve sinemaya bırakmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yetişen karagöz sanatçılarından bazılarının adları bilinmektedir.²⁸ Söz konusu kaynaklarda adlarıyla birlikte bazılarının meslekleri de bildirilen bu sanatçılardan kimisinin tekkelerden (Şeyh Fehmi Efendi, Peder Mustafa Efendi, Müştak Baba), kimisinin medreseden (Kör İmam, Darphaneli Hafız Efendi, Hafız Mehmet Efendi), kimisinin Enderun'dan (Enderunlu Hakkı Bey, Enderunlu Tevfik Efendi, Enderunlu Hamit Efendi), kimisinin kâtiplikten (Kâtip Salih, Kâtip Mahmut v.b.), kimisinin cerrahlık v.b. gibi mesleklerden (Cerrah Salih Efendi), pek çoğunun esnafıktan (Yorgancı Abdullah Efendi, Püskülcü Hüsnü Efendi, Kantarcı Hak-

Bu kaynaklar için bk. S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 68-69; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 51-52 ve 61-67

²⁷ Ahmet Rasim, Muharrir Bu Ya, s. 63, İstanbul 1926 (dış kapak 1927); Hellmut Ritter, Karagöz, c. I, s. 3, Hannover 1924

²⁸ A. Rasim, ad. geç. 62-63; S. N. Gerçek, ad. geç. s. 90-93

kı Efendi, Şekerci Derviş Efendi, Aktar Rıza Efendi, Hamamcı Süleyman Efendi, Usturacı Mustafa Efendi, Yemenici Andon Efendi, Çilingir Ohannes Efendi v.b.) geldiği görülür.

Karagöz oyununun kaynağı konusunda kimi Batılı yazarların²⁹ ileriye sürdükleri bir görüş de, karagöz'ün Bizans aracılığıyla eski Yunan ve Roma *mimus* oyunlarına bağlanmasıdır. Bu yazarlara göre, Türk'ler İstanbul'u alınca, Bizans *mimus*'u dilini, yenenlerin diline uydurmak zorunda kalmıştır, bu bakımdan, karagöz, Bizans *mimus*'unun ardıdır; Türk'ler Bizanslıların başı kel, karnı şişkin *mimus*'unu Pişekâr'la Hacıvat, eli şakşaklı Maccus'unu da Kavuklu ile Karagöz yapmışlardır; karagöz'ün de, *mimus*'un da temeli taklide dayanmaktadır; bu oyunlar, İstanbul'daki çeşitli ulusları ve bu ulusların tuhaf tuhaf konuşmalarını taklit ederler; ikisinde de meyhaneci, tacir, dilenci, Yahudi, Ermeni, Arap v.b. tipleri bulunur; her iki oyunda da *phallus* (yun. *phallos*: erkeklik uzvu) vardır; her ikisinde de danslar, şarkılar, açık-saçık cinaslar, kaba deyişler, tokat atmalar, itişip kakışmalar ve siyasal taşlamalar vardır; konular arasında da benzerlikler görülür v.b... (Bu yazarlar, bir sahne oyunu olan *mimus*'un perdeye nasıl çıktığını açıklamamışlardır). Türk incelemeciler, karagöz'ün *mimus*'tan çıktığı görüşüne katılmamaktadırlar.³⁰ Bununla birlikte, Metin And, söz konusu yakınlıkları gözönünde bulundurarak, «kanıtların yetersizliği karşısında etkileşme yerine benzeşmelere değinmek daha sakıntılı olur» demiş, bu benzeşmeleri 7 maddede toplamıştır.³¹ ayrıca,

²⁹ Ignacz Kunos, Türk Halk Edebiyatı, s. 91, İstanbul 1925; öbür yazarlar için bk. Metin And, Bizans Tiyatrosu, s. 271-278, Ankara 1962; Metin And, Karagöz, Mimus ve Belch, «Türk Dili» dergisi, 1963, c. XII, sayı 144, s. 817-825

³⁰ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 148-149; M. And, not 29 da ad. geç. es., s. 279-280 ve ad. geç. makale, s. 825

³¹ M. And, ad. geç. es., s. 280-286

karagöz'le mimus arasındaki benzerlikleri inceleyen Alman bilgini Reich'in eserini özetledikten sonra da şöyle demiştir: «Reich'in açtığı bu çalışma alanı bir incelemeci beklemektedir. Mimius'u en az Reich kadar tanıyan bir incelemeci bugün elimizde geniş sayıda bulunan karagöz. metinleriyle ya Reich'in görüşlerini doğrulayacak, ya da onları çürütecektir.»³²

İranlıların kukla-kışısı «Keçel Pehlevan» ile Karagöz arasında, başlarının kel oluşu bakımından benzerlik kuran incelemeciler de vardır.³³

Karagöz Oyununun Bölümleri

Karagöz oyunu, başlıca 4 bölüme ayrılır: *Giriş*, *Muhâvere*, *Fasıl*, *Bitiş*.

Oyun başlamadan önce perdeye bir *göstermelik* (ya da *gösterme*) yerleştirilir. (*Göstermelik*, çiçek dolu saksı, ağaç, fıskıyeli havuz, kalyon, zümrüdan-ka v.b. gibi süslerdir). *Göstermelik*, «nâreke» denen kumuş bir düdükten çıkarılan zırıltılı bir sesle perde den kaldırıldıktan sonra, oyunun «Giriş» bölümü başlar.

Giriş [= Prolog]: Hacivat bir semâî söyliyerek perdeye gelir; semâîyi bitirince, *Hay Hak!* diye seslendikten sonra bir «perde gazeli» okur. (Perde gazeli, dünyanın geçiciliği, bu dış görüntülere aldanmayıp onun arkasındaki gerçeği görmek gerektiği yolundaki tasavvuf görüşünü anlatan bir şiirdir). Perde gazeli'nden sonra Tanrıya ve zamanın padişahına dua eder, yere kapanıp secde eder; kalkınca da:

*Her hali lâtif, etvârı zarîf bir yâr-i vefâkâr olsa,
oldukça Arabî ve Fârisî bilse, biraz da fenn-i musiki
ve şiirden anlasa, o söylese bendeniz dinlesem, ben-
deniz söylesem o dinlese, huzzâr-ı kirâm safâ-yâb*

³² M. And, ad. geç. makale, s. 825

³³ Chodzko, *Théâtre Persan*, Paris 1878, s. XIV v.d.; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 28-30

olsa!... Diyelim, bu gece de işimizi Mevlâm rasgetire!... Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!...

diye seslenir, Karagöz, perdenin seyirciye göre sağ üst köşesinden atlar, Hacivat'la kavga eder, Hacivat kaçır, perdede yalnız kalan Karagöz onun gü-rültü patırtı etmesinden yakınıır. Karagöz'ün öfkesi geçince, Hacivat yine gelir, ikisi arasında «muhâvere» başlar.

Muhâvere [= Diyalog]: Karagöz'le Hacivat arasında geçen «Muhâvere» bölümü, asıl oyunun konusıyla ilgili değildir. Bu bölüm, okumuş bir kişi olan Hacivat'ın sözlerini okumamış bir halk adamı olan Karagöz'ün yanlış anlaması, ya da yanlış an-lar görünmesi (böylece türlü cinaslar, nükteler yap-ması) ile sürüp gider:

— *Hayvan-ı nâtık. — Hamamcı Sadık.*

— *Sûretin insan ama sûretin hayvan. — Suratın insan ama sırtın hayvan.*

— *Öyleyse heceleyleyim. — Nerede geceleyelim?*

— *Bir de Fârisiden sorayım: «Men» [= ben] demek ne demek, «Tu» [= sen] demek ne demek? — Tuu senin suratına!*

— *Bu mîlnasebetsiz hallerinden yüreğimin yağı eriyor. — Sen de yüreğini sıcak yere koyma.*

Bugüne değin yapılan araştırmalara göre, «Mu-hâvere» konularının sayısı 60 kadardır.³⁴ Karagözcü

³⁴ Selim Nüzhet Gerçek listesi:

Akıl, Babam öldü, Bekçi, Bilmece, Çamaşır ipi [Nurul-lah Tilgen listesinde: Çamaşır], Qevre, Gel-geç, Hasta [N. Tilgen listesinde: Sahte hasta], Hayır his, İftar, İsim de-ğiştirme, Kul [Hayalî Memduh listesinde: Kül], Külbastı, Masana, Meddah, Mektep, Musiki, Nasihat, Nazire, Büya, Seyahat, Turşu, Yazma, Zurna. (S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 83-84). Ara Muhâveresi listesi: Arap Köle [Hayalî Mem-duh listesinde: Köle], Ciğerci, Hacivat'ın kızı, Hamhum, Havuz, Neresi yenir, Yalan, Yalan küpü.

Hayalî Memduh'un «Muhâvereler mecmuu» başlıklı lis-tesi (yukarda adı geçenlerden başka):

bunlardan birini seçer, oyun sırasında kendinden de bir şeyler katarak, bölümü istediği kadar uzatır. Günlük olaylara, törelere, inançlara v.b. değinilen «Muhâvere» bölümünün her oyunda çeşitlendirilmesi, karagözcünün yaratıcılık ve ustalığına bağlıdır. Evliya Çelebi'nin çok övdüğü hayal-i zılcı Kır Hasan-zâde Mehmet Çelebi'nin, yalnız Karagöz'le Hacivat'ı oynatıp «ahşamdan sabaha dek on beş saatde günâgün mukaffâ taklidler edüb herkesi müstağrak-i hayret ettiği³⁵ XVIII. yüzyıl sonlarında yetişen Kasımpaşalı Hafız'ın da, gece sabaha kadar yalnız Karagöz'le Hacivat'ı konuşturduğu, dinleyenlerin «fazla gülmekten çatlamak derecesine geldiği ve vaktin nasıl geçtiğini farketmediği»³⁶ biliniyor. XIX. yüzyıl sonlarında (II. Abdülhamit devrinde) yetişen karagözcülerden «hayalciler kâhyası Tahir Efendi ile, ismi üstünde, 'Hayal küptü Emin Ağa'nın hayalciler arasında bile 'bir oynadığını bir daha oynamaz', 'bir söylediği muhâvereyi bir daha söylemez' diye ayrıca şöhretleri vardı».³⁷ «Muhâvere» bölümü, kafası kıran Karagöz'den dayak yiyen Hacivat'ın kaçması, perdede yalnız kalan Karagöz'ün de:

Sen gidersen beni buraya pamuk ipliği ile bağlamıyorlar ya! Varayım idgâha, dolaba, dilber seyrine, bakalım âyine-i devrân ne gösterir.

Asma, Bilezik, Evet efendim, Kayarto, Kitâbet, Lâz, Saat, Tımarhane, Yağlı direk, Ziyafet. (Hayalî Memduh, yazma, İstanbul Belediye Kütüphanesi, Belediye yazmaları)

Nurullah Tilgen listesi (yukarıda adı geçenlerden başka):

Ağalık, Ayrılık, Doktorluk, Düşün, Emanet Para, Esas hayal, Hasan Efendi, Hasan Efendi isim (?), İktisat, İtibar, Kayık, Kütahya, Mangiz, Muayene, Ölüm, Sarıyer, Üç güller, Yağlı börek, (Nurullah Tilgen, Karagöz, Tarihçe, Fasıllar, Fıkralar, İstanbul 1953, s. 15-16

³⁵ Evliya Çelebi, ad. geç. es., c. I, s. 655

³⁶ Ali Rıza, On üçüncü Asr-ı Hieride İstanbul Hayatı, İstanbul Eğlenceleri, «Peyâm-ı Sabah», 1922; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 49-50

³⁷ A. Rasım, ad. geç. es., s. 65

diyerek çıkması ile sona erer.

Yukarda işaret ettiğimiz üzere, «Muhâvere» bölümü, genel olarak Karagöz'le Hacıvat arasında bir konuşmadır; pek seyrek olmakla birlikte, kimi Muhâvere'lerde konuşanların sayısının üçe, hattâ dörde beşe kadar yükseldiği de olmuştur (*Yazıcı*, v.b.). Bu çeşit Muhâvere'ler, «Muhâvere» ile «Fasıl» arasında bir çeşit geçiş tipi sayılabilir.

Kimi oyunlarda Muhâvere'nin başına «Gel-geç Muhâveresi» denen özel bir Muhâvere biçimi eklenir. «Gel-geç Muhâveresi» bir çeşit «müşâare» [= şîr yarışması] niteliği gösterir: Hacıvat gelir, bir dize [= mısra] söyleyip gider; Karagöz gelir, o dizayle ayaklı [= kafiye], güldürücü bir dize uydurup gider; bu gelip gitmeler, böylece, on beş yirmi kere tekrarlanır (*Kanlı Nigâr, Sünnet* v.b.).

Uzatılmak istenen kimi oyunlarda da, Muhâvere'nin başına ya da sonuna, bir ya da iki «Ara Muhâveresi» eklenir. «Ara Muhâveresi», Karagöz'ün Hacıvat'tan başka kişi ya da kişilerle konuşmasıdır (*Bahçe, Bursalı Leylâ, Canbazlar, Kanlı Nigâr* v.b.). Bunlardan kimisi bir çeşit fasıl niteliği gösterir, hattâ bir tanesi (*Canbazlar*, I. Ara Muhâveresi) bağımsız bir oyun haline getirilmiştir (*Cincilik*).

Fasıl: Bu bölümde belli bir olay gösterilir. Karagöz oyunları bu «Fasıl» bölümünde gösterilen olaylara göre ad alırlar: *Abdal Bekçi, Hamam, Ters Evlenme, Kanlı Kavak, Kanlı Nigâr, Yalova Safâsı, Yazıcı* v.b... Bu bölümde oyuna kendi kılık, şive ve karakterleriyle başka kişiler de katılır: *Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, Kastamonulu, Kayserili, Rumelili, Acem, Arap, Arnavut, Lâz, Kürt, Ermeni, Yahudi, Frenk* v.b... Karagözcüler, oyunun ana tema'sına sadık kalmakla birlikte, ayrıntılar üzerinde ufak-tefek değişiklikler yapabilirler; sözgelimi, perdeye çıkardıkları «taklit» lerin sayısını azaltıp çoğaltabildikleri gibi, bunların sırasını da değiştirebilirler.

Bitiş [= Epilog]: Bu bölüm, oyunun sonunda Karagöz'le Hacivat arasında geçen birkaç cümlelik kısa bir konuşmadan ibarettir. «Fasıl» bölümünde olay sona erdikten sonra, Karagöz'le Hacivat —olay dolayısıyla eğer kılık değiştirmişlerse, yeniden kendi klasik giysilerini giymiş olarak (*Ağalık, Aşçılık, Kayık, Ters Evlenme, Tımarhane* v.b.)— perdeye gelirler; Karagöz, Hacivat'ı gene döver, bunun üzerine Hacivat :

Yıktın perdeyi eyledin virân!

Varayım sahibine haber vereyim hemân!

diyerek çıkar, Karagöz de:

Her ne kadar sürcü'lisan ettikse af ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben de sana ne oyunlar oynarım! dedikten sonra çekilip gider; perde arkasındaki «sem'a»nın [= mumun] sönmesiyle de oyun sona erer.

Karagöz Oyununun Dağarcığı

Karagöz oyununun klasik dağarcığı [= repertuvarı] 28 oyundan bileşiktir. Bu rakam, Ramazan ayında Tanrıya tapınmakla geçirilmesi gereken «Kadir gecesi» dışındaki gecelerin sayısına denktir. Ne var ki, bilinen Karagöz oyunları sayısı bu rakamın üstünde olup, karagöz sanatçıları Ramazan aylarında onlar arasından seçtikleri 28 oyunla kendilerine göre bir dağarcık meydana getirirler.³⁸ Karagözcüler arasındaki geleneğe göre, Ramazanın ilk gecesinde

³⁸ Hayati Memduh'un, «Oyunlar» başlıklı listesi:

Ağalık, Bahçe, Bakkal-Yangın, Balık, Bursalı Leylâ, Büyük Biyav (?) [= Büyük Evlenme], Cüzûlar, Canbazlar, Çivi [= Abdal Bekçi], Denyolar [= Tımarhane], Eczane, Enver Ağa [= Hain Kâhya], Ferhad [= Ferhad ile Şirin], Hamam, Kâğıthane, Karagöz'ün Divaneliği [= Tımarhane], Kavak [= Kanlı Kavak], Kayık, Kırgınlar, Kütahya [= Ceme], Leylâ ile Mecnun, Mal Çıkarma, Mandıra, Meyhane, Nigâr [= Kanlı Nigâr], Ödüllü, Orman, Sahte Esirci, Sahncak, Sünnet, Şa-

çoklukla *Mandıra* oyunu, arefe gecesinde de *Meyhane* oyunu oynatılırdı (böylece, Ramazan ayında kapanan meyhanelerin bayramda açılacağı müjdelenmiş olurdu).

Karagöz oyunları iki ana bölüme ayrılır:

1. *Kâr-i kadim* [= eski zaman işi: klasik] oyunları.

2. *Nev-i câd* [= yeni uydurulmuş: modern] oyunları.

«Kâr-ı kadim» oyunları şunlardır:

Abdal Bekçi, Ağalık, Bahçe, Balık, Büyüklük Evlenme, Canbazlar, Câzûlar, Çeşme, Ferhad ile Şirin, Hamam, Kanlı Kavak, Kanlı Nigâr, Kayık, Kırgınlar, Mandıra, Meyhane, Orman, Ödüllü (Pehlivanlar), Salıncak, Sünnet, Şairlik, Tahir ile Zühre, Tahmîs, Ters Evlenme, Tımarhane, Yalova Safâsı, Yazıcı.

Evliya Çelebi'nin «taklid» diye andığı 10 oyun-
dan³⁹ *Civan Nigâr* [= Kanlı Nigâr?], *Civan Nigâr Hamama girüb Gazi Boşnak hamamda Civan Nigârı basub Karagöz'ü kirinden uryan bağlayub hamam-
dan çıkarması* [= Hamam], *Üç eşkiya çelebiler* [= Orman?], *Hoppa* [= Yalova Safâsı?] adlı dört tane-
sinin «zamanımıza kadar devam ettiği» tahmin edil-
mektedir.⁴⁰

Karagöz oyunlarının kaynakları üzerinde bugüne
değin gereği gibi çalışılmış değildir; kimi inceleme-
ciler, bunlardan birkaçının (*Ters Evlenme, Yalova
Safâsı, Cincilik*) Hint, Çin, Arap (*Binbir Gece*) hikâ-
ye, oyun ve masallarıyla yakınlık gösterdiğine işaret

İrler, *Tahir ile Zühre, Tahmîs, Ters Bıyav* [= *Ters Evlenme*], *Yalova* [= *Yalova Safâsı*], *Yazıcı*. (Hayali Memduh, yazma, İstanbul Belediye Kütüphanesi, Belediye yazmaları)

Bir başka sahifede, bunların içinden 28 tanesi ayrı bir liste halinde yazılmıştır ki, bu ikinci listenin bir Ramazan ayı için hazırlanmış olduğu düşünülebilir.

³⁹ Evliya Çelebi, ad. geç. es., c. I, s. 664

⁴⁰ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 75-77

etmişlerdir.⁴¹

«Nev-icâd» oyunları şunlardır:

Aşçılık, Bakkal (Yangın), Bursalı Leylâ, Cincilik, Eczane, Hain Kâhya, Hancıerli Hanım, Kerem ile Aslı, Leylâ ile Mecnun, Sahte Esirci, Sahte Kedi, Ortaklar, Karagöz'ün Fotoğrafçılığı, Karagöz Dans Salonunda v.b.

Karagöz, günlük olaylara açık bir sanat türü olduğu için, zamanın eğilimi ve ilgisi gözönünde bulundurularak, dağarcığa her devirde yeni yeni oyunları eklenmiştir. Sözelimi, Tanzimat'tan sonra bir yandan *Hancıerli Hanım, Tayyar-zâde* v.b. gibi halk hikâyeleri karagöze uyarlanırken, bir yandan da, edebiyatımızın Batıya yönelişine paralel olarak, Ahmet Mithat'ın *Hüseyin Fellâh* romanı ile Molière'in *Zoraki Hekim* [= *Karagöz'ün Hekimliği*] komedyası dahi karagöz oyunu haline getirilmiş,⁴² ayrıca, *Hain Kâhya, Sahte Kedi* v.b. gibi tulûat tiyatrolarının oyunlarından da yararlanılmıştır.

Karagöz oyunları, kimi incelemeciler tarafından —konular gözönünde bulundurularak— birtakım gruplara ayrılmıştır.

Böyle bir ayırmayı ilk olarak deneyen Georg Jacob, karagöz oyunlarını 4 grupta toplamıştır:⁴³

1. Karagöz'ün bir iş tutması :

a. İşsiz olan Karagöz'e Hacivat aracı olup bir iş bulur, ya da aynı işte ortak olurlar (*Canbazlar, Orman, Salıncak, Kayık, Yazıcı* v.b.). Bu bölüme giren oyunlarda geleneksel birtakım uğraşlar, zanaatlar tanıtılır.

⁴¹ G. Jacob, ad. geç. es., t. çev., s. 24-25

⁴² Hayali Küçük Ali'nin oyun dağarcığı (Hayal Perdesi, İstanbul 1931, s. 39)

⁴³ Georg Jacob, *Türkische Litteraturgeschichte in Einzeldarstellungen*, Heft 1, Berlin 1900, s. 46-54; bk. M. And, *Karagöz ve Ortaoyunu Fasıl Dağarcığı*, «Türk Dili» dergisi, 1966, c. XV, sayı 173, s. 329-331

b. *Kimizaman*, *Karagöz*, bir yarışma dolayısıyla bir işe girmiş olur (*Ödüllü, Şairlik*).

c. *Kimizaman* da, *Karagöz*, bir raslantı ile bir takım uğraşların içine girmiş bulunur (*Balık, Tahmis*).

2. *Karagöz*'ün, kendisine yasak edilen yerlere girmeğe çalışması, ya da yapılmaması gereken şeylere burnunu sokması (*Abdal Bekçi, Bahçe, Hamam, Kanlı Kavak*).

3. Bir dolantı [= entrika] içinde *Karagöz*'ün kendini gültünç ya da zor bir durum içinde bulması (*Ters Evlenme, Yalova Safası, Meyhane* v.b.).

4. Efsanelerden, halk hikâyelerinden alınan konuların *karagöze* uyarlanması (*Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre, Leylâ ile Mecnun, Hançerli Hanım* v.b.).

Sabri Esat Siyavuşgil, *karagöz* oyunlarını 3 grupta toplamıştır:⁴⁴

1. Basit örf ve âdet veya zanaat parodileri (*Tahmis, Balık, Canbazlar, Büyük Evlenme*). Bu gruptaki oyunlarda dolantı yoktur; bu oyunların amacı, bir âdet ya da bir zanaatın çekici, meraklı ve eğlenceli safhalarını göstermektir. Bu oyunlarda taklitler çok azdır.

2. Vesile-entrikalı cemiyet satirleri:

a. «*Sünnet*» tipi oyunlar (*Sünnet, Ödüllü, Şairlik, Tımarhane*). Bu gruptaki oyunlarda dinsel-ulusal gelenekler realist tablolar halinde gösterilir, taklitlere de epey yer verilir.

b. «*Kayık*» tipi oyunlar (*Kayık, Salıncak, Yazıcı, Eczane, Orman, Aşçılık, Ağalık*). Bu gruptaki oyunlar, *Karagöz*'le *Hacivat*'ın para getirecek bir işe girmeleri temelli üzerine kurulmuştur. Girilen iş dolayısıyla, *Karagöz*'le *Hacivat*, *İmparatorluğun* çeşitli tipleriyle karşılaşır; dolayısıyla, taklitlere geniş ölçüde yer verilmiş olur; bu bakımdan, bu oyunlar birer

⁴⁴ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 101-118

karakter komedyası niteliği gösterirler.

c. «Mandır» tipi oyunlar (*Mandır, Çeşme, Kanlı Nigâr, Meyhane*). Bu gruptaki oyunlarda konu önem kazanmış, taklitlerin ve toplum hayatından alınma sahnelerin yanında toplumsal yergiye de yer verilmiştir.

d. «Bahçe» tipi oyunlar (*Bahçe, Abdal Bekçi, Hamam, Yalova Safâsı*). Bu gruptaki oyunlarda, Karagöz, girmesi kendisine yasak edilen yerlere girme çabası gösterir. Dolantının epey karmaşık bir hal aldığı bu oyunlarda, toplum vicdanını inciten olaylara karşı toplumsal yergi daha keskinleşmiştir.

e. «Ters Evlenme» tipi oyunlar (*Ters Evlenme, Câzûlar, Kanlı Kavak*). Bu gruptaki oyunlarda dolantı önem kazanmış, seyircinin ilgisi, düğümün nasıl çözüleceği, oyun kişilerinin zor durumdan nasıl kurtulacakları noktaları üzerinde toplanmıştır. İlginin olay örgüsü üzerinde toplanması dolayısıyla, bu gruptaki oyunlarda çoklukla taklitlere yer verilmiştir.

3. Müstakil entrikalı fasıllar veya halk hikâyeleri adaptasyonları (*Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre, Leylâ ile Mecnun, Arzu ile Kanber, Hançerli Hanım, Hain Kâhya* v.b.).

Her iki incelemecinin de gruplara ayırma çabası —Siyavuşgil'in de işaret ettiği gibi— ister istemez «indî» ve «itibari» kalmış, birtakım oyunlar (sözelimi *Tımarhane* oyunu) bu gruplardan birine sokulmak için zorlanmıştır.

Karagöz Oyununun kişileri

Karagöz oyununun başlıca kişileri şunlardır:

Karagöz: Okumamış bir halk adamıdır. Halk diliyle konuşur; öğrenim görmüş kişilerin (Hacivat, Çelebi, Tiryaki v.b.) yabancı sözcük ve dil kurallarıyla yüklü sözlerini anlamaz, anlayabildiklerini de an-

lamaz görünür; bu yabancı sözleri Türkçe sözcüklere benzeterek, onlara ters anlamlar verir; böylece, toplum içindeki iki ayrı zümrenin dillerinin çarpışmasından türlü gülünçlükler doğar. Her şeye burnunu sokmak, her gürültüye koşmak, her lâfa ve her olaya karışmak merakında olan Karagöz, sokağa inmediği zaman da hiç değilse penceresinden (perdenin seyirciye göre sağ üst köşesinden) kafasını uzatarak, ya da evin içinden seslenerek işe karışır. Özü sözü bir, düşündüğünü söylemekten çekinmeyen, patavatsız bir kişi olduğu için ikide bir zor durumlara düşer; gücü yeten herkes onu aşağılar, bütün çapraşık hallerde kabak onun başına patlarsa da paçayı kurtarır; en zor durumlarda dahi neşesini kaybetmez. Çoğuzaman işsiz kalır, Hacivat'ın bulunduğu işlere girer (*Aşçılık, Canbazlar, Eczane, Kayık, Salıncak, Yazıcı* v.b.).

Karagöz'ün Alaeddin-i Selçuki (XIII. yy.) ya da Sultan Orhan (XIV. yy.) devrinde yaşamış gerçek bir kişi olduğu söylentileri ispat edilebilmiş değildir. Karagöz'ün kimliği konusunda en eski kaynak olan Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde, onun Kırkkilise'li bir «ayyâr-i cihan Kıbtî» olduğu ileriye sürülmüştür. Eldeki karagöz metinlerinin çoğunda ya doğrudan doğruya Karagöz'ün ya da öbür kişilerin ağzından onun Çingene'liği sık sık tekrarlanır; hattâ, *Canbazlar* oyununda, ipten düşüp ölen Karagöz'ün cenazesini Çingene'ler kaldırır. Türk gölge oyunu üzerinde çalışan Batılı incelemeciler, Evliya Çelebi'deki kaydı andıktan başka, oyunlarda görülen bu yoldaki söz ve eylemleri de gözönünde bulundurarak, Karagöz'ün «bugün de perdeye kimizaman 'Zombornos keros' Çingene selâmiyle çıktığına, Çingene'lerin alışık olduğu demircilik işleriyle uğraştığına, maşalar, kürekler yapmakla ve süpürge bağlamakla övündüğüne» işaret ederek, «hayal sahnesinin yayılmasına Çingene'lerin yardım ettiklerinin kabul olunabileceği»⁴⁵ görüşünü ileriye sürmüşler; «karagözcülerin

⁴⁵ G. Jacob, *Geschichte des Schattentheaters*, t. cev., s. 4.

kendi aralarında konuştukları meslek diline Çingene-
necedan gelme unsurların hâkim vaziyette olduğunu
belirttikten sonra, «Karagöz'ün, karakter bakımından
küçük burjuvaziye mensup bir Türk'ü temsil etme-
sine rağmen, Çingene olarak gösterilmesinin de ha-
yal oyunu ile serseri Çingene kavim arasında bir râ-
bîta mevcut olduğuna delâlet ettiği»⁴⁶ sonucuna var-
mışlardır. Türk incelemeciler, Karagöz'ün yüzünün
biçimini, giyim kuşamını, karakterini gözönünde bu-
lundurarak bu görüşe şiddetle karşı çıkmışlarsa da;⁴⁷
oyunların çoğunda Karagöz'ün Çingene oluşuyla il-
gili söz ve eylemlerin kaynağı bugüne değin bulun-
muş ve açıklanmış değildir.

Hacivat: Hacivat, Karagöz'ün tam tersi bir
tiptir. Öğrenim görmüştür, medrese diliyle konuş-
maktadır, her çeşit bilim (matematik, iktisat, ista-
tistik, ahlâk, gramer v.b.) ve sanattan (edebiyat, mu-
siki v.b.) az-büyük anlar, görgü kurallarına uygun
davranır, her zaman kişisel çıkarlarını gözönünde
bulundurur, bunun sonucu olarak da, kurulu düze-
ni olduğu gibi kabul edip eleştirme ve direnme yol-
larına sapmaz, nabza göre şerbet verir; kimi oyun-
larda mahallenin muhtarıdır; perdeye gelen hemen
bütün kişileri tanır, onların işlerine aracılık eder,
hattâ kırmızaman çöpçatanlık yapar (*Büyük Evlen-
me, Ters Evlenme* v.b.); biraz afyon tiryakisidir; her-
hangi bir işte alın-teriyile çalışıp kazanmaktan çok
aracılık yoluyla açıktan kazanmayı yeğ sayar; söz-
gelimi, isteyenlere kiralık ev (*Abdal Bekçi, Bursalı
Leylâ, Bakkallık*) ya da dükkân (*Aşçılık, Bakkallık*)
bulup simsarlık eder; işsiz Karagöz'e iş bulup kendisi
hiç çalışmadan kâra ortak olur (*Eczane, Salıncak,
Yazıcı*); emlak sahibi Çelebi'nin güvenini sağlayıp
onun işlerine bakar (*Bahçe, Hamam, Meyhane, Tah-
mis*) v.b.

⁴⁶ Hellmut Ritter, *Karagöz*, «İslâm Ansiklopedisi», c. VI,
s. 246

⁴⁷ S. N. Gencer, ad. geç. es., s. 54 ve 107; S. E. Siyavuşgil,
ad. geç. es., s. 149-153

Hacivat'ın, Karagöz'le aynı çağda, Alâeddin-i Selçuki, ya da Sultan Orhan devrinde yaşamış gerçek bir kişi olduğu söylentileri de ispat edilebilmiş değildir. Kimi oyunlarda, kendisini, «Fenn-i lû'biyyâtın yektâsı, meydan şeyhinin merd-i dânası, bezm-i ırfânın şem'i safâsı, Bursalı Hacı Evhad namıyle meş-hûr-i âfâk» (*Ağalık, Bahçe*) diye tanıtır.

Çelebi: Kimi oyunlarda malı mülkü olan zengin bir adam, ya da mirasyedi (*Bahçe, Hamam, Yalova Safâsı* v.b.), kimi oyunlarda kadınların sırtından geçinen bir jigolo (*Canbazlar, Câzûlar, Cincilik, Kanlı Nigâr*) ve genellikle keyif düşkününü bir zamparadır (*Abdal Bekçi, Çeşme, Yalova Safâsı* v.b.). Çoklukla adı «Hoppa Bey», «Razakı-zâde», «Kınap-zâde» v.b. dir. Onun bu «zâde»liği, Karagöz'ün soylulukla alay etmesine yol açar. Elinde lâle (XVIII. yy. ve XIX. yy. ın ilk yarısı), gül (XIX. yy. ın ikinci yarısı), çiçek demeti, ayrıca eldiven, baston, şemsiye (Meşrutiyet devri) bulunur. Çelebi, karagöz oyununun klâsik tiplerinden biridir. Evliya Çelebi'nin saydığı oyunlar arasında *Hoppa, Mirasyedi Çelebi, Devrânî Çelebiler* diye oyunlar bulunması bunu gösterir.

Zenne: Karagöz oyunundaki bütün kadınlara genel olarak «Zenne» denir (karagözcüler arasında, meslek argosu olarak, «Gaco» da denir). Bunların çoğu hafif-meşreb, fettan (*Câzûlar, Çeşme, Yalova Safâsı* v.b.), kimisi dost tutan, eve adam alan yosma (*Abdal Bekçi, Bursalı Leylâ, Çeşme, Kanlı Nigâr, Mandıra* v.b.) hele kimisi cinsel sapık (*Büyük Evlenme, Hamam* v.b.) olarak gösterilmiştir. Aile kadın ve kızları (Karagöz'ün Karısı, Hacivat'ın Kızı v.b.) dahi zaman zaman hafif-meşreb, olumsuz kişiler olarak alınmıştır (*Çeşme, Canbazlar, Cincilik, Kanlı Nigâr* v.b.). Evliya Çelebi'nin saydığı oyunlar arasında *Civan Nigâr*'dan söz edildiğine göre, Zenne tipinin çok eskiden beri perdeye çıkarıldığı anlaşıyor.

Tiryaki: Afyon yutup pineklemele ömür geçiren, konuşmaların en can alacak noktasında ba-

şı önüne düşüp uyuklamağa başlayan «Tiryaki» nin adı, çoklukla «Nokta Çelebi» dir. Eldeki kaynaklar, bu tipin çok eskiden beri hayal perdesinin başlıca kişilerinden biri olduğunu göstermektedir: Nadiri (?-1636/1637) adlı bir yazar, kendi çağdaşlarından hem tiryaki, hem esrarkeş, hem de şarap düşkünü olan birini anlatırken, «Hak teâlâ hayal-i zılcı Hasan [= Kör Hasan] şerrinden sizi saklaya! Zira, hayal-i zilde hem divâne, hem sarhoş, hem tiryaki taklidi vardır.»⁴⁸ demiştir ki, bu söz, Tiryaki tipinin XVI/XVII. yüzyıllarda perdeye çıkarılmakta olduğunu gösterir; bu tipin XVIII. yüzyılda da hayal kişileri arasında bulunduğunu şair Kâni (1712-1791) nin *Hezeliyyât*'ından öğreniyoruz.⁴⁹

B e b e r ü h i : Hemen bütün oyunlarda «Altıkolaç» lâkabıyla anılan Beberuhi, cüce, ağzıkabalılık, yaygaracı, boyu ile uygun düşmeyecek yolda taffra satıcı bir çeşit mahalle aptalıdır.

T u z s u z D e l i B e k i r, Z e y b e k (E f e), Sarhoş, Külhanbeyi: Bir elinde kama, bir elinde şarap kabı ile perdeye gelen, nâra atan, ana sını babasını ve dokuz yüz doksan dokuz kişiyi öldürmüş olmakla övünen, öldürme işinde elinin hafif olduğunu bildiren, başını kestirmek istemeyen, ve kendisi gibi yiğit bir kişiden çürük bir başı esirgeyen Karagöz'e şaşan (*Abdal Bekçi*) Tuzsuz, perde-
deki kişileri zorbalığıyla ürkütür; dolantı karmaşık bir hal aldığı sırada ortaya çıkıp meseleyi çözerek oyunu sona erdirir. Karagöz üzerine yapılan incelemelerde, XVI. yüzyıl sonlarında Yeniçeri'lerin İstanbul sokaklarında zorbalığa başladığı sıralarda Tuzsuz'un gerçek bir kişi olarak oyuna katıldığı, nitekim Evliya Çelebi'nin anlattığı hayal-i zil oyunları arasında hamamı basan «Gazi Boşnak» tan söz edildiği, bu tipin ilkin Yeniçeriliği, daha sonra da «bütün devlet otoritesini», «bir nevi gülünç polis sultasını

⁴⁸ A. K. Töcer, ad. geç. makale.

⁴⁹ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 162-163

temsil ettiği» ileri sürülmüştür.⁵⁰ Evliya Çelebi, kendi çağdaşı olan ve sarhoşluğuyla ün alan «Bekri Mustafa»nın da hayal perdesi kişilerinden olduğunu söylemiştir ki,⁵¹ bu ada XIX. ve XX. yüzyıllardaki *Meyhane* ve *Aşçılık* oyunlarında da raslanmaktadır. «Bekri» lâkabıyla «Tuzsuz Deli Bekir» adı arasındaki ses benzerliği ve «Bekri»nin zamanla «Bekir»e çevrilmiş olabileceği de dikkate değer. Evliya Çelebi'nin söz konusu ettiği bu «Bekri» [= sarhoş] tipinin, Evliya'nın yaşadığı devirden epey önce, XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğrudan doğruya «Sarhoş» adıyla perdeye çıkarılmakta olduğunu, daha önce andığımız Nâdiri adlı yazarın cümlesinden öğreniyoruz. Nitekim, aynı tip son zamanlara kadar sürüp gelmiş ve kimi oyunlarda yine «Sarhoş» (karagözcü argosunda, Çingenecedен alınma «Matiz») adıyla perdeye çıkarılmıştır. Yeniçerilik kaldırıldıktan sonra (1826), kimi oyunlarda Tuzsuz'un yerini, yine gerçek ve günlük bir tip olan «Zeybek (Efe)» tipi almıştır. Zeybek, nâra atarak değil, iri-kıym görünüşüyle egemenliğini kabul ettirir. II. Abdülhamit devrinde perdeye giren «Külhanbeyi» tipi de oyunda hep aynı görevi yapar, aynı geleneği sürdürür. Sarhoş ile Zeybek'in aynı oyun içinde, birlikte perdeye çıkarıldığı da vardır (*Kanlı Nigâr*).

Bizans devrinde olduğu gibi Osmanlılar devrinde de türlü bölge, ırk ve ulustan kişilerin toplandığı bir yer olan İstanbul'un bu karışık toplumsal yapısı hayal perdesinde yansıtılmış, taşralı, azınlık, ya da yabancı kişilerin İstanbul ağzına uymayan konuşmaları, söz oyunlarına geniş yer veren hayal perdesine alaylar ve şakalar için zengin olanaklar hazırlamıştır. Karagözcülerin «taklit» adını verdiği bu kişilerin başlıcaları şunlardır :

Türk: (Kastamonulu, Himmet; odun yarıcısı,

⁵⁰ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 167-168; H. Ritter, ad. geç. yazı, s. 248

⁵¹ Evliya Çelebi, ad. geç. es., c. I, s. 654

bekçi; perdenin en iri-kıym kişisi), Bolulu (aşçı), Kayserili (pastırmacı), Lâz (Trabzonlu, Hayrettin; kayıkçı, gemici, kalaycı; ağzıkabalalık), Rumelili (Mestan Ağa, Hüsmen Ağa; pehlivan, arabacı);

Kürt (Harputlu, Haso; hamal, bekçi), Arnavut (Bayram Ağa; kır bekçisi, bahçıvan, bozacı), Acem (zengin tüccar), Ak Arap (Hacı Kandil, Hacı Fıtil, Hacı Şamandıra; dilenci, tatlıcı, kahve dövizcüsü), Zenci Arap (Mercan Ağa; lala, köle, kabakçı);

Yahudi (bezirgân, sarraf, tefeci, eskici), Ermeni (Sergiz; ayvaz, kuyumcu, külhancı), Frenk (Tatlısu Frengi) ve Rum (karagözcü argosunda, Çingeneceden bozma «Balama»; doktor, terzi, tüccar, meyhaneci).

Bu «taklit»lerden «Dilenci Arap ve Arnavut» un XVII. yüzyılda,⁵² «Ermeni» nin XVIII. yüzyılda⁵³ hayal perdesinde var oldukları bilinmektedir.

Gölge oyunu üzerinde çalışan incelemeciler, karagöz kişilerini de birtakım gruplara ayırmayı denemişlerdir.

Georg Jacob, karagöz kişilerini 4 gruba ayırmıştır:⁵⁴

1. Asıl kişiler (Hacivat, Karagöz, Tuzsuz Deli Bekir, Altıkulaç Beberuhi, Çelebi).

2. Şive taklitleri (Acem, Arap, Yahudi, Ermeni, Rum, Frenk, Lâz, Kastamonulu, Arnavut, Zeybek).

3. Marazî (pathologique) kişiler (Kekeme, Tır-yaki, Esrarkeş, Sarhoş, Deli, Köçek).

4. Kadınlar ve çocuklar.

Karagöz perdesini (Küşteri Meydanı'nı) bir

⁵² Evliya Çelebi, ad. geç. es., aynı sahife.

⁵³ Kâni, Hezeliyyât; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 179

⁵⁴ G. Jacob, Türkische Litteraturgeschichte in Einzeldarstellungen, Heft 1, Berlin 1900, s. 18-40

İstanbul mahallesi olarak gören Sabri Esat Siyavuşgil, karagöz kişilerini mahalle eksenî çevresinde 2 ana gruba ayırmıştır:⁵⁵

1. Mahallenin yerlileri (Karagöz, Hacivat, Çelebi, Zenne, Tıryakı, Beberuhi, Tuzsuz - Sarhoş - Külhanbeyi).

2. Mahalleye dışardan gelenler :

a. Dışarlıklı Türk'ler - Eyalet tipleri (Rumeli-li, Kastamonulu, Bolulu, Kayserili, Aydınli, Trabzonlu, Harputlu ve Tatar).

b. İstanbul ve İmparatorluk tipleri (Acem, Arap, Arnavut, Yahudi, Ermeni, Rum-Tatlısu Frengi).

Metin And, karagöz kişilerini 11 grupta toplamıştır:⁵⁶

1. Eksen kişiler (Karagöz, Hacivat).

2. Kadınlar (bütün Zenne'ler).

3. İstanbul ağzı (Çelebi, Tıryakı, Beberuhi).

4. Anadolulu kişiler (Lâz, Kastamonulu, Kayserili, Eğinli, Harputlu).

5. Anadolu dışından gelen (Muhacir [= Rumeli-li], Arnavut, Arap, Acem).

6. Zımmî, Müslüman olmayan kişiler (Rum, Frenk, Ermeni, Yahudi).

7. Kusurlu ve ruhsal hastalar (kekeme, kambur, hınhum, kötürtüm, deli, esrarkeş, sağır, aptal).

8. Kabadayılar ve sarhoşlar (Efe, Zeybek, Matiz, Tuzsuz, Sarhoş, Külhanbeyi).

9. Eğlendirici kişiler (köçek, çengi, kantocu, hokkabaz, canbaz, curcunabaz).

10. Olağanüstü kişiler, yaratıklar (büyücü, câzû-lar, cinler, canavarlar, yılanlar).

11. Geçici, ikincil kişiler, çocuklar (Tahir, Zühre, Ferhad, Şirin, Âşık Hasan, İmam, Tablalı, Hacivat'.

⁵⁵ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 144-188

⁵⁶ Metin And, Karagöz ve Ortaoyununda Kişiler ve Kişileştirmeler, «Türk Dili» dergisi, 1967, c. XVI, sayı 184-188

ın kardeşi Tavatikütüpatı, Hacivat'ın oğlu Sivrikoz, Âşık Hasan'ın oğlu Muslu v.b.).

Karagöz Oyununun Genel Karakteri

«Hayal-i zıl» oyunu, temel yapısı bakımından gerçekçi bir nitelik gösterir. Çinli hayalcilerin Oktay Han önünde oynattıkları oyunda (XIII. yy. ın ilk yarısı), ak sakallı bir müslümanın Moğol'lar tarafından at kuyruğuna bağlanıp sürüklenişini göstermeleri;⁵⁷ Mısır'lı bir hayalcinin I. Selim (Yavuz) önünde oynattığı bir oyunda (1517) Tuman Bey'in nasıl idam edildiğini perdede canlandırması;⁵⁸ Karagöz ile Hacivat'ın XIV. yüzyılda yaşamış kişiler olduğu söylentisi; daha önce söz konusu ettiğimiz Nadirî adlı yazarın, hem tiryaki, hem esrarkeş, hem sarhoş bir kişi için, «Hak teâlâ hayal-i zılcı Hasan şerrinden sizi saklaya; zirâ hayal'i zılda hem divane, hem sarhoş, hem tiryaki taklidi vardır» demesi; Nef'i (1572? - 1635) nin yerdiği ve «bir iki oğlan uşağıyla günah işlerken mecliste basılıp Divân-ı Hümâyûn'a götürüldüğünü» yazdığı «Kirli Nigâr» adlı uygunsuz kadın⁵⁹ ile Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği *Civan Nigâr* [= *Kanlı Nigâr?*] oyunu arasında bir ilişki ihtimalinin bulunması; kimi sarhoşların kadınlar hamamını basması (XVI. yy. sonu)⁶⁰ olayı ile Evliya Çelebi'nin anlattığı «Gazi Boşnak» ın hamamı basması [= *Hamam*] oyunu arasındaki bağlantının açıkça görünmesi; karagöz kişilerinden olan ve Evliya Çelebi'nin andığı oyunlar arasında da adları geçen «Dilenci Arap» (XVI. yy.)⁶¹ ve sarhoşluğuyla

⁵⁷ Cüveynî, ad. geç. es., s. 163-164

⁵⁸ İbnî İyâs, ad. geç. es., s. 125

⁵⁹ Nef'i, *Sihâm-ı Kazâ*; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 77

⁶⁰ Ahmet Refik, *XVI. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1935, s. 141-142

⁶¹ Ahmet Refik, ad. geç. es., s. 139

nl «Bekri Mustafa» (XVII. yy., Evliya elebi'nin çağdaşı) nın yaşıması kişiler olması; imparatorlukta yaşıyan türlü uluslar (Acem, Arap, Arnavt, Ermeni, Yahudi, Rum, Kürt v.b.) ile İstanbul'da yaşıyan türlü tiplerin (Çelebi, Tiryaki, Beberuhi, Sarhoş, Zenne v.b.) giyim kuşam ve konuşma biçimleriyle perdede gösterilmesi, karagöz oyunlarında konuların ve tiplerin olmuş olaylardan ve yaşıyan kişilerden esinlenilerek yaratıldığını gösterir. Yukarda değindiğimiz üzere, kimizaman klasik edebiyat konularının ve halk efsanelerinin de (*Ferhad ile şirin*, *Leylâ ile Mecnun*, *Tahir ile Zühre* v.b.) perdede getirildiği vardır.

Karagöz oyunları gerçekçi olmakla birlikte kopyacı değildir. Muhayyeleye geniş ölçüde pay bırakır. Sözgelimi, genellikle dekor yoktur; perdenin seyirciye göre sağ yanı Karagöz'n, sol yanı Hacivat'ın evi sayılır. Bir incelemecimizin işaret ettiği üzere, (*Kanlı Kavak* oyununda bir ağaç, *Salıncak Safası*'nda salıncak, *Ferhad ile şirin* oyununda dağ ile köşk, dekor olmaktan ziyade oyunda rolleri olduğu için, bazı sözlere veya hareketlere vesile teşkil edecekleri için, detta oyunun cansız aktörleri mevkiindedir.»⁶² (Hatt, *Kanlı Kavak* oyununda kavak konuşur). Kimi oyunlarda görülen dekor (Elma-dağı, kavak, bahçe, eşme, hamam, tımarhane, iskele v.b.) ya da aksesuar (yazı takımı, iskemle v.b.) niteliğindeki tasvir'lerse tıpatıp kopya olmayıp slplaştırılmış şekillerdir; o kadar ki, *Ferhad ile şirin* oyununda penceresinden atlayan Karagöz, evinin önündeki Elma-dağı'na düşüp oradan aşağıya yuvarlanır; yani, dağ, Karagöz'n evinden daha küçüktür. Kişi tasvirleri de karikatrleştirilmış olup yalın ve keskin çizgilerle verilmiştir. Kimi oyunlarda mekân da «itibri»dir; sözgelimi, Serez ile Selânik arasında olduğu söylenen «Kanlı Kavak» günün birinde Karagöz'n evinin önünde yükselir; oyun bo-

⁶² Pertev Boratay, *Türk Halk Temaşası II, Karagöz*, «Yücel» dergisi, 1935, c. XI, sayı 64

yunca, onu hem Karagöz'ün evi önünde görürüz, hem de Serez-Selânik yolu üzerinde farzederiz; Ferhad'ın Amasya'daki Elma-dağı, Mecnun'un Arabistan'daki çölü hem Amasya'da, hem Arabistan'da, hem de Karagöz'ün evinin önündedir. Muhayyeleye geniş yer verilmesi, oyunların birtakım fantastik olaylara da açık bulunmasını sağlamıştır. Sözgelimi, kimi oyunlarda kişiler cin çarpması ile biçim değiştirir (*Câzûlar*), kimi oyunlarda başı kopan eşek yine ayakta durur (*Ferhad ile Şirin*), kimi oyunlarda ortadan ikiye bölünen eşeğin parçalarını kenetçi birbirine kenetler (*Tahmis*), Karagöz ölen eşeğini eline alıp dürbün gibi kullanır (*Bahçe, Ferhad ile Şirin*) v.b... Tabiat yasalarına aykırı olan bu çeşit olaylar kimizaman boş inançları yermek (*Câzûlar, Canbazlar, Mal Çıkarma, Yazıcı* v.b.), kimizaman da gülünçlü bir etki yaratmak (*Bahçe, Ferhad ile Şirin* v.b.) için kullanılır.

Hangi konuyu işlerse işlesin, karagöz oyununun başta gelen özelliği bir komedya oluşudur. En acıklı konular (*Ferhad ile Şirin* v.b.) dahi karagözde komedya havası içine bürünür. Sözgelimi, Ferhad'ın aşk uğruna deleceği dağı kendi evi önünde gören Karagöz, «Ulan Hacivat, buraya bu molozu ne yğdın?» diyerek daha Fasil başlarken efsaneyi gülünçleştirir. Karagöz perdesinde ölüm bile ancak gülünç yanıyle alınır (*Canbazlar, Salıncak* v.b.); acıklı ölüm hiç yoktur, o kadar ki, klasik hikâyelerde (*Ferhad ile Şirin, Tahir ile Zühre* v.b.) muratlarına ermeden ölen sevdalıları, karagöz perdesinde birbirlerine kavuşurlar. Karagöz oyununun bu özelliği, Sultan Orhan devrindeki kuruluşuyla ilgili söylentiden başlayıp tarihsel gelişimi boyunca, son zamanlara kadar sürüp gelmiştir; sözgelimi, Evliya Çelebi, hayal-i zılcı Kör Hasan-zâde Mehmet Çelebi'yi anlatırken, «nice kelâmları vardı ki netice-i ilm-i tasavvuf idi; yine böyle iken âlem gülmeden bayılırdı» diyerek bu özelliği belirtmiş (XVII. yy.), yukarda söz konusu edilen Ali Rıza

Beyin On üçüncü Asr-i Hicride İstanbul Hayatı, İstanbul Eğlenceleri yazısında anlattığı Kasımpaşa Hafız'ın oynattığı bir oyunda (XVIII. yy) «muhâvere kızıştıkça kahkahaların ayyûka çıktığı, huzzârın, fazla gülmekten çatlamak derecesine geldiği» anlatılmış, Hayalî Memduh'un 1922 de *Karagöz Perde Külli-yâtı* genel başlığı altında yayımlanan oyunları da «son derece gülünçlü taklitler ile doludur, kahkahanın bini bir paraya» diye reklam edilmiş,⁶³ Meşrutîyet ve Cumhuriyet devirlerinde basılan oyunların üzerine «mudhike», «gülünçlü oyun», «komedi» v.b. diye yazılmıştır.

XIX. yüzyıl sonlarıyla XX. yüzyıl başlarında (II. Abdülhamit devrinden bu yana) yazılıp basılan *karagöz* metinlerine dayanılarak hazırlanan önemli bir incelemede, *karagöz* oyununun toplumsal bir yergi niteliği göstermekle birlikte, mahalle çerçevesi içinde kapalı kaldığı, Osmanlı devletindeki Saray, Medrese, Ocak üçlü otoritesinin, yani devlet, din ve askerlik adamlarının perdeye çıkarılmadığı, «bunlardan kinaye tariki ile dahi bahsedilmediği» görüşü ileriye sürülmüştür.⁶⁴ Tuluata dayanan ve —yukarda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere— günlük olaylara açık bir sanat türü olan *karagözün* yapısı, bu görüşü haklı çıkaracak nitelikte değildir. Nitekim, gerek G. Jacob'un verdiği bir örnek, gerek son yıllarda ele geçen belgeler, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Yeniçeri'lerin de, devlet ileri gelenlerinin de perdeye getirilerek çok sert siyasal ve toplumsal taşlamalar yapıldığını ortaya koymuştur:

Jacob'un, Halep üzerine yazılmış bir eserden aktardığı bir fıkrada, «1768'de Rusya'ya karşı savaş açıldığı sırada gözden düşerek memleketlerine geri gönderilen Halep'li Yeniçeri'lerin perdede gösterildiği; onların cesareti üzerine kurulan bir muhâvere-

⁶³ bk. Aşgılık, s. 168

⁶⁴ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 79-80 ve 124-127

de Karagöz'ün keskin taşlamalarının halk tarafından alkışlarla karşılandığı, oyunun hükümet tarafından yasak edildiği» anlatılmaktadır.⁶⁵ Son yıllarda bulunan bir eserde «sınırsız özgürlüğün temsilcisi olan, sansür ve yasak tanımayan Karagöz'ün taşlamalarından İmparatorlukta kutsal ve dokunulmaz Sultan'dan başka hiç kimsenin kurtulamadığı; onun sadrazamı dahi yargılayıp Yedikule zindanına kapatıldığı, Karadeniz'in amirallerine, Kırım'ın generallerine dil uzattığı, halk tarafından alkışlandığı, hükümet tarafından da hoşgörüyle karşılandığı» belirtilmiş;⁶⁶ Türkiye'de elli yıl (1820-1870) kalan başka bir yazarın eserinde de «Karagöz'ün taşlamasının hep devlet ileri gelenlerine, onların tutumlarına, göreneklerine, davranışlarına yöneltildiği; Sultanın bile onun gazezli, yaralayıcı, keskin dilinden kurtulamadığı» anlatılmış; örnek olarak da, II. Mahmut devri seraskerlerinden Gürcü Mehmet Paşa ile Amiral Damat Lâz Mehmet Paşanın bilgisizliklerinin, Topal Hüsrev Paşanın cinsel sapıklığının, Abdülâziz devri ileri gelenlerinden Kıbrıslı Mehmet Paşanın hırsızlığının açıkça ortaya konduğu bildirilmiştir. Oyunda, «kollarını yel değirmeni gibi oynatarak» sesinin olanca gücüyle hırsızları ve bunların ceplerini nasıl doldurduklarını bildiğini söyleyen; o sırada huzuruna getirilen karısının, bacanağının, damadının ceplerinin tıkabasa altın, gümüş v.b. ile dolu olduğu görülen Kıbrıslı Mehmet Paşa hakkındaki bu taşlama aşırı keskin görülerek, oyun yasaklanmış; o tarihten sonra devlet ileri gelenlerinin ve büyüklerin perdeye çıkarılması ağır cezalara bağlanmış. Yazar, Abdülâziz devrinin ilk yıllarına raslayan bu yasaklama olayından sonra karagöz'ün ilginçliği, anlamı kalmayan, ka-

⁶⁵ A. Russel, *The Natural History of Aleppo*, alm. cev. Emelln, Göttingen 1797, c. I, s. 198; bk. G. Jacob, ad. geç. es., t. cev. s. 12

⁶⁶ Louis Enault, *Constantinople et la Turquie*, Paris 1855, s. 367; bk. M. And, *Karagöz ve Ortaoyunu Fasıl Dağarcığı*, «Türk Dili» dergisi, 1966, c. XV, sayı 173, s. 331-332

ba, bayağı bir güldürmece durumuna düştüğünü özellikle belirtmiştir.⁶⁷ Karagözün siyasal ve toplumsal bir taşlama olduğunu, hükümet yetkisi karşısında kamu oyunu temsil ettiğini ve halkın beğenmediği yönetim kararlarını eleştirebildiğini gösteren daha başka kanıtlar da vardır.⁶⁸ Düşünce özgürlüğü ile birlikte karagözün siyasal ve toplumsal taşlamalarının da sürdürüldüğü II. Abdülhamit'in baskılı yönetimi çağında dahi bu yoldaki taşlamaların yine de kapalı olarak yapıldığını, Halide Edib-Adıvar'ın *Sineklibakkal* romanındaki bir bölümden de anlıyoruz. Gerçekçi bir yazar olan ve anılarında, çocukken Ramazan gecelerinde Üsküdar çarşısındaki büyük kahvede karagöz seyrettiğini anlattıktan sonra, «Sineklibakkal'daki Kız Tevfik bu akşamların bende bıraktığı intibalardan hayli şey almıştır»⁶⁹ diyen Halide Edib, söz konusu sanatçının Kabasakal kıraathanesinde oynattığı oyunda, zamanın Dahiliye Nâzırı'nı ve Tüfekçibaşı'sını taşıdığını anlatmıştır.⁷⁰

⁶⁷ Wanda, *Souvenirs anecdotiques sur la Turquie* (1820-1870,) Karagueuz, s. 271-278, Paris 1884; bk. M. And Karagöz Siyasal Bir Taşlamadır da, «Forum» dergisi, 1963, c. XV, sayı 214

⁶⁸ Bu kanıtlar ve örnekler için bk. M. And, Karagöz, Mimus ve Reich, «Türk Dili» dergisi, 1963, c. XII, sayı 144, s. 820-821

⁶⁹ Halide Edib-Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, 1963, s. 81-82

⁷⁰ Oyun eski oyundu ve her vakit padişahın ömrüne dua ile başlar, dua ile biterdi. Kâğıt kuklaların kıyafetlerinde de zâhiri bir tahavvül yoktu. Fakat ruhları değişmişti. Meselâ «mirasyedi» o an'anevi aptal, züppe küçükbey değildi. Dal-kavukları parasını alıp onu maskara etmiyorlardı. Tevfik'in mirasyedisini becerikli ve kurnazdı. Parası hiç tükenmiyordu. Abdülhamit'in mürteşi, azılı büyük memurlarından pek farklı değildi, hattâ vaktiyle Gelibolu mutasarrıfı olan zamanın Dahiliye Nâzırı Zati Beye benzemiyor değildi. Arnavut rolüne çıkan kâğıt kukla zamanın Tüfekçibaşı'sını çok hatırlatıyordu. Kıyafet, üslup, ifade hep eski, fakat sembol'ler yeni idi. Yalnız, bunu o kadar sanatkâr bir karışıklıkla, mantığa sığmaz vakalar arasında gösteriyordu ki, onu yakalayıp sunun bunun karikatürünü yapmakla itham etmek çok müşküldü. (Halide Edib-Adıvar, *Sineklibakkal*, 10. bas., 1942, s. 78)

XVII. - XIX. yüzyıllarda Türkiye'ye gelen Batılı kimselerin anı ve gezi kitaplarında karagözün utanmazlığı, açık-saçıklığı konusuna da sık sık değinilmiş; bu yüzden, karagöz sanatına alçaltıcı bir gözle bakılmıştır.⁷¹ Eldeki metinlerde, cinsiyetle ilgili şakalar ve cinaslar; bir de, kimi oyunlarda phallus'un perdede gösterildiğini bildiren tarihsel iki kayıt, Batılıların gözlemlerini doğrular görünmektedir: Evliya Çelebi (XVII. yy.), hayal-i zılcı Kır Hasan-zâde Mehmet Çelebi'yi anlatırken, onun «hayal-i zılda üç yüz pâre taklid»inden on örnek verir; bunlardan bir tanesi, yukarda da işaret ettiğimiz üzere, «*Civan Nigâr hamama girüb Gazi Boşnak hamamda Civan Nigâr'ı basub Karagöz'ü kirinden [= phallus'undan] uryan bağlayub hamamdan çıkarması*»⁷² taklididir; şair Kâni (XVIII. yy.) nin bir yergisinde de, «*Karagöz'ün kiri*» bir benzetme ögesi olarak kullanılmıştır.⁷³ Türk incelemeciler, Batılıların alçaltıcı yargılarına, pek haklı olarak, karşı koymuşlar; fakat bunu yaparken, Batılıların gözlemlerini de çürütme çabası göstermiş, hiç değilse hafifletici sebepler aramışlardır. Bir incelemecimiz, «Onlar herhalde karagözle is-

⁷¹ Bu kaynaklar için bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 56-86; S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 70-71

⁷² Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1314, c. I, s. 654; Beşir Ağa kitaplığı, yazma nüsha, No. 448, yaprak 206a

Seyahatname'nin basılı nüshasında görülen bir söz bugüne değin, ya «...Karagöz'ü giri andan bağlayub...» (M. And, Kırk Gün Kırk Gece, 1959, s. 81) diye; ya da —cümleden anlam çıkması için sözcükler zorlanarak— «... Karagöz'ü geri yandan uryan bağlayıp...» (S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 63; S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 75) diye okunmuştu. Seyahatname'nin Beşir Ağa kitaplığındaki yazma nüshası üzerinde yapılan bir incelemede, bu sözün «... Karagöz'ü kirinden uryan bağlayub...» biçiminde olduğu ortaya konmuştur. (Hellmut Ritter, Karagöz, c. III, 1953, s. 416-417)

⁷³ Kâni, Hezeliyyât; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 82-83

Phallus'lu Karagöz tasviri için bk. Nicolas N. Martinovitch, The Turkish Theatre, New York 1933, ilk resim.

minden başka bir alâkası olmayan bir temsilde hazır bulunmuş olacaklar. Karagözün bugün otuz küsur oyunu hiç gayr-i ahlâkî değildir.»⁷⁴ demiş; başka bir incelemecimiz de, «XVI. asrın sonlarıyla XVII. asırda Yeniçeri ve Levend'lerin azgınlıkları yüzünden İstanbul'u istilâya başlayan ahlâk fesadı»nı hafifletici bir sebep olarak ileriye sürmüştü, söz konusu Batılı yazarların, «hayal perdesinin âdâbı haricine çıkarak ayaktakımını eğlendiren karagözcülerin oyunlarını seyrettiklerini» bildirmiş, «Evliya Çelebi'nin zikrettiği 'Samurkaş Kolu'nun Yahudileri kablinden» oyuncuların «klasik bir fasıl tertibindeki acizleri dolayısıyla oyunu bu tarzda kabalıklara boğmalarının gayet tabii» olduğunu öne sürmüştü, o yoldaki oyunların «Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra, zâbitaca takip edilerek ortadan kaldırıldığını» belirtmekte titizlik göstermiş, ve, «hayal oyununu böyle soysuzlaştıranlara mukabil, medrese görmüş, hattâ tasavvuf erbabından, şark lisanlarına ve musikiye âşına, zamanının siyasi ve içtimai cereyanlarından haberdar, diğer hayalbazların an'aneye uyarak nezih fasıllar tertip ettiklerinin muhakkak»⁷⁵ olduğunu söylemiştir. Ne var ki, Evliya Çelebi'nin «hamamı basan Gazi Boşnak»la ilgili cümlesinin son okunuş biçimi, bu görüşe uygun düşmemektedir. Evliya'nın belirttiği üzere, söz konusu oyunu oynatan hayalî zılcı Kör Hasan-zâde Mehmet Çelebi, ayaktakımını eğlendiren karagözcülerden değildi, «Sultan Ahmet [= I. Ahmet, hük. 1603-1617] meclisiyle şeref-yâb olub hatt-ı şerif ile nüdemâya, kaside-hânlara ser-çeşme» olmuştu, «cemî' ulemâ ve sulehâ arasında makbul ve mümtâzdı; haftada iki gece Murat Han [= IV. Murat, hük. 1623-1640] huzurunda mukallidlik ider.... pür-marifet bir çelebi idi; Fârisî-hân, Arabî-hân, musiki-şinâs idi... Kitâbet-i ta'likde hattât, sâhib-beste idi... Nice kelâmları vardı ki neti-

⁷⁴ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 71

⁷⁵ S. E. Siyavuşgil, ad. geç. es., s. 54-65 ve 83

ce-i ilm-i tasavvuf idi..... Öyle eş'âr okurdu ki görenler anı ilm-i ledün sahibi zan iderdi.»⁷⁶

Batılıların kınayıcı sözlerine karşı hafifletici sebepler aramaktansa, meseleye başka açıdan bakmak daha yerinde olur sanıyorum. Komedyanın doğuşundan haberli olmaları gereken Batılıların karagözdeki açık-saçıklığı hoşgörü ile karşılamaları, bunu bilim açısından değerlendirmeleri beklenirdi. Bilmeleri gerekirdi ki, eski Yunan'da, tanrı Dionysos şerefine düzenlenen alaylarda deriden ya da tahtadan yapılmış bir ya da birkaç phallos [lat. phallus] taşınırdı; phallos, hayvan ve bitki âleminde bolluğun kutsal işareti sayılırdı; bu alaylarda phallos ile temsil edilen Phales adlı tanrısal bir varlığa ve tanrı Dionysos'a övgüler okunur, açık-saçık şakalar yapılırdı. İlkçağ insanlarında cinsiyet, utanılacak, gizlenecek bir şey değildi; eski Yunan komedyasında kimi oyuncuların sahnede phallos takınmaları, bereket tanrısı Dionysos kültü ile ilgili idi. Son yıllarda yapılan araştırmalardan öğrendiğimize göre, Dionysos alaylarında olduğu gibi Osmanlı şenlik alaylarında da (1675'te şehzadelerin sünnet düğünü alayında olduğu gibi) phallos taşınırdı.⁷⁷ Eski komedyaya karşılık Osmanlı halk komedyası karagözde de phallos vardı; daha önce yukarda işaret ettiğimiz üzere, mimus oyunlarında da vardır. Mimus'la karagöz arasındaki benzerlikler üzerinde duran Batılı bir incelemenin belirttiğine göre, bir karagöz oyununda (herhalde *Abdal Bekçi* oyununda) uygunsuz bir eve girmek isteyen Karagöz'ün phallus'unu köpeğin koparması sahnesinin Petronius (I. yy.) un bir sahnesinde de tıpkısı tıpkısına geçmiş olması⁷⁸ ayrıca dikkate

⁷⁶ Evliya Çelebi, ad. geç. es., c. I, s. 652-655

⁷⁷ *Memoires du sieur de la Croix*, Paris 1984, II, s. 119-120; bk. M. And, *Kırk Gün Kırk Gece*, s. 26

⁷⁸ Herman Reich, *Der Mimus*, Berlin 1903, s. 638 ve 558/n.1; bk. M. And, *Karagöz, Mimus ve Reich*, «Türk Dili» dergisi, ad. geç. sayı, s. 820

Karagöz oyunundaki bu sahneyi başka bir Avrupa'lı ya-

değer... Sözün kıyası, açık-saçıklık yalnız Batı komedyası kaynağının imtiyazı değildir elbette; bütün halk komedyalarının temel ögesidir. Sanata yönelmiş olan bu yoldaki açık-saçıklık ise, Aristophanes'in açık-saçıklığı gibi, ayıp sayılmaz. (Eldeki metinler II. Abdülhamit devrinden bu yana yazıya geçirilmiş nüshalar oldukları için, onlarda oyunun bu özelliğini görme olanağı yoktur.)

Ortak Halk edebiyatı verimlerinin çoğunda (masal, meddah hikâyesi, ortaoyunu v.b.) olduğu gibi, karagözde de «tekerleme»ye epey yer verilmiştir.

Tekerleme, «günlük hayatımızın ölçülerine sığmayan», gerçek-üstü, gerçek-dışı olayların anlatılmasıdır (*Deve tellâl iken, pire hammal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...* v.b.; — *Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe dülz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş, bir de arkasına bakmış ki bir arpa boyu yol gitmiş...* v.b.) Pertev Naili Boratav, masal tekerlemelerini iki bölüğe ayırır: 1. Masalın başında söylenmesi âdet olan «giriş klişeleri» (*Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...* v.b.); 2. Masalcının kendi başından geçmiş gibi, birinci şahıs ağzıyla anlattığı olağan-dışı maceralar.⁷⁹

Karagöz oyunlarında —tabii değişik biçimlerde olmak üzere— bu tekerlemelerin her iki çeşidine de raslanmaktadır. Bir başka incelemecimizin de işaret ettiği gibi,⁸⁰ oyunların «Giriş» bölümlerinde Hacıvat'la Karagöz arasındaki kavgadan sonra, sırtüstü yerde yatan Karagöz'ün Arapça ve Farsça sözcükler ve tamlamalarla yüklü ve çoğuzaman secili bir dille söylediği ilk monolog (*Büyük Evlenme*,

zar da anlatmıştır: Charles Roland, *La Turquie Contemporaine, Hommes et Choses*, Paris 1854; bk. S. E. Siyavuşgil, ad. gec. es., s. 64

⁷⁹ Pertev Naili Boratav, *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul 1958, s. 32-33

⁸⁰ M. And, Karagözde «Tekerleme» ve «Perde Gazeli», «Forum» dergisi, 1967, c. XX, sayı 325

Câzûlar, Çeşme, Kanlı Kavak, Kırgınlar, Tımarhane v.b.) masalbaşlı tekerlemelerinin karşılığıdır. Oyunların çoklukla «Muhâvere» bölümlerinde (*Aşçılık, Büyüklük Evlenme* v.b.), hattâ kimizaman «Fasıl» bölümlerinde (*Kırgınlar* v.b.) anlatılan olağan-dışı maceralar —özellikle «rüya» muhâvereleri— masallardaki ikinci çeşit tekerlemeler niteliğindedir.

Karagöz oyunlarında bu ilk monolog ve olağan-dışı anlatımlardan başka, aralarında hiçbir anlam ve mantık bağı bulunmayan sözlerin ard arda sıralanması yoluyla meydana getirilen tekerlemelere⁸¹ de oyunların çeşitli yerlerinde sık sık raslanmaktadır. Özellikle, oyunlardaki delillerin konuşmaları bunun parlak örnekleridir.

Yukarda da işaret ettiğimiz üzere, toplumsal olaylara dönük bir sanat türü olan karagöz, Tanzimat'tan sonra edebiyatımıza giren Batı tiyatrosuna karşı da yabancı kalmamış; oyunlar «birinci meclis, ikinci meclis, v.b...», ya da «birinci perde, ikinci perde, v.b...» diye bölümlere ayrılmağa (bk. *Cincilik, Hâin Kâhya, Aşçılık* v.b.); hele Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde basılan çoğu oyunların üzerine «Mufasssal mudhike 4 perde, - Gayet gülünçlü oyun 3 perde, - Son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde» v.b. diye yazılmağa başlanmıştır. Bununla da yetinilmemiş, Tanzimat'tan sonra memleketimizde en çok tanınan ve sevilen tiyatro yazarı Molière'in *Cimri, Tartuffe, Scapin'in Dolapları* oyunlarından bazı sahneler karagöz faslı olarak uyarlanmıştır.⁸² II. Abdülhamit devrinin ünlü karagözcüle-

⁸¹ «Kadıköy» aşkında «kat kat köy» idi, Kızkulesi'ni hâzî ettik, Harem iskelesi'ni nasb ettik, «Kadıköy» oldu... v.b. (*Kanlı Kavak, «Muhâvere»*)

Kazmanın kazana gücendiğini kazın kızından malûmat aldıktan sonra çorba tasının loğusalığı münasebetiyle kevgir kepçe kollarını sıvayıp maslahatı kevgirden süzüp temize çıkardığını yumurta tavası uzun kulaktan ısıtmış imiş...v.b. (*Tımarhane, «Fasıl»*)

⁸² Adolphe Thalasso, *Le Théâtre Turc, Molière et la*

rinden Kâtip Salih,⁸³ karagöz oyununu yenileştirme hareketine öncülük etmiş, perde yerine (kısa bir süre) buzlu cam kullanmak, açılır kapanır bir tiyatro perdesi eklemek, oyunlarda dekorlu sahneler kurmak gibi oyun tekniği ile ilgili bazı yenilik denemelerinden başka, karagöz oyun dağarcığını genişletme amacıyla, tulûat tiyatrolarına benzer yeni fasıllar düzenlemiş, eski çengiler yerine kantoyu perdeye sokmuştur. Bu, karagözü yenileştirme çabası Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde de sürmüştü; sözcüğü, tulûat oyuncusu Naşit, hayali canlı olarak sahneye çıkarmak amacıyla bir komedyaya düzenlemiş,⁸⁴ Cumhuriyet devrinde kimi yazarlar⁸⁵ yeni çevreleri, kişileri ve nesneleri perdeye getiren⁸⁶ karagöz senaryoları yazmışlarsa da, hiçbiri başarı sağlayamamıştır. Bunun nedeni üzerinde durmamız gerekir. Bitkileri bile kendi iklimlerine yabancı bir iklimde yaşatamadığımızı göre; devrini tamamlamış bir uygarlığın ürünü olan bir sanatı, bambaşka koşullar içinde yaşayan bir toplumun içinde sürdürme olanağı yoktur elbette. Toplumumuz Tanzimat'tan sonra Türk-İslâm uygarlığından kopup Batı uygarlığına yıldan yıla artan bir hızla yöneldikçe, medrese ve tekke kültürü de toplum içinde baskısını ve yaygınlığını kaybetmeğe

théâtre de Karagueuz, «L'Avenir dramatique et littéraire», 1 Temmuz 1894, s. 250-256; bk. M. And, Karagöz ve Ortayunu Fasil Dağarcığı, «Türk Dili» dergisi, 1966, c. XV, sayı 173, s. 331; örnek için bk. Cincilik, Hekimlik.

⁸³ 1918 de aşağıyukarı 70 yaşında idi. (H. Ritter, Karagös, c. I, 1924, s. 3)

⁸⁴ S. N. Gerçek, ad. geç. es., s. 70

⁸⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hayali Küçük Ali, Fehmi Balaban, Ercüment Behzat Lav, Abdülkadir Karamürsel v.b. (Bu yazarların eserleri için bk. Basılmış Karagöz Oyunları Bibliyografyası).

⁸⁶ Stadyom, plaj (A. Karamürsel, Karagöz Stadyomda, Karagöz Plajda), İzmir Fuarı, Nazilli Kombinaları (E. B. Lav, Karagöz Stepte); Şarlo, Greta Garbo, Tarzan, Mikimavz, Nurullah Ataç v.b. (İ. H. Baltacıoğlu, Karagöz Ankara'da); uçak, paraşüt (H.K. Ali, Tayyare Safası; E. B. Lav, Karagöz Stepte) v.b.

başlamış, bunun etkisi — II. Abdülhamit devrinden bu yana, özellikle Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde yetişen — karagözcüler üzerinde de görülmüş, oyunların Türk-İslâm uygarlık ve kültürüyle ilgili yerlerinde — sözgelimi, «Giriş» bölümlerindeki semâi ve perde gazellerinde, Hacıvat'ın Tanrıyı, padişahı, seyircileri v.b. öven monoloğunda — eski kültür yetersizliği kendini iyiden iyiye göstermeğe başlamıştır; II. Abdülhamit devrinden bu yana basılan oyunların çoğundaki şiirlerde ölçek ve ayakların bozukluğu, hattâ kimi şiirlerin hiçbir ölçüye sığmaması bunu gösterir; o kadar ki, bu bilgisizlik gitgide bir gelenek halini almış, oyunlarda ölçeği bozuk şiir kullanmak gerektiği sanısı uyanmıştır; Hayalî Küçük Ali'nin yayımladığı oyunlardan birinin dip notunda söylediği: «Buna perde gazeli derler ki uydurma bir aruz ile olması matluptur»⁸⁷ sözü bu bakımdan dikkate değer.

Geçmiş bir uygarlığın ürünü olan bu ulusal sanatı bugün yaşatma olanağı kalmadığına göre ne yapacağız? Bugün yapabileceğimiz tek şey, karagözü kendi kılığı ile perdeye ya da sahneye çıkarmak değil, tiyatro edebiyatımızda onun yönteminden, havasından, esprisinden yararlanmaktır. Kaldı ki, Batıda tiyatroyu tiyatro-dışı bütün takıntılardan, kalıplaşmış kurallardan, yüzyıllardan beri sürüp gelen alışkanlıklardan kurtarıp onu özgür, kendi kendine yeter, bağımsız bir sanat haline getirmek isteyen Adamov, Beckett, Genêt, Ionesco, Pinter, Schehade, Tardieu v.b. gibi öncü yazarların tiyatro anlayışlarıyla bizim karagöz oyunları arasında yöntem bakımından büyük bir yakınlık göze çarpmaktadır. Gerçekten de, — belli bir konuyu, bu konunun serim, düğüm, çözüm kurallarına göre geliştirilmesini, olaylar arasındaki mantık bağıını, yer ve zaman kavramlarını çoğuza-man bir yana atıp soyutluğa yaklaşılması; — düşle

⁸⁷ H. K. Ali, *Asrî Karagöz*, «Yücel» dergisi, c. XIII, 1941, sayı 75. s. 114/dip notu.

gerçeğin birbirine karıştırılıp us-dışı ve gerçek-üstü olayların, mantığa aykırı işlerin hiçbir açıklama yapılmadan, gerçeğin bir parçası gibi gösterilmesi; — kalıplaşmış sözlerin, şarkıların, şiirlerin ses benzerliğinden yararlanılarak çarpıtılması yanında, anlamsız sözler, uydurma deyişler, uyumsuz seslerle de, dilin mantık bağlarını çözüp «anlamsız»a, «saçma»ya yöneltilmesi; böylece, insanlar arasında bir anlaşma aracı olan dilin bu yolda bir araç olmaktan çıkıp kendi başına buyruk, bağımsız bir nitelik kazanması; — her biri ayrı telden çalan oyun kişilerinin birbirlerini anlamaması ya da yanlış anlaması yüzünden ters sonuçlara ulaşılması, v.b... — gibi noktalar, karagöz oyunları ile «uyumsuz tiyatro» diye anılan çağdaş tiyatro arasındaki benzerliklerin başlıcalarıdır. Sözelimi, *Kel Şarkıcı* v.b. gibi eserlerinde birbirlerinin manevî dilini anlamayan kişilerin dramını ortaya koyan Ionesco'nun yaptığı işi bizim daha önce yapmamız; birbirlerinin maddî ve manevî dillerini anlamamaktan doğan gerilim üzerine kurulmuş Karagöz-Hacivat «muhâvere»lerinden yararlanmamız gerekirdi; Ionesco'nun *Ders* oyunu ile karagöz'ün *Mektep* muhâveresini bu açıdan ibretle karşılaştırmamız gerekir. Çağdaş tiyatro ile karagöz ve ortaoyunu arasındaki benzeşmeleri çeşitli örneklerle ortaya koyan bir incelememizin dediği gibi, «karagöz ve ortaoyununun işçiliğini, yöntemini oyun yazarlarımızın, sahneye koyucularımızın incelemeleri, bu öğeleri kullanmaları, Batıya başvurup oradan ödünç almadan önce kendi kaynaklarımızın üzerine eğilmeleri yerinde bir tutum olur.»⁸⁸

Memleketimizde adı bilinip de kendisi pek bilinmeyen karagöz oyunlarını topluca yayımlarken, bunların, gelecekteki tiyatro edebiyatımıza ulusal bir hava ve kişilik kazandıracağına inanıyorum.

⁸⁸ M. And, *Çağdaş Tiyatro Açısından Karagöz ve Ortaoyunu*, «Değişim» dergisi, 1961, sayı 2

Karagöz Oyununun Tekniğı

Karagöz, 1 × 120 boyutunda, gerilmiş beyaz bir perde gerisinde oynatılır. Çoklukla mermerşahiden yapılan karagöz perdesi, karagözcüler arasında «ay-na» diye anılır. Perde, pamuk ipliğinden yapılmış üç dört parmak enliğinde bir fitilin zeytinyağı doldurulmuş bir kab içinde yakılmasıyla meydana getirilen meşaleler ya da kalın «şem'a» [= mum] larla arkadan aydınlatılırdı. Sonraları havagazı ve elektrik lambaları kullanılmağa başlanmıştır.

Perdede oynatılan şekillere «tasvir» adı verilir. Tasvir'ler, ortalama, 35-40 santim boyundadır. Tasvir kesmek ayrı bir sanattır. Tasvir'ler, genellikle deve derisinden yapılır. Dana, sığır, at, eşek derisinden yapılmış tasvir'ler de vardır. Deri, özel bir yöntemle saydam hale getirildikten sonra «nevrekân» denen keskin uçlu bir bıçakla kesilerek ortaya çıkarılan bu tasvir'ler kök-boya ile boyanır. Saydam oldukları için, arkadan vuran ışığı geçirir ve renkleri belli ederler. Bunlar, özel olarak açılmış deliklere geçirilen değneklerle oynatılır.

Oyun sırasında hayalciye yardım eden kişiye «yardak» denir. Yardak, tef çalmak, taklitlerin şarkılarını söylemek, tasvir'leri sırasıyla hayalciye vermekle görevlidir.

CEVDET KUDRET

BASILMIŞ KARAGÖZ OYUNLARI BİBLİYOGRAFYASI

- I. IGNACZ KUNOS, *Három Karagöz-Játék*,
Budapest 1886
Hamam Oyunu (s. 7-39), *Uruşma Oyunu*
[= Şairlik] (s. 73-86), *Karagöz'ün Yazı-
cı Oyunu* (s. 101-121)
- II. IGNACZ KUNOS/RADLOFF, *Türk Kavim-
leri Halk Edebiyatlarından Örnekler*,
VIII, Petersburg 1899
*Yalova Safâsı, Ağalık, Ferhad ile Şirin,
Kanlı Kavak, Ters Evlenme, Kayık, Ab-
dal Bekçi, Tımarhane.*
- III. GEORG JACOB, *Bekri Mustafa, Ein tür-
kisches Xajâlspiel aus Brussa*, «ZDMG»,
53, 1899
Meyhane Faslı (s. 624-632) (Almanca çe-
virisiyle birlikte)
- IV. (Yazar adı yok¹), *Letâif-i Hayâl*, İstanbul
(tarihsiz, 1897?)
1. *Yalova Safâsı* [= Kayık] (dış kapak-

¹ Sabri Esat Siyavuşgil'e göre, «Defterhane'de Kâtip Cemil Bey tarafından yazılmıştır.» (Karagöz, İstanbul 1941, s. 52-53)

taki *Yalova Safâsı* adı yanlış) (s. 1-17), 2. *Kanlı Kavak* (s. 18-32), 3. *Baskın* (metnin üstündeki başlık: *Mahalle Baskını*) [= *Mandıra*] (s. 34-48)

V. (Yazar adı yok²), *Letâif-i Hayâl*, İstanbul (tarihsiz³)

Karagöz'ün Âşıklığı [= *Şairlik*]

Karagöz'ün Aktör olması yahut Komikliği [= *Yazıcı*]

Sahte Gelin [= *Ters Evlenme*]

Karagöz'ün Gebeliği

(Dış ön kapaktaki not: Beyoğlu Tiyatrosu'nda gazete müvezzi İsmail Hakkı, İstanbul)

Karagöz'ün Esrar İçip Delî olması

Şeytan Dolabı yahut Karagöz'ün Cinciliği

(Hepsinin kısaltılmış Almanca çevirileri: GEORG JACOB, *Karagöz-Komödien herausgegeben*, Berlin 1899)

VI. *Mecmûa-i Hayâl*, müstensihî: Yorgi, Cihan matbaası, İstanbul 1325 (1909)

Cüz 1. *Karagöz'ün Gelin Olması* [= *Ters Evlenme*]

2. *Karagöz'ün Şairliği*

3. *Karagöz'ün Şairliği* (oyunun sonu ve *Abdal Bekçi* oyununun ilk yarısı)

4. *Abdal Bekçi* (oyunun ikinci yarısı)

5. *Karagöz'ün Soyulup Dayak Yemesi* [= *Kanlı Nigâr*] (oyunun ilk yarısı)

6. *Karagöz'ün Karaman Koyunu Olması* [= *Kanlı Nigâr*] (oyunun ikinci yarısı)

² S. E. Siyavuşgil'e göre, «'Güllü Agop' ve bilâhare 'Mınakyan' aktörlerinden 'Ahmet Necip' Efendi tarafından kelleme alınmıştır» (ad. geç. es., s. 58)

³ Almanca çevirileri 1899 da yayımlandığına göre, II. Abdülhamit devrinde basılmış oldukları anlaşıyor.

VII. *Şarkılı ve Kantolu Karagöz Kitabı*, sahip ve nâşiri: Asya Kütüphanesi sahibi İhsan Rahim, Hürriyet matbaası, İstanbul 1325 (1909)

cüz 1. *Abdal Bekçi*

2. *Karagöz'ün Şairliği*

3. *İki Kıskanç Hemşireler —yahut— Bıçare Delikanlı [= Kanlı Nigâr]*

4. *Tahir ile Zühre*

5. *Müthiş İntikam —yahut— Fedakâr Komşu*

6. *Karagöz'ün Evlenmesi —yahut— Bedava Dayak Yemesi [= Büyük Evlenme]*

7. *Karagöz'ün Doktorluğu [= Ecza-ne]*

8. *Karagöz'ün Rüyası [= Cıncılık]*

9. *Ferhad ile Şirin —yahut— hain Valide*

10. *Karagöz'ün Yazıcılığı —yahut— Dilenciliği [= Yazıcı]*

VIII. BEHİÇ ve SALİH Efendiler, *Hayal yahut Karagöz'ün Son Perdesi*⁴, tâbi ve nâşiri: İhsan Rahim, Kader matbaası, İstanbul 1325 (1909)

1. *Karagöz'ün Divaneliği [= Tımar-hane]*

2. *Karagöz'ün Fotoğrafçılığı* (Almanca çevirisi: W. LEHMANN, *Karagös als Photograph*, «Der Neue Orient», IV/7, 1920)

3. *Karagöz'ün Beyoğlu Safası*

4. *Karagöz'ün Kâğıthane'de Dayak Yemesi* (Deniz Seyahati)

5. *Karagöz Kuşdili'nde* (muhâvere)

⁴ Söylentiye göre, bu dizide 20 oyun yayımlanmıştır. Yukardaki liste, Ritter'in eserinden alınmıştır. (*Karagös Türkische Schattenspiele*, c. I, Hannover 1924, s. 2-3/n. 2B)

6. *Karagöz'ün Sonbahar Eğlencesi*
7. *Karagöz'ün Fenerbahçe Eğlencesi* (muhâvere)
8. *Karagöz'ün Kadın Oldu Muhâveresi* [= Sahte Gelin]
9. *Karagöz'ün Arap'tan Dayak Yemesi*
10. Beş kısa muhâvere :
 - a. *Karı Koca Dövüşü*
 - b. *Armonik ile Minni Muhâveresi*
 - c. *Karagöz'le Hacıvat'ın Helva Muhâveresi*
 - d. *Dilrûbâ Muhâveresi*

IX. KARL SÜSSHEIM, *Die Moderne Gestalt des Türkischen Schattenspiels (Qaragöz)*, «ZDMG», 63, 1909
İki Kıskaç Karı [= Kanlı Nigâr] (s. 744-754) (Kâtip Salih'ten alınmıştır)

X. HAYALÎ MEMDUH, *Karagöz Perdesi Külli-yâtı*, Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1340-1338 (1922)

- adet 1. *Karagöz'ün Gelin Olması* [= Ters Evlenme]
2. *Karagöz'ün Mirasyediliği* [= Ağalık], (2 perdelik karagöz oyunu)
 3. *Çifte Sihirbazlar*, (Karagöz'ü Cin Çarpmış — meraklı oyun 1 perde) (İç başlık: *Karagöz'ün Çarpılması*) [= Câzûlar]
 4. *Karagöz'ün Yalova Safâsı*
 5. *Karagöz'ün Aşçılığı*, (mufassal mudhike 4 perde)
 6. *Karagöz'ün Evlenmesi yahut Üç Sevdalılar* [= Mandıra]
 7. *Karagöz'ün Divaneliği* [= Tınarhane], (gayet güllüncü oyun 3 perde)
 8. *Karagöz'ün Sünnet Olması yahut Hayal İçinde Hayal* [= Sünnet]

(6 perde)

9. *Karagöz'ün Yazıcılığı*, (mufassal mudhike 4 perde)

10. *Karagöz'ün Salıncak Safâsı*, (mufassal mudhike 4 perde)

XI. HAYALÎ MEMDUH, *Karagöz'ün Başına Gelenler yahut Bahçe Safâsı* [= Bahçe], (mufassal oyun 4 perde), Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1925-1341

XII. THEODOR SEIF, *Drei Türkische Schattenspiele*, «Le Monde Oriental», c. XVII, 1923

1. *İki Kıskanç Hemşireler yahut Bıçare Delikanlı* [= Kanlı Nigâr] (s. 124-134)

2. *Tahir ile Zühre* (s. 149-161)

3. *Karagöz'ün Evlenmesi* [= Büyük Evlenme] (s. 173-177)

XIII. HELLMUT RITTER, *Karagös, Türkische Schattenspiele*

c. I. Hannover 1924

Kanlı Kavak (s. 15-63), *Sahte Gelin yahut Karagöz'ün Kocaya Varması yahut Ters Evlenme* (s. 65-119), *Kanlı Nigâr yahut İki Zalime Avretler yahut İki Kıskanç Karılar* (s. 121-185)

(Almanca çevirileriyle birlikte)

c. II. Leipzig 1941

Yalova Safâsı (s. 1-63); *Çeşme yahut Kıltahya* (s. 65-125), *Câzûlar* (s. 127-171), *Tımarhane* (s. 173-221), *Kayık* (s. 223-269), *Yazıcı* (s. 271-338)

(Almanca çevirileriyle birlikte)

c. III. Wiesbaden 1953

Sünnet yahut Mecruhun Meserreti (s. 1-51), *Mandıra* (s. 53-88), *Ortaklar* (s. 89-111), *Bahçe* (s. 113-152), *Ferhad ile Şirin* (s. 153-209), *Orman* (s. 211-236), *Büyük Evlenme* (s. 237-264), *Karagöz'ün Ağalığı*

(s. 265-296), *Canbazlar* (s. 297-316), *Karagöz'ün Şairlerle İmtihan Olması* (s. 317-380), *Kırgınlar yahut Abdal Kardeşler* (s. 381-410), *Hamam* (s. 411-438), *Tahmis* (s. 439-461), *Tahir ile Zühre* (s. 463-509), *Çivi Baskını yahut Abdal Bekçi* (s. 511-539), *Salıncak* (s. 541-566), *Bursalı Leylâ* (s. 567-587), *Balıkçılar* (s. 589-608), *Meyhane* (s. 609-634)

(Bütün oyunlar Nazif Beyden alınmıştır)

XIV. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ⁵, *Karagöz Perde Külliyyâtı*⁶, Cumhuriyet Kitaphanesi, Ahmet Kâmil matbaası, İstanbul 1928

1. *Karagöz'ün Hamam Eğlencesi*

2. *Karagöz Dans Salonunda*

3. *Karagöz'ün Kâğıthane Safâsı* [= *Kayık*]

XV. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ, *Hayal Perdesi*, Milliyet matbaası, İstanbul 1931

Birinci kitap. *Karagöz Helva Sohbetine Giderken*, (5 perde)

XVI. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ, *Asrî Karagöz*, «Yücel» dergisi, c. XIII, sayı 75 ve 77, İstanbul 1941

XVII. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ,
İyilik Eden İyilik Bulur
Tayyare Safâsı

(Bu oyunlar için bk. XXXVII.)

XVIII. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ, *Mandıra Safâsı*, «Dünya» gazetesi, 2 Mayıs-4 Haziran 1952

XIX. HAYALÎ KÜÇÜK ALİ, *Tahir ile Zühre*, «Dünya» gazetesi 5-13 Haziran 1952

⁵ Asıl adı: Muhittin Sevilen

⁶ Bu dizide yalnız 3. kitaba genel başlık ve dizi numarası konmuş, ilk iki kitaba konmamıştır; üç eser de aynı yıl içinde aynı kitaphane tarafından yayımlandığına göre, söz konusu ilk iki eserin de aynı diziden olduğu anlaşılıyor.

XX. HAYALÎ KÜÇÜK ALÎ, *Yazma⁷ Muhâveresi*
[= Çeşme], «Dünya» gazetesi, 14-20 Haziran 1952

XXI. HAYALÎ KÜÇÜK ALÎ, ses bandları, tesbit eden: İlhan Başgöz, Milli Kütüphane müzik bölümü arşivi (Ankara)

F1ş No. B 55, *Karagöz'ün Abdal Bekçi Oyunu*

A 4 ve B 112, *Karagöz'ün Ağalığı Oyunu*

B 53, *Karagöz'ün Bakkallık Oyunu*

B 54, *Karagöz'ün Çifte Hamamlar Oyunu* [= Hamam]

A 7, *Karagöz'ün Gelin Olması Oyunu* [= Ters Evlenme]

B 50, *Karagöz'ün Kâğıthane Safâsı Oyunu* [= Kayık]

B 49, *Karagöz'ün Kanlı Kavak Oyunu*

A 5 ve B 11, *Karagöz'ün Kanlı Nigâr Oyunu*

B 56 ve B 113, *Karagöz'ün Kütahya Safâsı Oyunu* [= Çeşme]

B 51, *Karagöz'ün Mandıra Safâsı Oyunu*

B 47, *Karagöz'ün Sahte Estirci Oyunu* (Almanca çevirisi ile birlikte: OTTO SPIES, *Das Spiel vom Falschen Sklavenhandler*, «Oriens», c. 17, 1964, (s. 1-59))

B 48, *Karagöz'ün Salıncak Safâsı Oyunu*

B 52, *Karagöz'ün Silnet Dili*

⁷ **Yazma:** Baş yemenisi. (Küçük Ali'nin dip notu)

ğilnî Oyunu

A 8, *Karagöz'ün Tahîr ile Zühre Oyunu*

A 6, *Karagöz'ün Tımarhane Oyunu*

A 86, *Karagöz'ün Yalancı Oyunu*⁸

(Bu oyunların birer kopyası da, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü arşivindedir.)

XXII. HAYALÎ KÜÇÜK ALÎ, *Karagöz'ün Hekimlik Oyunu* (Molière'in *Zoraki Tabip* oyunundan uyarlama)

Ses bandı, tesbit eden: İlhan Başgöz, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü arşivi.

XXIII. Dr. H. W. DUDA, *Fasl-ı Ferhad*, Zaman Kitaphanesi, Tecelli matbaası, İstanbul 1931

(Nazif Beyden alınmıştır)

XXIV. AHMET SÜLEYMAN,

Karagöz'ün Açıkgozlülüğü

Karagöz'ün Evlenmesi

Karagöz'ün İçgüvaylığı

Karagöz'ün Evden Kovulması

Karagöz'ün Florya Seyahati

Karagöz'ün Kâğıthane Âlemi

Kitaphane-i Umumi, Orhaniye matbaası, İstanbul 1931

(Bu 6 eser, eski deyimle söylemek gerekirse, «tekellümi hikâye» [= konuşmalı hikâye] biçiminde yazılmıştır; hikâye ile oyun arası niteliğindedir)

XXV. SELİM NÜZHET (GERÇEK), *Salıncak Safâsı*, (tam bir hayal oyunu), İktbal Kütüphanesi, Akşain matbaası, İstanbul 1931

⁸ Bu, «Nev-icâd» bir oyundur. Millî Kütüphane'de oynatıldığı sırada banda alınmıştır.

- XXVI. SELİM NÜZHET GERÜEK**, *Meşhur «Baskın» Oyunu* [= Abdal Bekçi], «Yeni Sabah» gazetesi, 6-13 Kasım 1939
- XXVII. K. M. VASİF (OKÇUGİL)**, *Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi*, Tefeyyüz Kütüphanesi, Nümune matbaası, İstanbul 1933
1. *Karagöz Deli* [= Tımarhane], (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
 2. *Karagöz Salıncakçı*, (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
 3. *İki Kıskanç Kadın yahut Bıçare Delikanlı* [= Kanlı Nigâr], (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
 4. *Karagöz Güvey* [= Mandıra], (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
 5. *Karagöz Aşçıbaşı* (dış kapakta: *Karagöz Aşçı*), (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
 6. *Karagöz Yalova Safâsında*, (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde)
- XXVIII. KARAGÖZCÜ KÂZİM**, *Karagöz'ün Dünyaya Dönüşü* [= Aşçılık], (iki perdelik oyun), Kâinat Kitaphanesi, Güneş matbaası, İstanbul 1934
- XXIX. KARAGÖZCÜ KÂZİM**, *Karagöz Milyoner* [= Ağalık], (bir perdelik oyun), ad. geç. kit., mat., yıl.
- XXX. İSMAİL HAKKI (BALTACIOĞLU)**, *Karagöz'ün Kadıköy İhtisap Ağalığı*, «Yeni Adam» dergisi, 1934, sayı 51 - 54
- XXXI. İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU**, *Karagöz Ankara'da*, (karagöz piyesi), Sebat basımevi, İstanbul 1940
- XXXII. İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU**, *Karagöz'ün Köy Muhtarlığı*

Köylü Evlenmesi

(Bu oyunlar için bk. XXXVII)

XXXIII. SELÂHATTİN, *Karagöz Eğlencesi*, Keteon matbaası, İstanbul 1935

No. 1. *Karagöz'ün Hıdrellez Âlemi* [= Kayık]

XXXIV. RAHMÎ BALABAN, C.H.P. İzmir Halkevi *Karagöz Oyunları*, Cumhuriyet basımevi, İzmir 1938

1. *Özdemir Onbaşı*

2. *Şehir mi, Tövbeler Tövbesi*

XXXV. RAHMÎ BALABAN,

Keloğlan

Dağdeviren

Deli Dumrul

(Bu oyunlar için bk. XXXVII.)

XXXVI. E. LAV (dış kapakta: B. LAV) [= Ercüment Behzat Lav], *Karagöz Stepte*, Cumhuriyet Halk Partisi yeni seri temsil yayını, No. 18, Ulusal matbaa, Ankara 1940

XXXVII. (Çeşitli Yazarlar), *Karagöz Senaryosu: I, Karagöz*, Cumhuriyet Halk Partisi yayını, Recep Ulusoglu basımevi, Ankara 1941

İSMAİL HAKKI BALTACIOĞLU, *Karagöz'ün Köy Muhtarlığı* (s. 5-42), *Köylü Evlenmesi* (s. 113-154)

RAHMÎ BALABAN, *Keloğlan* (s. 43-59), *Dağdeviren* (s. 81-95), *Deli Dumrul* (s. 97-111)

HAYALÎ KÜÇÜK ALİ, *İyilik Eden İyilik Bulur* (s. 61-79), *Tayyare Safası* (s. 155-168)

XXXVIII. MUSTAFA NİHAT ÖZÖN, *Kanlı Kavak*, Remzi Kitabevi, Kenan basımevi ve klişe fabrikası, İstanbul 1941

(Ritter'den aktarma)

XXXIX. MUSTAFA NİHAT ÖZÖN, *Kanlı Nigâr*, ed.

geç. kit., bas., yıl.
(Ritter'den aktarma)

XL. ABDÜLKADİR KARAMÜRSEL,
Karagöz Gazeteci
Karagöz Stadyomda
*Karagöz Plâjda*⁸

**XLI. Öğretmen MUSTAFA RONA, Sahne Yayı-
nı, Karagöz, Türkiye Yayınevi, İstanbul**
1944-1947

*Karagöz'ün Ağalığı, Burhaneddin matba-
ası, 1944*

Karagöz'ün Bekçiliği [= Abdal Bekçi],
Burhaneddin matbaası, 1944

*Karagöz'ün Gelin Oluşu [= Ters Evlen-
me], Burhaneddin matbaası, 1944*

*Karagöz'ün Yazıcılığı, Ahmet Sait mat-
baası, 1945*

*Çifte Cadılar [= Câzûlar], Türkiye ba-
sımevi, 1945*

*Karagöz'ün Âşıklığı [= Şairlik], Türkiye
basımevi, 1947*

*Karagöz'ün Başına Gelenler (Kütahya
Çeşmesi), Türkiye basımevi, 1947*

XLII. ÜNVER M. ORAL, Bir Karagöz Oyunu
Öp Hacıvat'ın Elini, Çelik cilt matbaası,
İstanbul 1965

N o t :

Yorgi'nin kopya edip 1909'da yayımladığı
Mecmûa-ı Hayâl (sıra no. VI) dizisindeki oyun-
larla, Ritter'in dokuz yıl sonra eski saray kara-
gözcüsü Nazif Beyden alıp (1918) yayımladığı
(sıra no. XIII) oyunlardan 5 tanesi —ufaktefek
farklar dışında— birbirinin aynıdır. Yorgi ile
Nazif'in aynı kaynaktan yararlandıkları anlaşılıyor.
Söz konusu yazma kaynak, ne yazık ki, bugün eli-
mizde değil. İki nüsha arasındaki farklar —bu
konuda bir örnek vermek düşüncesiyle— Şairlik
oyununda gösterilmiştir.

⁸ İşledikleri temalar Selim Nüzhet Gerçek tarafından
özetlenen (Türk Teması, 2. bas., 1942, s. 102) bu oyun-
ların basılıp basılmadıkları kontrol edilememiştir.

Oyunlarda geçen şarkıların bulunduğu başlıca ŞARKI MECMUALARI

- Haşim, *Haşim Mecmuası*, taşbasması, İstanbul, 1. bas. 1269, 2. bas. 1280**
- Arif, *Mecmua-i Arifî*, taşbasması, Matbaa-i İbrahim Efendi, Vezir Han, İstanbul, Muharrem 1290**
- Hacı Faik Bey, *Fâik-ül-Âsâr*, İstanbul 1298**
- Mehmet Nuri, *Şarkı Mecmuası*, taşbasması, İstanbul**
- Hasan Hilmi, *Nagamât-i Aşk yahut Yeni Şarkı Mecmuası*, İstanbul 1306**
- Nuri Bey, *Nevâ-yi Uşşâk*, İstanbul 1307**
- Ahmet Avni, *Hânende*, müntehab ve mükemmel şarkı mecmuası, sahip ve tâbil: Kütüphane-i Cihan sahibi Mihran, Mahmut Bey matbaası, İstanbul 1317**
- Hasan Tahsin, *Güllâr-i Musiki*, sahip ve nâşiri: Zaffer Kütüphanesi sahibi M. Hüseyin, Matbaa-i Kütüphane-i Cihan, İstanbul, 1. bas. Muharrem 1322 - Mart 1320,, 2. bas. 1323**
- Kemençeci Aleko, *Nevzâd-i Musiki*, mükemmel şarkı ve kanto mecmuası, İstanbul**

OYUNLAR

Bu eserde, Hellmut Ritter'in 1918'de eski saray karagözcülerinden Nazif Beye yazdırıp da yayımladığı oyunlar temel olarak alınmış; orada bulunmayan oyunlar başka yerlerden derlenerek kataba eklenmiştir.

Oyunların Giriş, Muhâvere, Fasil, Bitiş bölümleri, okuyucuya kolaylık sağlamak için, metinlere eklenen başlıklarla gösterilmiştir.

ABDAL BEKÇİ

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattensplele*, c. III, *Çivi Baskını yahut Abdal Bekçi* (s. 511-539), Wiesbaden 1953

Ç e ş i t l e m e l e r :

Ignacz Kunos/Radolf, *Türk Kavımleri Halk Edebiyatlarından Örnekler*, VIII, *Abdal Bekçi*, Petersburg 1899

Mecmûa-i Hayâl, cüz 3-4, *Abdal Bekçi*, müstensihî: Yorgi, Cihan matbaası, İstanbul 1325 (1909)

Şarkılı ve Kantolu Karagöz Oyunu, cüz 1, *Abdal Bekçi*, sahip ve nâşiri: Asya Kütüphanesi sahibi İhsan Rahim, Hürriyet matbaası, İstanbul 1325 (1909)

Öğretmen Mustafa Rona, *Karagöz'ün Bekçiliği*, Türkiye Yayınevi, Burhaneddin matbaası, İstanbul 1944

Selim Nüzhet Gerçek, *Meşhur «Baskın» Oyunu*, «Yeni Sabah» gazetesi, 6-13 Kasım 1939

Hayalî Küçük Ali, *Karagöz'ün Abdal Bekçi Oyunu*, ses bandı, tesbit eden: İlhan Başgöz, Milli Kütüphane müzik bölümü arşivi, Flş No. B 55

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

ZENNE (I. Zenne. Hanım)

CEMÂLİFER (II. Zenne. Cariye)

SARHOŞ (Matiz. Tuzsuz Bekir)

ÇELEBİ

TİRYAKİ (Nokra Çelebi)

AK ARAP (Hacı Kandil)

BEBERUHİLER

HAYVANLAR

Merkep

ABDAL BEKÇİ

GİRİŞ

HACİVAT — (*Semâî söyliyerek perdeye gelir.*)

¹ Bûs ider iken dâmenini pâyına düştüm
Tirin gözetirken o kaşın yayına düştüm

İksir-i bahâ derler idi bana gubârı
Dergâh-i muallâda şeref bâbına düştüm

Hay Hak!

(*«Perde gazeli»ni okur.*)

² Bu perde çeşm-i ehl-i zâhire bir nakş-i sûrettir
Rûmûz erbâbına amına ki temsil-i hakikattir

¹ Ölçek: Mef'ûlû mef'ûlû mef'ûlû fe'ûlûn

Eteğini öperken ayağına düştüm, o kaşın okunu gözetirken yayına düştüm. — Toz için, bana: «değer iksiri» derlerdi [ya da: Ey Gubârî, bana: «değer iksiri» derlerdi], yüce dergâhta [= padişah sarayında] şeref kapısına düştüm.

² Ölçek: Mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûlûn mef'ûlûn

Bu perde «ehl-i zâhir»in [= tarıkata girmemiş kimsele-
rin] gözünde bir sûretin resmidir, fakat «rûmûz erbâbı» na
[= tarikat adamlarına] göre (tanrısal) hakikatın temsidir.

Cihâna benzedüp Şeyh Küşteri bu perdeyi kurmuş
Müşâbih eylemiş ecnâsa tasviri ne dikkattir

Hevâdar-i safâya neş'e bahş eyler bunun seyri
Hakikat-bîn olan erbâb-i tab'a aynı ibrettir

Ne var bilmez verâ-yi perdede amnâ budur tahkik
Lisân-i hâl ile hâl-i cihânı bir hikâyettir

Eğer dikkat olursa Karagöz'le Havı Evhad'a
Meâlin fehm eden ehl-i kemâle başka hâlettir

Nice ma'nâ olur melhûz tahtında bunun seyr et
Nikâtın anlasın ehli deyû arz-i nezâkettir

Sönünce şem' eşhâs-ı suver nâ'bûd olur birden
Cihânın bi-bakaa olduğuna işte işaretir

(Teganniye başlar.)

Yâr, bana bir eğlence! Aman, bana bir eğlence!

3 Bir gün ârâm edemem sensiz efendim
Tez gel bilmiş ol kim kıyarım cânıma kendim

Tez gel, aman bana bir eğlence!

(Karagöz, Hacivat'la kavga ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Seni gidi beni bilmez, hiç kimseden
utanmaz, aslaa borcuna para vermez, dolandırıcı

— Şeyh Küşteri, bu perdeyi dünyaya benzeterek kurmuş, «tasvir»i türlü varlıklara benzetmiş, bu ne dikkattir.— Bunun seyri safâ isteyenlere neşe verir, hakikatî görenlere ise ibret verir. — Perdenin arkasında ne var bilmez ama, gerçek budur: dünyanın halinin hal diliyle hikâyesidir.— Eğer Karagöz'le Hacivat'a dikkat edilirse, anlamını anlayan olgun kimseler için (bu) başka bir haldir. — Seyret, bunun altında nice anlam düşünülebilir, nükteden anlayanlar için (bu) bir incelik gösterisidir. — Mum sönünce, sûretten kişiler yok olur; işte bu, dünyanın sürekli olmadığına işaretir.

* Ölçek bozuk.

Ârâm etmek: durup dinlenmek

herif seni! Senin iki bacağından tuttuğum gibi
sallar sallar Tekfurdağı'na⁴ kadar fırlatırım, al-
çak herif! Benimle ne alıp veremiyorsun? a mum
bacaklı kerata! Her akşam gelirsin kapımın önü-
ne: dır dır dır (*Hacivat gelir*) dır (*Hacivat gider*),
zır zır zır (*Hacivat gelir*) zır (*Hacivat gider*), hır
hır hır (*Hacivat gelir*) hır (*Hacivat gider*)! Fitne
kumkuması herif!

MUHÂVERE

HACİVAT — (*Gelir.*) Vay efendim!

⁵ Hoş geldin safâ geldin şikest olmuş⁶ çanak
Gel bu akşam neş'e-yâb ol⁷ bir iki tek bâde⁸ çak
Sen çakarken gelsin âlâ tâze dolma bir tabak
Ellerini bağlasınlar ben yiyeyim sen de bak

KARAGÖZ —

⁹ Haş bulduk safâ bulduk bilâder bana bak
Böyle şeyler söyleme herkes sana der Dangalak
Nâfile üzme yüreğin boş yere etme merâk
Dolma niyetine yer misin âlâ dayak (*Vurur.*)

HACİVAT — Karagöz, nasılsın?

KARAGÖZ — Çocuğun oturağı senin burnuna asıl-
sın! (*Vurur.*)

HACİVAT — Karagöz, senin o evdeki karna söyle,
öyle vakitli vakitsiz bize gelmesin.

⁴ Tekfurdağı: Tekirdağı

⁵ Ölcek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- - - - -

- - -

(İlk dizenin ölçeği bozuk.)

⁶ Şikest olmak: kırılmak.

⁷ Neş'e-yâb ol: neşelen.

⁸ Bâde: şarap.

⁹ (1. ve 4. dizelerin ölçeği bozuk.)

KARAGÖZ — Neden, ulan?

HACİVAT — Neden olacak? Geçen gün sabah namazı çat kapı! Bir de bizimki kapıyı açar bakar ki senin o mendebur karın.

KARAGÖZ — Benim karım mendebur, seninki...

HACİVAT — İşvebâzım¹⁰, nâzeninim¹¹!... O günü de bizimikler hamama gidecekler, hazırlık görürler.

KARAGÖZ — Hazırlık görüyorlar öyle mi?

HACİVAT — Evet. Arkasında bir eski ferace, başörtüsü simsiyah, ayağında yarım pabuç...

KARAGÖZ — Söyle bakalım, yarım havuç!

HACİVAT — Ayağında çorap yok, kir içinde ayakları. İşvebâzım, nâzeninim her ne kadar senin şıfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karını istiskaal¹² ederse de anlamaz...

KARAGÖZ — Aferin karı! Tıpkı benim gibi.

HACİVAT — Bakar ki olacak iş değil, onu da götürmeye mecbur olur.

KARAGÖZ — Benim karı yüzüzlerdendir.

HACİVAT — İşvebâzım, nâzeninim, hamam bohçalarını hazırlar, tası tarağı toplar; senin o şıfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karın bohçaları ardılı önlü omuzuna alır, yola revân olur.

KARAGÖZ — Aferin, karı!

HACİVAT — Benim işvebâzım, nâzeninim dahi giyinir kuşanır, hanım kızımınla birlikte giderler.

KARAGÖZ — Bizim kariya yaklaşırlar mı?

HACİVAT — Senin karın yolda bizimkileri bekler, birleşirler. Benim işvebâzım, nâzeninim turşucudan turşu alırlar; senin şıfıntı, sümüklü, mendebur karına turşu bakracını verirler.

KARAGÖZ — Yolda başlasın yemeğe.

HACİVAT — Bunlar doğru hamama vâsıl olurlar.¹³

KARAGÖZ — Yolda giderken Vasil'i bulurlar mı?

¹⁰ İşvebâz: işveci, naz edici

¹¹ Nâzenin: nazlı.

¹² İstiskaal: yüzvermemek.

¹³ Vâsıl olmak: ulaşmak.

HACİVAT — Bunlar hamam kapısından içeri girer girmez ana kadın¹⁴, ustaya¹⁵; usta, natıra¹⁶...

KARAGÖZ — Usta binmiş mi katıra?

HACİVAT — ... natır hanım, hamamcı hanıma: «Hacivat Çelebi'nin haremi hanım geliyor» diye birbirine girerler.

KARAGÖZ — Ulan, bunlar zıvanalı mı, birbirine nasıl giriyorlar?

HACİVAT — Değil efendim! Benim itibarıma!

KARAGÖZ — İtibarına köpek sıçsın!

HACİVAT — Ana kadın senin şıfıntı, yelloz, stümüklü, mendebur karından bohçaları alır.

KARAGÖZ — Bizim karı yorulmuştur, bir parça dinlensin.

HACİVAT — Natır hanım, ustalar benim işvebâzım, nâzeninimin koltuğuna girer, sedire çıkarırlar.

KARAGÖZ — Sedyeye mi çıkarırlar?

HACİVAT — Kerevetin üstüne çıkarırlar.

KARAGÖZ — Bayram yerinde mi bu, kerevete çıkarıyorlar?

HACİVAT — Bunlar soyunurlar dökünürler, ustanın birisi benim işvebâzım, nâzeninimin koltuğuna girer, bir koltuğuna da natır hanım girer; hanım kızımın da bir koltuğuna bir usta girer, doğru hamamdan içeri, tıpış tıpış, kurna başına otururlar.

KARAGÖZ — Benim karı nerede kaldı, Hacivat?

HACİVAT — Senin o şıfıntı, yelloz, stümüklü, mendebur karın da elinde turşu bakracı, arkadan gelir, hamamın göbekteşına oturur.

KARAGÖZ — Aferin karı! Doğrusu pisboğazın biridir.

HACİVAT — Bizimkiler kurna başından kalkarlar, gelirler göbekteşına.

¹⁴ Ana kadın: Hamamlarda müşteriyl karşılayan kadın. Öbür adı: hamam anası.

¹⁵ Usta: Hamamda hizmet eden kimse.

¹⁶ Natır: Hamamda müşteriyl yıkayan kimse.

KARAGÖZ — Sarıgözel'deki¹⁷ Kıztaşı'na¹⁸ mı geliyorlar?

HACİVAT — Değil, a canım! Hamamın göbektaşına gelirler, başlarlar turşu yemeye.

KARAGÖZ — Bizim karı yemiyor mu?

HACİVAT — O' senin şıfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karın da turşu kâsesinin içine beş parmağını birden sokar. Tırnaklarını kesmemiş, mavi mavi arasına kirler dolmuş. Benim işvebâzım, nâzeninim 'bunu görür görmez iğrenir, hanım kızınla turşudan elini çekerler.

KARAGÖZ — Aferin karı! Kendi kendine yesin turşuyu.

HACİVAT — Karşı tarafta da kurna başında bir emzikli hanım yıkanıyormuş; senin o şıfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karın şapır şapır turşu yerken imrenir.

KARAGÖZ — Karı turşu yerken iğrenir mi?

HACİVAT — Yüzünü kızdırır, senin o şıfıntı, yelloz, sümüklü, mendebur karından turşu ister; senin karın ne dese beğenirsin?

KARAGÖZ — Ne demiş?

HACİVAT — «— Hanım, biz bunu bedava almadık, parayla aldık!» dememiş mi?

KARAGÖZ — Aferin karı! Beni utandırma, göreyim seni!

HACİVAT — «— Kuzum hanım, canım hanım, rica ederim, emzikliyim, bir parça yediğiniz turşudan verin!» demiş. O hiç oralarda değil; yalnız başına bir kâse turşuyu yemiş.

KARAGÖZ — Pekâlâ etmiş.

HACİVAT — Karagöz, sen olsan vermez misin?

KARAGÖZ — Vermem.

HACİVAT — Haydi, şöyle farzedelim ki sen karının

¹⁷ Sarıgözel: İstanbul'da, Fatih semtinde bir mahalle.

¹⁸ Kıztaşı: İstanbul'da, Fatih semtinde, 10 m. yüksekliğinde, tek parça mermerden yapılmış bir sütun. Dikildiği yıllarda, üstünde Bizans imparatoru Marclanus (fık. 450-457) un heykeli varmış. Öbür adı: Marclanus sütunu.

yerinde ol, ben de emzikli hanım imişim gibi sende turşu isteyim. Bak, verir mısın vermez mısın?

KARAGÖZ — Peki. — A canım turşu! *(Yer gibi yapar.)* Senin suyuna limon mu sıkıtlar, turşu?

HACİVAT — *(Taklit yapar.)* Kuzum hanım, canım hanım, bana bir parça turşu ver!

KARAGÖZ — Vermem. — A canım turşu, âlâ turşu!

HACİVAT — Kuzum hanım, emzikliyim!

KARAGÖZ — Emziğin kopsun, vermem.

HACİVAT — Kuzum hanım, canım hanım! Südüm çekilecek, bana bir parça ver!

KARAGÖZ — Çekilirse çekilsin, vermem.

HACİVAT — Bana yazık olacak.

KARAGÖZ — İster yazık olsun, ister kazık.

HACİVAT — Mememde sonra çıban çıkar.

KARAGÖZ — Çıkarsa çıksın.

HACİVAT — Memem düşer.

KARAGÖZ — Düşerse düşsün.

HACİVAT — Hanımefendi, merhametine sığınırım.

KARAGÖZ — Ben öyle şeyden anlamam. Vermem.

HACİVAT — Kuzum hanım, canım hanım! Bir adamın kanına gireceksin.

KARAGÖZ — İster kanına gireyim, ister canına. Vermem.

HACİVAT — Şu dakikada ölüyorum, bir şeyler oldu; ağzımdan nefesim çıkacak.

KARAGÖZ — Nefesin değil, isterse canın çıksın, yine vermem.

HACİVAT — Karagöz, sen karından çingene imişsin.

KARAGÖZ — Benim karının oburluğunu göreceğine, evdeki karının, kızının aşifteliğini gör, kerata! *(Tokadı atar, Hacıvat gider.)*

Sen gidersin de beni pamuk ipliğiyle bağlamıyorlar ya! Ben de gideyim idgâha,¹⁹ dolaba,²⁰ dilber

¹⁹ İdgâh: bayram yeri.

²⁰ Dolab: bir çeşit salıncak.

seyrine! Bakalım âyine-i devrân²¹ ne sûret gösterir!²² (Glder.)

FASIL

(Şarkı ile Zenne'ler gelirler.)

(Şarkı Hüzâm²³)

²⁴ Derdimin dermânı sensin ey perî
Tende cânım cânı sensin ey perî
Gönlümün sultânı sensin ey perî

(Nakarât)

El-amân ey nazlı yârım el-amân

Bende-i biçârene²⁵ derman senin
Pâdişâhsın bugün ihsan senin
Dil²⁶ senindir sen benimsin can senin
El-amân ey nazlı yârım el-amân

HACIVAT — (Zenne'lerin karşısına gelir.) Maşallah,
hanım kızım, safâ geldiniz!

ZENNE — Allaha emanet ol, Hacivat Çelebi! Acaba

²¹ Âyine-i devrân: zamanın, feleğin aynası.

²² Her «Muhâver» bölümünün sonunda, Karagöz'ün, perdeden ayrılırken söylediği bu kalıplaşmış söz, Bakî'nin şu beytinin bozulmuş biçimidir:

İdgehde varalım dolaba dîlber seyrine

Görelim âyine-i devran ne sûret gösterir

²³ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 381; Hânende, s. 581
Beste: Dede Efendi [= Hamamî-zâde İsmail Dede] (1777-1845).

²⁴ Ölçek : Fâilâtün fâilâtün fâilün

- . - . - . - . - . - . - . - . - .

²⁵ Bende-i biçâre: zavallı kul.

²⁶ Dil: gönül:

aramızdan kara kedi mi geçti? Çoktan beri gö-
zükmiyorsunuz.

HACİVAT — Ne münasebet efendim! Malûm ya:
hem serde²⁷ ihtiyarlık, hem de benim afyon²⁸
olduğumu bilmiyor musunuz?

ZENNE — Güzel ama, efendim, hiç olmazsa arası-
ra teşrif eder de bir kahvemizi içerdiniz.

HACİVAT — Artık efendim, kusuruma bakmayın!
ihtiyarlık, affedin! Her ne hal ise, böyle bağte-
ter²⁹ teşrifinizden bir şey anıyamıyorum.

ZENNE — Ah, Hacıvat Çelebi! Başına gelenleri hiç
sormayın!

HACİVAT — Hayrola efendim! Ne gibi, bakayım?

ZENNE — Şimdiye kadar oturduğumuz evin havası
fena olduğundan gerek ben, gerek cariyeye hasta-
lıktan baş kaldıramadık.

HACİVAT — Vah vah, hanım kızım!

KARAGÖZ — (İçeriden.) Aşağıda ördek ,nağmesi³⁰
var.

ZENNE — Biz o evde oturdukça rutubetten başınızı
kaldıramıyoruz, dayanılacak şey değil. Ben de dü-
şündüm, ne yapalım diye Cemâlifer³¹ ile birlikte
sana geldik. Sen de bizim eski baba dostusun, bi-
zim çaremize bakarsın.

HACİVAT — Pekâlâ efendim. — Sen nasılsın baka-
lım, Cemâlifer kalfa?

CEMALİFER — Eteklerinizi öpüyorum efem!

HACİVAT — Tamam vaktiyle geldiniz. Benim elimin
altında bir güzel ev var; üç dört odalı, içinin mo-
bilyası da var; eşya getirmeye de lüzum yok.

ZENNE — Teşekkür ederim, Hacıvat Çelebi.

HACİVAT — Estağfurullah efendim! Siz benim kü-

²⁷ Ser: baş.

²⁸ Afyon: Afyon tiryakisi.

²⁹ Bağteten: birdenbire, ansızın.

³⁰ Ördek nağmesi: vak vak. (Acıma ünlemi olan vah
vah ile aralarında ses benzerliği var.)

³¹ Cemâlifer: cariyeye ve halayıklara takılan adlardan bi-
ri. (Bu yoldaki öbür adlar: Lâlif, Nâzıktar, Zarâfet v.b.)

çükten beri elimde büyüdüünüz.

ZENNE — Eksik olmayın, Hacıvat Çelebi! Evi göre-
bilir miyiz?

HACİVAT — Hay hay! Buyurun gidelim; bizim fa-
kirhanede de bir kahve içersiniz.

ZENNE — Tâcizlik olmasın, Hacıvat Çelebi: gidelim
evi görelim.

HACİVAT — Tâcizlik ne demek? Mademki hâneyi
görmek istiyorsunuz, buyurun gidelim! (*Giderler.*)

(*İçeriden.*) İşte efendim şurası mutfak, bu da ta-
vuk kümesi; işte efendim, burası da bodrum katı,
avlu tekniil mermer döşelidir; burası da bahçesi;
bahçede havuz vardır.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Havruz başına geçsin,
kereta!

HACİVAT — Yukarıda üç oda, döşemesi ve sâir lâ-
zım olan şeyler mevcuttur.

ZENNE — Pekâlâ, Hacıvat Çelebi! Acaba bu evin mâ-
hiyesi³² kaç kuruştur?

HACİVAT — Efendim, aydan aya dört yüz kuruş ve-
rin.

ZENNE — Pek çok.

CEMALİFER — Efem, aydan aya üç yüz kuruş vere-
lim.

HACİVAT — Pek azdır.

ZENNE — Cemâlifer pek güzel söyledi, aydan aya üç
yüz kuruş iyi.

HACİVAT — Sahibi üç yüze vermez.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Üç yüze vermezse, iki yüze
versin

ZENNE — Üç yüz elli olsun.

HACİVAT — Bendeniz mal sahibinin gönlünü yapa-
rım. Haydi, Allah rahatlık versin, güle güle otu-
run!

ZENNE — Eksik olma, Hacıvat Çelebi! (*Giderler.*)

³² Mâhiyesi: aylığı, aylık kirası.

(*Şarkı ile Sarhoş gelir.*)

(*Şarkı Şehnâz*)

33 Nice sevmeyeyim dostlar bir acâib dili var
Yanağında gül açılmış etrafında alı var
Bugün bana cevri edersen yarın Hak divânı var
(*Nakarât*)

İçtim aşkın dolusunu³⁴ yâr bugün meclistedir

İki kaşın arasında bir beni var nur gibi
Karşısında divân durdum eli bağlı kul gibi
Kö çeksinler dâra³⁵ beni Hallac-ı Mansur³⁶ gibi
İçtim aşkın dolusunu yâr bugün meclistedir.

SARHOŞ — Hey gidi kahbe felek hey! Beni yine kalaysız tencerede kavur kavur kavurdun!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Aşağıda bir ses var. Hele dur bakalım, kimdir o? (*Pencereden bakar.*) Ooo! rakı tellâlıymış.

SARHOŞ — Çoban köpeğinin pencereden insan gibi baktığını görmedim; fino köpeği olsa münasebet alır.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Çoban köpeği babandır, ağzını topla!

SARHOŞ — Vay! Sen adam mısın?

KARAGÖZ — Hayır, bostan korkuluğu.

SARHOŞ — Aşağıya gel, kafadar.³⁷

KARAGÖZ — Geliyorum, kafası bol!³⁸ (*gelir.*)

SARHOŞ — Senin şahsına bakılırsa, kulağı delik bir adama benziyorsun.

KARAGÖZ — Evet, validem kulağıma küpe takmak

³³ Ölçek: 15 (4+4+4+3)

³⁴ Dolu: şarap, içki.

³⁵ Dâr: darağacı.

³⁶ Hallac-ı Mansur: (? hic. 306 [918/919]) Büyük İslâm sofisi. Sözlerinin seriata aykırı olduğu ileri sürülerek Bağdat'ta asılmıştır.

³⁷ Kafadar: kafası birbirine uyan, arkadaş.

³⁸ Kafası bol: kafası geniş. (Karagöz, kafadar sözünü kafa dar [= kafası dar] anlamına alarak, söz oyunu yapıyor.)

için kulağımı küçükken delmiş.

SARHOŞ — Beni dinle, gözüm!

KARAGÖZ — Söyle, kulaktozum!

SARHOŞ — Haydi seninle geçelim Galata'ya, işkembe çorbası yeriz; köprü parası³⁹ da benden.

KARAGÖZ — Hesaba bahlırsa, işkembe çorbasının parası benden.

SARHOŞ — Ne dedin?

KARAGÖZ — Vazgeç, vazgeç, ben arkadaşla bir yere gitmem.

SARHOŞ — Neye gitmezsin?

KARA ÖZ — Arkadaş için on para köprü parası verilir mi? On para bu, on para!

SARHOŞ — Yo, olamaz! Benim canım işkembe çorbası istiyor.

KARA ÖZ — Benimki istemiyor; zorla değil ya!

SARHOŞ — Öyleyse, kafadar, sen yemedikten sonra ben de yemem. Senin adın ne?

KARA ÖZ — Benim adım Karagöz.

SARHOŞ — Karga-göz mü

KARAGÖZ — Hayır, martı-göz! Karagöz, Karagöz!

SARHOŞ — Ben kara göze bayılırım, a canım kara göz!

KARA ÖZ — Gözüm kara değil, ismim Karagöz.

SARHOŞ — İspirin kara uyuz mu?

KARAGÖZ — Hayır, kırmızı frengi.

SARHOŞ — Sen de bırak şu pezevenği!

KARA ÖZ — Adım Karagöz.

SARHOŞ — Bana bak, Karagöz, sen benim adımı sormuyorsun?

KARA ÖZ — Senin adın nedir?

SARHOŞ — Bana adla sanla «Tuzsuz Bekir» derler.

KARAGÖZ — Zaten senin tatsız tuzsuz olduğunu pencereden bakarken anladım.

SARHOŞ — Sana bir şey söyleyeceğim.

KARA ÖZ — İstersen iki şey söyle.

³⁹ Köprü parası: eskiden, İstanbul'da Galata köprüsünden geçmek için, köprü geçme parası verilirdi.

SARHOŞ — Ben bu akşam rüyada babamı gördüm.

KARAGÖZ — Hayırdır perşembe.⁴⁰

SARHOŞ — «— Ey oğlum, şimdiye kadar dokuz yüz doksan dokuz kanın vardır; bu akşam karşına kim çıkarsa onu öldür, tam bin kişi olsun.» dedi.

KARAGÖZ — Babanın kemiğine sıçayım, ananın da!

SARHOŞ — Ben babamın vasiyetini yerine getireceğim.

KARAGÖZ — Vasiyetnâme meydanda yok.

SARHOŞ — Amma uzattın ha! Bir insan ahabbından bir kafayı esirger mi?

KARAGÖZ — Bu, koyun kafası değil, insan kafası, insan!

SARHOŞ — Bak, ben seni kaç illetten kurtaracağım: diş ağrısı, baş ağrısı, göz ağrısı, kulak ağrısı, ve sair illetlerden kurtulursun.

KARAGÖZ — Ben bu illetlere çare bulurum.

SARHOŞ — Sen şuraya otur da ben seni ilk posta ile ahrete göndereyim.

KARAGÖZ — Belki ben üçüncü posta ile gideceksem?

SARHOŞ — Sen beni dinle! Şuraya otur, diz çök, cebinden bir mendil çıkar boğazına bağla.

KARAGÖZ — Mendili boğazıma niye bağlayım?

SARHOŞ — Kellen yere düşüp de toz olmasın.

KARAGÖZ — İnâyetinle⁴¹ yerin dibine bat.

SARHOŞ — Eğer benim kestiğim kafayı beğenmezsen köşebaşında eskici var, ona gideriz değiştirirsin.

KARAGÖZ — Bana baksan a! kafa yerinden çıkmaz, anlıyor musun? Çıkarsa beş para etmez.

SARHOŞ — Ben onu yerinden çıkaracağım.

KARAGÖZ — Dayağın meyânesi geliyor. Pek zor etme, pişman olacaksın!

SARHOŞ — Ben çıkaracağım.

KARAGÖZ — Ben de çıkartmıyacağım! (*Sarhoşa tokadı atar.*)

SARHOŞ — Vay! Ben bu yaşıma geldim geleli bana

⁴⁰Hayırdır perşembe: «hayırdır inşallah» yerine.

⁴¹İnâyet: lütuf, iyilik.

hiç kimse tokat değil, bir fiske bile vurmadı. Bu ne cesaret, bu ne cür'et?

KARAGÖZ — İster cura et⁴² ister etme.

SARHOŞ — Hele senin alından öpeyim!

KARAGÖZ — Öp bakalım, kabadayı!

SARHOŞ — (Öper.) Sen sahiden babayiğitmişsin.

KARAGÖZ — Oldukça.

SARHOŞ — Bana baksan a, dayı!

KARAGÖZ — Söyle bakalım, mısırbuğdayı!

SARHOŞ — Sen ne iş yapıyorsun bakayım?

KARAGÖZ — Boş gezenin boş kalfası.

SARHOŞ — Kayıkçıların filikası mı?

KARAGÖZ — Evet, filikası.

SARHOŞ — Demek ki hiçbir işte değilsin, böyle mi?

KARAGÖZ — Değilim. Fıkarcılık müşkül.

SARHOŞ — Vâkıâ doğru söylüyorsun ama, meşhur meseldir:⁴³ «İt sürü de para kazan» derler.

KARAGÖZ — Bari, ben seni sürükleyeyim de para kazanayım.

SARHOŞ — Beni dinle! Sen bu mahallede bekçilik edeceksin.

KARAGÖZ — Ekmekçilik mi?

SARHOŞ — Sana ayda beş yüz kuruş, üstüne başına yaparım.⁴⁴

KARAGÖZ — Ben senin üstüne başına yaparım.⁴⁵

SARHOŞ — Şimdiden eve gider, üstünü başını değiştirirsin. Buraya iki karı taşınmış, onları gözetliyeceksin, içeriye adam almasınlar.

KARAGÖZ — Orası kolay.

SARHOŞ — İçeriye adam alırlarsa gelip beni bulmalı, bana haber vermeli.

KARAGÖZ — Sizi nerede bulacağız?

SARHOŞ — Mandırada.⁴⁶

⁴² Cura etmek: «ciro etmek» sözünün bozulmuşu.

⁴³ Mesel: atasözü.

⁴⁴ Üstüne başına yaparım: giydirir kuşatırım.

⁴⁵ Üstüne başına yaparım: (küfür) üstüne başına s. arım.

⁴⁶ Yoksul serseriler yazın mandırada, kışın külhanda gecelerlerdi. (Külhanbeyi sözü oradan gelme.)

KARAGÖZ — Koyunları mı muhafaza edersiniz?

SARHOŞ — Göreyim seni!

KARAGÖZ — Bir aylık peşin verirsiniz.

SARHOŞ — Al bakalım! (*Parayı verir, gider.*)

KARAGÖZ — Ben de eve gideyim. (*Gider.*)

(*İçeriden.*) Bana baksan a, abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Ne var? Ne istiyorsun?

KARAGÖZ — Yukarda bir külâh vardı, bana versene!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al bakalım!

KARAGÖZ — Benim bir sopa vardı, nerede?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aşağıda duruyor.

KARAGÖZ — Buldum. Bir de büyük bir bel kuşağı vardı.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al bakayım! Hesapça sen böyle ne oluyorsun?

KARAGÖZ — Mahalle bekçisi.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Edirnekapısı'nın ekmeççisi mi?

KARAGÖZ — Hayır, Zeyrek fırınının kürekçisi. — Bekçi, bekçi!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Şaşarım kedilerin çamaşır yıkamasına.

KARAGÖZ — Vay, kediler çamaşır yıkıyorlar mı?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sen kendini muhâfaza edemiyorsun da, başka yeri muhâfaza edecek, gözetliyecek, heyhât!

KARAGÖZ — O senin bileceğin şey değil. — Sokağa çıkalım.

(*Elinde sopa, başında külâh, perdeye gelir.*) A canım, bekçi verelim,⁴⁷ etli, peynirli, sade⁴⁸ bekçi!

ZENNE — (*İçeriden.*) Gündüz de bekçi dolaştığını bilmiyorum.

⁴⁷ Verelim: satıcıların seslenişi.

⁴⁸ Etli, peynirli, sade: börek çeşitleri.

CEMALİFER — Galiba, efem,⁴⁹ aylık topluyor.

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! Mâna verdiler. — Bekçi, etli, peynirli, sade bekçi!

ZENNE — Kız, Cemâlifer!

CEMÂLİFER — Efem!

ZENNE — Ortılığı topla, sil, süptür! Yakında bize misafir gelecek.

CEMÂLİFER — Siler süptürürüm efem!

KARAGÖZ — Bekçi geldi! (*Kapıyı çalar.*) Bekçi!

CEMÂLİFER — Ne istersin efem?

KARAGÖZ — Hanımı isterim.

CEMÂLİFER — Hanımı ne yapacaksın?

KARAGÖZ — Hanımda alacağım var, hanımdan isteyeceğim.

CEMÂLİFER — Hanıma söyleyeceğinizi bana söyleyebilirsiniz. Verecek bir şeyse ben de veririm.

KARAGÖZ — Bekçi aylığı.

CEMÂLİFER — Biz buraya geleli daha bir hafta olmadı, aylık nasıl istiyorsun?

KARAGÖZ — Aylık veremezseniz haftalık verin.

CEMÂLİFER — Hafta da olmadı.

KARAGÖZ — Gündelik verin.

CEMÂLİFER — Mademki gündelik istiyorsun, bozukluk yok; akşam gel de erken gelme, biraz geç gel, ben sana veririm.

KARAGÖZ — Eksik olma, Camcı Lüfer kalfa! (*Gider.*)

(*Şarkı ile Karagöz tarafından Çelebi gelir, Zenne karşılar.*)

(*Şarkı Râst⁵⁰*)

51 Zümr-i hûbân içinde pek beğendim ben seni

⁴⁹ Efem, fem: (Çerkes ağzı) efendim.

⁵⁰ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 13; Hânende, s. 37; Şarkı mecmuası, s. 16; Mecmua-i Arifi, s. 12, Gülşâr-ı Musiki, 2. bas., s. 38; Nağamât-ı Aşk, s. 13

Beste: Rıza Efendi.

⁵¹ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- . - - - . -

Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni
Rûha teşbîh eyledim ey ser-bülendim ben seni
(Nakarât)

Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni

Ârızındır gülsitân-ı hüsnünün verd-i teri
Kaametindir sâye-i bâğ-i melâhat ar'arı
Gevher-i kân-i letâfettir vücûdun ey peri

Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni

ZENNE — Vay efendim, uğurlar olsun!

ÇELEBİ — Allaha emanet olun efendim!

ZENNE — Böyle güzel şarkılar okuyarak ne tarafa
teşrifiniz?

ÇELEBİ — Sizleri aramağa çıktım.

ZENNE — Acaba inansam mı, inanmasam mı?

KARAGÖZ — Ben de şurada yuvarlansam mı, yoksa
yuvarlanmasam mı?

ÇELEBİ — Neden inanmıyorsunuz? Birkaç defa ya-
lan mı söyledim size?

ZENNE — Estağfurullah, yalan söylemediniz.

KARAGÖZ — Sarhoşun kulakları çınlasın!

ÇELEBİ — Buyurun gidelim devlet-hânenize!⁵²

ZENNE — Öyle birdenbire olmaz.

ÇELEBİ — Ya nasıl olacak?

ZENNE — Bu eve yeni taşındık. Arkamızda kolcu da
var.

KARAGÖZ — Vay köpoğlu karı! nasıl anlamış. Kur-
naz şey!

Ben, güzeller topluluğu içinde seni pek beğendim; efendim, seni vücuduma can edindim; ey başı yüce sevgilim, seni ruha benzettim; efendim, seni vücuduma can edindim. — Yanağın, güzelliğinin gül bahçesinin taze gülüdür; boyun, güzellik bahçesindeki gölgenin ardıc ağacıdır [yani: senin boyun, güzellik bahçesinin ardıc ağacıdır; oradaki gölge de, senin boyunun gölgesidir]; ey peri, (senin) vücudun güzellik madeninin cevheridir; efendim, seni vücuduma can edindim.

⁵² Devlet-hâne: büyük kişilerin konağı, evi. (Eskiden, genellikle nezaket sözü olarak kullanılırdı.)

ÇELEBİ — Nasıl edeceğiz?

ZENNE — Siz gidersiniz, yarın saat sonra gelirsiniz, «Nalın çivisi» dersiniz, ben size kapıyı açarım.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Vay köpoğlu! «Çivi»yi işittim ama, ne çivisi?

ÇELEBİ — Başüstüne! (*Giderler.*)

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Bekçi verelim, çivili bekçi, alık ekmekçi, bekçi! (*Dolaşır.*) Etli, peynirli bekçi, boş küfeli ekmekçi! (*Zenne'nin kapısının önüne gelir.*) Çivi!

ZENNE — (*İçeriden.*) Ne çivisi?

KARAGÖZ — Yâ, orası var! — Çivi!

ZENNE — Herif, ne çivisi?

KARAGÖZ — Karfiçe çivisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Lofça⁵³ çivisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Temel çivisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Kaplama çivisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Bağdadi çivisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Kalmadı çivilerin gerisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Elbette çivilerin birisi.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Deminki beyefendinin hiç tutmuyor gerisi.

ZENNE — Kapının önünde rezalete lüzum yok! Defol!

KARAGÖZ — Ne tef olurum ne de dümbelek. Kapıyı açmalı, yoksa karışmam! Bu akşam baltayım size.

ZENNE — (*Güllerek.*) Ha ha hay! İster balta ol, ister satır.

⁵³ Lofça: Lovac. Bulgaristan'da, Vidin yakınında küçük bir şehir.

KARAGÖZ — Yarım saat sonra gelecek tayıncı katırı
içeriye alırsanız o zaman götürsünüz.

ZENNE — Ben kimseyi içeriye almam, seni de almam.

KARAGÖZ — Ben de kapıdan sürüştürür giderim.
(*Gider.*)

(*Şarkı ile Çelebi gelir.*)

(*Şarkı Hülseynî Aşîrân⁵⁴*)

55 Teşrifini özler cânım
Bilmez misin ey sultânım
İntizâra yok mecâlim
(*Nakarât*)

Bilmez misin ey sultânım

Buyur bezme eyle kerem
Yanar aşkım dem-be-dem
Tarz u tavrın vasf edemem
Bilmez misin ey sultânım

(*Şarkı biter, Çelebi usul usul gelir.*)

ÇELEBİ — Kimse görmesin barı.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Öhö, öhö! (*Öksürür.*)

ÇELEBİ — Birisi öksürüyor, yavaş yavaş gitmeli.

KARAGÖZ — (*Öksürür.*) Öhö, öhö!

ÇELEBİ — Nasıl edeceğiz? — Çenen tutulsun!

KARAGÖZ — Senin tutulsun, koca tayıncı⁵⁶!

ÇELEBİ — (*Usul usul Zenne'nin evinin önüne gelir.*)

Kimse bakıyor mu acaba?

KARAGÖZ — (*Öksürür.*) Öhö, öhö!

ÇELEBİ — Vay müsteski⁵⁷ herif, geber!

KARAGÖZ — Sen geber, inek!

ÇELEBİ — Nasıl gelirse gelsin! — «Nalın çivisi».
(*İçeri girer.*)

⁵⁴ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 444; Hânende, s. 658;
Mecmua-i Arifî, s. 438 ve 504

⁵⁵ 8 (4+4)

⁵⁶ Tayıncı: püst.

⁵⁷ Müsteski: vücudu su toplamış.

KARAGÖZ — Oğlan içeriye girdi. Varan dalya⁵⁸ bir!

(*Perdeye gelir.*) Bekçi verelim bekçi! Abdal değilim ama ne yapayım? Bekçi!

ZENNE — Beyefendi, kapının önünde dolaşıyor ahmak bekçi.

ÇELEBİ — Varsın dolaşsın budala herif.

KARAGÖZ — Ben ikinize de gösteririm ben ahmak mıyım yoksa kurnaz mı?

ZENNE — Efendim, muhabbetimize bakalım!

CEMÂLİFER — Beyefendimiz, iyisiniz inşallah?

ÇELEBİ — Eksik olma, Cemâlifer kalfa!

KARAGÖZ — Eksik olma, Lüfer kalfa! Sana da gösteririm baba toriği. (*Zenne'nin kapısını çalar.*) Kapıyı açın!

ZENNE — (*İçeriden.*) Herif, ne istiyorsun?

KARAGÖZ — Aylık.

ZENNE — Daha ay başı olmadı. Ay başında⁵⁹ beni gör.

KARAGÖZ — Aybaşında⁵⁹ seni göremem.

ZENNE — İki aylık bir araya gelsin, o zaman al.

KARAGÖZ — İki ayı bir araya gelirse içerideki beyefendi ayları oynatır.

CEMÂLİFER — Canım, kapının önünde durma, balta mısın?

KARAGÖZ — Balta değilim, baltanın sapını göstereceğim size.

ÇELEBİ — Canım efendim, sormak ayıp olmasın ama, kim ile konuşuyorsunuz?

ZENNE — Efendim, abdal bekçi ile.

KARAGÖZ — Ben size abdal bekçi ile kurnaz bekçiyi göstereceğim.

ÇELEBİ — Sız hiç sesinizi çıkarmayın. Dırlanır dırlanır gider.

KARAGÖZ — Ben dırlarsam sen de zırlarsın, beyefendi! Eve gider pencereden gözetlerim. (*Gider.*)

⁵⁸ Dalya: bir şey sayılırken, birim olarak alınan sayıya gelince söylenen ünlem.

⁵⁹ Ay başı: 1. ayın başı; 2. kadınların aybaşı halı.

(*Şarkı ile Tiryaki gelir.*)

(*Şarkı İsfahan*⁶⁰)

61 Fesleğen ektim gül bitti
Dalında Bülbüller öttü
Ötme bülbül yârim gitti
(*Nakarât*)

Ben dertliyim kan ağlarım
Karalar bağlar ağlarım

Bir sille vurdu başıma
Hotozum indi kaşıma
Yazık oldu genç yaşuma
Ben dertliyim kan ağlarım
Karalar bağlar ağlarım

ZENNE — (*Karşılar.*) Vay! Safâ geldiniz, Nokra⁶²
Çelebi!

TİRYAKİ — Safâda dâim ol, iki gözüm!

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Ulan, şu ne? Bak, iki
ayağı da çukurda, hâlâ zen-dostluktan⁶³ geri kal-
mıyor.

ZENNE — Nereye teşrif?

TİRYAKİ — Nereye olacak? Sizin devlet-hâneye.

ZENNE — Parola «Bursa şeftalisi». Yarım saat son-
ra gelin. (*Gider, Tiryaki de gider.*)

KARAGÖZ — «Şeftali»yi anladım ama, ne şeftalisi?
(*Aşağıya gelir, Zenne'nin evinin önüne.*) Şeftali.

ZENNE — Herif, ne şeftalisi?

KARAGÖZ — Tüysüz şeftali.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Tüylü şeftali.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Yarım şeftali.

⁶⁰ Hânende, s. 313

⁶¹ Ölçek: 8

⁶² Nokra: «nukre», külce halinde gümtüş.

⁶³ Zen-dost: kadınseven, zampara.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Çürük şeftali.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Aç kapıyı, al beni içeri!

ZENNE — Herif, rafta kurabiye var ama, sana göre değil.

KARAGÖZ — Ben sana kurabiyeyi, pastayı gösteririm! Ben de Karagöz'sem, bu gece bu eve girerim.
(Gider, Tiryaki gelir.)

TİRYAKİ — (Usul usul evin önüne gelir.) «Bursa şeftalisi».

ZENNE — Buyurun! (İçeriye alırlar.)

KARAGÖZ — «Bursa Şeftalisi» imiş. Dünyada saymadık bir şey bırakmadım. Ya eve gireceğim, ya da bu gece öleceğim!

(Gazel söylüyerek Ak Arap gelir.)

(Şarkı Nihâvend)

64 Befta hindi, befta hindi, şâş harir, yâ benât
Veftehû lî, yâ sabâyâ, lî-ecli abât.
Küllemâ nâmet uyûni bitîhsib-ül-âşık melâm..
Ve-l-âşık mugrem, sabâyâ, lem ale-l-âşık melâm.
Fetahat lî vekaalat lî: Hûş, yâ nûr aynî, nâm!
Fereşet lî min katîfa ve-l-mihadda riş naâm;
Talla'atnî kasr âlî vekadatli-ş-sem'dân.

AK ARAP — Gele gele geldik burda, agab⁶⁵ bizim hanumlar nerde?

ZENNE — (Gelir.) Vay, Hacı Kandil! Safâ geldin!

⁶⁴ Yünlü kumaşlar, ipek örtüler getiriyorum size, ey kızlar! Bana kapıyı açın, ey çocuklar, beni bu gece içeriye alın. İnanın, gözler uykuya dalınca âşık da uykuya dalar. Âşık zavallıdır, çocuklar, onu incitmeyin. Bana kapıyı açın, deyin ki: «Gözümün nuru, hoş geldin!» Tavuskuğu tüylerinden yastıklar, kadife örtüler getirip döseyin; bırak balkona çıkayım, bana şamdanlar yak.

⁶⁵ Agab: acep, acaba.

KARAGÖZ — (*Pencereden bakar.*) Vay, Hacı Kandil, safâ geldin! Hani senin şamandıran, fitilin, yağın? Yağ da pahalı.

AK ARAP — Biz burda değildik; dışarı gittim, Haleb,

ZENNE — Çoktan beri gözüktüğünüz yok.

AK ARAP — Biz burda değildik; dışarı gittim, Haleb, Bağdad, Basra, Şam.

ZENNE — İş zımnında mı^{66-a} gittiniz?

AK ARAP — Evet, ganım^{66-b}, gene gideyeğim Şam'a.

ZENNE — Bizi burada bırakacak mısınız?

KARAGÖZ — Hanımefendi, sen de Arap'ın arkasından ta..ğma kadar⁶⁷ git.

AK ARAP — Biz geldi, şimdi sen işeri alajak?

KARAGÖZ — İçeri almazsa dışarda kalacak.

ZENNE — Parola: «Mürdüm eriği». Ben gidiyorum, yarım saat sonra gelin. (*Gider.*)

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Vay köpoğlu! «Eriği» işittim ama, ne eriği?

(*Perdeye gelir.*) Erik.

ZENNE — Ne eriği?

KARAGÖZ — Türbe eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Dut eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Bardak eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Çakal eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Kayısı eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Aynayabakan eriği.

ZENNE — Değil.

KARAGÖZ — Beyefendinin deliği.

ZENNE — Değil.

^{66-a} Zımnında: maksadıyle, (Ritter'in okuyuşu: Zimmende).

^{66-b} Ganım: «canım» sözünün bozulmuş biçimi.

⁶⁷ İki anlamlı: 1. ta Şam'a kadar; 2. ta..ğma kadar.

KARAGÖZ — İçeriye girersem gör şenliği.

ZENNE — Defol kapıdan!

KARAGÖZ — Yâ, öyle mi? Ben de bu akşam size neler yapacağım. (*Gider. Ak Arap gelir.*)

AK ARAP — Şimdi gider kapunun önünde parola söyler girer. (*Kapının önüne gelir.*) «Murdum eriği».

ZENNE — Buyurun efendim! (*İçeriye alırlar.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! «Mürdüm eriği» imiş.

(*Perdeye gelir.*) Ey hanımefendi, insafa gelmiyecek misin?

ZENNE — Ne istiyorsun, Karagöz?

KARAGÖZ — Sana malûm benim istediğim.

ZENNE — Ben seni içeriye alırım ama, sen sulular-dansın. Senin meclisinde bulundum, birkaç ka-deh içer içmez başlarsın sulanmaya.

KARAGÖZ — Beni sana fesleğen saksısı diye kim söyledi? Neden sulanıyorum.

ZENNE — Gel bakalım!

KARAGÖZ — Aşk-ı yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gittim ferc-i zibâ ile kûn-i billûra temâsa. (*İçeri girer.*)

HEPSİ BİRDEN — Safâ geldin, Karagöz!

KARAGÖZ — Safâ bulduk, merkavid⁶⁸ zamparalar!

ÇELEBİ — Karagöz, şöyle otur bakalım!

KARAGÖZ — Rakı yok mu, rakı?

ZENNE — Var efendim.

KARAGÖZ — Ne var?

ZENNE — Rakı, konyak, apsent, iksir, venşo,⁶⁹ kakao⁷⁰, bermut⁷¹, oltom⁷², viski, şampanya, bordo,

⁶⁸ Merkavid: İspanyol Yahudilerinin dilinden gelme bir söz. Tam anlamı belli değil. «Parasız iş yapmayan» anlamında kullanılıyor.

⁶⁹ Vengo: fr. vin chaud

⁷⁰ Kakao: bir çeşit likör.

⁷¹ Bermut: vermut.

⁷² Oltom: Old Tom?

pismark, rom.

KARAGÖZ — Ulan, bu kadar işret, Avram Papi'nin meyhanesini⁷³ geçmiş! Beye bir kakav ver.

ÇELEBİ — Ben işret kullanmam.

KARAGÖZ — Sen kullanmazsın ama, ben seni kullanırım. — Hanım, bana bir rakı ver.

ZENNE — Buyurun efendim!

KARAGÖZ — Ben meraklıyım, bardağı yıkadın mı? Yıkamadıysa çalkala da öyle ver.

ZENNE — Yıkadım.

KARAGÖZ — Meze var mı?

ZENNE — Balık tavası, midye dolması, lüfer ızgarası, sığır dili, havyar ezmesi, turşu balığı⁷⁴, elma, armut, üzüm, kavun, karpuz, incir.

KARAGÖZ — Meyvahoş⁷⁵ ile Kabagöt'ün lokantası⁷⁶ buraya gelmiş. — Oğlum, bir şeftali ver, tüysüz olsun!

ÇELEBİ — Buyurun, baba!

KARAGÖZ — Soy da ver.

ÇELEBİ — Buyurun.

KARAGÖZ — Sen bana bir tek daha versen e!

AK ARAP — Ganim, şok oldu.

KARAGÖZ — Hacı Kandil mısın nesin? Sen öyle her şeye karışma, sonra senin şamandıranı bir tarafa, yağ şişeni bir tarafa karmakarışık ederim.

ZENNE — Buyurun.

KARAGÖZ — (İçer.) Eksik olma. Bana bir tek daha ver.

TİRYAKİ — Canım, çok oluyor.

KARAGÖZ — Sinnine⁷⁷ hürmet, afyon! baba, sen sus!

ZENNE — Buyurun.

KARAGÖZ — (İçer.) Bir meze verin.

⁷³ Avram Papi'nin meyhanesi: eskiden, Beyoğlu'ndaki ünlü bir meyhane.

⁷⁴ Turşu balığı: salamura balık.

⁷⁵ Meyvahoş: İstanbul'da, Eminönü'ndeki meyva çarşısı.

⁷⁶ Kabagöt'ün lokantası: eskiden, İstanbul'da, Şişli'deki ünlü bir lokanta.

⁷⁷ Sin: yaş.

ZENNE — Ne mezesi vereyim?

KARAGÖZ — İncir.

ZENNE — Buyurun.

KARAGÖZ — Sen bana bir tek daha ver.

ÇELEBİ — Karagöz, çok oluyorsun!

KARAGÖZ — Sen karışma, eblemçüş⁷⁸ beyim!

ÇELEBİ — Karagöz, kendine gel, sonra çekerim altıpatları.

KARAGÖZ — Yelli ise, para etmez. Altıpatları çekeceğine burnunu çek.

ZENNE — Buyurun.

KARAGÖZ — (*İçer.*) Hani meze?

ZENNE — Ne vereyim meze?

KARAGÖZ — Tuzlu bir şey.

ZENNE — Buyurun turşu balığı.

KARAGÖZ — Ver bakalım. (*Karagöz biraz 'keyif olur.'*) Oğlum, haydi bir şey oku! Oku oku, köpek boku!

ÇELEBİ — Baba, edepsizleniyorsun.

KARAGÖZ — Haydi bir şey oku.

ÇELEBİ — Sana bir mani söyleyeceğim.

KARAGÖZ — Söyle bakalım!

ÇELEBİ — (*Mani söyler.*)

Ben diken ben diken

Anası gül kızı gonca ara yerde ben diken

Nasıl sana meyl etmeyim başım sana bend⁷⁹ iken

KARAGÖZ — (*Keyif haliyle.*) Yaşa oğlum, bin yaşa! (*Eliyle cama vurur, cam kırılır.*)

ÇELEBİ — Baba, sulandın!

KARAGÖZ — (*Şarhoş olur.*) Bir mani de ben söyleyeceğim:

Zarıma zarıma

Düşüş attım dübeş çıktı zarıma

Eğer Sarhoş gelirse sıçacak mezarıma

(*Nâra atar.*) Haydi imanım kardaş, miskin yoldaş!

⁷⁸ Eblemçüş: koyun kafalı, etkafalı, budala.

⁷⁹ Bend: bağlı.

ZENNE — Karagöz, bağırma!

KARAGÖZ — Bağırduğım vakit ne olacak? (*Bir tekme atar, sofrayı devirir.*)

HEPSİ BİRDEN — Canım bu ne rezalet! Ne sulu herif bu!

(*Şarkı ile Sarhoş gelir.*)

(*Şarkı Güllizâr*)

80 Bir güzelin sevdası var başımda
Gündüz hayalimde gece düşümde
Mecnun gibi hiç aklım yok başımda
(*Nakarât*)

Onun için dolaşırım şu dağ
Susadıkça ver ağzıma dudağı

Gördünüz mü Ferhad ile Şirin'i
Onlar da sevmişler birbirini
Amasya şehrinde gördüm yerini
Onun için dolaşırım şu dağ
Susadıkça ver ağzıma dudağı

SARHOŞ — Hey gidi yığıtlık hey! Ulan, bizim bekçi nerede? Meydanda yok. Acaba evinde mi?

KARAGÖZ — (*İçeriden sesi gelir.*) Ulan, doğru oturun!

SARHOŞ — Anlaşıldı. Biz mahalleye bekçi komamı-
sız, kerhaneye hizmetçi komuşuz.

KARAGÖZ — Siz bana bir tek daha verin.

SARHOŞ — Kediye peynir tulumu emniyet ettik.
(*Evin önüne gelir.*) Ulan, açın kapıyı bakayım!

ZENNE — Buyurun efendim!

SARHOŞ — (*İçeriye girer.*) Kim var orada?

KARAGÖZ — Kim isterseniz hepsi var.

SARHOŞ — Ulan, hepiniz s..tirin gldin! (*Hepsi gl-
der.*)

KARAGÖZ — Yâ, kovulduk öyle mi? Ben de birkaç tane cesur arkadaş alayım da geleyim. (*Gider.*) Bana baksanız, a arkadaşlar!

BEBERUHİ'LER — (*Bir ağızdan içeriden.*) Ne var, Karagöz, ne istiyorsun, söyle!

KARAGÖZ — Şu karşıkı eve birisi girdi. Göz göre pezevenklik olamaz. Hepimiz birden gidelim, şunu dışarı atalım.

BEBERUHİ'LER — (*Bir ağızdan.*) Çıkaralım, çıkaralım!

KARAGÖZ — (*Merkebin üstüne biner, arkasında Beberuhi'ler gelirler perdeye.*) Şimdi ben gürültü yapıyorum. — Haydi bakalım, Sarhoş musun nesin, kapının önüne gel baba itsen!⁸¹

SARHOŞ — Mahalleli mi gelmiş?

KARAGÖZ — Sen aşağıya gel de, muhallibiyi sütlacı görürsün.

SARHOŞ — (*Gelir.*) Ulan, ne istiyorsunuz bakayım?

KARAGÖZ — Ne isteyeceğiz? Seni o evden dışarıya edeceğiz.

SARHOŞ — Bu sene Sarıyer'e mi gideceğiz?

KARAGÖZ — Bak, sarı yere mi yoksa kırmızı yere mi anlarsın.

SARHOŞ — Ne demek istiyorsun?

KARAGÖZ — Türkçesi: Seni o evde oturtmıyacağız.

SARHOŞ — Öyleyse, benim silâhıma cevap ver. (*Beberuhi'ler kaçar.*)

KARAGÖZ — Ben şimdi sana gösteririm! (*Arkasına bakar, kimse yok. Merkepten iner.*) Buyurun efendim!

SARHOŞ — Nereye buyurun?

KARAGÖZ — İşkembe çorbasına.

SARHOŞ — Deminden hava öyle değildi, değişti.

⁸¹ Baba itsen: baba köpeksen. (Babayığıtsen sözüne benzetilerek kurulmuş bir hakaret sözü.)

KARAGÖZ — Poyrazdı, lodosladı. Yayan gezemezsiniz diye merkep getirdim.
SARHOŞ — Ulan kerata! Sana mikdârını bildirirdim⁸² ama, edene etmek her kişinin kârıdır,⁸³ edene etmemek er kişinin kârıdır. Defol şuradan, gözüm görmesin! (*Giderler.*)

BİTİŞ

(*Hacivat'la Karagöz gelirler.*)

HACİVAT — Ey Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — (*Vurur.*) Sinsilesini⁸⁴ sansar boğa!

HACİVAT — Şükür sağlığa.⁸⁵

KARAGÖZ — Hak bereket versin Kâğıthane'de biten sazlığa. (*Vurur.*)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!

Varayım sahibine haber vereyim
hemân! (*Gider*)

KARAGÖZ — Ey Hacivat, geçme nasibinden.

Her ne kadar sürc-i lisân⁸⁶ ettikse af ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse,
Hacivat, bak ben de sana neler yaparım! (*Gider.*)

⁸² Mikdârını bilmek: haddini bilmek.

⁸³ Kâr: ig.

⁸⁴ Sinsile: «silsile» sözcüğünün bozulmuş biçimi, soy zinciri.

⁸⁵ Şükür sağlığa: XVII. yüzyılda çok yaygın bir «âdâb-ı muâşeret» sözü. (S. E. Siyavuşgil: *Karagöz*, 1941, s. 81/n. 1)

⁸⁶ Sürc-i lisân: dil sürcmesi.

AĞALIK

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. III, *Karagöz'ün Ağılığı* (s. 265-296), Wiesbaden 1953

Ç e ş i t l e m e l e r :

Ignacz Kunos/Radloff, *Türk Kavimleri. Halk Edebiyatlarından Örnekler*, VIII, *Ağılık*, Petersburg 1899

Hayalî Memduh, *Karagöz Perdesi Külliyyâtı*, adet 2, *Karagöz'ün Mirasyediliğı*, (2 perdelik Karagöz oyunu), Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1340-1338 (1922).

Karagözcü Kâzım, *Karagöz Milyoner*, (bir perdelik oyun), Kâinat Kitaphanesi, Güneş matbaası, İstanbul 1934

Öğretmen Mustafa Rona, *Karagöz'ün Ağılığı*, Türkiye Yayınevi, Burhaneddin matbaası, İstanbul 1944

Hayalî Küçük Ali, *Karagöz'ün Ağılığı Oyunu*, ses bandı, tesbit eden: İlhan Başgöz, Millî Kütüphane müzik bölümü arşivi, Flş No. A 4 ve B 112

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

HÜRMÜZ HANIM (İçeriden sesi gelir)

DÜRDANE HANIM (İçeriden sesi gelir)

ACEM (Hâce Serfirâz'ın oğlu Baba Nukud. Mı
rasyedi tüccar)

ÇELEBİ

TÜRK (Himmet. Aşçı)

ZENNE (Cemâlifer, Carıye)

AK ARAP (Kötürüm dilenci)

BEBERUHİ

CURCUNABÂZLAR

KÖÇEKLER

NESNELER

Sandalye

AĞALIK

GİRİŞ

HACİVAT — (*Semâiyi söyliyerek perdeye gelir.*)

(*Semâi Beste İsfahan¹*)

² O nühüfte gamzelerden bunu kim recâ ederdi
Bu nigâh-i âşinâî neden iktizâ ederdi

Gice gördüm encümende bün ü nahl-i nâ-revende
Ki rakîb ile cemende çelebim safâ ederdi

Hay Hak!

(*«Perde gazeli»ni okur.*)

³ Çeşm-i insâfa beyâz-i perde hikmet gösterir
Mebde-i icâd-i âlemden işâret gösterir

¹ Hâşim mecmuası, 1. bas., s. 404; 2. bas., s. 405; Hâ-nende, s. 617.

Beste: Bekir Ağa.

² Ölçek: Mütefâilün feûlün mütefâilün feûlün

O gizli bakışlardan bunu kim rica ederdi? Bu tanışıklık gösteren bakış neden gerekirdi? — Gecileyin toplantıda gördüm, (o) yürümeyen hurma ağacı (gibi olan) çelebim çimenlikte rakip ile safâ ederdi.

³ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Beyaz perde, hak veren [= anlayan] göze hikmet gös-

Pertev-i şems-i hakikatten uyandı şem'ası
Sireti ibret-nümâdır gerçi sûret gösterir

Bu hayâl-i cûnbüşü seyr eyle zir-i perdeden
Âdeme bir özge şevk ile meserret gösterir

Hak Şehinşâh-i cihânın şevket ü dârâtını
Eylesin pâyende Sultânım adalet gösterir

Râşidâ⁴ durdukça dünyâ sağ ola Şâh-i cihan
Sâyesinde her kişi hâlince râhat gösterir

Huzûr-i erbâb-ı safâda⁵, nazargâh-ı ehl-i dehâda⁶,
yani şu bezm-i zevk-efzâda⁷ icrâ-yi lû'biyyâta ibtidâr-
dan evvel⁸ cenâb-i Hâlık-i kevn ü mekân⁹, her ân ü
zamân¹⁰, duâ-yi tezâyüd-i ömr ü ikbâl¹¹ uhde-i ubû-
diyyetimize¹² farz olan şevketlü, kudretlü, kemâl-i

terir, dünyanın yaradılışının başlangıcından ılgaret gösterir. — (Onun) mumu hakikat güneşinin ışığıyla yandı, gerçi «sûret» gösterir ise de, iç yüzü ibret vericidir. — Bu kılmıdayan hayali perde arkasından seyret, insana başka bir neşe ile sevinç gösterir. — Tanrı, dünya padişahının ululuk ve şanını sürekli kılsın, (çünkü) sultanım adalet gösterir. — Ey Rasit! dünya padişahı dünya durdukça sağ olsun, (onun) sayesinde her kişi halince rahat etmektedir.

⁴ Rasit: (? - 1312 [1896]) Bektâşî dervîşi Rasit Ali Baba, Musika-ı Hümayun'dandır. Perde gazellerinde genellikle Rasit adını, öbür şiirlerinde Kemterî mahlasını kullanmış; emekliye ayrıldıktan bir süre sonra Üsküdar'da ölmüş, Karacaahmet mezarlığına gömülmüştür. Bursa'da Karagöz'ün olduğu söylenen mezarın taşına kazılmış «Kemterî» mahlaslı gazeli de Rasit yazmıştır. (Söz konusu gazel için bk. Bahçe, «perde gazeli», s. 172.

⁵ Huzûr-i erbâb-ı safâda: safâ sahiplerinin önünde.

⁶ Nazargâh-ı ehl-i dehâda: deha sahiplerinin baktıkları yerde.

⁷ Bezm-i zevk-efzâda: neşe arttıran toplantıda.

⁸ İcrâ-yi lû'biyyâta ibtidârdan evvel: oyuna başlamadan önce.

⁹ Cenâb-i Hâlık-i kevn ü mekân: varlığın ve mekânın yaratıcısı, Tanrı.

¹⁰ Her ân ü zamân: her an ve her zaman.

¹¹ Duâ-yi tezâyüd-i ömr ü ikbâl: mutluluğunun [ya da: yüksek mevkinin] ve ömrünün artması [= uzaması] duası.

¹² Uhde-i ubâdiyyetimize: kulluğumuzun boyuna.

mehâbetlü¹³ pâdişâh-i zî-şân¹⁴ Sultan Mehemmed Han efendimiz hazretlerini ilâ âhir-id-devrân¹⁵ erike-pî-râ-yi şevket ü şân¹⁶ buyursun! vird-i bi-riyâsını¹⁷ isâl-i kabûlgâh-i Mennân¹⁸ ederiz:

19 Âlemi Sultan Mehemmed âdilin
Şem'a-i ikbâli tenvir eylesin

beyt-i güziniyle²⁰ tezyin-i zebân-i müsâdakât-beyân eylerim²¹. (*Secdeye kapanır, yeri öper.*)

Efendim, demem o demek değil:

22 Nâdanlar eder sohbet-i nâdanla telezzüz
Divânelerin hem-demi divâne gerektir

beyt-i güzünün müeddâsınca²³ şu meydân-i meserret-te²⁴ her hâli lâtif, etvârı²⁵ zarîf bir yâr-i vefâ-kâr,²⁶ bir refik-i gam-güsârım²⁷ olsa, oldukça Arabî

13 Kemâl-i mehâbetlü: çok heybetli.

14 Pâdişâh-i zî-şân: şanlı padişah.

15 İlâ âhir-id-devrân: dünün sonuna kadar.

16 Erike-pî-râ-yi şevket ü şân: ululuk ve şân tahtını süsleyici.

17 Vird-i bi-riyâ: riyasız dil pelesengi.

18 Isâl-i kabûlgâh-i Mennân: Tanrının kabul yerine ulaştırma.

19 Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilün

- . - - . - - . -

Âlemi, Adil Sultan Mehmet'in bahtının mumu aydınlat-sın.

20 Beyt-i güziniyle: seçme beytiyle.

21 Tezyin-i zebân-i müsâdakât-beyân eylerim: sadakat bildiren dili süslerim.

22 Ölçek: Mef'ûlü mefâilü mefâilü feülün

- - - - -

Metin: Ziya Paşa (1726-1880), *Terkib-i Bend*, 9. bend.

Bilisizler, bilisizlerle görüşmekten tad alır, delillere deli arkadaş gerektir.

23 Beyt-i güzünün müeddâsınca: seçme beytinin anlamına uygun olarak.

24 Meydân-i meserret: neşe meydanı.

25 Etvâr: tavırlar, davranışlar.

26 Yâr-i vefâkâr: vefalı dost.

27 Refik-i gam-güsâr: tasa giderici arkadaş.

Fârisi bilse, bâzı fûnûna²⁸ da vukufu olsa, biraz da fenn-i mûsiki ve şîirden anlasa, musâhabete²⁹ başlasak, o bendenize tatlı tatlı söylese, bendeniz de had-dim olmıyarak ona güzel güzel cevap versem, bu vesile ile huzzâr-ı kirâm safâ-yâb olsa³⁰.

Diyelim : Bu gece de işimizi Mevlâm rast getire!

(Tegannîye³¹ başlar.)

Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!

³² Eğer an türk-i Şîrâzî bedest âred dil-i mârâ
Behâl-i bindüveş bahşem Semerkad ü Buhârârâ

(Karagöz pencereden bakar, çekilir; Hacivat yine tegannîye başlar.)

Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!

MUHÂVERE

KARAGÖZ — *(Pencereden bakar.)* Kerata, acele etme! Geliyorum aşağıya!

HACIVAT — *(Yine başlar.)* Yâr, bana bir eğlence!
Yâr, bana bir eğlence!

KARAGÖZ — *(Pencereden bakar.)* Ben sana şimdi aşağıya gelirim eğlenceyi meğlenceyi gösteririm!
(Hacivat yine tegannîye başlar; Karagöz pencere-

²⁸ Fûnûn: fenler.

²⁹ Musâhabet: sohbet etme, görüşme.

³⁰ Huzzâr-ı kirâm safâ-yâb olsa: sayın seyirciler gönül senliği bulsa.

³¹ Tegannî: makamla okuma, şakıma.

³² Ölçek: Mefâillün mefâillün mefâillün mefâillün

Metin: Hafız (? - 1388), gazel.

Eğer o Şîrazlı güzel bizim gönlümüzü elde ederse onun siyah benine Semerkand'ı da, Buhara'yı da bağışlarım.

den atlarken ayağı çamaşır ipine dolaşır, başlar sallanmaya.) Tû! Allah müstahakkını versin!

HACİVAT — Acâyip! Karagöz galiba kapan kurmuş, ayı gibi bir sansar tutulmuş.

KARAGÖZ — Ayı senin baban!

HACİVAT — Ne oldun, Karagöz?

KARAGÖZ — Ne olacak, elinin körtü! Görmüyor musun? Sana lâf anlatmak için çabuk aşağı geleceğim diyerek acele ile ayağım çamaşır ipine dolaştı.

HACİVAT — Elbette bir ettiğin var ki ayağına dolaştı.

KARAGÖZ — Kerata! benden intikam mı alıyorsun?

HACİVAT — Ne olacak şimdi?

KARAGÖZ — Ne olacak? Manav dükkânında asılan hevenk üzümü gibi asıldım kaldım.

HACİVAT — «Yâr, bana bir eğlence!»

KARAGÖZ — Eğleniyor musun, Hacivat?

HACİVAT — Münasebet?

KARAGÖZ — Ulan, münasebeti filân var mı? İşte karşında baş aşağı sallanıp dururken, «bana bir eğlence» demenin mânası var mı? Ah, Hacivat, ah! Senin bu gürültün patırdın başıma bu belâyı getirdi. Sanki birisi Hacivat'ın boğazını sıkıyormuş gibi.

HACİVAT — «Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!»

KARAGÖZ — Hacivat, münasebetsizliğin sırası değil; şimdi eğlenceyi bırak da beni kurtar.³³

HACİVAT — Kel aktar mı?

KARAGÖZ — Hayır, çolak muhtar. — Kuzum Hacivat, beni kurtar!

HACİVAT — Aman efendim, ben seni nasıl tahlis edebilirim?³⁴

³³ Hacivat'ın aşağıda vereceği cevaba uygun düğmesi için, bu cümlemin ben! gel kurtar diye bitmesi gerekir: gel kurtar — kel aktar.

³⁴ Tahlis etmek: kurtarmak.

KARAGÖZ — Gördün mü ettiği haltı? «— Ben seni nasıl tahlis edebilirim?» diyor. Ben bir kurtulsam sana yapacağımı bilirim. İş kurtulmada.

HACİVAT — Ne dedin?

KARAGÖZ — Sonra anlarsın ne dediğimi.

HACİVAT — Adım mı atlıyacaksın?³⁵

KARAGÖZ — Bir kurtulsam köşe kapmaca³⁶ oynayacağım. — Canım Hacıvat, şakayı bırak da şuradan beni kurtar!

HACİVAT — Canım, ben nasıl kurtarayım? Sen yüksektesin, ben alçakta. Sen evdekilere seslen, onlar ipin ucunu koyversinler.

KARAGÖZ — Ulan, bunak herif! Bizim evde kiler var mı?

HACİVAT — Canım, sizin evde tâife-i nisâdan³⁷ kimse yok mu?

KARAGÖZ — Bizim evde davulcu esnafından kimse yok.

HACİVAT — Canım, sizin odabaşı³⁸ yok mu?

KARAGÖZ — Hacıvat, ben handa oturmuyorum, kendi evimde oturuyorum.

HACİVAT — Anladım, bilâder.³⁹ Sizin evde kaşık düşmanı⁴⁰ yok mu?

KARAGÖZ — Bereket versin, Hacıvat, bizim komşunun tekir kedisine! Evde hiçbir tane bırakmadı.

HACİVAT — Neyi bırakmadı?

KARAGÖZ — Kaşık düşmanlarını.

HACİVAT — «Kaşık düşmanı» dediğin kim oluyor?

KARAGÖZ — Kim olacak? Fareler.

HACİVAT — Değil efendim. Sizin evde bacı⁴¹ yok

³⁵ Adım atlama: çocuk oyunu; öbür adı artırma.

³⁶ Köşe kapmaca: çocuk oyunu.

³⁷ Tâife-i nisâ: kadın talfesi, kadınlar.

³⁸ Odabaşı: 1. evin kadın başkanı, karı, eş; 2. hanlarda çalışan hizmetçilerin başı.

³⁹ Bilâder: «birader» sözcüğünün halk ağzında bozulmuş biçimi.

⁴⁰ Kaşık düşmanı: karı, eş.

⁴¹ Bacı: 1. abla; 2. karı, eş. (Karagöz, karısına hep abla diye seslenir.)

mu?

KARAGÖZ — Ulan, budala herif! Bir karıya ne kadar isim taktın?

HACİVAT — Ona seslen de ipi koyuversin.

KARAGÖZ — İyi hatırıma getirdin .— Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (İçeriden.) Ne var, herif?

KARAGÖZ — Kuzum ablacığım, acele ile çıkarken çamaşır ipi ayağıma dolaştı, asıldım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (İçeriden.) Çamaşırcının kızı ile basıldın mı?

KARAGÖZ — Al lâkırdı anlayanın birini daha!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Memnun oldum, pek âlâ olmuş! Belândır, çek! Hem bana seslenme, ben çocuğun uyku ilacını⁴² yedirdim. (Makam ile:)

Uyusun da oğlum ninni!

Büyüsün de oğlum ninni!

KARAGÖZ — Uydurduk! — Kuzum Hacivat! Sen bari lâkırdı anla! Nasıl edeceğiz?

HACİVAT — «Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!»

KARAGÖZ — Şimdi başlayacağım senin eğlencene! Üzme beni!

HACİVAT — Canım, Karagöz, ne kadar telâş ediyorsun.

KARAGÖZ — Telâşı var mı? Baş aşağı durmadan ciğerlerim ağzıma geliyor. Ah, bir aşağıya insem!

HACİVAT — Zaten ben orasını biliyorum: Sen kurtulursan beni bir temiz döversin.

KARAGÖZ — Tövbeler tövbesi! Yalnız tekme vururum.

HACİVAT — Ne dedin?

KARAGÖZ — «Teknede hamur yoğururum» dedim.

HACİVAT — Karagöz, inanayım mı?

KARAGÖZ — İster inan, ister inanma!

HACİVAT — Pek inanamıyorum, bilâder.

⁴² Uyku ilâacı: haşhaş.

KARAGÖZ — Eşek sudan gelinceye kadar döveceğim.

HACİVAT — Eşekle Silihtar'a⁴³ mı gideceksin?

KARAGÖZ — Bak, Silihtar'a mı gideceğim yoksa Kağıthane'ye mi gideceğim anlarsın.

HACİVAT — Ben eve gidiyorum, Karagöz.

KARAGÖZ — Ne? Aman, Hacıvat! Rica ederim, benim çareme bak!

HACİVAT — Dur bakayım! (*İpi çözer; Karagöz, Hacıvat'ın arkasına biner.*) İnsan e aşağı!

KARAGÖZ — Biraz şöylece durayım.

HACİVAT — Aman, Karagöz, omuzum çöktü, in aşağı!

KARAGÖZ — (*Hacıvat'ın omuzundan iner.*) Güç belâ kurtulduk!

HACİVAT — Karagöz, geçmiş olsun!

KARAGÖZ — Allah müstahakları versin! (*Vurur.*)

HACİVAT — İyiliğe kemlik.

KARAGÖZ — Meşhur meseldir:⁴⁴ «Her kime edersen iyilik, onda hazırdır kemlik.» (*Vurur. Hacıvat gider.*)

Sen gidersin de ben durur muyum? Ben de gideyim idgâha, dolaba, dilber seyrine! Bakalım âyine-i devran ne sûret gösterir!⁴⁵ (*Gider.*)

FASIL

(*Semâî ile Acem geliyor.*)

⁴³ Silihtar: Halic'te, Eyüp semtinde bir yer.

⁴⁴ Mesel: atasözü.

⁴⁵ bk. Abdal Bekçi, s. 71-72/n. 19-22.

⁴⁶ Haşım mecmuası, i. bas., s. 141, 2. bas., s. 136; Hâ-nende, s. 252; Gülzâr-ı Musiki, 2. bas., s. 153.

Beste: Bekir Ağa.

47 Haylı dem zencir-i zülf-i aşkının meftûniyem
Bir saçı leyli güneş-ruhsârının mecnûniyem

Çektiğim hep derd-i dildendir benim Ârif dahi
Söylemem bilsin bilenler ben kimin meftûniyem

Hayrânın olam kurbânın olam sergerdânınem
Aman biçârenem ey yâr!

ACEM — (Gazel okur.)

(Beste-i Çenber, İsfahan⁴⁸)

49 Kanda varsa âşık-i biçâre cânânın arar
Derd ile biçâr olan elbette dermânın arar

Sanma rahmından sunar desti dil-i mecrûhuma
Ol kemân-ebriû ciğerde tir-i müjgânın arar

Verd-i gülzâra dokunmakta sabânın kasdı var
Andelîb-i bi-nevânın râz-i pinhânın arar

(Acem gazeli bitirir, Hacıvat Semâî ile gelir.)

47 Ölçek: Fâillâtün fâillâtün fâillâtün fâillün

- . - - - . - - - . - - - . - . -

Epey zamandır (senin) aşkınla saçının zincirinin tutkunuyum, bir kara [= Leyli] saçı güneş yüzünün delisi [= Mecnun'u] yim. (Leyli = Leylâ ile Mecnun sözcükleri iki anlamda kullanılıyor). — Arif, benim çektiğim gönül derdidir; ben kime vurgunum söylemem, bilenler bilsin. — Hayranın olayım, kurbanın olayım; ey sevgili, senin aşkınınum, biçarenim!

48 Haşim mecmuası, 1. bas., s. 169; Hânende, s. 309.

Beste: Corci.

49 Ölçek: Fâillâtün fâillâtün fâillâtün fâillün

- . - - - . - - - . - . -

Nerede biçâre âşık varsa sevgilisini arar, dert ile çaresiz olan elbette dermanını arar. — O yay kaşı (güzel), yaralı gönlüme acıdığı için elini uzatıyor sanma, ciğerde kırplığının okunu arıyor. — Tan yelinin gül yaprağına dokunmakta maksadı var: nasipsiz [ya da: sessiz] bülbülün gizli sırrım arıyor.

50 Hoş geldi bana meykedenin âb u havâsı
Vallahi güzel yerde yapılmış yıkılası

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı

(Semâî biter; Hacıvat, Acem'le âşinâlık eder.)

HACİVAT — Vay efendim, hoş âmedi, safâ âmedi!⁵¹

ACEM — Hoş bulmuşam, safâ bulmuşam, cânım baba, he he he hey!

KARAGÖZ — (Pencereden bakar.) «Hoşaf bulmuşum» diyor. Ben de bulsam hoşafı, içerim.

HACİVAT — Efendim, böyle ne taraftan âyende,⁵² ne tarafa revendesiniz?⁵³

ACEM — Men İran'dan gelirem.

HACİVAT — Efendim, sebab-i teşrifiniz ziyâret kasdiyle mi yoksa ticâret maksadiyle mi?

ACEM — Ele mene bah,⁵⁴ cânım baba! Ticâret kasdiyle gelenin gıllığı gıyâfeti bele⁵⁵ olirdi ha?

HACİVAT — Demek ki efendim, ziyâret kasdiyle gelirsiniz?

ACEM — Belli!⁵⁶ Men ki çoh melmeketler geşt ü güzâr⁵⁷ edende...

HACİVAT — Ne tarafları gezdiniz?

ACEM — Diyâr-ı Horasân.

KARAGÖZ — (Pencereden.) Diyâr-i kireçhâne.

⁵⁰ Ölçek : Mef'ûlû mef'âilü mef'âilü fe'ûlün

- - - - -

Metin : Baki (1526 1600), gazel (ilk ve son beyitler).

Bana meyhanenin suyu ve havası hoş geldi, vallahi güzel yerde yapılmış, yıkılası. — Baki onun gazâl [= ahu] gözlerinin övücüsü olduğundan beri, Anadolu şairleri gazel tarzını öğrendi.

⁵¹ Hoş âmedi, safâ âmedi: hoş geldin, safâ geldin.

⁵² Âyende: gelen.

⁵³ Revende: giden.

⁵⁴ Ele mene bah: bele bana bak:

⁵⁵ Bele: böyle.

⁵⁶ Belli: Evet.

⁵⁷ Geşt ü güzâr: gezip dolama.

ACEM — Diyâr-i Hoy.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Ma ma ma ma moy!

ACEM — Diyâr-i Tahrân.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Diyâr-i tarhana.

ACEM — Diyâr-i Tiflis.

KARAGÖZ — Hacıvat müflis, ben de müflis.

ACEM — Diyârü-i İrân.

KARAGÖZ — Diyâr-i ayran.

ACEM — Diyâr-i Hemedân.

KARAGÖZ — Diyâr-i mum, mikrâz-i şamdan.⁵⁸

HACİVAT — Efendim, maskat-i re'siniz⁵⁹ İran mıdır?

ACEM — Belî.

HACİVAT — İran'da ne isimle yâd olunursunuz?

ACEM — İrân'da Hâce Serfirâz'ın oğlu Baba Nukûd deyelle.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hoş geldin, Baba Yoğurt!

Köva ile mi teşrif buyurdunuz, yoksa torba ile mi?

HACİVAT — Defol, Karagöz, oradan!

ACEM — Ele⁶⁰ siz de mene ismüvüzü bağışlasınız?⁶¹

HACİVAT — Fenn-i lû'biyyâtın yektâsı⁶², meydan şeyhinin merd-i dâânâsı,⁶³ bezm-i irfânın şem'i safâsı,⁶⁴ Bursalı Hacı Evhad nâmıyle meşhûr-i âfâkım.⁶⁵

ACEM — Pes⁶⁶ ki Hacıvat sensen? Pes ki Hacıvat sensen?

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hacıvat da sersem, sen de sersem.

⁵⁸ Mikrâz-i şamdan: şamdan makası.

⁵⁹ Maskat-i re'siniz: doğduğunuz yer.

⁶⁰ Ele: hele.

⁶¹ Bağışlasınız: bağışlar mısınız?

⁶² Fenn-i lû'biyyâtın yektâsı: oyun fenninin eşsiz.

⁶³ Meydan şeyhinin merd-i dâânâsı: Şeyh Küsterî'nin bilgili kişisi.

⁶⁴ Bezm-i irfânın şem'-i safâsı: bilgi meclisinin şenlik mumu.

⁶⁵ Meşhûr-i âfâk: ünlü dünyayı tutmuş.

⁶⁶ Pes: imdi, böylese.

ACEM — Yihıl! derem, galtaban, yihıl! derem.

KARAGÖZ — Neme lâzım benim.

ACEM — Her ne kadar ziyâret için geldimse de, benim babamın ortağı ölende benim pederimin vefâtından sonra kalan malların paraların vermeyüb nakd⁶⁷ yerine mene mal verdi; hâliynen biz de mecbûr olduk o malları satmağa.

HACİVAT — Pek doğru söylüyorsunuz. Ne mal getirdiniz?

ACEM — Min deve incü.

HACİVAT — Evet efendim.

ACEM — Min deve zümürüd.

HACİVAT — Pekâlâ.

ACEM — Min deve elmâs, min deve yâgut,⁶⁸ min deve mercân getirdim.

HACİVAT — Bunların paralarını ne yaptınız?

ACEM — Gızgulesi'nin⁶⁹ tepesi kadar bir şımsireh taşıynen⁷⁰ değişmişem.

HACİVAT — Pekâlâ.

ACEM — Belki ye'sime gelebe eylerem fikriynen Oropa'nın, Amerika'nın, Afrika'nın, Asya'nın çoh yerlerin geşt ü güzâr eyleyerek tahfif-i gama çalışmış isem de, ne çâre, muvaffah olamamışem. En nihâyet eşitmişem ki Der-Aliyye'de⁷¹ gıyah⁷² meddahlar vardı. Belki olar benim hüznümü izâleye muvaffah olur deyerek Dâr-i Hilâfet-i Aliyye'yi⁷³ ziyâret gâsdiynen gelmişem.

KARAGÖZ — «Ziyan ettim de geldim» diyor. Neden ziyan etmiş?

⁶⁷ Nakd: nakit, para.

⁶⁸ Yâgut: yakut.

⁶⁹ Gızgulesi: Kızkulesi. İstanbul limanında, Salacak önlerinde, deniz ortasındaki bir kaya üzerine yapılmış bir kule. Bizans imparatoru Manuelos Komnenos tarafından yaptırıldığı sanılıyor (XII. yy.)

⁷⁰ Şımsireh taşı: şımsirek taşı, şebçırağ (geceleyin ısk saçan değerli taş).

⁷¹ Der-Aliyye: İstanbul.

⁷² Gıyah: kıyak.

⁷³ Dâr-i Hilâfet-i Aliyye: yüce Hilâfet merkezi, İstanbul.

HACİVAT — Yıkıl oradan, Karagöz! O senin tanıdığın adamlardan değil, o İran gülüdür, İran gülü.
 KARAGÖZ — Dikeni burnuna batsın, kerata!
 ACEM — Sen benimnen mezahlanısen?⁷⁴
 KARAGÖZ — Ulan, seninle alay edersem ne olur?
 ACEM — Fârisî midânem.⁷⁵
 KARAGÖZ — Kayısı bir tane, iki tane değil, çok.
 ACEM —

⁷⁶ Men an mûrem ki der pâyem bimâlend
 Ne zenbûrem ki ez nişem binâlend
 Kûcâ men şûkr-i in ni'met güzârem
 Ki zûr-i merdûm-âzâri nedârem

KARAGÖZ —

Hiyâristân ü şalgamrâ nihâdend
 Meğerçi patlıcan bâşed kemerbend
 Zehî turşu vü pancar ü hiyârem
 Fasulya bakla bostanı nedârem

ACEM — Bir daha söyleyem.

KARAGÖZ — Söyle bakalım.

ACEM —

⁷⁷ Haste-i ışgem ki feryâd-i hezârem mîkûşed
 Şem'-i bezm-i tevbe em bâd-i behârem mîkûşed
 Men helâk-i derd-i ışkem sabr mîgûyed tabîb
 İn cehâlet zûdter ez hecr-i yârem mîkûşed

KARAGÖZ —

Hasta-i âşûreem hasret-i hiyârem mîkûşed

⁷⁴ Mezahlanısen: mizahlanıyor musun?, alay mı ediyorsun?

⁷⁵ Fârisî midânem: Farsça bilirim.

⁷⁶ Ölçek: Mefâilün mefâilün feûlün

--- --

Metin: Sadî (? 1292), Gülistân, III. bölüm.

Ben ayak altında ezdikleri karıncayım, iğnesiyle herkesi inciten arı değilim; bu nimete nasıl şükredeyim ki, insan incitecek gücüm yok.

⁷⁷ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

--- --

Aşk hastasıyım, bülbülün feryadı beni öldürür; tövbe meclisinin mumuyum, bahar yeli beni söndürür; ben aşk derdiyle helâk oluyorum, tabip (bana) sabr et diyor, bu cahillik [= anlayışsızlık] beni sevgilinin ayrılığından daha cabuk öldürür.

Bakla dârem ki hemîşe enginârem mîkûşed
Tâze yaprak dolması ez patlıcan olsun nasib
Pek geniş tepsi börek olsa doyarem mîkûşed

HACİVAT — Karagöz, bunlar ne?

KARAGÖZ — Bunlara âcizâne eş'âr-i uydurmasyon-ı
nâmütenâhi⁷⁸ ta'bir ederler.

ACEM — İşte, Hacivat Çelebi, imdi men senden çoh
reca eylerem ki meni hoş sözleriynen eğlendireceh
bir adam bulasan. Eğer o benim galb-i gamnâki-
mi⁷⁹ ferahnâk⁸⁰ edende ana pul⁸¹ verem, dinâr⁸²
verem.

HACİVAT — Pekâlâ efendim. Demin burada mülâte-
fe⁸³ ettiğiniz Karagöz nâmında bir refikim⁸⁴ var-
dır. Kendisi tuhaflardandır, hattâ, efendim, rivâye-
te nazaran Fatih'teki kömürcü develerini bile gül-
dürmüş.

KARAGÖZ — (İçeriden.) Vay mübalâğacı kerata vay!

HACİVAT — Buyurun bende-hâneye.⁸⁵ Bir an istirâ-
hat buyurunuz. Bendeniz de kendisini bulayım.
(Acem ile Hacivat birlikte Hacivat'ın evine gider-
ler.)

(Defa Hacivat perdeye gelir, Karagöz'ün kapısını
çalar.) Karagöz!

KARAGÖZ — (İçeriden.) Ne var?

HACİVAT — Aşağı gell

KARAGÖZ — (Gelir.) Buyurun bakalım!

HACİVAT — Demin görüştüğün Acem'i tanır mısın?

KARAGÖZ — Hayır, tanımam.

HACİVAT — Karagöz, o gayetle zengin İran bezir-
gânlarından.

⁷⁸ Eş'âr-i uydurmasyon-ı nâmütenâhi : alabildiğine uy-
durmasyon şîirler.

⁷⁹ Galb-i gamnâkimi: gamlı kalbimi.

⁸⁰ Ferahnâk: sevinçli, neşeli.

⁸¹ Pul: para.

⁸² Dinâr: altın para. (On dirhem saf gümüş değerinde).

⁸³ Mülâtafe: şakalaşma.

⁸⁴ Refik: arkadaş.

⁸⁵ Bende-hâne: köle evi, kölenizin evi (nezaket sözü).

KARAGÖZ — Demek, o herif Yahudi ha?

HACİVAT — «Bezîrgân» diye gayet zengin olanlara derler.

KARAGÖZ — Ya!

HACİVAT — İşte, Karagöz'üm, o Acem'in pederi İran'dan Tahran'a gelirken vefât etmiş.

KARAGÖZ — Pazardan tarhana getirirken Vefa'ya mı gitmiş?

HACİVAT — Bak habise! Yani esnâ-yi râhta füc'eten mürd olmuş.⁸⁶

KARAGÖZ — Ayvansaray'da bekçi Kürd'ü mü bulmuş?

HACİVAT — Bak şu münasebetsize! Yani yolda pederi ölmüş.

KARAGÖZ — Ulan, deminden beri böyle söyleden e! E, sonra?

HACİVAT — Sonra, bilâder, Tahran'a gitmiş, orada oturamamış.

KARAGÖZ — Buraya mı gelmiş oturmak için?

HACİVAT — Nihayet, «belki hüznümü izâleye⁸⁷ muvaffak olurum» diyerek İstanbul'a gelmiş.

KARAGÖZ — Hasan Ağa ile fıstıklı lokum yiyerek İstanbul'a mı gelmiş?

HACİVAT — «Eğlenirim» diye İstanbul'a gelmiş.

KARAGÖZ — E, sonra?

HACİVAT — Sonrası, Karagöz'üm, eğer şimdi bu Acem'in kalb-i gamnâkini ferahnâk edecek olursan, sana bir çok dinâr verecek.

KARAGÖZ — Nasıl, nasıl? Eğer Acem'in karnabaharını kebab edersem bana enginar mı verecek?

HACİVAT — Canım, eğlendirecek olursan sana bir çok lira verecek.

KARAGÖZ — Lira mı verecek? Aman, ayağını öpeyim, Acem'i buraya yolla!

HACİVAT — Ben şimdi gider yollarım.

⁸⁶ Esnâ-yi râhta füc'eten mürd olmuş: yolda birdenbire ölmüş.

⁸⁷ İzâle: giderme.

(Gider. İçeriden.) Baksanız a, efendim, size söylediğim adam Şeyh Küşteri meydanında teşrifinize muntazır.

ACEM — (İçeriden.) Men şimdi geder bulurem.

(Perdeye gelir.)

KARAGÖZ — Vay efendim! Akşam-ı şerifler hayırlar olsun!... (Acem cevap vermez.) Efendim, evet!... Teşrif-i teşerrüfünüzden müteşerrif oldum⁸⁸!... Kulunuz bu gibi şeyleri iltizâm-pezir⁸⁹ buyururum... (Karagöz, Hacivat'a gider.) Hacivat, bu herif dilsiz, lâkırdı etmiyor.

HACİVAT — (İçeriden.) Sen ona patı çak.⁹⁰

KARAGÖZ — (Perdeye gelir.) Vay efendim! (Acem'e vurur.)

ACEM — Pes ki biyô!⁹¹ Pes ki biyô!

KARAGÖZ — (İçeri gelir.) Hacivat, bu herifin evden çıkarken karnını doyurmak yok mu?

HACİVAT — Neden?

KARAGÖZ — Neden olacak? Herif, vurur vurmaz, «— Pestil pilâv, pestil pilâv!» diye bağırmağa başladı.

HACİVAT — Hay Allah mütahakkını versin! Canım, git, de'ki: «— Hacivat'ın tarif ettiği adam benim!» de.

KARAGÖZ — (Gelir) Baksanız a, efendim! Hacivat'ın tarife defterleri varmış, verin!

ACEM — Pes ki men mugayyid miyem,⁹² mugayyid miyem?

⁸⁸ Teşrif-i teşerrüfünüzden müteşerrif oldum : şereflemenizin şeref vermesinden şerefledim. (Karagöz, nezaket göstermek için lûgat paralamaya kalkışıyor, sözcükleri yerinde kullanamıyor.)

⁸⁹ İltizâm-pezir: gerekli görülebilir. (Yerinde kullanılmamıştır.)

⁹⁰ Patı çakmak: temennâ etmek, selâm vermek.

⁹¹ Biyo: «biyâ», gel.

⁹² Mugayyid miyem: mukayyit miyim, kayıt memuru muyum?

KARAGÖZ — Ben mümeyyiz⁹³ miyim? (*İçeriden.*)
Hacivat, dedim ki: «— Hacivat'ın tarife defterle-
ri varmış!» dedim; «— Pes ki men mugayyid mi-
yem, pes ki men mugayyid miyem?» dedi.
HACİVAT — Canım, öyle değil. «— Hacivat Çelebi-
nin tarif ettiği Karagöz benim!» de.
KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Bak san a, Acem baba!
Hacivat Çelebinin tahin yediği çanağı verin!
ACEM — Pes ki men tahın yemerem! Pes ki men
tahın yemerem!
KARAGÖZ — Tahın yemezsen ziftin kökünü ye! (*İçe-
riden.*) Yine anlatamadık, Hacivat!
HACİVAT — Kalın kafalı adamsın! «— Hacivat'ın ta-
rif ettiği adam benim!»
KARAGÖZ — Sensen gitsen el
HACİVAT — Benim dediğim gibi söyle.
KARAGÖZ — Peki. (*Gelir.*) Hacivat Çelebinin terâ-
vihe gittiği feneri verin!
ACEM — Pes ki men terâvihe getmerem! Pes ki men
terâvihe getmerem!
KARAGÖZ — (*İçerden.*) «Ben terâvihe getmerem!»
diyor.
HACİVAT — (*İçeriden.*) Sen ne dedin?
KARAGÖZ — (*İçeriden.*) «— Hacivat Çelebinin terâ-
vihe gittiği feneri verin!» dedim.
HACİVAT — Vay kalın kafalı herif vay! Haydi git,
de ki: «— Hacivat'ın gönderdiği sade Karagöz be-
nim!» de.
KARAGÖZ — Peki. (*Perdeye gelir.*) Hacivat'ın gön-
derdiği sade Karagöz benim! Etli, peynirli isterse-
niz fırından daha çıkmamış.⁹⁴
ACEM — Pes ki men sade de istemem, kıymalı da
istemem, peynirli de istemem.
KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Hacivat, o ne sade istiyor,
ne de peynirli istiyor, ne de kıymalı.
HACİVAT — (*İçeriden.*) Sen ne dedin ona?

⁹³ Mümeyyiz: dairelerde, yazıları düzelten büro gafi.

⁹⁴ Sade, etli [= kıymalı], peynirli: börek çeşitleri.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) «— Sade Karagöz benim!» dedim.

HACIVAT — Haydi git, de ki: «— Hacivat Çelebi bendenizi taraf-ı âlinize sevk etti.⁹⁵» de.

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Hacivat Çelebi bendeniz ile Tarabya'da zevk etti.

ACEM — Pes ki siz Tarabya'da zovk ettinizse mene ne? Pes ki siz Tarabya'da zovk ettinizse mene ne?

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Hacivat, biz buna bir türlü lâkırdı anlatamıyacağız.

HACIVAT — Yalnız, de ki sen ona: «— Bendeniz Karagöz kulunuzum!» de, başka bir şey söyleme.

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Efendim, Karagöz kulunuzum.

ACEM — Garagöz sensen?

KARAGÖZ — Karagöz sersem değil, akıllıdır.

ACEM — Ah Garagöz!

KARAGÖZ — Efendim!

ACEM — Yahdı meni hûb⁹⁶ sözlerin, o gara gözlerin.

KARAGÖZ — Hacivat! Acem fikri değiştiriyor galiba.

ACEM — Mene bah, Garagöz! Sen tıpkı benim bir devem vardı, ana benzisen; eğil ki binem üstüne!

KARAGÖZ — Acem baba, kendine gel!

ACEM — Tuhaf bir zâte benzisen, Garagöz!

KARAGÖZ — Oldukça tuhaflardanım.

ACEM — Ele⁹⁷ bizim İran'da bir tahım meddah kimseler hayvan tahlidi yapallardı; sen de yapısen?

KARAGÖZ — Oldukça yaparım.

ACEM — E, ne tahlidi yapısen?

KARAGÖZ — Min gayri-haddin⁹⁸ ördek gibi öterim.

ACEM — Öt ki görem.

KARAGÖZ — Vak vak vâk vak!

ACEM — Ha ha ha! Tuhaf zâtsen, Garagöz! Daha ne

⁹⁵ Taraf-ı âlinize sevk etti: yüce yanınıza [= katınıza] gönderdi.

⁹⁶ Hûb: güzel:

⁹⁷ Ele: hele.

⁹⁸ Min gayri-haddin: haddim olmayarak.

tahlidleri yapisen?

KARAGÖZ — Efendim, âcizâne keçi gibi bağırırım.

ACEM — Bağır ki görem.

KARAGÖZ — Me me me be be!

ACEM — Ha ha ha! Mene bah! Keçi gibi bağrisen
amınâ, goyunca da bağrisen?

KARAGÖZ — Onu sizin mahdum bey daha iyi ba-
ğırırımış.

ACEM — Eşehçe bağrisen, Garagöz?

KARAGÖZ — Büyük pederin hakkını yemem, zira
o daha iyi bağırır diyorlar.

ACEM — Ha ha ha! bisyâr⁹⁹ memnûn olmişem,
Garagöz, gıyah zâtsen. Al şu min dinârı! İnşallah
bir daha gelende daha çoh verirem.

KARAGÖZ — Eksik olmayınız efendim! Enayiliğini-
ze doymayınız efendim! Yine buyurun! İnşallah
ben sizi güldürmekten hiç geri durmam! (*Acem
gider.*) Uğurlar ola! Ben de eve gideyim.

(*Karagöz evine gelir, kapıyı çalar, karısı kapıyı
açar.*)

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, nerede kaldın?

KARAGÖZ — Ağzını topla, karı! Herif kim?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A, üstüme iyilik sağlık!
Herif değil de nesen? Karı mısın?

KARAGÖZ — Sonra pişman olacaksın, karı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bu akşam avurt ediyorsun;
avurdun kime?

KARAGÖZ — Bak şu paralara!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ah kocacığım da kocacı-
ğım! Benim top sakallı kocacığım!

KARAGÖZ — Demin heriftik, şimdi top sakallı ko-
cacığın ha? Hey gidi para hey!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Efendim, emret kocacı-
ğım! Ne istersin?

KARAGÖZ — Vay köpoğlu karıcığım, anam babam
paracığım! Benim bir takım şık elbiselerim var-

⁹⁹ Bisyâr: çok.

dı, nerede onlar? Getir bana!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Başüstüne, kocacığım!

KARAGÖZ — Karı ne kadar inceliyor, şimdi kopacak.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bohçasıyla beraber getir-
dim.

KARAGÖZ — Beni giydirsen e! Emrediyorum!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Başüstüne, efendim!

KARAGÖZ — Frenkgömleğimi nerede?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hazır efendim.

KARAGÖZ — Hani kerevetim?¹⁰⁰

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Gırvat¹⁰⁰ burada, buyu-
run!

KARAGÖZ — Kerevetimi bağla.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bağladım efendim.

KARAGÖZ — Bizim karı şimdi kopacak, o derece
inceliyor. — Pantolonumu giydir!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Giyiniz efendim.

KARAGÖZ — Hani yeleşim?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Burada yelek, kocacığım!

KARAGÖZ — Hani ceket?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Burada, giyin efendim.

KARAGÖZ — Eldivenlerim yok mu?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Eldivenleriniz yok. Yenisi-
ni alırsınız.

KARAGÖZ — Fotinlerimi lostra et!¹⁰¹

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Boya yok efendim.

KARAGÖZ — Tencere karasıyla boya!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aman efendim, hiç tence-
re karasıyla boyanır mı? Emrederseniz, yirmi ku-
tu boya gelir.

KARAGÖZ — Sen eskiden rastık çekerdin, hiç yok
mu?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Rastıkla fotin boyanır mı?

KARAGÖZ — Ben sokakta boyacı bulurum.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Kocacığım, sen giyindin
kuşandın; benim üstüne başına yapmıyacak mı-

¹⁰⁰ Kerevet, gırvat: kravat.

¹⁰¹ Lostra et: boya.

sın?¹⁰²

KARAGÖZ — Bayram gelsin de, istediğinden âlâsını üstüne başına yaparım.¹⁰²

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sen böyle nereye gidiyorsun, kocacığım?

KARAGÖZ — Sen kapının önüne bir sandalye koy!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Baş (*Perdeye sandalye konur*) üstüne!

KARAGÖZ — Bu akşam ağa oldum, Karagöz'lükten çıktım. Abla, bana baksan a!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Buyurun, ağacığım!

KARAGÖZ — Sakın boşboğazlık edip de komşulara söyleme «Kocam ağa oldu» diye!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Neme lâzım benim!

(*Karagöz şarkı ile perdeye gelir.*)

(*Şarkı Uşşâk*)

¹⁰³ Bir elinde şişe cânım bir elinde ma' meze¹⁰⁴

Neden lââyık olduk amnâ bu sitem söze

Eğer teşrif eder isen buyurun bize

(*Nakarât*)

Üzme beni gel a cânım üzme beni gel

KARAGÖZ — Lâ-teşbih ve lâ-temsîl,¹⁰⁵ bu akşam perdenin ağası oldum, sahte mirasyedi. Şimdi biraz ağalık meşk¹⁰⁶ edelim!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Bana baksan a, Hürmüz Hanım, hû!

HÜRMÜZ HANIM — (*İçeriden.*) Ne var, kardeşim?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Duydun mu?

HÜRMÜZ HANIM — Hayrola!

¹⁰² Üstüne başına yapmak: 1. giydirip kuşatmak; 2. (küfür) üstüne başına s..mak.

¹⁰³ Ölçek 13 (4+4+5)

(1. dizedeki cânım sözü fazla.)

¹⁰⁴ Ma' meze: meze ile.

¹⁰⁵ Lâ-teşbih ve lâ-temsîl: benzemez, benzemez ya.

¹⁰⁶ Meşk: ekzersiz, alıştırma.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bizim herif bu akşam ağa oldu.

HÜRMÜZ HANIM — Yakışır ya! Deveye kazaklık! —
Dürdane Hanım, hû!

DÜRDANE HANIM — (*İçeriden.*) Ne var, kardeşim?

HÜRMÜZ HANIM — Duydun mu?

DÜRDANE HANIM — Hayrola!

HÜRMÜZ HANIM — Karagöz bu akşam ağa olmuş.

DÜRDANE HANIM — Yakışır ya! Kel başa şımşır tarak ! — Nazlı Hanım, hû!

NAZLI HANIM — (*İçeriden.*) Ne istiyorsun, kardeşim?

DÜRDANE HANIM — Duydun mu?

NAZLI HANIM — Hayrola!

DÜRDANE HANIM — Karagöz bu akşam ağa olmuş.

NAZLI HANIM — Vay musibet vay!

KARAGÖZ — Bana baksan a, abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Nedir, kocacığım?

KARAGÖZ — «Kimseye bir şey söyleme» diye tenbih ettim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Ben kimseye bir şey söylemedim, yalnız Hürmüz Hanıma söyledim; Hürmüz Hanım da Dürdane Hanıma söyledi, Dürdane Hanım da Nazlı Hanıma söyledi.

KARAGÖZ — Öyle yapacağınıza, «Sabah» gazetesine bir ilân vereydin! Vay boşboğaz köpoğlu vay! Şimdi simâfir¹⁰⁷ gelirse ne yapacağız? — «Vay efendim! Buyursunlar! Şöyle ikbâl¹⁰⁸ buyurun! Kulunuz bu gibi şeyleri incimâd ederim¹⁰⁹, pek kızarsam da bırakır giderim. Efendim, vakt-i şe-

¹⁰⁷ Simâfir: misafir (sözcüğün söylenişşi şaka olsun diye bozulmuş).

¹⁰⁸ İkbâl: İstek. (Eskiden, çoklukla içki ikram ederken cullanılırdı: «İkbâl buyurulur mu » gibi.)

¹⁰⁹ İncimâd etmek: donmak. (Burada, yanlış olarak, «ilzâm etmek» [= gerekli görmek] v.b. gibi bir anlamda cullanılmış.)

rifleriniz şerif olsun! Gazete müstaklâ¹¹⁰ buyurur musunuz? Kulunuz geçen gün Direklerarası'nda¹¹¹ çaycıda oturuyordum. Bir de ne göreyim? Tekmil alacaklılarımı etrafımda görmeyim mi? Bakkal kulunuz, kasap kulunuz, zerzevatçı kulunuz. Vay efendim, buyursunlar şu tarafa! Tenâvül buyurun!¹¹² Zât-ı âlîmi¹¹³ çoktan beri gördüğünüz yoktur efendim. Ne âlerndesiniz? Bendenize sorarsanız daima süpürge yapmakla meşgulüm. Geçenlerdeki vukuâtı¹¹⁴ duydunuz mu? Bendenizin ma'lûm-i âlîm¹¹⁵ oldu. Bir sivrisinek yerden bir karıncayı almış, yuvasına götürürken karınca yere düşerken bir ihtiyar zâtın başına düşer düşmez beyni patlamış. Böyle şeyler olağandır efendim!»

HACİVAT — (Gelir.) Görür müsün? Ehl-i zevkin¹¹⁶ biri kapının önüne iskemle atarak etrafı temâşâ ediyor. Galiba müste'cir¹¹⁷ olmalı; yoksa konağı yeni iştirâ etmiş.¹¹⁸ Her neyse, mademki komşu olmuş, gideyim de arz-ı ihlâs edeyim...¹¹⁹ — Efendim, vakt-i şerifler hayrolsun! İnşallah keyf-i âlî-niz¹²⁰ iyidir! Galiba bu semte yeni nakil buyuruldu?

¹¹⁰ Müstaklâ : «mütâlâa» [= okuma] sözcüğünün bozulmuş biçimi.

¹¹¹ Direklerarası: İstanbul'da, Beyazıt ile Sarayhanebası arasındaki cadde. Eski İstanbul'da kahvehane, tiyatro v.b. gibi eğlence yerlerinin toplandığı semt.

¹¹² Tenâvül buyurun: alıp yiye.

¹¹³ Zât-ı âlî, ma'lûm-i âlî: yüce zat, yüce bilgi. (Dinleyen kişiyi yüceltmek için kullanılır: zât-ı âlî-niz, ma'lûm-i âlî-niz. Burada, konuşan kişinin kendi kendini yüceltmek için kullandığı zât-ı âlîm, ma'lûm-i âlîm söyleyişi yanlış; bunlar yerine, bendeniz, ma'lûm-i câkerânem denmesi gerekirdi.)

¹¹⁴ Vukuât: olaylar.

¹¹⁵ Ehl-i zevk: zevk ehli, zevkini bilen.

¹¹⁶ Müste'cir: kiracı.

¹¹⁷ İştirâ etmiş: satın almış.

¹¹⁸ Arz-ı ihlâs etmek: yürekte dostluğunu bildirmek.

¹¹⁹ Keyf-i âlî: yüce keyif, yüce zatınızın keyfi.

KARAGÖZ — Haydi, defol, bî-edeb!¹²⁰ Artık vermeden derûn-i kîsemi bî-derûn olarak tahliye ettiniz!¹²¹ Veremem, efendim!

HACİVAT — Aman efendim, merhamet buyurun! Bendeniz gürûh-i seeleden¹²² değilim.

KARAGÖZ — Hâlâ «kirli köseleden değilim» diyor. İşine git! Şimdi hiddetim rutûbet-i havâ ile inclmâd edecektir hâ!

HACİVAT — Efendim, vâkıâ bendenizi tanımazsınız, lâkin züill-i suâl¹²³ için gelmedim.

KARAGÖZ — Ey, hâlâ söylüyor. Ulan, zil çalmak için gelmedin de burada ne işin var?

HACİVAT — İnâyet buyurun! Bendeniz kâşâne-i âlî-nize mücâvirim,¹²⁴ hele bu mahallenin kudemâsındanım.¹²⁵

KARAGÖZ — Ulan, seni kim davet etti de kâğıtçı Veli Ağaya misafir olmuyorsun?

HACİVAT — Öyle değil, efendim! Yani size pek yakın komşuyum. — Lâkin benim bu sese âşinâlığım var... Dur bakalım! — Vay! Karagöz, bu ne hal?

KARAGÖZ — Vay kerata, tanıd! — Halimin nesi var? Sorma, Hacıvat, ağa oldum ağa!

HACİVAT — Karagöz Ağa, hakikaten pek memnun oldum, lâkin böyle olmaz. Evvelâ bir daire tanzim etmeli. Her ne hal ise. Şimdi bana hizmet yok mu? Yani beni bir işte kullanmıyacak mısın?

KARAGÖZ — Ulan, haydi, seni ayvaz¹²⁶ yaptım.

HACİVAT — Aman efendim, bendeniz alîl-ül-vücu-

¹²⁰ Bî-edeb: edepsiz.

¹²¹ Derûn-i kîsemi bî-derûn olarak tahliye ettiniz: kesemin içini içsiz olarak boşalttınız. (Karagöz, gereksiz sözcüklerle lûgat paralıyor: bî-derûn olarak sözü fazla ve yersiz.)

¹²² Gürûh-i seele: dilenciler güruhu.

¹²³ Züill-i suâl: dilenme alçaklığı.

¹²⁴ Kâşâne-i âlî-nize mücâvirim: yüce konağınıza komşuyum.

¹²⁵ Kudemâsındanım: eskilerindenim.

¹²⁶ Ayvaz: eskiden büyük konaklarda mutfak ve yemek hizmetlerinde kullanılan usak.

dum¹²⁷, ayvazlık yapamam.

KARAGÖZ — Orası da var ya! Lâkin ne hizmet bulmalı? Haydi, seyis yamağa ol!

HACİVAT — Ciğer-pârem¹²⁸, kulunuz beygir ilminden anlamam; hem beni böyle hidemât-i süfliyyeye¹²⁹ lâyük görür müsün?

KARAGÖZ — Amma uzattın hâ? Baba, seni ne yapmalı?

HACİVAT — Bak, Karagöz, sana hepsinden evvel bir kâhyâ-yi umûr¹³⁰ lâzım; bu iş için de benden iyi adam bulamazsın.

KARAGÖZ — Haydi, seni kâhya yaptım. Lâkin bana karışma. Ayda bana ne vereceksin bakayım?

HACİVAT — Canım, lâtifeyi bırak! Bu kıyafetle olmaz, gideyim ben de elbisemi değiştireyim de geleyim.

KARAGÖZ — Haydi bakalım! Çabuk ol, zirâ konak için mübâyâât-i bi-lüzûm¹³¹ var.

HACİVAT — Sen merak etme, şimdi gelirim! (*Gider, yine gelir.*)

KARAGÖZ — Vay anasını! Son moda bir bey geliyor. Buna nasıl meram anlatmalı? Efendim, buyursunlar! Kudûmunuzla tekaddüm buyurmuş¹³² oldunuz.

HACİVAT — Karagöz, halimi beğendin mi?

KARAGÖZ — Vay, Hacivat! Allah bilir, tanıyamadım. Ulan, sen âdetâ deste kaçgını bir bey¹³³ olmuşsun!

HACİVAT — Elbette! Sâye-i velî-nî'mette¹³⁴ herkesin

¹²⁷ Alîl-ül-vücûd: vücudu hasta, sakat.

¹²⁸ Ciğer-pârem: ciğerimin parçası.

¹²⁹ Hidemât-i süfliyye: bayağı hizmetler.

¹³⁰ Kâhyâ-yi umûr: işlerin kâhyası. Kâhya, kethüdâ: eski konaklarda, konağın işlerini yönetmekle görevli kişi.

¹³¹ Mübâyâât-i bi-lüzûm: gereksiz alışveriş.

¹³² Kudûmunuzla tekaddüm buyurmuş: gelmenizle öne geçmiş. (Karagöz'ün lûgat paralaması).

¹³³ Deste kaçgını bey: üzerinde bey resmi olan iskambıl kâğıdının desteden fırlaması.

¹³⁴ Sâye-i velî-nî'mette: velî-nimetin sayesinde. (Padîşaha yaltaklanma).

bir kat elbisesi bulunur.

KARAGÖZ — Ulan, aferin! Boğazı kendinden kâhya.

Lâkin bilmiş ol ki, bire beş yazmamalı!

HACİVAT — Canım, şimdi bunları bırak da, konak için lâzım olan şeylere bakalım. Evvel-i evvel¹³⁵ bir hizmetkâr lâzım. (*Hacivat gider.*)

KARAGÖZ — Çabuk gönder, Hacivat!

(*Şarkı ile Çelebi gelir.*)

(*Şarkı Hicâz¹³⁶*)

137 Aşkınla sine dağlarım
Gülgüne yare bağlarım
Bunca zamandır ağlarım
(*Nakarât*)

Eşk-i terim silmez misin
Mecbûrinem bilmez misin

Geldikçe sen ey gül-nihâl
Ben ağlarım bülbül misâl
Alıp eline dest-mâl

Eşk-i terim silmez misin
Mecbûrinem bilmez misin

ÇELEBİ — Hacivat'ın tarif ettiği herif bu olmalı.
Dur, biraz eğleneyim! — Efendim, affedersiniz,
zât-i âlinizden bir şey istifsâr¹³⁸ edeceğim.

¹³⁵ Evvel-i evvel: en önce.

¹³⁶ Hânende, s. 339; Güلزâr-i Musiki, 2. bas., s. 186; Nevzâd-i Musiki, s. 149; Şarkı mecmuası, s. 512; Fâik-ül-Asâr, s. 191

Beste : Nikogos Ağa (XIX. yy.)

¹³⁷ Ölçek: Müstef'îlün müstef'îlün

Metin: Enderunlu Vasıf (1759 1810), şarkı.

Aşkınla bağrımı dağlarım, gül renkli yara bağlarım, bunca zamandır ağlarım; taze gözyaşımı silmez misin?, aşıkınım, bilmez misin? — Ey gül fidanı [= sevgili], sen güldükçe ben bülbül gibi ağlarım, eline mendil alıp taze gözyaşımı silmez misin?, aşıkınım, bilmez misin?

¹³⁸ İstifsâr: sorma.

KARAGÖZ — Bir şey mi istimâl¹³⁹ edeceksin? Bana ne?

ÇELEBİ — Arz edemedim efendim. Bir zât-i âlî-kadri¹⁴⁰ arıyorum.

KARAGÖZ — Madem ki Kadri Beyi arıyorsun, mahalle kahvesinden sor.

ÇELEBİ — Anlatamadım efendim. Bir şey sormak isterim.

KARAGÖZ — Boşuna yormak mı istersin? Ağırca yük vermeli.

ÇELEBİ — Hayır efendim! Buralarda bir Karagöz Beyefendi varmış, onu görmek isterim.

KARAGÖZ — Haaa, oğlan beni arıyor!... — O Karagöz Beyefendiyi ne yapacaksın?

ÇELEBİ — Efendim, sâika-i kaderim¹⁴¹. Bendeniz şâyân-i merhamet¹⁴² bir haldeyim; te'min-i maişet¹⁴³ için hiçbir şeye mâlik olmadığımın ırz ü nâmûsumla etba'lık¹⁴⁴ ederim.

KARAGÖZ — Çünkü ve mademki ihtiyâc denilen şey istikbâl-i münfail¹⁴⁵ oluyor, sözlerinizden bir şey anlayamadığımın çâr ü nâçâr¹⁴⁶ yine affınıza intikaal ederim.¹⁴⁷

ÇELEBİ — Efendim, af buyurun! Gerçi pes-pâye¹⁴⁸ isem de denî-üt-tabı¹⁴⁹ değilim.

KARAGÖZ — Nasıl? Pisboğaz iseniz de değirmende tabib¹⁵⁰ değil misiniz? O halde fırında tımarcı olunuz.

¹³⁹ İstimâl: kullanma.

¹⁴⁰ Zât-i âlî-kadr: değeri yüksek zat.

¹⁴¹ Sâika-i kader: alinyazısı sebebi.

¹⁴² Şâyân-i merhamet: acınmaya lâyık.

¹⁴³ Te'min-i maişet: geçimi sağlamak,

¹⁴⁴ Etba': hizmetçi, usak.

¹⁴⁵ İstikbâl-i münfail: gücünmüş istikbal. (Karagöz, yabancı sözcükleri rasgele kullanarak lûgat paralıyor.)

¹⁴⁶ Çâr ü nâçâr: ister istemez.

¹⁴⁷ İntikaal ederim: göçerim. (Karagöz lûgat paralıyor. Belki ilticâ ederim [= sığınırım] demesi gerekirdi.)

¹⁴⁸ Pes-pâye: aşağı dereceden, tabakadan.

¹⁴⁹ Denî-üt-tabı: alcaak yaratılışlı.

¹⁵⁰ Tabib: tabip, hekim, doktor.

- ÇELEBİ** — Sözlerim galiba size garip geliyor. Her neyse, sorduğum beyi tanıyor musunuz?
- KARAGÖZ** — Karagöz Beyi mi?
- ÇELEBİ** — Evet efendim.
- KARAGÖZ** — Sen onu niçin arıyorsun sanki?
- ÇELEBİ** — O zâtın hizmetinde istihdâm olmak¹⁵¹ için bendenizi Hacıvat Çelebi i'zâm etti.¹⁵²
- KARAGÖZ** — O zâtın himmetiyle ihtilâm olmak¹⁵³ için Hacıvat Çelebiye ikram mı etti?
- ÇELEBİ** — Öyle değil, efendim. Karagöz Beyin umûr ü husûsuna nezâret etmek¹⁵⁴ üzere geldim.
- KARAGÖZ** — Karagöz'ün evinde rezâlet etmek üzere mi geldin?
- ÇELEBİ** — Siz hakikaten kölenizle istihzâ ediyorsunuz. Bunlara ne lüzum var? Beyi tanıyorsanız lûtfen tarîf buyurun!
- KARAGÖZ** — Demek; seni Hacıvat gönderdi, öyle mi? Öyleyse, o Karagöz Bey benim.
- ÇELEBİ** — Aman efendim, eğer bilmiyerek bir kaba-hat ettimse af buvurun!
- KARAGÖZ** — Estak-fırıldak!¹⁵⁵ Evvelce nerede idin, oğlum? Kaç efendi kullandı seni? Kaç kapıya hizmet ettin?
- ÇELEBİ** — Evvelce Abida Beyin¹⁵⁶ konağmdaydım; oradan çıktım, birkaç konağa daha hizmet ettim, şimdi de efendimin hizmetinde bulunacağım.
- KARAGÖZ** — Sen ne hizmet yapabilirsin bakayım?
- ÇELEBİ** — Elimden geldiği kadar hüsn-i hizmet-te¹⁵⁷ geri durmam. Sabahleyin haremnden teşrif buyuruldu mu, evvelâ sigaranızı yakar, kahvenizi pişirip elinize veririm.

¹⁵¹ İstihdam olmak: kullanılmak.

¹⁵² İ'zâm etmek: göndermek.

¹⁵³ İhtilâm olmak: düş azmak, uykuda sperması boşalmak.

¹⁵⁴ Umûr ü husûsuna nezâret etmek: işlerine bakmak.

¹⁵⁵ Estak-fırıldak: estağfurullah.

¹⁵⁶ Abida Bey: Zengin bir kişi. Sünnet oyununda da adı geçer (bk. c. III, Sünnet).

¹⁵⁷ Hüsn-i hizmet: iyi hizmet.

KARAGÖZ — Ya ben Harem'den¹⁵⁸ kalkıp da sonra Üsküdar'a uğramadan doğru Köprü'ye gelirsem, sigarayı ben senin eline mi vereceğim? Baba, ben Şirket'in¹⁵⁹ 1 numaralı vapuru muyum?

ÇELEBİ — Estağfurullah! Kahveyi içtikten sonra meselâ bakılacak bazı mektuplar olur, onlar görüldükten sonra bendeniz de katlar çantaya korum.

KARAGÖZ — Koymak tarafı hep senin; hizâyeye gelip bana kismet olmayacak mı?

ÇELEBİ — İnâyet buyurun! Sonra arabayı emir büyurdunuz mu, hemen seyise gider haber veririm. O aralık zât-ı âliniz gitmek için tekrar içeri giriniz mi, köleniz de tuvaletimi ikmâl ederim, araba da kapıya gelir, bendeniz de ya sandığa¹⁶⁰ çıkar yahut hemen kılavuza¹⁶¹ atlarım.

KARAGÖZ — Bunlar yangın olduğu vakit olur; ne olacak?

ÇELEBİ — Anlıyamadım efendim.

KARAGÖZ — Baba, bunda anlamıyacak ne var? «Sandığa girer kılavuza atlarım» diyorsun. Benim bildiğim, kılavuz kapı sandıklarında olur.

ÇELEBİ — Arz edemedim. Benim dediğim, arabanın sandığı.

KARAGÖZ — Arabanın sandığı ha? Ben yangın zannettim. Ey, sonra?

ÇELEBİ — Sonrası: Ticaretgâhınıza teşrif buyurdunuz mu, bazı elden olacak şeyleri tesviye ederim;¹⁶² sâir emirleriniz de harfiyyen icrâ olunur.¹⁶³

¹⁵⁸ Harem: İstanbul'da, Haydarpâşa ile Üsküdar arasındaki bir semtin iskelesi.

¹⁵⁹ Şirket: Şirket-i Hayriye.

¹⁶⁰ Sandık: 1. atlı arabalarda arabacıların oturduğu sandık biçimindeki yer; 2. tulumbacıların sandık biçimindeki tulumbası.

¹⁶¹ Kılavuz: 1. gerekince üstüne binilen at; 2. tulumbacılar yangına giderken önde koşan, yön gösteren ilk adam.

¹⁶² Tesviye etmek: 1. işleri sonuçlandırmak; 2. borç ödemek.

¹⁶³ Harfiyyen icrâ olunur: harfi harfine yapılır, hiçbir değişiklik yapmadan yerine getirilir.

Bil-farz,¹⁶⁴ sizi görmek isteyen olursa icabına göre cevap veririm. Akşam konağa avdette aynı böyle. El-hâsıl,¹⁶⁵ istirâhatinize taallûk edecek¹⁶⁶ her ne olursa ifâda kusur etmem.

KARAGÖZ — Öyleyse, iş oldu bitti.

ÇELEBÎ — Emir buyurulursa yatağımı, sandığımı alayım geleyim.

KARAGÖZ — Vay, senin sandığın da var ha!

ÇELEBÎ — Tabii değil mi efendim? Benim gibi garib-üd-diyâr bîkesin¹⁶⁷ nesi olur? Bir karyola, dört şilte, sekiz yastık, beş altı kat çamaşır, bundan ibaret bir şey.

KARAGÖZ — Yâ kısmet! Dört şilte, sekiz yastık, karyola filân ha? Oğlum, sen uşaklık edeceğine Yorgancılar'da¹⁶⁸ bir dükkân açsan a! Zavallı ben pöstekide yatmadan ense kemiklerim birbirine geçti.

ÇELEBÎ — Estağfurullah! Tekdir buyurulur. Öyle ya, biçâregânı¹⁶⁹ herkes tahkir eder. Beis¹⁷⁰ yok, beyim!

KARAGÖZ — Ey, şimdi ayda ne vereceğiz?

ÇELEBÎ — Mürüvvete¹⁷¹ endâze¹⁷² olmaz ya! Ne münasip görürseniz bendeniz kaail¹⁷³ olurum.

KARAGÖZ — Yo! Kavilsiz¹⁷⁴ giren haksız çıkar.

ÇELEBÎ — Elvvelki kapımda elbise efendime ait olmak üzere şehri¹⁷⁵ iki buçuk altın alırdım.

KARAGÖZ — İşte, iste, korkma!

¹⁶⁴ Bil-farz: diyelim ki, meselâ, sözgelimi.

¹⁶⁵ El-hâsıl: kısacası, sözün kısası.

¹⁶⁶ Taallûk edecek: ilgilendirecek.

¹⁶⁷ Garib-üd-diyâr bîkes: yeri yurdu olmayan kimsesiz.

¹⁶⁸ Yorgancılar: İstanbul'da, Kapalıçarşı'da yatak, yorgan v.b. işlerinin yapıldığı bölüm.

¹⁶⁹ Biçâregân: zavallılar.

¹⁷⁰ Beis: zarar, sakınca, kötülük.

¹⁷¹ Mürüvvet: mertlik, insaniyet.

¹⁷² Endâze: ölçü, eski bir uzunluk ölçüsü (65 cm.)

¹⁷³ Kaail: razı.

¹⁷⁴ Kavil: sözleşme.

¹⁷⁵ Şehri: aylık.

ÇELEBİ — Efendim üç altın verin.

KARAGÖZ — İste, canım, iste!

ÇELEBİ — Dört verin, beş verin.

KARAGÖZ — İste, sıkılma!

ÇELEBİ — Altı verin, yedi verin.

KARAGÖZ — Canımı sıkıyorsun ama. İste!

ÇELEBİ — Sekiz verin, dokuz verin.

KARAGÖZ — İste!

ÇELEBİ — Bın verin.

KARAGÖZ — Bini-vereceğim ama, hizmetin nasıl?

Haydi oğlum, yatağını al da gel!

ÇELEBİ — Başüstüne!

(Çelebi gider, Hacıvat gelir.)

HACİVAT — Nasıl, Karagöz Bey? Uşağı beğendiniz mi?

KARAGÖZ — Pekâlâ, beğendim. Şimdi gidip yatağını getirecek.

HACİVAT — Daha başka ne istersiniz?

KARAGÖZ — Aşçı isterim.

HACİVAT — Ben şimdi gider sana bir aşçı gönderirim. (Gider.)

(Şarkı ile Türk gelir.)

(Şarkı Uşşâk)

¹⁷⁶ Yine gordum boyu uzun serv-i bulendum¹⁷⁷ dimetek
Afatı¹⁷⁸ gorduğum bir gez¹⁷⁹ daşa çaldum nacağu
Kezban'umun gaşı gara pek beyazdu bacağu
(Nakarât)

Afatı gorduğum bir gaz daşa çaldum nacağu

¹⁷⁶ Ölçek: 16 (4+4+4+3)

¹⁷⁷ Serv-i bulend: «serv-i bülend», yüksek servi; mecaz olarak: uzun boylu güzel.

¹⁷⁸ Afat: âfet.

¹⁷⁹ Gez: kez, kere.

180 Boşboğazsın a teres nuzlaya¹⁸¹ garsun¹⁸²boğazın
Dilerun¹⁸³ hem dalasun guyrükörü¹⁸⁴ gıçcuğazın
Issudan¹⁸⁵ gızdı cehendem¹⁸⁶ gibü emmi¹⁸⁷
köyümüz
Zıngırak¹⁸⁸ dutdu sararduk solagalduk bu yazın
Vanlu ayvaz gibü dutmaz gerüstü zırzır öter
Yaz günü kim yise baklayla fasulya piyazın
Gırçıl olmuş sakalın gel de bicük¹⁸⁹ aynaya bak
Yakışır galpağunu gaffana¹⁹⁰ geysen papazın
Goğlayup¹⁹¹ âyana¹⁹² Himmet bizi dövdürdü
gadu¹⁹³
Bellerün anasını¹⁹⁴ bir gun olur ol gamazın¹⁹⁵

KARAGÖZ — Hoş geldin, aşçıbaşı!

TÜRK — Hoş gorduk efendum!

KARAGÖZ — Yemeklerden ne yemeği bilirsin baka-
yım?

TÜRK — Harcı bol olursa ben size yağlı bezi bile yut-
tururum.

KARAGÖZ — Ondan yana merak etme. Tatlılardan
ne tatlısı bilirsin?

180 Ölçek: Fellâtün (fâillâtün) fellâtün fellâtün fellün
... - - - - (- - - -) ... - - - - -

Metin: Galip Paşa (1763-1829), Mutayyebât-ı Türkiyye,
tağbasması, s. 40 (Ritter, Karagös, c. II, s. 304/not a).

181 Nuzla: nezle.

182 Garsun: tutulsun.

183 Dilerun: dilerim.

184 Guyrükörü: kuyrukörü, bir çeşit akrep.

185 Issudan: sıcaktan.

186 Cehendem: cehennem.

187 Emmi: amca.

188 Zıngırak: sıtma.

189 Bicük: biraz.

190 Gaffana: kafana.

191 Goğlamak: koğlamak, kovlamak, arkadan yerip çe-
kistirmek.

192 Âyan: bir yerin ileri geleni.

193 Gadu: kadı.

194 Bellerün anasını: anasını bellerim.

195 Gamaz: gammaz, kovcu, arkadan yerip çekistiren.

TÜRK — Baston yir müsün?

KARAGÖZ — Baston yiyemem, şemsiye yerim.

TÜRK — Sizin bildüğünüz gibi değil; fıranculardan olur. Dilberdudağı yir müsün?

KARAGÖZ — Bayılırım dilber dudağına, kendisine bayılırım.

TÜRK — Efendum, bunlar undan olur. Keşkûlüfukara?

KARAGÖZ — Ben fıkara istemem, zengin isterim.

TÜRK — Efendum, bu da sütlen olur. Hanumparmagı, hanumgobeği?

KARAGÖZ — Onlar da mı tatlı? İsimleri güzel.

TÜRK — Evet efendum. Tuzlulardan gadınbudu, mafiş.¹⁹⁶

KARAGÖZ — Kadın buduna bayılırım. Mafiş de mi yemek? Ne tuhaf isimler!

TÜRK — Efendum, bana ayluk mu vireceksünüz yoksa yıllık mu?

KARAGÖZ — Nasıl istersen

TÜRK — Ayluk virirsenüz, arabiden mi hesab ideceğüz yoksa rûmiden mi?

KARAGÖZ — Nasıl istersen.

TÜRK — Ben size ayları sayayım.

KARAGÖZ — Say bakalım!

TÜRK — Yıllar başlangucu,¹⁹⁷ itiş dalaş ayı,¹⁹⁸ bö-yüh nasuf,¹⁹⁹ guçüh nasuf,²⁰⁰ böyüh araluh,²⁰¹ guçüh araluh,²⁰² ireceb,²⁰³ mum ayı,²⁰⁴ emegol

¹⁹⁶ Mafiş: bir çeşit hamur tatlısı.

¹⁹⁷ Yıllar başlangucu: Muharrem.

¹⁹⁸ İtiş dalaş ayı: Safer. (İtiş dalaş: itişip kakışma.)

¹⁹⁹ Böyüh nasuf: Rebiülevvel.

²⁰⁰ Guçüh nasuf: Rebiülâhir. (Nasuf = nasûh: 1. nasihatçı; 2. halis, temiz. Tövbe-i nasûh: bozulması olanağı olmayan tövbe. İstanbul'da, halk arasında tövbe ayları: Büyük tövbe, Küçük tövbe.)

²⁰¹ Böyük araluh: Cemâzilevvel.

²⁰² Guçüh araluh: Cemâzilâhir.

²⁰³ İreceb: Receb.

²⁰⁴ Mum ayı: Saban.

ayu,²⁰⁵ emegol bezegü,²⁰⁶ iki bezek gısugu,²⁰⁷ da
var bezergü,²⁰⁸

KARAGÖZ — Ayda kaç kuruş istiyorsun?

TÜRK — Beş yüz guruş.

KARAGÖZ — Beş yüz kuruş çok. Üstüne başına ya-
parım, ayda sana üç yüz kuruş.

TÜRK — Peki efendum.

KARAGÖZ — Yatağını al da gel!

(*Türk gider, Hacivat gelir.*)

HACİVAT — Nasıl, Karagöz Bey, ahçıyı beğendiniz
mi?

KARAGÖZ — Pekâlâ, beğendim.

HACİVAT — Daha başka ne istersiniz?

KARAGÖZ — Cariye isterim.

HACİVAT — Ben şimdi gider, esir pazarında²⁰⁹ bir
cariye bulur, zât-ı âlinize gönderirim. (*Gider.*)

(*Şarkı ile Zenne gelir.*)

(*Şarkı Sûzinâk²¹⁰*)

²¹¹ Hayalin didede âteşler bıraktı cânıma

Gelmez oldun ey meh-rû sen de benim yanıma

Hâsılı kâr etti gamzen bu dil-i sûzânıma

(*Nakarât*)

Vechi var yansam yakılsam aşk ile cânânıma

Saklarım esrâr-i aşkı sinede cânım gibi

²⁰⁵ Emegol ayı: Ramazan. (Emegül: oruç).

²⁰⁶ Emegol bezegü: Şevvâl. Ramazan bayramı ayı. (De-
zek: tören, bayram).

²⁰⁷ İki bezek gısugu: Zilkade. İki bayram arası. (Kısık:
ura, aralık). Şevvâl ile Zilhicce arasındaki ay. İstanbul'da,
halk arasında: Aralık ayı.

²⁰⁸ Davar bezegü: Zilhicce. Kurban Bayramı ayı.

²⁰⁹ Esir pazarı: İstanbul'da, Nuruosmaniye camii yöre-
sinde, Tavukpazarı semtinde, esir alışverişi yapılan yer.

²¹⁰ Haşım mecmuası, 2. bas., s. 49; Hânende, s. 125;
Gülzâr-ı Musiki, 1. bas., s. 80; 2. bas., s. 77; Mecmua-i Arı-
fl, s. 42

Beste: Nikogos Ağa (XIX. yy.).

²¹¹ Ölcek: Fâllâtün fâilâtün fâillâtün fâillün

Nola kim ben ağlayıp âh eylesem leyl ü nehâr
Hasretinle dâimâ etmekteyim âh ile zâr
Dinlese bir dem nevâ-yi nâlemi bûlbûl yanar

Vechi var yansam yakılsam aşk ile cânânıma
Saklarım esrâr-i aşkı sînede cânım gibi

ZENNE — Canım efem,²¹² Hacivat Çelebi: «— Şeyh Küşteri meydanına git!» dedi. Acaba burada ne tarafta o bey?

KARAGÖZ — Bu da kim? Galiba bunu da Hacivat gönderdi. Dur bakalım!

ZENNE — Baksanız a, efem! Burada bir Karagöz Bey varmış, biliyor musunuz?

KARAGÖZ — Neden sordunuz?

ZENNE — Hacivat Çelebi, cariyenizi gönderdi.

KARAGÖZ — Siz cariye misiniz?

ZENNE — Evet efem.

KARAGÖZ — O Karagöz Bey benim.

ZENNE — Aman efem, cariyeniz bilemedim, affedersiniz.

KARAGÖZ — Affetsem bir daha yaparsın. Kızım, senin ismin ne?

ZENNE — Cemâlifer.

KARAGÖZ — Camlı fener mi?

ZENNE — Cariyenizi ne hizmette kullanacaksınız?

KARAGÖZ — Kızım, aşağı hizmeti, yukarı hizmeti, orta kata da sen bakacaksın.

ZENNE — Canım efem, elimden geldiği kadar hizmetimde kusur etmem.

(1. ve 2. dizelerde çok zihaf ve imale var.)

Gözdeki hayalın, canıma ateşler bıraktı; ey ay yüzlü! sen de benim yanıma gelmez oldun; sözün kıyası, göz ucuy-la bakışın yanan gönlüme işledi; sevgilime aşkla yanıp yakılmamın sebebi var, aşk sırlarını göğsümde canım gibi saklarım. — Ben gece gündüz ağlayıp ah etsem ne olur? Hasretinle daima ah edip inlemekteyim; bûlbûl, iniltimin sesini bir an dinlese yanar; sevgilime aşkla yanıp yakılmamın sebebi var, aşk sırlarını göğsümde canım gibi saklarım.

²¹² Efem, fem: efendim (Çerkes ağzı)..

KARAGÖZ — Kızım, sen nesin?

ZENNE — Salkım salkım inciğim
Güzellerin genciğim
Aslımı sorarsanız
Ben Çerkes'in piçiyim.

KARAGÖZ — Ben de orospu çocuğuyum. — Kızım,
sen eski kapından neye çıktın?

ZENNE — Ah efem, oraşını sormayınız? Bizim bir
küçük bey vardı.

KARAGÖZ — Kaç yaşında?

ZENNE — Efem, yedi, sekiz, on, on bir, on iki, on
üç, on dört.

KARAGÖZ — Bu, çocuk değil, koskoca adam.

ZENNE — Bir gün, efem, hasta olmuş küçük bey.
«— Aman, Cemâlifer, yatağımı yap!» dedi. Cariye-
niz de yatağını yaptım. Bir de baktım ki beye-
fendi yatakta tiril tiril titriyor; soğuk almış. Üşü-
tüne bir yorgan örttüm. «— Aman Cemâlifer, üşü-
yorum, bir yorgan daha ört!» dedi.

KARAGÖZ — Kızım, yorganla ısınmaz o. Göğüs so-
bası!

ZENNE — Baktım efem, ne yapayım? Beyefendiye
acıdım, «— Ne yapayım? İlâç mı kaynatayım?»
dedim. «— Aman Cemâlifer, koynuma gir!» dedi.

KARAGÖZ — İşte ben sana evvel söyledim: Göğüs
sobası, göğüş sobası!

ZENNE — Efendinin koynuna girdim, cariyenize
s..im s..im²¹³ sarıldı.

KARAGÖZ — Sen de ona sarıl! Sen de ona sarıl!

ZENNE — Baktım ki beyefendi ziyade titriyor.

KARAGÖZ — O illet sâridir, sana geçmedi mi?

ZENNE — «— Aman efem, bırak beni!» dedim.
Bir de o aralık baktım ki, efem, bir yılan çıkmış,
başladı katımsı dokunmaya.

KARAGÖZ — O kör yilandır, sokmaz.

ZENNE — «— Ainan, beyefendi, yılan çıktı!» diye
haykırır haykırmaz, kapı açıldı. Bir de baktım

²¹⁸ S..im s..im: sıkım sıkım, sıkı sıkı, sımsıkı.

ki, kalfa²¹⁴: «— Seni hınzır kız!» dedi, «Senin burada ne işin var?» diye kolumdan tuttu, kapı dışarı attı.

KARAGÖZ — Yılan seni sokmadı mı?

ZENNE — Hayır efem! Ondan sonra cariyenizi sat-
tılar.

KARAGÖZ — Şimdi kısmet olursa ben alacağım seni. — Cemâlifer!

ZENNE — Efem!

KARAGÖZ — Sen diz ovmasını bilir' misin?

ZENNE — Bilirim efem.

KARAGÖZ — Gel, şu dizlerimi ov! (*Cemâlifer dizlerini ovar.*) Kızım, azıcık daha yukarı! (*Kız, omuzunu ovuyor.*) Azıcık aşağı, kızım! (*Kız, Karagöz'ün dizlerini ovmaya başlar.*) Sen lâkırdı anlamaz mısın?

ZENNE — Canım efem, ne emrettiniz de yapmadım?

KARAGÖZ — Cemâlifer!

ZENNE — Efem!

KARAGÖZ — Cemâlifer!

ZENNE — A canım!

KARAGÖZ — Camlı fener!

ZENNE — Efem!

KARAGÖZ — «Efendim» diyenin dilini seveyim!

(*Zenne gider, Hacıvat gelir.*)

KARAGÖZ — Cemâlifer, camlı fener!

HACİVAT — Karagöz, sen coşmuşsun; ne oldu sana?

KARAGÖZ — Aman, Hacı Cavcav, kâhyalık vazifeni iyi ifâ ediyorsun! Gönderdiğin kız çok kıyak.

HACİVAT — Beğendiniz mi, efendim, cariyenizi?

KARAGÖZ — Beğendim, Hacıvat.

HACİVAT — Efendim, daha başka ne istersiniz?

KARAGÖZ — Köçek isterim.

HACİVAT — Başüstüne!

(*Curnunabâz'lar, sonra köçekler oynar, gider.*)

²¹⁴ **Kalfa:** eskiden saray ve konaklarda halayıkların başında bulunan kadın.

(Gazel ile dilenci Ak Arap geliyor.)

(Şarkı Nihâvend)

215 Befta hindî, befta hindî, şaş harîr, yâ benât
Veftehû li, yâ sabâyâ, li-ecli abât.
Küllemâ nâmet uyûni bitihisib-ül-âşık yenâm,
Ve-l-âşık mugrem, sabâyâ, lem ale-l-âşık melâm.
Fetahat li vekaalet li: Hûş, yâ nûr aynî, nâm!
Fereşet li min katifa ve-l-mihadda riş naâm;
Talla'atni kâsr âli vekadatli-ş-şem'dân

AK ARAP — Esselâme aleykum!

KARAGÖZ — Hacı baba, kim getirdi lokum?

AK ARAP — Ulak, «dokum» değil, «selâme aleykum».

KARAGÖZ — Ve aleyküm selâm, Hacı baba! Sen kimsin?

AK ARAP — Ena miskin.²¹⁶

KARAGÖZ — Ben de senin ananı s..eyim.

AK ARAP — Nişun, ganim,²¹⁷ boyle fena lâkirdi soy-
ler?

KARAGÖZ — Ben de fena bir şey söylemedim; sen söyledin, ben de söyledim.

AK ARAP — Ganim, ben sâil.²¹⁸

KARAGÖZ — Sâir²¹⁹ ol, sen ol, hepimiz açgözlü.

AK ARAP — Emmâ efendim, ben şok fukarâ! Bene fulûs ver!

KARAGÖZ — Kim uyuz? Sensin uyuz!

AK ARAP — Ganim, uyuz değil, bene fara²²¹ ver fara!

KARAGÖZ — Al, Hacı baba, sana bir kuruş!

AK ARAP — Benim elim da yok, ayâğım da yok, at agzimda.

KARAGÖZ — Al, Hacı baba! (Ağzına kor.)

AK ARAP — Ben sana şok dua yapajak, sen «âmin» de.

²¹⁶ bk. Abdal Bekçi, s. 86/n. 64.

²¹⁸ Ena miskin: «Ene miskin», ben fakırım.

²¹⁷ Nişun, ganim: niçin, canım.

²¹⁹ Sâil: dilenci.

²²⁰ Sâir: başka (burada: başkası).

²²⁰ Fulûs: «fûlûs», bakır para.

²²¹ Fara: para (Arap ağzı).

KARAGÖZ — Peki, Hacı baba!

AK ARAP — Yâ Karagoz eföndi, şok yaşamayâsin sen!

KARAGÖZ — Âmin, Hacı baba, âmin!

AK ARAP — Yâ Karagoz eföndi, merdimenden²²² duşâsin!

KARAGÖZ — Âmin, Hacı baba, âmin!

AK ARAP — Farşa farşa²²³ olâsin!

KARAGÖZ — Âmin, Hacı baba!

AK ARAP — Başın dururken ayâğına taş dokunmâsın!

KARAGÖZ — Âmin, Hacı baba!

AK ARAP — Yâ Karagoz eföndi, benim ağzımda iki kavrulmuş lâti-lokum şekeri olsun!

KARAGÖZ — Âmin! — Bana bir şey yok mu, Hacı baba?

AK ARAP — Ya Karagoz eföndi, senin agzında iki kawrulmuş...

KARAGÖZ — Âmin!

AK ARAP — İki kawrulmuş katir boku olsun!

KARAGÖZ — Hacı baba!

AK ARAP — Naam?²²⁴

KARAGÖZ — Lâğam sensin! Ağzını toplal

AK ARAP — Ganim, ne istersin?

KARAGÖZ — Sana verdiğim kuruşu versen e! Başka para vereceğim.

AK ARAP — Ben fara yutti.

KARAGÖZ — Seni sıçırtıncaya kadar çabalarım.

AK ARAP — Yâ ganim! Benim elim de yok ayâğım da yok; benim gibi fukarâdan ne istersin?

KARAGÖZ — Ben zorla alırım parayı!

AK ARAP — Yâ ganim, kimse yok mi orda? Adam olduraçaklar burda! (Arap kaçır gider.)

(Şarkı ile Beberuhi gelir.)

²²² Merdimenden: merdivenden.

²²³ Farşa farşa: parça parça (Arap ağzı).

²²⁴ Naam: evet.

Vardım Halab'a²²⁵

Girdim dolaba

Paraları verdim

Rakı şaraba

Ya lel yalel ya lel

Ya lel yalel ya lel

Ya lel yalel

BEBERUHİ — Selâmün aleyküm ve aleyküm selâm!
İyi misin? Benim keyfim iyi, seninkî de iyi mi?
Ben söyleyeyim, sen dinle; ben dinliyeyim, sen söyle!

KARAGÖZ — Nefes al be! Daha ağzımı açmadım.

BEBERUHİ — Baba, sana kaplanmaya²²⁶ geldim.

KARAGÖZ — Ulan, yorgan çarşafı mısın, kaplanacak-sın?

BEBERUHİ — Baba, hiç olmazsam, hiç olmazsam
sana şâtır²²⁷ olamaz mıyım?

KARAGÖZ — Bana şâtır olacağına, bostana git, dolaba katır ol!

BEBERUHİ — Baba, seyis olayım!

KARAGÖZ — Ulan, ziyade beygir osuracak olursa
fışkıya karışırsın.

BEBERUHİ — Babacığım, ayvaz olayım.

KARAGÖZ — O hiç olmaz; tablanın altında ezilir-sin.

BEBERUHİ — Sana aşçı olayım!

KARAGÖZ — O hiç olmaz; kazanın içine düştüğün-
nen istakoz gibi haşlanırsın.

BEBERUHİ — Baba, şimdi sana yapışacağım!

KARAGÖZ — Tutkal çanağı yanında mı?

BEBERUHİ — Yapışacağım! (*Beberuhi, Karagöz'ün üstüne doğru gider, Karagöz sandalyeden kalkar, Beberuhi sandalyeyi alır havaya kalkar.*) Baba, atayım mı?

²²⁵ Halab: Halep.

²²⁶ Kaplanmaya: kapılanmaya.

²²⁷ Şâtır: eskiden büyük bir kişinin atının yanında giden hizmet adamı.

KARAGÖZ — (*Yukarıya bakar.*) Ulan, atma, atma!
(*Beberuhi gider.*)

BİTİŞ

(*Hacivat gelir; Karagöz eve gider, elbisesini değiştirir, defa gelir.*)

HACİVAT — İyi misin, Karagöz? Geçmiş ola!

KARAGÖZ — Müteveffâ²²⁸ kargalar gözünü oya!
(*Vurur.*)

HACİVAT — Karagöz, elin ayağın kırılsın!

KARAGÖZ — Kenetletir yine vururum! (*Vurur.*)

HACİVAT — Yiyecek ekmek bulma!

KARAGÖZ — Devlet millet sayesinde has francala
yer yine vururum! (*Vurur.*)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!

Varayım sahibine haber vereyim hemân!
(*Gider.*)

KARAGÖZ Şikeste beste ma'zûr!²²⁹ Her ne kadar
sürc-i lisân²³⁰ ettikse af ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime ge-
çerse, Hacivat, bak ben de sana neler yaparım!
(*Gider.*)

²²⁸ Müteveffâ: ölmüş.

²²⁹ Şikeste beste ma'zûr: kırık-dökük (sözlerimiz) ma-
zur (görölsün).

²³⁰ Sürc-i lisân : dil sürçmesi.

AŞÇILIK

K a y n a k :

Hayalî Memduh, *Karagöz Perdesi Külliyyâtı*, adet 5, *Karagöz'ün Aşçılığı*, (mufasssal mudhike 4 perde), Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1340-1338 (1922)

Ç e ş i t l e m e l e r :

K. M. Vasıf (Okçugil), *Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi*, 5, *Karagöz Aşçıbaşı* (dış kapakta: *Karagöz Aşçı*), (son derece gülünçlü ve taklitli komedi 4 perde), Nümune matbaası, İstanbul 1933

Karagözcü Kâzım, *Karagöz'ün Dünyaya Dönüşü*, (iki perdelik oyun), Kâinât Kitaphanesi, Güneş matbaası, İstanbul 1934

KİŞİLER

HACİVAT
KARAGÖZ
AŞÇI (Bolulu Memiş Usta)
KÜLHANİ
YAHUDİ
KAROLİN (Frenk)
TİRYAKİ
MESTAN AĞA (Rumelili)
HANIM (Zenne)
BEKRİ MUSTAFA

NESNELER

Ev
Aşçı dükkânı
Yağ fıçısı
Hamal sırtığı

AŞÇILIK

GİRİŞ

HACİVAT — (*Makamla semâi söyliyerek gelir.*)

(*Semâi Uşşâk*)

¹ Sâki ele al câm-i safâ dem yenilendi
Dillerde elem kalmadı âlem yenilendi
İzin tozunu didelerim eyledi revnak
Ko acımasın yâreme merhem yenilendi

Of hay Hak!

(«*Perde gazeli*»ni okur.)²

³ Seyr edip dikkatle bak yârâna karşı perdemiz
Açılır güller gibi handâna karşı perdemiz

¹ Ölçek: Mef'ûlû mef'âllü mef'âllü fedûlün

Saki, safâ kadehini ele al, içki yenilendi; gönüllerde elem kalmadı. âlem yenilendi; gözlerim senin izinin tozu ile süs-
lendi; yaram yenilendi. merhem koy da acımasın [ya da:
merhem yenilendi, yarana koy da acımasın].

² Bu cümle metinde yok.

³ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilîn

Seyredip dikkatle bak, perdemiz dostlara karşıdır; per-
demiz gülen (kimselelere) karşı güller gibi açılır; on iki bağ
ile bağlı ve dört kögedir; bir yere bağlanan perdemiz mey-
dana karşıdır. (Bektaşılık simgesi olan on iki sözüyle, «On
iki İmam»a da işaret edilmiştir).

On iki bend ile bağı böyle bir çar güşedir
Rabt olur bir cânibe meydâna karşı perdemiz

Huzûr-i hâzırân,⁴ vakt-i safâ-yi yârân!⁵ Lâindir, münâfıktır, bî-edebdir⁶ Şeytan! Şeytanın dinsizliğine [lânet], Rahmânın⁷ birliğine [ham-i bi-gaayet⁸].

Demem o demek, değil!

Bir yâr-i kafadâr⁹ olsa, karşıma gelse, o söylesen ben dinlesem, [ben söylesem o dinlese], bizi seyreden efendiler eğlenseler!

Yâr, bana bir eğlence! [Yâr, bana bir eğlence!] Meded!

(Karagöz kendini perdeye atar, Hacivat'la kavgâ dövüş ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Of! Öldüm, bayıldım, muşmula gibi yerlere yayıldım! Amanın kafam, omuzbaşlarım, samur kaşlarım, dıkapaklarım, küp kapaklarım!

MUHÂVERE

(Hacivat gelir.)

HACİVAT — Akşam-ı şerifler hayırlar olsun!

KARAGÖZ — Isıtmaya uğra da rengin solsun! (Hacivat'a tokat atar.)

HACİVAT — A Karagöz! gideyim görüşeyim diye koş koş buraya geldim; gelir gelmez bir gürültü

⁴ Huzûr-i hâzırân: hazır bulunanların huzuru.

⁵ Vakt-i safâ-yi yârân: dostların safâ vakti.

⁶ Lâindir, münâfıktır, bî-edebdir: lânetlidir, bozguncudur. edepsizdir.

⁷ Rahmân: Tanrı.

⁸ Hamd-i bi-gaayet: sonsuz şükür. (Köşeli parantez içindeki sözler metinde yok; olması gerekirdi.)

⁹ Yâr-i kafâdar: kafa dengi dostlar.

ettin, aklım başımdan gitti.

KARAGÖZ — (*Hacıvat'ın başına bakar.*) Ulan, böyle sivri yerde akıl durur mu? Hem akıl başta mı durur?

HACİVAT — Akıl elbette baştadır. Senin aklın nerededir?

KARAGÖZ — Benim aklım tütün tabakasının içinde durur.

HACİVAT — Hiç bunu işitmemiştim. Behey budala! Tabakada akıl ne gezer?

KARAGÖZ — Sen öyle sanırsın. Ben de evveli senin gibi aklımı başımda taşırdım ama, sonra kazaya uğradı da tam bir hafta akılsız gezdim. Bereket versin, Bitpazarı'nda¹⁰ kullanılmış bir akıl buldum da ucuzca satın aldım.

HACİVAT — Hay terbiyesiz! Bunlar divâne lâkırdısı. Akıl satılır mı? Ben şimdiye kadar akıl satıldığını bilmiyordum.

KARAGÖZ — Eşeksin eşek! Bu kadar ölmüş insanların akli ne oluyor? Terekesinde satılır, lâzım olan alır.

HACİVAT — Behey ahmak! Akıl alınıp satılmaz. İnsan vâlidesinden akılla doğar.

KARAGÖZ — Vay! İnsan anasından mı doğar?

HACİVAT — Bir insanı elbette bir ana doğurur. Seni anan doğurmadı mı?

KARAGÖZ — Ne yalan söyleyeyim, beni komşunun kedisi doğurdu.

HACİVAT — Hadi oradan terbiyesiz! Hiç kedi insan doğurur mu?

KARAGÖZ — Darılma. Doğrusunu istersen, ben kendi kendimi doğurdum.

HACİVAT — Amma münasebetsiz söz! Nasıl olur?

KARAGÖZ — Nasıl olacak! Babamın ebeye verecek parası yokmuş. Cam feneri yaktım, kendi kendime çıkıverdim.

¹⁰ Bitpazarı: Kapalıçarşı'da, kullanılmış eşya satılan bölüm.

- HACİVAT** — Diyelim ki bu böyle oldu. Ya babanı kim doğurdu?
- KARAGÖZ** — Koskoca evlât dururken, babasını ele muhtaç eder mi? Babamı da ben doğurdum.
- HACİVAT** — (*Güler.*) Tuhaf şey! Ey, ananı kim doğurdu?
- KARAGÖZ** — Anamı ha? Ulan, ben o kadar insaniyetsiz miyim? Elbette onu da ben doğurdum.
- HACİVAT** — Halanı, teyzeni kim doğurdu?
- KARAGÖZ** — Senin anlayacağın, ne kadar hısım ak-raba varsa hepsini ben doğurdum. Yalnız büyük-annem kısmet olmadı.
- HACİVAT** — Demek onu sen doğurmadın. Ya onu kim doğurdu?
- KARAGÖZ** — Efendim, başka yerde isim vardı, ben gelinceye kadar onu tavan arasında fareler doğurmuş.
- HACİVAT** — Ya büyük-babanı kim zehirledi de öldürdü?
- KARAGÖZ** — Onu da ben... (*Hacivat'a tokat atar.*) Onu ben öldürmedim, kerata! Eceli geldi, kendi öldü. Az kaldı «Onu da ben öldürdüm» diyecektim.
- HACİVAT** — Bunlara inandım mı zannettin, koca ahmak?
- KARAGÖZ** — Koca tokmak sensin, semerden bozma kaltak!¹¹ (*Hacivat'a tokat.*)
- HACİVAT** — Bu sözlerini hatır için dinledim. Şimdi bir şey soracağım, mutlaka doğru cevap vermelisin!
- KARAGÖZ** — Hesaba uyarsa, elbette bir mantar atarım. Sor bakalım!
- HACİVAT** — Senin asıl ismin nedir bakalım? Onu söyle.
- KARAGÖZ** — Benim ne ispirim var, ne de ahır uşağı.

¹¹ Kaltak: kuskunsuz eyer. (Kuskun: eyere bağlı olup hayvanın kuyruğu altından geçirilen kayış).

HACİVAT — A menhus! «İspir, seyis» değil. Adın yok mu adın?

KARAGÖZ — Ne atım var, ne katırım. Sade bir topal eşek var.

HACİVAT — Şimdi çatlıyacağım! Seni ne diye çağırılar?

KARAGÖZ — Çapkın! Çapkın!

HACİVAT — Hiç böyle isim olur mu? Münasebeti?

KARAGÖZ — Senin anlıyacağın, ben çok koşarım da, babamın hoşuna gitmiş, adımı «Çapkın»¹² koymuş.

HACİVAT — Sen artık haltediyorsun! Doğru söyle, asıl adın nedir?

KARAGÖZ — Doğrusunu istersen, benim adım «Pırasa».

HACİVAT — Al bir divâne lâkurdısı daha!

KARAGÖZ — Hem yalan söylemeli, hem de yemin mi etmeli? «Pırasa» vesselâm!

HACİVAT — Pederin ismi nedir?

KARAGÖZ — «İri-başlı Lâhana», hem de dolmalık.

HACİVAT — Ey, validenin ismi?

KARAGÖZ — «Gümüştuyu'nun Tatlı Şalgamı». Sene de bir defa olsun yapmalı veyahut tarlasından geçmeli.

HACİVAT — Amcanın, dayının?

KARAGÖZ — Amcam «İspanak», dayım «Kurufasulye».

HACİVAT — Teyzene ne derler?

KARAGÖZ — Teyzem «Kereviz Hanım».

HACİVAT — Halanın ismi nedir?

KARAGÖZ — O biraz yellidir. Çok yemeye gelmez, basur yapar.

HACİVAT — İsmi nedir? Onu söyle.

KARAGÖZ — «Yerelması».

HACİVAT — Çoluk çocuk filân?

KARAGÖZ — «Maydanoz», «Tereotu», «Nane», «Taze-soğan» filân filân.

HACİVAT — Sizi aramak lâzım gelse, eviniz neresi?

¹² Çapkın: (burada) koşan. (Çapmak: koşmak).

Nerde bulunursunuz?

KARAGÖZ — Eminönü'nde sebzevatçı dükkânında.

HACİVAT — Altınızda 'yün yatak mı var, yoksa pamuk şilte mi döşeli?

KARAGÖZ — Hayır, kabaca zift döşeli.

HACİVAT — Sebebi?

KARAGÖZ — Bayatlamasın diye, sabaha karşı çok su serperler de onun için.

HACİVAT — A menhûs!¹³ Bunları lâkırdı diye mi söylüyorsun? Bunlar âdetâ saçma. Karşındakini hayvan mı sandın? (*Karagöz'e tokat atar.*)

KARAGÖZ — Afedersin, öyle sandım, koca eşek! (*Hacivat'a tokat atar.*)

HACİVAT — Tû senin suratına! (*Karagöz'e tokat atar.*) Edepsiz!

KARAGÖZ — Suratım tükürük hokkasına döndü, Sen dinledin, ben de mantarları attım. (*Hacivat'a tokat atar. Hacivat gider.*) Sen gidersin de beni buraya pamuk ipliği ile bağlamadılar ya! Bende-niz de gidip içerde rahatıma bakayım. (*Gider.*)

FASIL

BİRİNCİ PERDE

(*Milli şarkı ilc Aşçı Bolu'lu Memiş Usta gelir.*)

(*Türkü*)

Armut dalda sıra sıra
Yâr giderse Mısır'a
Ben giderim peşi-sıra

¹³ Menhûs: uğursuz.

(*Nakarât*)

Yavrum bize Bolulu dirler
Bal ile gaymağı yirler

Höngür de höngür höngür de höngür

AŞÇI — (*Taklitle.*)

14 Avşam¹⁵ odada çokluk yatsuyı kılduk
Yumruk yiyerek gerdeğe güç halle tıkılduk

Bal şerbeti geldi buduç¹⁶ ortaya kondu
Çepçevresine [.....]¹⁷ denlü yığılduk

Başladı goçekler oyuna çaldı davullar
Ak-cinni¹⁸ yudup ganşek¹⁹ olup emme yıkılduk

Ehret hörüsünden²⁰ de yamanmış aman emmi
Çelkti beni sorguya Kezban ıssuca²¹ sıkılduk

(*Hacivat gelir.*)

HACİVAT — Ooo! hoş geldin, safâ geldin, Memiş Usta!

AŞÇI — Vah Hacayvaz! Hoş gotdük,²² safâ gotdük!

HACİVAT — Canım, nerdesin yahu? Balıkpazarı'ndaki dükkânı kapatmışsın. Geldim sordum, nerede olduğunu bilen yok.

AŞÇI — Ah Hacayvaz gardaşım, başıma gelenleri sorma! Hüdâ bilü, bana olan pişmiş gazın başına gelmemüşdü.

HACİVAT — Geçmiş olsun! Ne oldu bakayım?

AŞÇI — Daha ne olsun? Dukkanın ayluğu yedi yüz-

¹⁴ Ölçek: Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün

~ ~ ~ ~ ~

(1. ve 8. dizelerde ölçek bozuk)

¹⁵ Avşam: akşam.

¹⁶ Buduç: emzikli kab.

¹⁷: okunamamıştır.

¹⁸ Ak-cinni: rakı. (Kızıl-cinni: şarap).

¹⁹ Ganşek, gangak: sarhoş.

²⁰ Ehret hörüsü: Ahiret hurisi.

²¹ Issu: «ıssı», sıcak.

²² Gotdük: gördük.

ken üç bine çıkartdular. Mal bahalı, çırak gundeliği ona kezâ. El-fasul²³ dayanduk, dayanduk, birden yıkuldum.

HACİVAT — Vah vah vah! Demek ilân-ı iflâs ettin ha?

AŞÇI — Helbette ifras itdüm. Biliyon ya, zarara dağlar dayanmaz. Hele viresü ocâmı baturdı.

HACİVAT — Ey, sonra ne oldu?

AŞÇI — Nolocak? Gun geçti, güneş geçti, biz de topu atduk. Dükkanı bırakup melmekete kaçduk.

HACİVAT — Vah zavallı Memiş Usta! Perişan olmuşun.

AŞÇI — Perişanlık da söz mü? Temelden herâb oldum.

HACİVAT — Sonra ne yaptın?

AŞÇI — Ne yapabilüſün? «Olan oldu da oldu, hedi bir sılaya varalum, can gozünlen evdekileri de bi gorelüm» didüm. Ver elin doğru melmeket!

HACİVAT — Çok iyi etmişsin. «Sıla ederse insanın bahtı açılır» derler.

AŞÇI — He, neyse üç beş ay orda galduk. Galduk emme goynüm gozüm de garardı.

HACİVAT — Elbette. İşsizlik fena şey. İnsanın canı sıkılıyor.

AŞÇI — Ona ne şupe! Babadan galma bi tarla vardı, onu koyün fakusuna²⁴ tehrün²⁵ itdük. Üç beş gurusı aldum. Hemen Sitanbol'un yolunu tuttuk.

HACİVAT — Bunu iyi akıl etmişsin.

AŞÇI — Başka çere yok. Hemen irte guni ganrıya atladum, toğru Simüt.²⁶

HACİVAT — Nasıl, ne tarafa geldin?

AŞÇI — Emme anlayışsuz adamsın, Simüt ulan Simüt!

HACİVAT — İzmit mi?

AŞÇI — Te kendüsü, Simüt.

²³ El-fasul: el-hâsıl, sözün kıtası.

²⁴ Faku: fakih (?), fıkıh adamı.

²⁵ Tehrün: terhin, rehin olarak bırakma.

²⁶ Simüt: İzmit.

HACİVAT — Ey, İzmit'te ne yaptın?

AŞÇI — Simüt'den şinefüre binüşin toğru Heyderpaşa. Ordan çaputları omuza, pampura bindüm. Körpü, hedi Sitanbol. Hemşerilerin kayfasına²⁷ düştük!

HACİVAT — Peki, şimdi ne yapmak fikrindesin?

AŞÇI — Efendum, efkâr aliyem²⁸ burda gene bir dükkan bulup dıklmak.

HACİVAT — Memiş Usta, ananın alkıcı²⁹ başında imiş. Tam zamanında geldin.

AŞÇI — Ne gibi sanki?

HACİVAT — Ne gibi olacak! Elimin altında mü. kemmel bir aşçı dükkânı var. Eğer güzelce idare edilirse bir adamı üç beş ayda zengin eder.

AŞÇI — Aman Hacayvaz, sen bilüsin! Şunu bana otar, ayluğundan gorkma. Temesüki³⁰ yap, al paraları.

HACİVAT — Para ciheti kolay. Bir kere dükkânı gör de ondan sonra kararlaştırırız.

AŞÇI — Hacayvaz baba, dükkan pek gözel, pek münasip, ille velâkün senden bir iricam daha var.

HACİVAT — Söyle, daha başka ne istiyorsun?

AŞÇI — Heni sen bilün a, ben her zaman dükkanda bulunmam, masraf masraf almaya öte beri dolaşırım. Bana ağız burnu yerinde bir de çırak.

HACİVAT — Hâ! Bunun için de, Karagöz isminde bir refikim³¹ vardır; eğer gönlünü edebilirsem, sana bundan iyi arkadaş olmaz.

AŞÇI — Aman sen bilüsin!

HACİVAT — Ben o adamı görür söyleşirim. Haydi evvelâ dükkâna gidelim. Bir kere gör.

AŞÇI — Pek münasip. Hedi varalum.

(Her ikisi gider, perde kapanır.)

²⁷ Kayfa: kahve.

²⁸ Efkar aliyem: «efkar-i Aliyem», yüksek düşüncem.

²⁹ Alkış: alkış, beğenme, dua.

³⁰ Temesük: «temessük», borc senedi.

³¹ Refik: arkadaş.

İKİNCİ PERDE

(Perde açıldıkta bir tarafta bir ev, öbür tarafta aşçı dükkânı. Hacivat'la Aşçı Memiş ayakta görüşürler.)

AŞÇI — Dukkan güzel, takım taklabat³² hepsi yeründe.

HACİVAT — Dükkânda mevcut tencere, tabak, çatal, kaşık, el-hâsıl demirbaş olarak her ne var, konturatoya yazarız; ilerde kıl ü kaal³³ olmasın.

AŞÇI — Elbette. O yine olacak. Sen şu çırağı gönder de gelsün.

HACİVAT — Ben şimdi gider, Karagöz'ü buraya gönderirim.

(Hacivat gider. Karagöz gelir.)

KARAGÖZ — Hacivat'ın söylediği herif bu olacak. — Merhaba, gözüm!

AŞÇI — Gözün çıksun!

KARAGÖZ — Merhaba, ciğerim!

AŞÇI — Ciğerünü kopekler dalasun!

KARAGÖZ — Merhaba, ayı!

AŞÇI — Merhaba dayı! He şöyle canum!

KARAGÖZ — Ulan, bu herif anadan doğma ayı! — Beni Hacivat gönderdi.

AŞÇI — Gözel! Garagoz sen misün? Hani bana yanaşacak uşak?

KARAGÖZ — İskele varsa yanaşırım.

AŞÇI — Nereye yanaşıyon ulan?

KARAGÖZ — Baba, ne bileyim, sen söylüyorsun! Ben araba vapuru muyum?

AŞÇI — Öyle değil. Ben her zaman dukkanda bulunmam. Zabahtan yemekleri onarırım, masraf almaya varırım. Sen dukkanda bıracaksun. Müşteriye eyü bakmalı!

³² Taklabat: taklavat.

³³ Kıl ü kaal: dedikodu.

KARAGÖZ — Sen merak etme.

AŞÇI — Boğuzun³⁴ benden. Dukkanda istediğini yi. Birkaç gün eylesün,³⁵ işini bi goreyim, yıllını ke-serim.

KARAGÖZ — Anlamadım ya, neyse, olur!

AŞÇI — Bu gılafatlan³⁶ olmaz. İçeri varalum da ça-putları deniş.

(Karagöz'le aşçı, dükkâna girer. Biraz sonra Karagöz, başında uskufa, sırtında ceket, önünde Yahudi iki sırık hamalı gelir.)

KARAGÖZ — Ulan, herif beni ne hale koydu! — Usta, beni böyle gören, maskara olmuş diye arkama takılırlar.

AŞÇI — Sen zeréfetten, alafrangodan ne anlarsın eşek? Lokontocı didiğin böyne gılafatlu³⁷ olu, ayı!

KARAGÖZ — Ne nazik şey! Ben bunu tepelerim ya, dur bakalım!

AŞÇI — Haaa! Bak az gala unudayazdım!.. Benim eski dukkandan galma bazı borçlular vardı. Şayet on-lardan birü gelecek olusa datluya yatırıp savma-lu.

KARAGÖZ — Sen merak etme! Katakulli dedin mi âlâsını icat ederim.

AŞÇI — Meselâ, bunların içinde mohurlu temesük-ler vardı. Onları da hınkur yangur idüp ellerinden almalu, cırpadak yırtmalu!

KARAGÖZ — Temesük ne? Bunlar ne biçim lâf? Âdetâ lûgat-i garibe.

AŞÇI — Eşek! «Temesük», yani senet, kefat.³⁸ Anla-dun mu? Eline geçerse hiç bakma, ortadan galdu-ruvi.

KARAGÖZ — Sen keyfine bak. Onların hepsi kolay. Yalnız, ben mantara basmam. İyice aklına koy.

³⁴ Boğuzun : boğazın.

³⁵ Eylesün: vakit geçsin.

³⁶ Gılafatlan: kıyafetle.

³⁷ Gılafatlu: kıyafetli.

³⁸ Kefat: kâğıt.

AŞÇI — Çıracak demek evlat demekdü. Yarın burgun seni everirüm. Yalnız toğru çalışmalu.

KARAGÖZ — Herif nutuk irâd ediyor. Artık lâf el-verdi, hadi git de öteberi gönder.

(*Aşçı Memiş gider.*)

KARAGÖZ — Ey canım, yemek verelim! — Mülşteri olmazsa ben yerim.

(*Şarkı ile, ortada yağ fıçısı, biri Külhanbeyi, biri Yahudi iki sırık hamalı gelir.*)

39 Bir gemim var üç direkli

Heyamol heyamol⁴⁰

Kaptanı arslan yürekli

Heyamol heyamol

Heyamol deyin kardaşlar

Heyamol helesa⁴¹

Heyamol deyin yoldaşlar

Heyamol helesa

KÜLHANİ — Sallanma Yahudi, şimdi ağzımı boza-cağım!

YAHUDİ — Sallansam ne var? Yirmi sene hammal-lık ederim, senin yibi antikaya rast yelmedim.

KÜLHANİ — Ulan, doğru bas, ayağın kayacak!

YAHUDİ — Ben demir yibi basıyorum, ama sen ne biçim ayak atıyorsun?

KARAGÖZ — Bunlar kim? Hâ, galiba dükkâna yağ geliyor!

KÜLHANİ — Yahudi, aynasızlık⁴² istemez! Hadi omuz değişelim!

³⁹ Ölçek: 8 (4+4)

Kaynak: K. M. Vasıf (Okcuğil), Karagöz Aşçıbaşı, 1933, s. 16

⁴⁰ Heyamol, heyemola: gemicilerin ve onlardan geçerek başka işçilerin hep birden bir şey çekerken el birliğini sağlamak için bir ağızdan yüksek sesle ve makamla söyledikleri bir söz, bir ünlem.

⁴¹ Helesa: (?), belki de He yısa. (Yısa: hep birden bir şey çeken kişilerin bir ağızdan yüksek sesle söyledikleri bir söz, bir ünlem.)

⁴² Aynasız: (argo) uygunsuz, ters, münasebetsiz.

(Yahudi döner, yüz yüze gelirler.)

YAHUDİ — Şimdi oldu? Yüz yüze yeldik, tatli tatli yoruşelim.

KÜLHANİ — Ulan, inadına mı yapıyorsun? Şimdi bir tane suratına konatağım!

YAHUDİ — Aydi dön bakalum, omuz deyıştır.

(Yahudi döner, Külhani döner, arka arkaya kalırlar.)

KÜLHANİ — Yürüsen e be! Sırığa asılma!

YAHUDİ — Amma çattık be! Sen yurusen e!

KARAGÖZ — Ulan, sen bir tarafa, o bir tarafa çekiyor! Böyle gidilir mi?

YAHUDİ — Sahi oyle. Bu hammal diyil, hammalların supruntusu. Doğru al be!

(Sırıği doğrulturlar.)

KÜLHANİ — Bana baksan a, omuzdaş!⁴³ Burada Aşçı Memiş Ustanın dükkânı varmış biliyor musun?

KARAGÖZ — Ne olacak?

YAHUDİ — Ursuz oğlu! Elinin körü olacak! Mal yetirdik, yormiyor musun?

KARAGÖZ — Ağzını topla, hiyanet oğlu!

YAHUDİ — Baban canı çıksın. Biliyorsan söyle!

KARAGÖZ — Senin babanın canı çıksın! Dükkân burası.

YAHUDİ — Yel, yardım et, indirelum.

KARAGÖZ — Bana ne, köpoğlu? Parayı siz alacaksınız.

YAHUDİ — Eline mi yapışır, a supruntulerin mahsulü?

KARAGÖZ — Ulan, sen hiç doğru lâf söylemez misin?

KÜLHANİ — Kardeşlik, sen ona bakma, gel de biraz yardım et!

(Karagöz fıçının altına girer, hamallar bırakırlar, Karagöz bağırmağa başlar, hamallar gülrültü eder-

⁴³ Omuzdaş: (tulumbacı ağzı) arkadaş. (Yangın tulumbasını omuzlarına alıp birlikte koştuklarını anlatan bir söz, omuz arkadaşı).

ler, nihayet Karagöz kurtulur. Ber-takrib⁴⁴ fıçıyı dükkâna sokarlar. Hamallar gider).

KARAGÖZ — Vay hiyânet hinoğulları! «Yardım et» diye lâtife ile vakitsiz âhret postasına bindireceklerdi.

(Aşçı Memiş gelir.)

AŞÇI — Ülen Garagöz! Yağ yolladımdı, gondular mu?

KARAGÖZ — Az kalsın fıçının altında kalıp ezilecektim.

AŞÇI — Senin ezulduğun bir şey değil. Yağ ziyan olmadu ya!

KARAGÖZ — Aşkolsun ayı dayı! Hani ben ölürsem ne olur, yağ dökülmesin de, ha?

AŞÇI — Yaranlığı bırak. Borçludan morçludan gelen gonan var mu?

KARAGÖZ — Şimdilik kimse gelmedi.

AŞÇI — Öyleyse ben varayum, zerzevat mürzevat biraz öteberi alup gondereyüm. Sen işüne mukayyet ol. (Aşçı Memiş gider.)

KARAGÖZ — Gelen giden yok. Yemek tencereleri boynunu bükmüş; ateşin üstünde duruyor. Bari ben berâ-yi istifsâr-i hâtır⁴⁵, etten başlayarak pilâva kadar cümlesinin hâtır-ı nâ-şâdını istifsâr edeyim.⁴⁶ (Karagöz içeri gider. Perde kapanır.)

ÜÇÜNCÜ PERDE

(Perde açıldıkta eski manzara. Karagöz yine lokantacı kıyafetiyle sahnede).

KARAGÖZ — Yedim içtim, uyudum uyandım, ne gelen var ne giden. Müşterinin geleceği yok ya, Rab-

⁴⁴ Ber-takrib: yaklaştıracak.

⁴⁵ Berâ-yi istifsâr-i hâtır: hatırını sormak için.

⁴⁶ Cümlesinin hâtır-ı nâ-şâdını istifsâr edeyim: hepsinin kederli hatırını sorayım.

bim alacaklıdan muhâfaza buyursun!

(*Polka söyliyerek Mösyö Karolin⁴⁷ gelir.*)

KAROLİN — Bonsuvar, mösyö küziniyer!⁴⁸

KARAGÖZ — Amma delice lâf! «Bol su var, müsyü kuzu yer» diyor. Ulan, kuzuyu kim yemez? Hele bedava olursa!

KAROLİN ? Vre sen lâkirdi [anlamaz]? Benzeyor divane. Bakti sen alafranga küziniye benzeyor. Jur bale la lang fransez.⁴⁹

KARAGÖZ — Ben Fransa'da lalanga yemem. Eğer aynasızlık edersen sen burada alaturka dayak yer-sin.

KAROLİN — Vre ben yok Fransız, ben mahsus söy-lemiş. Sen bilir, yoksa bilmez, ben anladi sen hiç bilmez.

KARAGÖZ — Müsyü Uydurmasyon, ben Türkçeden başka bir şey bilmem.

KAROLİN — Kalo, kalo!⁵⁰ Ben anladi sen bilmez başka dil, ben söyledim üvelâ Türkçe.

KARAGÖZ — Türkçe de böyle söylenir. Bravo sin-yor İskalamento!⁵¹

KAROLİN — Simdi üvelâ Türkiko söyleyezeyim: Ben aramış ascı Memiş Efendi.

KARAGÖZ — Alâmetler yavaş yavaş zuhûr etmeğe başladı. — Pekâlâ, Memiş Ustayı ne yapacaksın?

KAROLİN — Ne yapazayım?.. Ti milis?..⁵² Ne lâ-kirdi?.. Kaymena!⁵³ Ne zaman bulazayım, kafam-

⁴⁷ *Karolin* (fr. *Caroline*): Bu, aslında kadın adıdır, bu-rada erkek adı olarak kullanılıyor.

⁴⁸ *Küziniyer* (fr. *Cuisinière*): aşçı kadın. (Söz konusu aşçı erkek olduğuna göre, *Küzinle* [fr. *Cuisinier*] denmesi gerekirdi).

⁴⁹ *Jur bale la lang fransez*: uydurma bir fransızca. (Her-halde, *Parlez vous français?* demek istiyor.)

⁵⁰ *Kalo kalo*: (Rumca) peki, peki.

⁵¹ *İskalamento*: (İtalyancadan bozma bir söz), (?)

⁵² *Ti milis*: (Rumca) Ne konuşuyorsun? [= neler diyor-sun?]

⁵³ *Kaymena* (Rumca *Kaimeni*): be birader!

da parsalayım!

KARAGÖZ — Vay! Herif hiddetli. Bir şey var ama anıyamadım.

KAROLİN — Biliyorsun Memis usta?

KARAGÖZ — Memiş Ustayı mı arıyorsun? Ne yapacaksın?

KAROLİN — Ne yapazayım? Ya! Ben ister para sok.⁵⁴

KARAGÖZ — Ne parası istiyorsun?

KAROLİN — Ne para istezeyim. Alevri.⁵⁵ Un, un vre!

KARAGÖZ — Un parası öyle mi? Senet var mı, senet?

KAROLİN — Ne senedisi var. Memis usta muhur basması.

KARAGÖZ — Muhsin Usta çamura mı batmış? Nasıl lâkırdı bu?

KAROLİN — Yok samurde basması. Kâdisi muhur yapması.

KARAGÖZ — Anlıyorum ya, işi pişkinliğe vuruyorum! — Peki, o senet nerde?

(*Arkadan Memiş Usta yavaşça geltr, Karagöz'e hitâben.*)

AŞÇI — (*Yavaş.*) Ülen, kefadı al yırt.

KARAGÖZ — Yaparım, sen gözükmne.

KAROLİN — Sen kim lâkırdı söylemesi?

KARAGÖZ — Sen aldırma, sonra anlarsın! Şimdi Sinyor, Memiş Efendinin dükkânı burası. Çıkar senedi, al paranı. Çok lâf istemez!

KAROLİN — Sen Memis usta adam? Poli kalo.⁵⁶ Na se dosume to hartiya.⁵⁷

KARAGÖZ — «Tut yakala altıya çeyrek kala» diyor. — Kimi yakalıyacağız?

⁵⁴ Sok: çok.

⁵⁵ Alevri: (Rumca) hava alırsın.

⁵⁶ Poli kalo: (Rumca) çok iyi, pekâlâ.

⁵⁷ Na se dosume to hartiya: sana kâğıtları verelim.

KAROLİN — Ohi vre!⁵⁸ Ben var senet, verezek mi sana?

KARAGÖZ — Anlamadım ya, neyse! — Haydi çıkart bakalım!

KAROLİN — (*Senedi çıkarıp Karagöz'e verir.*) Na horisete.⁵⁹ Taziyor iserde iki bin beş yüz.

KARAGÖZ — O kadar ha? (*Senedi yırtarak.*) Hepsi bu kadarsa bir şey değil. Ben de çok bir şey sandımdı.

KAROLİN — Ligora!⁶⁰ Ver para, para sabuk!

KARAGÖZ — Çok lâf istemez! Çıkar senedi, al paranı. İşte bu kadar!

AŞÇI — (*Arkadan.*) Öyne ya! Vir senedü, al paranı. Çok gurultu istemez, herkesün namusu var!

KARAGÖZ — Öyle ya! «El-nâmûs kel-nâmûs min-el-nâmûs»⁶¹ demişler. Çıkar ulan senedi! Çok lâf istemez!

KAROLİN — Vre Memis! Sen bana bu dolap yapti! Ben şimdi gidezek, dava yapazak, bak nasıl ben para almış!

AŞÇI — Hedi çok mırlama, defol!
(*Karolin gider.*)

KARAGÖZ — Nasıl, Usta, beğendin mi?

AŞÇI — Ülen isük⁶² olma Garagoz (*Karagöz'ü öper.*) Gozüme girdün!

KARAGÖZ — Bir daha böyle suratımı yalama, cilâsını kaçırsın.

AŞÇI — Aferum, böyle olmalı. Ben varıyom, masraf alayım. (*Gider.*)

(*Şarkı ile Tiryaki gelir.*)

⁵⁸ Ohi vre: (Rumca) yok be!

⁵⁹ Na horisete: (Rumca) ayrılarsınız, bölünesiniz. (Burada: ikiye bölünesi, iki parça olması).

⁶⁰ Ligora (Rumca aslı Gligora): cabuk.

⁶¹ El-nâmûs kel-nâmûs min-el-nâmûs namus namustur.

⁶² İsük: eksik.

63Sevdiğim çok yaramazdır yaramaz

Ayıp değil kendi düşen ağlamaz

Ben nasihat etsem dahi anlamaz

(*Nakarât*)

Ayıp değil kendi düşen ağlamaz

TİRYAKİ — Merhaba yahu! Burada müceddeden⁶⁴ aşçı dükkânı küşâd edilmiş⁶⁵ ha? Memnun oldum. (*Önüne eğilip uyur.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! Sütçü beygiri gibi ayakta uyuyor. (*Tiryaki'ye tokat.*)

TİRYAKİ — Galiba sâika nüzûl etti.⁶⁶ Ne idi o çattırtı?

KARAGÖZ — Hay kerata! «Galiba sakanın merkebine nüzûl isâbet etti» diyor. — Sakanın eşeğine bir şey olmadı, sadâ ensen kızardı.

TİRYAKİ — Efendim, siz aşçı mısınız? Ne gibi et'ime⁶⁷ var?

KARAGÖZ — Aşçıyım ama, o dediğin yok. Anladım.

TİRYAKİ — Luhûmunuz⁶⁸ ganem⁶⁹ mi yoksa bakar⁷⁰ mı?

KARAGÖZ — Ocağa sokulursa yakar.

TİRYAKİ — Behey cahil! Demek isterim ki, kullandığınız et koyun mu yoksa sığır mı?

KARAGÖZ — Biz öyle koyun, öküz eti kullanmaya tenezzül etmeyiz. Ustam sabahları kale kapısında virâneleri dolaşır, ölmüş beygir, eşek bulursa yüzer getirir.

TİRYAKİ — Aferin! Buz gibi taze et getirir ha? Çok âlâ!

⁶³ Ölçek: 11 (4+4+3)

Kaynak: K. M. Vasıf (Okçugil), *Karagöz Aşçıbaşı*, s. 23

⁶⁴ Müceddeden: yeni olarak.

⁶⁵ Küşâd edilmiş: açılmış.

⁶⁶ Sâika nüzûl etti: yıldırım düştü.

⁶⁷ Et'ime: taamlar, yemekler.

⁶⁸ Luhûm: etler.

⁶⁹ Ganem: koyun.

⁷⁰ Bakar: öküz, sığır.

KARAGÖZ — Lâf anlayana canım kurban.

TİRYAKİ — Her neyse! Şimdi pişmiş ne yemekler var? Meselâ, hindi derisinden terbiyeli işkembe çorbası, beyin tavaşı, dil haşlaması?

KARAGÖZ — Ağzım sulandı. — İhtiyar, biz öyle âdi yemek pişirmeyiz!

TİRYAKİ — Aferin! Daha fevkalâde yemekler var ha? Meselâ tatlılardan keşkülüfukara, dilberdudağı, tavukgöğsü filân?

KARAGÖZ — Yutkuna yutkuna hunnak⁷¹ olacağım. Ulan, inadına mı söylüyorsun?

TİRYAKİ — Şimdi hazırda ne var? Listeniz yok mu?

KARAGÖZ — Ustamız var ama, adam dolandırınaya gitti. Şimdi efendim, bizde bundan bir hafta evvel pişmiş, kaynaya kaynaya simsiyah olmuş bol bulut yağınla kurufasulye, bulaşık suyu ile rüzgâr çorbası, mantar yahnisi, bu gibi nâdide⁷² yemekler.

TİRYAKİ — Senin ne uğursuz olduğun halinden belli. Ben de karnımı doyurmak için buraya kadar geldim. Bu söylediğin yemekler insanı hasta eder. Tû suratına!

KARAGÖZ — İşine gelmezse yeme. Seni buraya mektup yazıp davet etmediler ya! (*Tiryaki'ye tokat atar, Tiryaki gider.*)

(*Şarkı ile Rumeli'li Mestan Ağa gelir.*)

⁷³ Bahçelerde örümce⁷⁴

Dört tanedir görümce
Allah sağlık versin de
Geçinelim ölünce

Bakına yüzüme a be
Yüzün benzer maytabe⁷⁵

⁷¹ Hunnak: bademciklerin, boğazın iltihaplanması.

⁷² Nâdide: görülmemiş, az bulunur.

⁷³ Ölçek: 7 (4+3)

Kaynak: K. M. Vasıf (Okçugll), Karagöz Aşçıbaşı, s. 25

⁷⁴ Örümce: bir çeşit buğday.

⁷⁵ Maytab: mehtap.

Görümceler var iken
Can sıkılır mı a be

MESTAN — Arana arana göbem çözüldü. Meret kalsın, nerede sordusam taş kaya.

KARAGÖZ — Bu herif divâne olmalı, kendi kendine söyleniyor.

MESTAN — Te buracazda biri varmış, bir de bundan sorayım. — Ahretlik, bu yandan mısın?

KARAGÖZ — Hamamda değil, külhandayım. Ne istiyorsun?

MESTAN — A be sepet kafalı! şimdicek sana hamam, külhan süval iden oldu mu? «Bu kasabalı mısın?» demek istecedim.

KARAGÖZ — Buralıyım. Kimi soruyorsun?

MESTAN — Çok islah⁷⁶, buralarda Memiş. Ağa namında bir manav, aşçı dükkânı açmış da, onu so-
racadım.

KARAGÖZ — Bu da eski defterde kayıtlılardan galiba. — O Memiş Efendiyi ne yapacaksın?

MESTAN — Ne mi yapacam? Yelesi bir elime dolansa, gebertmeye savaşacam.

KARAGÖZ — Neden? Sana ne yaptı?

MESTAN — Ne mi yaptı? Dolandırdı. Üç gündür memleketi alt üst dolaşıyorum. Bir yerlerde kıstıramadım. Dün avşam bu taraflarda dükkân açdığını haber aldım. Bir yakalarsam, dünyanın niçe olduğunu anledecam.

KARAGÖZ — Ne parası istiyorsun?

MESTAN — Ne parası olacak! Yumurta parası. Bu manav, ilerde Balıkpazarı'nda dükkân tutardı. Birkaç defa alışveriş ettik, paracazımı verdi. Hemen sonra beni paçamdan bir kavradı, tam sekiz yüz elli.

KARAGÖZ — Paranı vermedi mi?

MESTAN — Ne gezer! Gittim geldim, her gün martaval. Sonra bir gün zorlattım, «Otuz bir gün va-

⁷⁶ İslah: (?)

dilen⁷⁷ bir temesük vireyim» dedi. Ben de kayıl⁷⁸ oldum. Yenicami'de muhkem, pullu mullu bir temesük yazdırdık, murledi⁷⁹ virdi.

KARAGÖZ — Sonra gidip almadın mı?

MESTAN — Nerde be! Tam gününde gittim, ne bakayım, dükkân kapalı! O yana bu yana soruşurdım, «Sılaya gitti» didiler. Mer,⁸⁰ o temesüktü virdirin irtesi günü tozamuş.⁸¹

KARAGÖZ — Senedin var, değil mi? O Memiş Ustanın dükkânı burası. Çıkar senedi, al paranı. Çok lâf istemez!

MESTAN — Te senet! Tam sekiz yüz elli.

KARAGÖZ — (*Senedi alır.*) Bu mu? Senet bu ha? Çok şey! (*Senedi yırtar.*) Başka diyeceğin var mı? Getir senedi, al paranı!

MESTAN — Ne yaptı sen, susak⁸² kafalı? Şimdicek çıvdırecam⁸³! Ne diye temesüktü yırttın?

KARAGÖZ — Kim yırttı? Ver senedi, al paranı! Ben ustamın arkasından lâf söyletmem. Çok söyleme, hadi işine! (*Tokat atar, Mestan' gider.*) Yaşasın, beşi bir yerde tekmil alacaklı, yetişir.

(*Şarkı ile yaşmaklı bir hanım gelir.*)

84 Bir acâyip hâb-i gaflete⁸⁵ düştüm
Ne uyutur beni ne uyandırır
Nihayetsiz derd-i hicrâna⁸⁶ düştüm
Günden güne bana derd kazandırır

HANIM — Keşki kalben başka bir şey istemeli imi.

⁷⁷ Vadilen: vado ile.

⁷⁸ Kayıl: kaail, razı.

⁷⁹ Murledi: mühürledi.

⁸⁰ Mer: meğer.

⁸¹ Tozamuş (belki de tuzamuş): kacmış (?)

⁸² Susak: su kabağından yapılmış maşrapa.

⁸³ Çıvdırecam: çıldıracağım.

⁸⁴ Ölçek: 11 (6+5)

Kaynak: K. M. Vasıf (Okçugıl), *Karagöz Ağcıbaşı*, s. 28

⁸⁵ Hâb-i gaflet: gaflet uykusu

⁸⁶ Derd-i hicrân: ayrılık derdi.

şim. «Karnım acıktı, iyi bir lokantaya tesadüf etsem de çöplensem» diye niyet etmiştim. Meğer bu-
raya lokanta açılmış.

KARAGÖZ — Böyle müşteriye canım kurban olsun!

— Buyurun beyim, beyim buyurun şişe, dönere!

HANIM — Efendim, zât-ı âliniz lokantacı mısınız?

KARAGÖZ — Evet efendim, lavantacıyım. Gülsuyu,
krem, misyağı filân da bulunur.

HANIM — Tuhaf bir zata benziyorsunuz.

KARAGÖZ — Evet efendim, tuhafçılar Behzat'a da
benzerim.

HANIM — Hakikaten nükte-şinâssınız.

KARAGÖZ — O yanlış. Gümrükteki Menas değil, aş-
çı çırağı Karagöz'üm efendim.

HANIM — Kuzum aşçı beyefendi! Yemekler de sizin
gibi tatlı ve lâtif olacak değil mi? Bil-farz,⁸⁷ ye-
meklerden rozbif, omlet, rozbif pane, marinozlu⁸⁸
levrek, kotlet gibi şeyler bulunur değil mi?

KARAGÖZ — Üst tarafını anlamadım ya, en sonra
söylediğiniz «kötek» bulunur, bulunur ama size el
kaldıramam.

HANIM — (*Gülerek.*) Teşekkür ederim. Demek cari-
yenizi dövmeğe kıyamıyorsunuz, öyle mi?

KARAGÖZ — Allah be bilir,⁸⁹ kulunuzu mahcup edi-
yorsunuz. Çünkü efendim, esâsen eyyâm-i şitâ
âsûde-nişin-i istirâhattir; binâenaleyh telkinâtımı
tefekür buyurmanızı takaddüm ederim.⁹⁰

HANIM — (*Kahkaha ile gülerek.*) Aman aşçı beye-
fendi, bu edibâne sözleriniz pek muğlâk⁹¹ olduğu
için âdetâ anıyamıyorum.

KARAGÖZ — Esâsen ben ne söylediğimi bilmiyorum

⁸⁷ Bil-farz: meselâ, sözgelimi.

⁸⁸ Marinozlu: (?), (Mayonezli olsa gerek).

⁸⁹ Allah be bilir: (?) (Allah bilir ya! olsa grek)

⁹⁰ Karagöz, yabancı sözcükleri rasgele sıralayarak lûgat
paralıyor. (Eyyâm-i şitâ: kış günleri. Âsûde-nişin: rahat
oturan. Telkinât: düşünce aşılamlar. Tefekür; düşünme,
Takaddüm: öne geçme.)

⁹¹ Muğlâk: kapalı, çapraşık.

ki mâna çıksın.

HANIM — Efendim, bahsi uzatmıyalım. Sanatınızda ki mahâretinizi duydum, pek yakında cemiyetimiz⁹² var, size hususî bir tatlı yaptırmak isterim.

KARAGÖZ — Galiba alay ediyor. — Yaparım efendim, yaparım. Hem öyle tatlı yaparım ki, yerken lezzetine doyamazsınız.

HANIM — O halde nasıl edelim?

KARAGÖZ — Nasıl olsa olur. Lâkin paralar peşin olmalı. — 'Zira cebe indirir indirmez dükkândan savuşacağım.

HANIM — Para meselesi kolay. Bir şey söylediniz, anlıyamadım: «Savuşacağım» gibi bir lâkırdı oldu.

KARAGÖZ — O şimdi değil, sonra anlaşılır. Her neyse, tatlı değil mi, yaparım!

HANIM — Güzel ama, benim istediğim tatlı dükkânda yapılamaz. Vâlidem gayet meraklıdır, harcı masrafı kendisi alıp evde yaptırmak istiyor.

KARAGÖZ — Şimdi iş çatallaştı. Şey efendim... — Ulan, eve gidersem süpürge sopasıyla kovarlar.

HANIM — Nasıl edelim? Herhalde eve gelmeniz lâzım. Lâkin böyle erkek kıyafetiyle olmaz.

KARAGÖZ — Ey, ne olacak?

HANIM — Aşçıbaşı, telâş etmeyin! İşin esâsını anlatacağım.

KARAGÖZ — Anlat bakalım! Ben bu işlerden bir şey anlamadım.

HANIM — Efendim, bizim eve muttasıl⁹³ bir komşu var, ahlâksız, kimse ile geçinemez, herkese sû-i zan⁹⁴ eder, fena kalbli bir adam. Bizim eve yabancı bir erkek girdiğini görürse bin türlü kıl ü kaal⁹⁵ eder. Ber-takrib⁹⁶ kadın kıyafetinde seni eve sokarım.

⁹² Cemiyet: (burada) düğün toplantısı.

⁹³ Muttasıl: bitişik.

⁹⁴ Sû-i zan: kötü sanma, (burada: kötü gözle bakma).

⁹⁵ Kıl ü kaal: dedikodu.

KARAGOZ — Sen divâne misin, hanımefendi? Ben öyle makineli işlere gelemem. Para kazanacağım diye dayaklan çömlek-mekân⁹⁷ olmak ha? Aşkol-sun sana!

HANIM — Bunda korkacak bir şey yok! Bizim evden bir sokak aşırı iyi görüştüğümüz bir ahbap var. Onun evine gideriz; orada sana bir yaşmak yaparım, bir de ferace giydirim, oldu bitti!

KARAGÖZ — Sade bunu yapamam! Ben tatlıdan da vazgeçtim, paradan da!

HANIM — Şaşılacak hal! Bu âdetâ evham. Bir tehlike veya fenalık melhûz⁹⁸ olsa ben böyle bir şeye teşebbüs eder miyim?

KARAGÖZ — Vazgeç, ayağını öpeyim, ben yapamam!

HANIM — Haydi haydi, bu kadar korkak olma! Gel benimle beraber!

KARAGÖZ — Hem tatlı, hem para. Herçi-bâdâbâd⁹⁹ giderim vesselâm!

(Hanım'la Karagöz giderler, perde iner.)

DÖRDÜNCÜ PERDE

(Perde açıldıkta sahnede Karagöz yaşmaklı kadın kıyafetinde, Hanım'la karşı karşıya gelirler.)

HANIM — Aşçıbaşı, ben size «korkacak bir şey yok» demedim mi? Bak işte eve bir şey kalmadı.

KARAGÖZ — Eve bir şey kalmadı ama dizlerimde de duracak hal kalmadı. Titreye titreye köpek ısıtmasına tutuldum.

HANIM — Her neyse, rica ederim! Bazı talimat verdiğim, kusura bakma.

⁹⁶ Ber-takrib: yaklaştırarak. (Burada «biçimine getirip, punduna getirip» v.b. anlamında).

⁹⁷ Çömlek-mekân: «cennet-mekân» [= yeri cennet olan] demek istiyor.

⁹⁸ Melhûz: umulur, beklenir.

⁹⁹ Herçi-bâdâbâd: ne olursa olsun.

KARAGÖZ — Vay! Demek daha atlanacak hendekler var ha? Ben yavaş yavaş feraceyi çıkarayım.

HANIM — Hayır canım, korkacak bir şey söylemiyeceğim. Yalnız, eve girdiğimiz vakit evvelâ bir kadını taklit edeceksiniz.

(Şarkı ile, nâra atarak Bekri Mustafa getir.)

¹⁰⁰ Bir gemim var salıverdim engine
Bezirgânlar damga vurmuş dengine
Şimdi rağbet güzel ile zengine
(Nakarât)

Eyvahlar olsun nazlı yârim şanına
Bir nazlı yâr girdi benim kanıma

KARAGÖZ — O ne o? Gök gürlüyor galiba. Yağmur mu gelecek? Şemsiye de yok.

HANIM — Eyvah, aşçıbaşı! İş şimdi berbat oldu!

KARAGÖZ — Ne gibi sanki? Biraz ıslanırız. Şeker değiliz a!

BEKRİ — Sende hiç utanma arlanma yok mu, annenden izinsiz sokağa çıkıyorsun?

KARAGÖZ — Bu kim? Yağmurdan evvel fırtına çıktı. Allah vere, yelken kapatmasına uğramasaydık!

HANIM — A! Ağabeyciğim! Nasıl izinsiz? Annem söyledi de ben öyle çıktım.

BEKRİ — Ne işin var? Niçin çıktın bakayım?

KARAGÖZ — Adamakıllı bir mantar at, ikimiz de sıfırı tüketiriz ha!

HANIM — Annem bir aşçı istedi, ben de kolcuya¹⁰¹ gittim, bu kadını buldum, eve götürüyorum.

KARAGÖZ — Ne halt ettin, küçükhanım? Böyle söyleyeceğine, «Şunu al öldür» de daha iyi.

BEKRİ — Mademki öyledir, sen git, aşçı kadını ben alır getiririm.

HANIM — Peki ağabeyciğim! *(Hanım gider.)*

¹⁰⁰ Ölçek: 11 (4+4+3)

Kaynak: K. M. Vasıf (Okçuğıl), *Karagöz Aşçıbaşı*, s. 36

¹⁰¹ Kolcu: isteyenlere işçi, hizmetçi hulan kimse.

KARAGÖZ — Küçükhanım kuyruğu kurtardı, kapana biz tutulduk.

BEKRİ — Ne söyleniyorsun, kart karı? «Unkapanı'nda bez mi dokuduk» dedin?

KARAGÖZ — Hayır, «Zeyrek yokuşunda fırtınaya tutulduk» dedim.

BEKRİ — Denizde değilsin ya! Ayağın karada, ne korkuyorsun?

KARAGÖZ — Karada ama, ayağım kayar da çirkefe düşerim diye korkuyorum.

BEKRİ — İster düş, ister kalk. Şimdi, ne yemekler bilirsin? onu söyle! Ben adama bedava para vermem.

KARAGÖZ — (*Korku ile.*) Yalan bulmalı. — Âlâ tabana kuvvet kaçamak çorbası, yolunu bulursam savuşmak helyası, kaçamazsam dövüşmek yahnisi.

BEKRİ — Bunlar ne biçim yemekler? Ben ömrümde böyle yemek ismi işitmedim.

KARAGÖZ — Sen rakıdan başka ne bilirsin? Bunlara «et'ime-i firâriyye»¹⁰² derler.

BEKRİ — Bu yemekleri Feriköyü'nde mi yerler?

KARAGÖZ — Hayır, Şişli'de kavga ederler.

BEKRİ — Ben bu kadar kalın sesli, öküz gibi bağıran kariya tesadüf etmedim. Şu yaşmağını aç bakalım!

KARAGÖZ — Ben zaten işin falso olacağını biliyordum. Şimdi ne yapmalı?

BEKRİ — Hadi ne duruyorsun? Açsan a!

KARAGÖZ — (*Kadın taklidi ile.*) Aaa! Ayol, nâ-mahremim! Kadın kısmı sokakta yüzünü açar mı? Hem üstüme varma, iki canlıyım!

BEKRİ — Dur öyleysel (*Bekri zorlan yaşmağı alır. Karagöz'ün yüzü meydana çıkar.*)

BEKRİ — Vay, Karagöz! (*Nâra atar.*)

KARAGÖZ — Benim kabahatim yok. Tatlı yapmağa giderken işin en acısına rasgeldik.

BEKRİ — Ben şimdi seni tatlı âhirete yolcu edeyim

¹⁰² Et'ime-i firâriyye: kacma yemekleri.

de böyle edepsizlik etmeyi öğren!

KARAGÖZ — Vazgeç! Tövbeler olsun bir daha böyle bir şey yapmam!

BEKRİ — Ulan, ben sana soluk aldırılmazdım ama, bizi temâşâya tenezzül eden zevât huzurunda hakaret etmek haddim değil. Def ol, gözüm görmesin!
(*Bekri ve Karagöz giderler.*)

BİTİŞ

(*Karagöz eski kıyafetiyle, Hacivat'la karşı karşıya gelirler.*)

HACİVAT — Karagöz'üm, geçmiş olsun!

KARAGÖZ — Allah müstahakkını versin! (*Hacivat'a tokat atar.*)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!

Ben de sahibine haber vereyim hemân! (*Hacivat gider.*)

KARAGÖZ — Her ne kadar sülc-i lisân ettimse af ola! İnşallah yarın akşam Hacivat seni «.....» nâm mufassal oyunda yakalarsam bak ben ben-deniz sana ne işler yaparım.

Hayalî Memduh'un yazdığı ve **Karagöz Perde Külli-yâtı** genel başlığı altında topladığı on oyunluk dizide yalnız birinci oyunun (**Karagöz'ün Gelin Olması** oyununun) başına bir **Giriş** ile **Muhâvere** bölümü konmuş, öbür oyunlar hep ona bağlanmıştır.

Bu oyundaki **Giriş** ve **Muhâvere** bölümleri oradan alınmıştır.

Eserin «Fasıl» bölümünde, perdeye gelen kişilerden yalnız Aşçı Memiş'in söylediği bir türkü ile taklitli bir gazelin metni verilmiş; öbür kişilerin perdeye gelirken söyledikleri şarkıların metinleri verilmemiştir. Verilmeyen metinler K. M. Vasıf (Okçugil) in **Karagöz Aşçıbaşı (Tefeyyüz Kütüphanesi Karagöz Kitapları Serisi, 5, İstanbul 1933)** adlı eserinden alınmıştır.

(Okçugil'in eseri, ufak-tefek değişikliklerle, Hayalî Memduh'un eserinden aktarılmış, yalnız şarkılar yazar tarafından eklenmiştir.)

Karagöz Perde Külli-yâtı dizisinin 5. kitabı olan **Karagöz'ün Aşçılığı** oyunu, bir önceki oyunun sonunda şöyle reklâm edilmektedir:

Beşinci hikâye «Karagöz'ün Aşçılığı» son derece gülünçlü taklitler ile doludur. Kahkahanın bin bir paraya. Mütâlâasını tavsiye ederiz.

(**Karagöz Perde Külli-yâtı**, adet 4, **Karagöz'ün Yalova Safası**, İstanbul 1340-1338, s. 24)

BAHÇE

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. III, *Bahçe* (s. 113 - 152), Wiesbaden 1953

Ç e ş i t l e m e l e r :

Hayali Memduh, *Karagöz'ün Başına Gelenler yahut Bahçe Safâsı*, (mufasssal oyun 4 perde), Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1925-1341

KİŞİLER

HACİVAT

I. KARAGÖZ

II. KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

ÇELEBİ

AĞA (I. Acem)

NÖKER (II. Acem. Hâce Serfirâz'ın nökeri Baba Nukud)

PÜSER (III. Acem)

KOLBAŞI (I. Zenne)

OYUNCUBAŞI (II. Zenne)

ACEMİKİZ (III. Zenne)

YAHUDİ (Sarraf)

BEKÇİ (Türk)

} (Çengiler)

HAYVAN, BİTKİ ve NESNELER

Köpek

Eşek

Bahçe

BAHÇE

GİRİŞ

HACİVAT — (*Şarkı söyliyerek perdeye gelir.*)

1 Âned nesim-i subh-dem tersem ki âzâreş küned
Tahrik-i zülf-i anbereş ez hâb bidâreş küned

Cânân-i mâ cânân-i mâ rahmet bikûn her cân-i mâ
An dem ki can ber-leb resed hem-râh kûn imân-i mâ

Hay Haki

(«Perde gazeli»ni² okur.)

¹ Ölçek: Müstef'illün müstef'illün müstef'illün müstef'illün

Tan yeli estî; korkarım ki, seni süsleyen amber (koku-
lu) saçını kimildatıp seni uykudan uyandıracaktır. — Sev-
gilimiz, sevgilimiz; bızım canımıza acı da, can dudağa
eriştiğinde [yanı: ölüürken] imanımızı yoldaş eyle.

² «Kenîleri» mahlaş bu gazeli Bektaşî dervîşi «Raşit
Ali Baba yazmıştır (Ragîb Ali için bk. *Ağalık*, s. 98/n. 4).

Karagöz oyununu tasavvuf açısından yorumlayan bu
gazel, Bursa'da Çekirge'ye giden yol üzerindeki mezarlıkta
Karagöz'ün olduğu söylenen bir mezara, Neksibendi tarika-
tine bağlı hayalî Mustafa Tevfik ile Bahri dergâhı şeyhinin
dik-tirdikleri (1308 [1892] sıraları?) taşın üzerinde kazılıdır.
Söz konusu taş, Bursa'nın Yunan işgalinde kırılmıştır; şim-
di Bursa müzesinde korunmaktadır. (Selim Nüzhet Gerçek,
Türk Temagası, 2. bas., s. 61-62; Sabri Esat Siyavuşgil,
Karagöz, 1941, s. 147 148).

**3 Nakş-ı sun'un remz eder hüsnünde rü'yet perdesi
Hâce-i hüküm-i ezeldendir hakikat perdesi**

**Sireti sûrette mümkündür temâşâ eylemek
Hâil olmaz ayn-i irfâna basîret perdesi**

**Her neye im'ân ile baksan olur iş âşikâr
Kılmış istilâ cihâna hâb-i gaflet perdesi**

**Bu hayâl-i âlemi gözden geçirmektir hüner
Nice kara gözleri mahv etti sûret perdesi**

**Şem'i aşka yandırıp tasvîr-i cismindir geçen
Âdemi âmed-şüd etmekte azîmet perdesi**

**Hangi zılla ilticâ etsen fenâ bulmaz aceb
Oynatan üstâdı gör kurmuş muhabbet perdesi**

**Dergeh-i Âl-i abâda müstakim ol Kemteri
Gösterir vahdet elin kalktıkça kesret perdesi**

(Teganniye başlar.)

**Yâr, bana bir eğlence! Yâr, bana bir eğlence!
Meded ey!**

* Ölçek: Fâilâtılın fâilâtûn fâilâtûn fâilûn

Görünen perdedeki güzellikler, (Tanrının) yarattığı şekillerin sembolüdür; hakikat perdesi, Tanrının ezeli hükümünden başka bir şey değildir. — Dış görünüşte iç görünüşü seyretme olanağı vardır, kalp gözüyle görülen perde, anlayan [= Tanrı sırrını ve gerçeklerini kavrayan] göze engel olmaz. — Gaflet uykusu perdesi dünyayı kaplamış, (fakat) her neye dikkatle baksan iş meydana çıkar. — Marifet, bir hayalden ibaret olan dünyayı [ya da: dünyanın kara-göz perdesindeki hayalini] gözden geçirmektir, bu dış görünüş perdesi nice kara gözleri [ya da: Karagöz'leri] mahvetti. — Aşk mumuyla yanıp geçen (şey) senin vücudunun tasviridir, bu gidiş perdesi [yani: dünya], insanı gelip girdici etmektedir. — Hangi gölgeye sığınsan yok olmaz acaba?, (sen) muhabbet perdesi kurup oynatan üstadı gör, (ona sığın). — Ey Kemteri, Muhammet soyunun dergâhında doğru ol, çokluk perdesi ortadan kalkınca, birlik [= «tek varlık», Tanrı], gücünü gösterir.

4 Lûtfeyle Hüdâyâ bana cânânımı gönder
Can mülkü harâb olmada sultânımı gönder

Meded ey!

(Karagöz yukardan atlar, kavga ederler, Hacivat gider.)

ARA MUHÂVERESİ

(Karagöz bakar ki, karşısındaki o da Karagöz.)

- I. KARAGÖZ — Ulan, bu kim?
II. KARAGÖZ — Ulan, bu kim?
I. KARAGÖZ — Şimdi çıldırırım!
II. KARAGÖZ — Şimdi çıldırırım!
I. KARAGÖZ — Sen kimsin?
II. KARAGÖZ — Sen kimsin?
I. KARAGÖZ — Ben Karagöz'üm.
II. KARAGÖZ — Ben Karagöz'üm.
I. KARAGÖZ — Asıl Karagöz benim!
II. KARAGÖZ — Asıl Karagöz benim!
I. KARAGÖZ — Benim refikim⁵ de var.
II. KARAGÖZ — Benim refikim de var.
I. KARAGÖZ — Adına «Hacivat» derler.
II. KARAGÖZ — Adına «Hacivat» derler.
I. KARAGÖZ — Biz eskiden beri onunla beraber görüşür konuşuruz.
II. KARAGÖZ — Biz eskiden beri onunla beraber görüşür konuşuruz.
I. KARAGÖZ — Sen bu akşam nereden çıktın?
II. KARAGÖZ — Sen bu akşam nereden çıktın?
I. KARAGÖZ — Seninle derde gireceğiz.
II. KARAGÖZ — Seninle derde gireceğiz.
I. KARAGÖZ — Ben şimdi Hacivat'ı çağırırım.

4 Ölçek: Mef'ûlû mefâilü mefâilü feûlün

Ey 'Tanrı, lûtf et, bana sevgilimi gönder; can ülkesi harap olmakta, sultanımı gönder.

⁵ Refik: arkadaş.

II. KARAGÖZ — Ben şimdi Hacivat'ı çağırırım.

I. KARAGÖZ — Hacivat, aşağı gel!

II. KARAGÖZ — Hacivat, aşağı gel!

HACİVAT — (*İçeriden.*) Geliyorum, Karagöz! (*Semâi ile perdeye gelir.*)

(*Semâi Yörük*)

⁶ On kerre demedim mi sana sevme dokuz yâr
Sekizde vefâ yoktur amâ yedide zinhâr⁷
Altı ile beş dört ile üç başa çıkılmaz
Üçün ikisin terk edegör tâ kala bir yâr

HACİVAT — Beni neye çağırdın, Karagöz?

I. KARAGÖZ — Kuzum Hacivat, bu perdenin Karagöz'ü ben miyim yoksa bu mu?

II. KARAGÖZ — Kuzum Hacivat, bu perdenin Karagöz'ü ben miyim yoksa bu mu?

HACİVAT — Efendim, o da Karagöz, sen de Karagöz.

I. KARAGÖZ — Canım, anladık ama, asıl Karagöz hangimiz?

II. KARAGÖZ — Canım, anladık ama, asıl Karagöz hangimiz?

HACİVAT — Bu perdenin Karagöz'ü sensin.

I. KARAGÖZ — Gördün mü ulan, asıl Karagöz benim!

II. KARAGÖZ — Haydi şuradan, budala sen de! Asıl Karagöz benim!

I. KARAGÖZ — Hacivat, nasıl edeceğiz? Sabaha kadar dövüşecek miyiz?

II. KARAGÖZ — Hacivat, nasıl edeceğiz? Sabaha kadar dövüşecek miyiz?

HACİVAT — Canım efendim, rica ederim, kavga etmeyin!

I. KARAGÖZ — Bu lâkırdı anlamıyor.

* Ölcek: Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün

⁷ Zinhâr: sakın!, aman!

II. KARAGÖZ — Bu lâkırdı anlamıyor.

I. KARAGÖZ — Anlaşıldı, buna dayaktan başka bir çare yok.

HACİVAT — Canım, hakkınıza razı olsanız a!

I. KARAGÖZ — Ben hakkıma razıyım.

II. KARAGÖZ — Ben hakkıma razıyım.

I. KARAGÖZ — Haydi def ol şuradan! (*Vurur.*) Def ol, diyorum! (*Kavga ederler; Karagöz, sonra gelen Karagöz'ü kovar.*) Ne belâ imiş bu be!

MUHÂVERE

HACİVAT — Karagöz, geçmiş olsun! Güç belâ kurtuldun.

KARAGÖZ — Sen de kendine eş buldun! (*Vurur.*)

HACİVAT — İyiliğe kemlik!⁸

KARAGÖZ — Meşhur meseldir: «Her kime edersen iyilik, anda⁹ hazırdır kemlik.» (*Vurur.*)

HACİVAT — Karagöz, seninle konuşmuyayım diyorum, bir türlü yapamıyorum.

KARAGÖZ — Neden konuşmıyacaksın benimle? Aramızdan kara kedi mi geçti?

HACİVAT — Dayaktan başka bir şey bilmiyorsun; seninle iki çift sohbet etsek olmaz mı?

KARAGÖZ — Neye olmaz? Pekâlâ olur! Benim başıma gelenleri hiç sormuyorsun.

HACİVAT — Hayrola, Karagöz!

KARAGÖZ — Bir Beyoğlu'na gittim, üç defa dayak yedim, dördüncü bir dayak daha yiyecektim, çabuk sıvıştım.

HACİVAT — Aman bilâder,¹⁰ pek merak ettim! Ri-

⁸ Kemlik: kötülük.

⁹ Anda: onda.

¹⁰ Bilâder: birader.

ca ederim, başına gelen ser-encâmı¹¹ anlat!

KARAGÖZ — Serencebey'i¹² anlatayım! Başkası söylese insan inanmaz, Hacivat.

HACİVAT — Çok merak ettim, Karagöz.

KARAGÖZ — Lâkırdımı kestirirsen, yumruğumu suratına yersin. — Geçen gün evde otururken canım sıkıldı. Ne yapayım, nereye gideyim? diye düşündüm. Nihayet aklıma sen geldin. Hazır evde kimse yokken gideyim, Hacivat'la birlikte gezeriz, dedim.

HACİVAT — İyi akıl etmişsin, Karagöz.

KARAGÖZ — Dayağı yiyeceksin, sesini çıkarma! — Kalktım sizin eve doğru geldim. Kapıyı çalar çalmaz senin koca çomar¹³ pencereye koştı: «— Kimdir o?» dedi. Ben de: «— Hacivat evde mi?» dedim. «— Ne yapacaksın?» diye başladı âhiret suali sormaya. Ben de dedim ki: «— Biraz gezelim, diyecektim; aşağıya gönderir misiniz?» der demez, «— Hayır, hayır! o senin gibi terbiyesizlerle görüşemez! Kim bilir alıp nereye götüreceksin. Adamcağız afyonunu yutup yatalı daha on altı saat oldu. Haydi rahatsız etme! İnan olsun, başına bir kova su dökerim! Haydi çekil bakayım oradan!» demez mi? İşte o vakit hiddetim topuklarıma çıktı, küplere bindim.

HACİVAT — Aman bilâder, hiddet etme, onlar saçı uzun, akli kısa cahildirler, her söyledikleri söze ehemmiyet verilmez.

KARAGÖZ — Her ne hal ise, senin karın beni kovar kovmaz hemen eve geldim; veresiye aldığım alangla¹⁴ pantolonumu giydim, redingotu da giydim, potinlerimi de ayağıma giydim, ışıkrılağı başıma geçirdim, bastonumu da aldığım gibi sokağa

¹¹ Ser-encâm: başa gelen ibret verici olay.

¹² Serencebey: İstanbul'da, Beşiktaş'la Yıldız arasındaki yokuş, Serencebey yokuşu.

¹³ Çomar: İri köpek, çoban köpeği. (Burada: «Hacivat'-ın karısı» anlamında).

¹⁴ Alangla: (fr.) a l'anglais, İngiliz tarzında.

fırladım.

HACİVAT — Canım, Karagöz, ne tarafa böyle?

KARAGÖZ — Elinin körüne! Ulan, lâkırdı anlatır-
ken sen ses çıkarma!

HACİVAT — Ne darıyorsun, bilâder, bir daha ağ-
zımı açmam.

KARAGÖZ — Ya açarsan?

HACİVAT — Seni kör göreyim!

KARAGÖZ — Yo, Hacivat, yemin etme!

HACİVAT — Sonra, Karagöz?

KARAGÖZ — Sonra: Evden çıktım, doğru Sirkeci'ye.

Saate bir nazar ettim,¹⁵ topa¹⁶ yarım saat var.

Hemen bir aşçı dükkânına girdim, bir çorba söy-

ledim getirin diye, on paralık da pide. Yemek

önümde, boyuna teyemmüm¹⁷ ettim. «Bop» diye

top patladı; çorba mideye ilk posta, ikinci posta

bir taskebabı, onu da yedik. Hesabı sordum aşçı-

ya: İki adet sim¹⁸ mecdiye kuruşundan¹⁹ bir tek

metelik²⁰ eksik.

HACİVAT — Karagöz, ne ucuz!

KARAGÖZ — Bir dakika lâf etmesen ağustosböceği
gibi patlıyacaksın.²¹

HACİVAT — Canım, sormıyayım mı?

KARAGÖZ — Sorma da dinle!

HACİVAT — Dinliyorum.

KARAGÖZ — Hiçbir şey söyleme, sus! Şimdi dayak
yiyeceksin!

¹⁵ Nazar etmek: bakmak.

¹⁶ Top: ramazanda atılan iftar topu. (Karagöz oyunu genellikle ramazan gecelerinde oynatılırdı).

¹⁷ Teyemmüm: su bulunmayan yerlerde su niyetine top-
rak, kum v.b. gibi nesnelere el sürülerek abdest alma. (Me-
caz olarak: bir şeyi ele geçiremeyince, onun hayaliyle avun-
ma).

¹⁸ Sim: gümüş.

¹⁹ Mecdide kuruşu: bir kuruş, yani 40 para. (İki adet
sim mecdide kuruşu: iki kuruş, yani 80 para).

²⁰ Metelik: 10 para. (İki adet sim mecdide kuruşundan
bir tek metelik eksik: 70 para).

²¹ Tahir Alangu'ya göre :

HACİVAT — Sustum, Karagöz!

KARAGÖZ — Karımı doyurduktan sonra ıri bir fincan kahve üçüncü katarı teşkil etti. Sonra yavaş yavaş, kayıkların durduğu yere kadar geldim, dolmuşa atladım, doğru rıhtıma. Meteliği bayıldıktan sonra öteye beriye bakarak...

HACİVAT — «Etrâf ü eknâfı temâşâ ederek²²...»

KARAGÖZ — «Göz süzüp gerdan kırarak...». — Lâkırda söylemesen patlıyacaksın! — Sallana sallana yürümeğe başladım. Ne kadar gittiğimin farkında değilim. Birisi bana: «— Sakallı, na, gel!» diye çağırdı. Bir de etrafıma baktım: Ulan! Allı pul-lu, allı mavili kırmızılı, üç otuzluk dört yirmilik²³ matmazeller etrafımı almış.

HACİVAT — Aman Karagöz! Sakın öyle yerlere gir-me!

KARAGÖZ — Ulan, o kadar midesiz miyim ben?

HACİVAT — Belki şeytana uyarsın.

KARAGÖZ — Şeytana uyarsam sana uyarım.

HACİVAT — Ulan, ben şeytan mıyım?

KARAGÖZ — Şeytandan da geri kalmazsın! — Ne ise, ben hiç aldırmadım. Derken, ne oldu bilmem, «— Uç baba torik!» diye birisi bağırmasın mı? Haydi arkasından biri daha: «— Uç baba leylek!» dedi. Böyle iltifatlarla biz köşeyi döndük, yavaş yavaş yokuşu tırmandık. Şaka maka derken saat bir buçuk, ikiye gelmişti. Nasıl oldu bilmem, bir sokağa daldım, pencerelerden bir iki baş gözüktü-yor, bunlar da esnaftan²⁴ ama, biraz kibar olma-lı, sesleri çıkmıyor, adamı öyle ötekiler gibi çağır-

Karınca ile ağustosböceği karşılaşmışlar. Karınca, ağus-tosböceğine «cüce» demiş. Gayet kibirli olan ağustosböceği bunu şanına yedirememiş, o günden itibaren «karıncacık, bel incecik, bana cüce dedi dedi dedi dedi...» diyerek çatlar geberirmiş. (H. Ritter, Karagös, c. III. s. 126/n. 2)

²² Etrâf ü eknâfı temâşâ ederek: dört-bir yanı seyrede-rek.

²³ Üç otuzluk, dört yirmilik: doksan, seksen yaşında.

²⁴ Esnaf: (burada) orospu.

muyorlar. Sokak biter bitmez, Tepebaşı'na geldiğimi anladım.

HACİVAT — Karagöz, epey mesâfe kat etmişsin.²⁵

KARAGÖZ — Evet, epey kadayıf yedik. — Ulan, vay canına yandığımın! Madamlar, müsyüler, matmazeller, efendiler, beyler, ağalar, züppeler, zenginler, züğürtler, kopuklar, külhanbeyleri! Vay efendim vay! Bütün millet orada. Biraz daha yukarı çıktım, bir kapının önüne birçok resimler koymuşlar; herkes geliyor oraya, gelip bilet alıyor. Meğer orada sinematograf mıdır minagotoraf mıdır nedir?...

HACİVAT — Sinematograf.

KARAGÖZ — O oynuyormuş. Ben de gittim, ne olursa olsun şurasını da göreyim, dedim. Bilet verilen yere sokuldum, çeyreği uzattım, «— Bir bilet ver!» dedim, herif yüzüme bakmadan: «— Karşıdan alınız!» dedi.

HACİVAT — Demek ki, Karagöz, oyun biletini karşı taraftan veriyorlar.

KARAGÖZ — Evet, öyle imiş. «— Karşıda kahve dükkânı var, oradan bilet alınır mı?» dedim, o da bana: «— Karşiki şişeden al!»... Hoppala!.. «— Hangi şişeden alayım? Orası sizin oyun mu? Sizin oyuna gireceğim!» dedim. «— Evet, bizim!» dedi. Ben de dümeni o tarafa kırdım, herif çeyreği aldı, elime bir bilet verdi, bileti verdiğim gibi beni karanlık bir yere tıktılar.

HACİVAT — Sakın ahır olmasın, Karagöz?

KARAGÖZ — Evet, ahırmuş. Sizin peder orada arpa yiyor. Sırtın kaşınıyor galiba!

HACİVAT — Niye kızılıyorsun?

KARAGÖZ — Niye kızmam? Girdiğim yeri ahıra ben-zettin.

HACİVAT — Pekâlâ, o karanlık yer neresi imiş?

KARAGÖZ — Tiyatro imiş. İçeriye girdim, birtakım hayaller gördüm, sonra biraz daha aşağıya bak-

²⁵ Mesâfe kat etmek: yol almak.

tım: Ulan, koca bir ev tutuşmuş yanıyor, itfaiye bile gelmiş de benim haberim yok.

HACİVAT — Karagöz, kaçaydın!

KARAGÖZ — Niye kaçacaksın? Hemen ben: «— Yangın var!» diyerek başladım yangın yerine doğru koşmaya. Derken, efendim, bir yere çattım, başladım yuvarlanmaya; hem yuvarlanıyorum, hem de sille tokat her taraftan bize iniyor.

HACİVAT — Sen de onlara vur, bilâder!

KARAGÖZ — Nasıl vuracaksın?

HACİVAT — Niçin seni dövüyorlar?

KARAGÖZ — Ben de farkında değilim. Benim de niyetimden geçiyor, «Bir tokat vurayım!» demeye kalmadı, ortalık bir aydınlık oldu. O zaman farkına vardım ki, ben yangın yerine doğru koşarken ahhalinin üzerine yıkılmışım. Yumruk, tokat, derken bizi adamakıllı aşağıya kadar uçurmuşlar. Ben hâlâ dayak yıyorum, o patırtıda gözüme yangın olan taraf ilişti. Bir de ne görsem beğenirsin?

HACİVAT — Ne gördün, Karagöz?

KARAGÖZ — Bembeyaz bir perde.

HACİVAT — Yangın basılmış mı?

KARAGÖZ — Ben de farkında değilim basılmış mı basılmamış mı.

HACİVAT — Tahminen yangın ne taraftaydı?

KARAGÖZ — Marmara açıklarında.

HACİVAT — Deli mi oldun, Karagöz? Hiç deniz tutuşur mu?

KARAGÖZ — Lâkırdımı bitirmeden lâkırdı karıştırdın. Suratına bir tokat atarsam görürsün.

HACİVAT — Pekâlâ, sonra ne oldu?

KARAGÖZ — Ne olacak? İki kişi benim kolumdan tuttukları gibi kapı dışarı beni attılar, biz de soluğu burada aldık.

HACİVAT — Aman Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — Geçirdik. Biraz edelim mola! (*Vurur. Hacıvat gider.*)

FASIL

(*Şarkı ile Çelebi gelir. Hacivat tarafına bahçe konur.*)

(*Şarkı Hicâzkâr²⁶*)

27 Gel seninle yarın ey serv-i revân
Olalım mahfice Göksu'ya revân
Dide-i ağıyardan olup nihân

(*Nakarât*)

Olalım mahfice Göksu'ya revân

Gonce gülsün sen dahi ey verd-i nâz
Zevk et açılsın gözü'n gönlün biraz
İki yıldır gitmedin bari bu yaz
Olalım mahfice Göksu'ya revân

HACIVAT — (*Gelir.*) Vay beyim, uğurlar olsun!

ÇELEBİ — Allaha emanet ol, Hacivat Çelebi!

HACIVAT — İyisiniz inşallah, efendim?

ÇELEBİ — Teşekkür ederim, Hacivat Çelebi, siz de iyi misiniz?

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Siz de ayı mısınız, Hacivat, yoksa kurt mu?

HACIVAT — Duada efendim kusurum yok.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Duvarda kusuru yok, temeli fâsid²⁸ keratanın.

²⁶ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 107; Hânende, s. 185; Gülzâr-i musîki, s. 106

²⁷ Beste: Dellâl-zâde İsmail Efendi. (1807 — 1869).

²⁸ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilün

Metin: Enderunlu Vasıf (? 1824), şarkı.

Ey yürüyen servi [= servi boylu], yarın seninle Göksu'ya gidelim, başkalarının [= rakiplerin] gözlerinden saklanıp gizlice Göksu'ya gidelim. — Konca gülsün, ey nazlı gül, zevk et de biraz gözü'n gönlün açılsın; iki yıldır gitmedin, bari bu yaz gizlice Göksu'ya gidelim.

²⁸ Fâsid: bozuk.

ÇELEBİ — Buraya gelişimin sebebini bilir misiniz,

Hacivat Çelebi?

HACİVAT — Hayrola efendim?

ÇELEBİ — Şu bizim Mürgzâr Bağ²⁹ yok mu?

HACİVAT — Evet efendim, var.

ÇELEBİ — O bahçeyi size teslim edeceğim; içerisin-
de köşkün eksigine gediğine ve bahçenin tımarı-
na³⁰ nezâret³¹ edeceksiniz. Meşhur meseldir³²:
«Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.»

HACİVAT — Evet. Bendeniz de elimden geldiği ka-
dar sa'y ü gayret ederim.³³ Bahçıvan tutar, bahçe-
yi kirizme³⁴ ettiririm; şükûfelere³⁵, sebzelere ba-
karlar, sularlar, bağ budama zamanı ağaçları bu-
darlar ve sâir eksigine bakarlar.

ÇELEBİ — Buyurun, gidelim de bahçeyi teslim ede-
yim!

HACİVAT — Buyurun efendim! (*Giderler.*)

ÇELEBİ — (*İçeriden.*) Bak, Hacivat Çelebi, bunlar
salkım ağaçlarıdır, kırmızı, sarı, beyaz, mor, tür-
lüsü var.

HACİVAT — (*İçeriden.*) Evet efendim.

ÇELEBİ — Bunlar da karanfil saksılarıdır, bunların
da envâi³⁶ var.

HACİVAT — Kulunuz elime çakıyı alır bunların bu-
dama zamanı kendim budarım, ve sâir elimden
gelen şeyleri de bahçıvana bırakmam, kendim ya-
parım.

ÇELEBİ — Bendeniz gidiyorum, Hacivat Çelebi. Şu
iki yüz lirayı da alın.

²⁹ Mürgzâr Bağ: kuşlar bahçesi. (Mürg: kuş; mürgzâr: kuşların bulunduğu yer, kuşluk; bağ: bahçe).

³⁰ Tımar: bakım (Arapça tımar'dan bözme).

³¹ Nezâret: bakma.

³² Mesel: atasözü.

³³ Sa'y ü gayret etmek: çalışıp çaba göstermek.

³⁴ Kirizme: toprağı derince kazarak altını üstüne getir-
me.

³⁵ Şükûfe: çiçek.

³⁶ Envâ: nevîler, türler, çeşitler.

HACİVAT — Efendim, ard kapıdan teşrif buyurun!

ÇELEBİ — Allahısmarladık. (*Gider.*)

HACİVAT — Devlet ü ikbâlle!³⁷

(*Perdeye gelir.*) Ey Karagöz, bak, ben bir bahçe sahibi oldum, hem de beş on kuruş beyefendiden aldım. Sen orada çatla patla! (*Evine gelir.*)

KARAGÖZ — (*İçeriden, makam ile.*)

³⁸Gider oldum gözyaşını dökerim dökerim
Aman karı senin hotozuna işerim
Aman aman ey ey

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Herif, ne oldun?

KARAGÖZ — Ben de ne olduğumu bilmiyorum

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Deminden türkü söylüyordun, şimdi ağlıyorsun, hava değişti.

KARAGÖZ — Hacivat'a bir çebellebi³⁹ geldi.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hacivat leblebi mi yedi?

KARAGÖZ — Hayır, nohut yuttu. — Ulan, nasıl lâkır-kırdı anlarsın sen?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne bileyim? Senin lâkırdından bir şey anlaşılmıyor ki!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hacivat'a bir bey geldi, bir bahçe teslim etti, iki yüz tane altın verdi.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Pekâlâ, onun kısmeti ayağına gelmiş. Sen de tevekkül⁴⁰ ol, senin de kısmetin ayağına gelir.

KARAGÖZ — Benim kısmetim ayağıma gelinceye kadar, gider Hacivat'tan isterim.

³⁷ Devlet ü ikbâlle: mutlulukla. (Eskiden, konuk uğurlanırken söylenen nezaket sözlü).

³⁸ Ölçek: 11 (4+4+3)

Müzik gereğince doldurulan fazla sözler atılınca, dizelerin asıl yapısı şöyledir

Gider oldum gözyaşını dökerim

Karı senin hotozuna işerim.

³⁹ Çebellebi: «celebi» sözcüğünün hozulmuş biçimi.

⁴⁰ Tevekkül: kadere boyun eğme, her şeyi Tanrıdan bekleme.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sen bilirsin.

KARAGÖZ — *(Perdeye gelir, bahçe kapısını çalar.)*

Bana baksan a, çakçıvancı!⁴¹

KÖPEK — *(İçeriden havlar.)* Hav, hav, hav!

KARAGÖZ — Ulan, seni istemiyorum, babanı gönder! *(Bahçe kapısını çalar.)* Çakçıvancı!

KÖPEK — Hav, hav, hav!

KARAGÖZ — Ulan, çakçıvancı!

KÖPEK — *(Gelir.)* Hav, hav, hav, hav, hav!

KARAGÖZ — Ulan, oşt! *(Köpek, Karagöz'ü ısırır, her tarafını. Köpek bahçeye gider, Karagöz eve gelir.)*

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, ben mayısta yalvardım: «— Kocacığım, bana para ver de, üç tane boynuz ensemden hacamat olayım!» diye; bana vermedin, bak kendin ne güzel hacamat olmuşsun!

KARAGÖZ — Sen hacamat olmak mı istiyorsun?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Evet.

KARAGÖZ — Sen bana bir parça ekmek ver de, ben sana hacamatçıyı getireyim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al bakalım! Leğen hazırlayım mı?

KARAGÖZ — Zırla zırlama, orasını bilmem.

(Karagöz perdeye gelir.) Ben şimdi kolayını bilirim. *(Bahçenin kapısını çalar, köpek dışarı gelir.)*

Al bakahm! *(Köpeğe ekmek verir, köpek yer.)*

KÖPEK — Nam, nam, hav, hav, nam, nam!

KARAGÖZ — Köpoğlu, insan gibi lâkırdı edecek! — Al bakalım, köpoğlu!

KÖPEK — Nam, nam, nam, hav, hav, hav!

(Karagöz, köpeği eve götürür.)

KÖPEK — *(Hem Karagöz'ü, hem karısını ısırır.)* Hav, hav, hav!

KARAGÖZ — Aman, öldüm! Her tarafını ısırdı köpoğlu!

⁴¹ Çakçıvancı: bahçıvan(cı).

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*Bağırır.*) Aman herif, bu nasıl şey? Her tarafım yara oldu, bütün dişledi!
KARAGÖZ — Benim de her tarafımı şişledi.
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sen neredesin, herif?
KARAGÖZ — Ben korku ile küpe düştüm.
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben de badyanın⁴² içine düştüm.
KARAGÖZ — Çık oradan!
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, gel de çıkar, ben kendim çıkamam!
KARAGÖZ — Ben nasıl çıkarayım? Nasılsa kurtulduk!
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben de güçle çıktım.
KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Ey Hacı Cavcav, şimdi ne yapacaksın? (*Bahçe kapısını çalar.*) Ey, bahçivancı, bahçivancı!
HACİVAT — (*İçeriden.*) Canım, kimdir o kapıyı çalan?
KARAGÖZ — Bana şuradan on paralık tereotu ile yirmi paralık maydanoz kopar.
HACİVAT — Burası sebze bahçesi değil, şükûfe bahçesi.
KARAGÖZ — O küfeden de kopar on paralık.
HACİVAT — Canım, kim bu kapının önündeki? (*Dışarı gelir.*) Ne o, Karagöz? Ne istiyorsun?
KARAGÖZ — Ulan, benim iyiliğimi bilmezsin!
HACİVAT — Hayrola, Karagöz, ne oldu?
KARAGÖZ — Ne olacak? Geçen akşam evde uyukum kaçtı.
HACİVAT — Olur ya! Bazen uykusu kaçar, bazen de insan Yemliha⁴³ gibi yirmi dört saat uyur.
KARAGÖZ — Evet. Pencerenin önüne oturdum, cumbadan etrafı seyrediyorum. Karanlıkta iki üç kişi geldi bizim cumbanın altına.
HACİVAT — Evet.
KARAGÖZ — Usul usul konuşmaya başladılar.

⁴² Badya: ağzı geniş büyük kab.

⁴³ Yemliha: Kur'an'da anlatıldığına göre, bir mağarada uzun süre uykuya dalan yedi kişiden biri.

HACİVAT — Ne konuşuyorlardı, Karagöz?

KARAGÖZ — İçlerinden biri ötekilerine dedi ki: «—Haberiniz var mı?» diye sordu. Onlar da: «— Neden haberimiz olacak? Bir şey mi olmuş?» dediler. «— Hacıvat'a bir bey gelmiş, iki yüz lira para vermiş, bir bahçe teslim etmiş.» dedi. Sonra bunlar karar verdiler: «Bir akşam bahçeye gireriz, Hacıvat'ı öldürürüz, paraları da alırız.» dediler.

HACİVAT — Pekâlâ, şimdi senin maksadın ne?

KARAGÖZ — Paraları bana verirsin, ben saklarım.

HACİVAT — Ben sana paraları verirsem, onlar bahçeye gelmiyecekler mi beni öldürmeğe?

KARAGÖZ — Gelecekler.

HACİVAT — Mademki gelecekler, beni öldürüp munda⁴⁴ kanıma girdikten sonra o paralar sende kalacağına o babayiğitlere helâl olsun. Ben sana böyle desise⁴⁵ ile para vermem vermem; hem de seni bahçeye koymam koymam koymam! (*Karagöz'e tekme ile vurur.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu, yutmadı! — Ben de, Hacı Cavcav, bu akşam bu bahçede sana rahat vermem vermem vermem! (*Gider.*)

(*Semâî ile Acem [= Nöker] gelir.*)

(*Semâî Uşşâk⁴⁶*)

⁴⁶ Haylı dem zencir-i zülf-i aşkının meftûniyem
Bir saçı leyli güneş-ruhsârının mecnûniyem

Çektiğim hep derd-i dildendir benim Ârif dahi
Söylemem bilsin bilenler ben kimin meftûniyem

Hayrânın olam kurbânın olam sergerdânınem
Aman biçârenem ey yâr!

ACEM — (*Gazel okur.*)

⁴⁴ Munda: murdar, pis.

⁴⁵ Desise: Hiyle.

⁴⁶ bk. *Ağalık*, s. 105/n. 46-47

47 Kanda varsa âşık-i biçâre cânânın arar
Derd ile biçâr olan elbette dermânın arar

Sanma rahmından sunar desti dil-i mecrûhuma
Ol kemân-ebrû ciğerde tir-i müjgânın arar

Verd-i gülzâra dokunmakta sabânın kasdı var
Andelib-i binevânın zâr-i pinhânın arar

HACİVAT — (*Semâî ile perdeye gelir.*)

48 On kerre demedim mi sana sevme dokuz yâr
Sekizde vefâ yoktur amâ yedide zinhâr
Altı ile beş dört ile üç başa çıkılmaz
Üçün ikisin terk edegör tâ kala bir yâr

49 Hoş âmedi, safâ âmedi,⁵⁰ İran gülü he he hey!
ACEM — Hoş bulmuşam, safâ bulmuşam, meydan
bülbulü cânım baba he he hey!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Birisi «— Hoşafı kim içti?»
diyor, öteki de «— Ben içmedim!» diyor.

HACİVAT — Efendim, böyle ne taraftan âyende⁵¹,
ne tarafa revendesiniz?⁵²

ACEM — Pes⁵³ ki benim özümnden suâl edübdü?

HACİVAT — Evet efendim.

ACEM — Men çoh yerler dolaşmışam.

HACİVAT — Ne tarafları dolaştınız, ne taraflarda
gezdiriniz?

ACEM — Diyâr-i Tahrân.

KARAGÖZ — Diyâr-i tarhana.

ACEM — Diyâr-i Horasân.

KARAGÖZ — Diyâr-i kireçhâne.

ACEM — Diyâr-i Hoy.

⁴⁷ bk. Ağalık, s. 105/n. 48-49

⁴⁸ bk. s. 174

⁴⁹ Hacıvat'la Acem'in buradaki konuşması, ufak-tefek bir iki farkla, Ağalık oyununda da tekrarlanmıştır. (bk. Ağalık, s. 106-110)

⁵⁰ Hoş âmedi, safâ âmedi: hoş geldin, safâ geldin.

⁵¹ Âyende: gelen.

⁵² Revende: giden.

⁵³ Pes: imdi.

KARAGÖZ, — Ma ma ma ma moy!

ACEM — Diyâr-i Tiflis.

KARAGÖZ — Hacivat da müflis, ben de müflis.

ACEM — Diyâr-i Kâşân.

KARAGÖZ — Diyâr-i nişan.

ACEM — Diyâr-i Şîrâz.

KARAGÖZ — Diyâr-i kiraz.

ACEM — Diyâr-i Îrân.

KARAGÖZ — Diyâr-i ayran.

HACİVAT — Demek ki efendim, zât-i âliniz İran'lısınız?

ACEM — Belli.⁵⁴

HACİVAT — İran'da ne isimle yâd olursunuz?

ACEM — İran'da Hâce Şerfirâz'ın nökeri⁵⁵ Baba Nukud deyelle.⁵⁶

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hoş geldin, baba yoğurt! Kova ile mi teşrif ettiniz, yoksa torba ile mi?

HACİVAT — Karagöz, defol oradan!

KARAGÖZ — Nene lâzım senin? Ne tef olurum ne de dümbelek! Sen işe karışma, kelek oğlu kelek!

ACEM — Pes ki sizün ismivize ne deyelle?

HACİVAT — Akdeniz'in hartısı, Karadeniz'in martısı, lâkırdı kavafı, insan sarrafı, Bursalı Hacı Evhad nâmiyle meşhûr-i âfâkım⁵⁷.

ACEM — Pes ki Hacivat sensen? Pes ki Hacivat sensen?

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hacivat da sersem, sen de sersem!

HACİVAT — Yıkıl oradan, Karagöz! O senin tanıdığın adamlardan değil, o İran güllüdür İran güllü!

KARAGÖZ — O İran güllü ise, ben de İstanbul'un bülbüllü.

ACEM — Sen mennen mizahlanısen?⁵⁸

KARAGÖZ — Ulan, seninle alay edersem ne olur?

⁵⁴ Belli: evet.

⁵⁵ Nöker: malîyet memuru, hizmetçi.

⁵⁶ Deyelle: derler.

⁵⁷ Meşhûr-i âfâk: ünlü dünyayı tutmuş.

⁵⁸ Mennen mizahlanısen: benimle alay mı ediyorsun?

ACEM — Fârisî midânem.⁵⁹

KARAGÖZ — Kayısı bir tane, iki tane, sana ne?

ACEM —

60 Âhû zitu âmûht behengâm-i dêviden
Rem kerden ü istâden ü vâpes nigeriden
Pervâne zimen şem' zimen gül zimen âmûht
Efrûhten ü sûhten ü câme deriden

KARAGÖZ —

Âhû zer-i muşmula şalgam kemiden
Râvî ki rivâyet eder altun kemeriden
Pervâne küned der keleş suluca armut
Palto-i merâ ez ceket-i köhne deriden

HACİVAT — Karagöz, bunlar ne?

KARAGÖZ — Bunlara âcizâne «Eş'âr-i uydurmasyon-i nâmütenâhî»⁶¹ ta'bir ederler.

HACİVAT — Efendim, sebebi teşrifiniz⁶² ziyaret kasdıyle mi, yoksa ticaret maksadıyle mi?

ACEM — Ticaret gasdinen gelenin gılığı bele⁶³ olur-
di ha?

HACİVAT — Demek ki efendim, ziyâret kasdıyle gel-
diniz?

ACEM — İrân'da benim ağam olubdi, kendisi târi-
he çoh merâğ edübdî. Bir gün bele gene târîh
mütâlea edende görmüş ki Rûm'da⁶⁴ bir Mürgzâr
Bâğı olubdi. Oni görmeği çoh merâğ etmiş, meni
çağırıbdî. «— Mene bah, nöker!». Men de dedim
ki: «— Ne var, ağa?». «— Rûm'un mesiregâh⁶⁵
mahallinde bir Mürgzâr Bâğı olubdi, tez esbine

⁵⁹ Fârisî midânem: Farsça bilirim.

⁶⁰ Ölcek: Mef'ûlû mefâilû mefâilû fe'ûlûn

Ahu kosarken ürkmeyi, durmayı, dönüp bakmayı senden öğrendi; pervane yanmayı, mum alevlenmeyi, gül gıysısını parçalamayı benden öğrendi.

⁶¹ Eş'âr-i uydurmasyon-i nâmütenâhî: alabildiğine uydurmasyon şiiirler.

⁶² Sebeb-i teşrif: geliş nedeni.

⁶³ Bele: böyle.

⁶⁴ Rûm: «diyar-i Rûm», Osmanlı ülkesi.

⁶⁵ Mesiregâh: gezme yeri.

süvâr olub⁶⁶ Rûn'a gedip o bâğın bâğbânını⁶⁷ bulun da biz de ardından şimdi püserinen⁶⁸ be-râber gelübdî.» deye meni gönderdi.

HACİVAT — İşte efendim, o bâğın bâğbânı bende-nizim.

ACEM — Pes ki bâğbân sensen?

HACİVAT — Kulunuz, efendim.

ACEM — Bâğı bahçeyi temâşâ edende...

HACİVAT — Efendim, teslim edin akçeyi, temâşâ et-tireyim bahçeyi.

ACEM — Temâşâ edeyim bahçeyi, teslim ederem ah-çeyi.

HACİVAT — Buyurun efendim, gidelim. (*Bahçeye girerler.*)

ACEM — Hacıvat Çelebi, çoh yahşidi⁶⁹ bahçevüz! Al, Hacıvat Çelebi, sene min dâne dinâr.⁷⁰

HACİVAT — Eksik olmayın efendim! Arka kapıdan gidin!

ACEM — Kebâblar kızaranda, bâdeler⁷¹ nûş⁷² olan-da, İbrahimağa çayırı'ndan⁷³ ağamı alub gelende. Allahaismarladık!

HACİVAT — Safâ geldiniz efendim! — Ey Karagöz, artık duyuldum! Bana gelen gelene. İran'dan, Tah-ran'dan bir Acem geldi, yüz tane⁷⁴ dinâr verdi. Sen orada çatla patla! (*Gider.*)

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Aman aman aman!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, yine ne oldu?

KARAGÖZ — Ne olacak? Hacıvat'a bir Acem geldi.

⁶⁶ Esbine süvâr olub: atına binip.

⁶⁷ Bâğbân: bahçıvan.

⁶⁸ Püser: oğul. (Püserinen: oğul ile).

⁶⁹ Yahşı: güzel, iyi.

⁷⁰ Dinâr: altın para. (On dirhem saf gümüş değerinde).

⁷¹ Bâde: şarap.

⁷² Nûş: içme.

⁷³ İbrahimağa çayırı: Haydarpâşa sınırında bir bölge-nin adı. Eskiden kervanlar oradan kalkarmış. Orada bir de «çayrılık çeşmesi» varmış.

⁷⁴ Yüz tane: Acem'in az önceki konuşmasına ve daha aşağıdaki konuşmalara göre, bin tane olması gerekir.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hacivat bir incir mi yedi?
KARAGÖZ — Hayır, bir küfe üzüm yedi. — Bizim ka-
rı da hiç lâkırdı anlamaz.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Canım, ne oldu?

KARAGÖZ — Hacivat'a bir Acem gelmiş, yüz tane⁷⁴
dünya⁷⁵ altını vermiş.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Dünya altını olur mu?

KARAGÖZ — Hacivat söyledi, ne bileyim ben?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Şimdi ne olacak?

KARAGÖZ — Gidip Hacivat'tan isteyeceğim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hiç verir mi?

KARAGÖZ — Belki merhamete gelir de verir.

(Perdeye gelir, bahçe kapısını çalar.)

Bana baksan a, bahçivancı!

HACİVAT — *(İçeriden.)* Yine kimdir o kapının önün-
deki? *(Gelir.)* Yine ne var, Karagöz?

KARAGÖZ — Aman Hacivat, ölüyorum.

HACİVAT — Ne oldu, Karagöz?

KARAGÖZ — Ne olacak! Sarılık olmuşum.

HACİVAT — Okutsan a!

KARAGÖZ — Pabucubüyüğe mi?

HACİVAT — Bir insan sarılık olursa okunduğu vakit
geçer.

KARAGÖZ — Bana başka ilâç salık verdiler.

HACİVAT — Nasıl ilâç o?

KARAGÖZ — Bin tane dünya altınını bir ipe dizip
boynuma asmalı imişim.

HACİVAT — Ey sonra?

KARAGÖZ — Sonrası... Ol altınlar çangıl mangıl et-
tikçe illet baştan aşağıya doğru inermiş; çingil
çingil ettikçe göbekten aşağıya inermiş, sonra aya-
ğından fırlar gidermiş.

HACİVAT — Pekâlâ! O senin söylediğin altın var
bende, hem de bin tane. Sana vereyim de yap.
Sonra illet def olduktan sonra altınları geri iade
edeceksin değil mi?

KARAGÖZ — Öyle demediler.

⁷⁵ Dünya: «dınâr» demek istiyor.

HACIVAT — Ya ne dediler?

KARAGÖZ — «— Sonra altınları birer birer bozdurup ye.» dediler.

HACIVAT — Karagöz, ben sana öyle desise ile para vermem vermem, hem de bahçeye koymam koymam! *(Tekme vurur.)* Giderim. *(Gider.)*

KARAGÖZ — Vay kerata vay! Ben de sana, Hacivat, eğer Karagöz isem, bu bahçede rahat vermem vermem vermem! *(Gider.)*

*(Şarkı ile Acem'ler gelirler: önde Ağa, ortada Nöker, arkada Püser.)*⁷⁶

(Şarkı)

77 Pencerede şişem var
Gül ile benefsem var
Kız seni alır kaçarım
Peşimize düşen var

Bir su içtim testiden
Gözlerimi mest iden
Elimden aldı rakıp
Benim yârî eskiden

AĞA — Mene bah, Nöker!

NÖKER — Ne var, Ağa?

AĞA — Bağbâne ünle⁷⁸ diyirem.

KARAGÖZ — *(Pencereden.)* Ulan, bahçeye Acem'ler gidiyor, ben de bunlara katılır giderim.

(İçeriden.) Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne var, herif?

KARAGÖZ — Bizim merkep nerede?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aşağıdaki odada bez dokuyor.

⁷⁶ Burada açıklanmamakla birlikte, oyunun yürüyüşünden anlaşıldığına göre, Acem'ler perdeye at üzerinde gelirler.

⁷⁷ Ölçek: 7

⁷⁸ Ünlemek: seslenmek, çağırmak. (Ün: ses, yüksek ses).

KARAGÖZ — Merkep çulha'mı,⁷⁹ bez dokuyacak?
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Koynumda değil ya! Ahır-
da.
KARAGÖZ — Bizim karı kinâye söylüyor, hakkı da
var! — Gel bakalım bizim arkadaş!
MERKEP — (*Anırır.*) A-i, a-i!
KARAGÖZ — Şimdi şarkı söylemenin zamanı değil!
— Meşinden bir su kovası vardı, ne oldu?
KARAGÖZ'ÜN KARISI — Mutfaktadır.
KARAGÖZ — Onu başımıza giyelim!

(*Perdeye gelir.*) Deh deh! (*Makam ile.*) Tarator⁸⁰
havanı, cânım, saat yelkovanı!
AĞA — Nöker, bâğbâne ünle!
NÖKER — Aman Ağa, siz ünleyün!
AĞA — Bâğbân baba! Bâğbân baba! Biyâ biyâ⁸¹,
ulan he he hey!
NÖKER — Bâğbân baba! Bâğbân baba! Biyâ biyâ,
ulan he he hey! — Püser sen de ünle!
PÜSER — Bâğbân baba!
KARAGÖZ — Canım, a canım! Ne kadar da nazik!
PÜSER — Bâğbân baba! Biyâ biyâ, ulan he he hey!
KARAGÖZ — Nöbet bizim. — Bahçıvan kerata! Bah-
çıvan kerata! Pilâv zerde aşure hey!
HACİVAT — (*Gelir.*) Buyurun efendim, buyurun!
(*Gider.*)
KARAGÖZ — Acele etme kerata, geliyoruz!
AĞA — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de git-
tim Mürgzâr Bağ'ının aşkına, yâ hey! (*Gider.*)
NÖKER — Aşk-î yârân, muhabbet-i cânân! Ben de
gittim Mürgzâr Bağ'ının aşkına, yâ hey! (*Gider.*)
PÜSER — Aşk-i yârân...
KARAGÖZ — (*Püser'in atının arkasına biner.*) Acele
etme, beraber gideceğiz.

⁷⁹ Çulha: El tezgâhında bez dokuyan kimse.

⁸⁰ Tarator: ekmek içi, ceviz, zeytinyağı, sarmısak ve sirke ile yapılan bir çeşit salça.

⁸¹ Biyâ: gel.

PÜSER — Yıhıl, gurumsah⁸² kişi, yihıl derem! (Kovar.)

KARAGÖZ — (Merkebine biner.) Yıkıldık.

PÜSER — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gittim ağamın aşkına, yâ hey! (Gider.)

KARAGÖZ — Nöbet bizim. — Ekşili ayran, muhabbetli hayvan, filân filân! Ben de gittim Acem'lerin gümüş haşalarını⁸³ çalmak aşkına! — Haydi ulan, bahçe kapısı kapanacak! (Merkebin götüne eli ile vurur.) Haydi bakalım! — Yürümeye niyeti yok. Nasıl yürüsün, açlıktan anası ağlıyor! (Vurur, merkep ön ayaklarını kaldırır.) Haydi bakalım! Demirlendin mi buraya? (Merkep ön ayağını indirir, ard ayağını kaldırır.) Çocuklar gibi sıralıyor⁸⁴. — Kuzum merkep, canım merkep, yürü! (Vurur; merkep, gayet seri⁸⁵ durduğu yerde yürür gibi hareket eder, bir karış ileri gitmez.) Ulan eşşoğlu eşek! demirlendin mi? Yürü! (Merkep yine başlar, gayet seri, yerinde hareket etmeye.) Sakalar suya yakın! Ulan, yangın tulumbası mısın, merkep misin, eşşoğlu! (Merkepten iner, bahçenin kapısına götürür, merkep yine yürümez, geri geri gelir.) Anlaşıldı, bizim kavlimiz⁸⁶ vardır: Altı ay bu beni taşır, altı ay da ben bunu taşıyorum; nöbet benim, (Merkebi omuzuna alır.) Ekşili ayran, muhabbetli hayvan! Ben de gittim Acem'lerin eşyalarını çalmak aşkına, yâ hey! (Bahçeye girer.)

HACİVAT — Efendim, safâ geldiniz!

AĞA — Safâ bulmuşuh, Hacıvat Baba!

HACİVAT — Efendim kaç kişi geldiniz?

AĞA — Bir men, bir Nöker, bir de Püser.

HACİVAT — Efendim, aşağıda birisi var, gümüş ha-

⁸² Gurumsah: kurumsak, deyyus, pezevenk.

⁸³ Haşa: at ve benzeri binek hayvanlarında eyerin altına konan keçe, ya da kalın kumaş; öbür adı: belleme.

⁸⁴ Sıralamak: küçük çocuğun tutuna tutuna yürütmesi.

⁸⁵ Seri: sür'atli, hızlı.

⁸⁶ Kavl: söz, sözleşme.

şaları karıştırıyor.

AĞA — O zât bizden değildi.

HACİVAT — Bendeniz anladım kim olduğunu. (*Karagöz'e hitâben.*) Bana baksan a, Acem baba, bu-
raya gel!

KARAGÖZ — Peski eski, meski testi⁸⁷...

HACİVAT — Dışarı! (*Karagöz'e vurur.*) Dışarı!

KARAGÖZ — Ne vuruyorsun, eski testi mesti?

(*Perdeye gelirler, Karagöz başını önüne eğer.*)

HACİVAT — Kaldır, şahsını⁸⁸ göreyim!

KARAGÖZ — Bak, aşağısını⁸⁸ gör.

HACİVAT — Kaldır, diyorum, başını!

KARAGÖZ — Bugün yortusu var, kalkmaz.

HACİVAT — Kaldır!

KARAGÖZ — (*Başını kaldırır.*) Buyrun görün!

HACİVAT — Vay, Karagöz!

KARAGÖZ — Ne var?

HACİVAT — Bu kılık kıyafet?

KARAGÖZ — Sıçanlara ziyafet

HACİVAT — Aklın sıra bahçeye girip de bahçede
oturacak mısın?

KARAGÖZ — Oturacaktım.

HACİVAT — Pekâlâ! Niçin tek durmuyorsun?

KARAGÖZ — Cibilliyet.

HACİVAT — O başındaki ne?

KARAGÖZ — Su kovası.

HACİVAT — Sözde Acem mi oldun? Acem kıyafetine
değil, ne kıyafetine girsen, ben seni bahçeye koy-
mam koymam koymam! (*Ayağı ile tekme vu-
rur, gider.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu, beynimi delecekti! Ben
de sana bu bahçede rahat vermem vermem ver-
mem!

(*Giderken hatırına gelir.*) Ulan, bizim merkebi

⁸⁷ Acem kılığına girmiş olan Karagöz, sözde Acemce konuşuyor.

⁸⁸ Şahsını — aşağısını: Karagöz, ses benzerliğinden yararlanarak, söz oyunu yapıyor.

verin!

HACİVAT — (*İçeriden.*) Atıverin merkebi, atıverin!

KARAGÖZ — Ulan, atmayın!

(*Atarlar, merkep ölür; ayakları yukarıda, sırtı yerde.*)

Merkep ellerini açmış dua ediyor. Ulan, ben bunu ne yapayım? Şimdi iyi aklıma geldi. (*Baş-
aşağı kor.*) Kışın üstüne bir yorgan: tandır olur. Yemek yediğimiz vakit üstüne siniyi koy, iskemle-
lik eder. (*Elne alır.*) Ulan, dürbünlük de edecek!
(*Dürbün gibi bakar.*) Bak, nereleri gözüküyor, seyr eyle gözüm! «— Burası neresi?» dersen, Kâ-
ğıthane! Bak kayıklara, ne kadar kalabalık! — Ben bunu eve götüreyim de pastırma yaparım, kışın yeriz.

(*Evine gelir.*) Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne istersin, herif?

KARAGÖZ — Al şu merkebi!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, buna ne oldu?

KARAGÖZ — Ne olacak? Öteki köye konakçı gitti.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bu ölmüş!

KARAGÖZ — Çoktan canı çıktı.

AĞA — (*Hacivat'a hitâben.*) Mene bahsan a, Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Buyurun efendim!

AĞA — Âsitâne-i aliyyede⁸⁹ zenân⁹⁰ tâifesinden çengi-
ler olanda onları apar⁹¹, derem, temâşâ edelim!

HACİVAT — Peki efendim ama, onların çoğu erkek yanında oynamazlar; ara yere bir câr⁹² gereriz, o tarafta oynarlar, sizler de dinlersiniz.

AĞA — Belî⁹³.

⁸⁹ Âsitâne-i aliyye: İstanbul.

⁹⁰ Zenân: kadınlar. (Tekil: Zen).

⁹¹ Aparmak: Götürmek. (Burada, getirmek anlamında kullanılmış).

⁹² Câr: cıgaraf, örtü.

⁹³ Belî: evet.

HACIVAT — Ben şimdi gider, onların kolbaşlarına haber gönderirim.

(*Şarkı ile Zenne'ler gelirler.*)

(*Şarkı Hüseyin⁹⁴*)

⁹⁵ Gördüğüm gün rüyunu ey mehlika
Dil esir-i zülfün oldu bi-riyâ
Âh ü zâr oldu işim subh ü mesâ
(*Nakarât*)

Rahm edip kulluğa dilber kıl sezâ
Olsun her emrine cân ü baş fedâ

Hasretin kan ağlatır her rûz ü şeb
Hep harâm oldu bana şevk ü tarab
Ah nihâyet bulmadı çektim taab
Rahm edip kulluğa dilber kıl sezâ
Olsun her emrine cân ü baş fedâ

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Ulan, çakçeye⁹⁶ kızlar geldi! (*İçeriden.*) Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne var, herif?

KARAGÖZ — Beni yavşakla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne demek «yavşakla»?

KARAGÖZ — Karılar gibi.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ha anladım. Yaşamaklayım, öyle mi?

KARAGÖZ — Bahçeye çengiler gidiyor, ben de onlarla beraber bahçeye gideceğim.

⁹⁴ Hânende, s. 386; Gülzâr-ı Musîkî, 2. bas., s. 223.

Beste: Nikogos Ağa (XIX. yy.).

⁹⁵ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilün

- . - . - . - . - . - .

Ey ay yüzlü!, (senin) yüzünü gördüğüm gün, gönül (senin) saçının yalansız bir tutsağı oldu, işim sabah akşam ah edip inlemek oldu; ey güzel! acıyıp (beni) kulluğa lâyık gör, her emrine can ve baş feda olsun! — Hasretin her gün ve her gece kan ağlatır, bana neşe ve gençlik hep haram oldu, çektğim sıkıntı sona ermedi; ey güzel! acıyıp (beni) kulluğa lâyık gör, her emrine can ve baş feda olsun!

⁹⁶ Çakçeye: «bahçeye» sözünün bozulmuş biçimi

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Gel, önüme otur.

KARAGÖZ — Oturdum.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Başına bu hotozu giy!

KARAGÖZ — Giydim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Şunu aşır.

KARAGÖZ — Aşırdım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Yaşmağı koynuna niye koyuyorsun?

KARAGÖZ — «Aşır» demedin mi?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — İşi gücü hırsızlık.

KARAGÖZ — Seninki de arsızlık.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Dur şöyle bakayım! Oldu.

Şimdi bunu da yüzüne tut!

KARAGÖZ — Ben boğuluyorum bunun altında.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Artık orasını bilmem. Feraceyi de giy!

KARAGÖZ — Giydim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sesini incelt!

KARAGÖZ — Bir törpü olmalı ki inceltelim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Abû, canım, abû!⁹⁷

KARAGÖZ — *(Kalm sesle.)* Abû, canım, abû!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, balık satar gibi oldu!

KARAGÖZ — Ben yaparım, senin nene lâzım?

(Perdeye gelir.) Abû, canım, abû!

KOLBAŞI — Kızlar, gele gele geldik buracığa, daha gönlümüz nereciğe?

OYUNCUBAŞI — Siz önde kösemen,⁹⁸ biz arkada eli bağlı kuzu.

KARAGÖZ — Hesapça ben de burada çoban köpeği.

KOLBAŞI — Kızlar, o arkadaki karı kimdir?

ACEMİKİZ — A efendim, odun yarıcının karısı Düt-

⁹⁷ Abû, canım, abû: kendisine yakınlık gösterilen kadının, bu yakınlığı önlemek istemiş gibi, cilve ile çıkardığı ünlem. (Abû: halk ağzında, şaşkınlık ve korku bildiren ünlem).

⁹⁸ Kösemen: Sürünün önünde giderek ona kılavuzluk eden koç ya da teke.

türtü⁹⁹ Leylâ.

KARAGÖZ — Ulan, ne tuhaf isim: Düdüklü Leylâ.

OYUNCUBAŞI — Kız, sana mahallede isim takmışlar.

KARAGÖZ — Ne diye isim takmışlar?

OYUNCUBAŞI — «Kirli hanım»¹⁰⁰ diye.

KARAGÖZ — Yalnız bana takmamışlar, sana da takmışlar.

OYUNCUBAŞI — Ne isim takmışlar?

KARAGÖZ — «Kurtlu kaşar»¹⁰¹ diye.

OYUNCUBAŞI — Sana taktıklarının aslı var.

KARAGÖZ — Ne aslı var ne faslı.

OYUNCUBAŞI — Asla tırnaklarını kesmezsin, yüzünü yıkamazsın, ortalık süpürmezsin, kocana bakmazsın.

KARAGÖZ — Canım sağ olsun!

ACEMİKİZ — Yalnız can sağlığı para etmez.

KOLBAŞI — Kızlar, bahçivana seslenin!

OYUNCUBAŞI — Evvelâ siz seslenin, Kolbaşı hanım!

KOLBAŞI — (*Makam ile.*)

¹⁰² Hey bahçivan bahçivan
A benim cânım bahçivan
Bahçene kızlar geldi
Aç kapıyı bahçivan

Oyuncubaşı hanım, sen de söyle!

OYUNCUBAŞI — Başüstüne efendim! (*Makam ile.*)

¹⁰² Bahçivanım bahçivan
A benim cânım bahçivan
Bahçene bülbul geldi
Aç kapıyı bahçivan

⁹⁹ Düttürü: Tuhaf, gülünç giyimli. (Düttürü Leylâ: gülünç giyimli kadın tipi).

¹⁰⁰ Kirli hanım: aybaşılu kadın. (Kirli-hanım peyniri: yumuşak ve yağlı bir cins beyaz peynir).

¹⁰¹ Kurtlu kaşar: kurtlu kaşar peyniri. (Yukardaki kirli hanım sözünü kirli-hanım peyniri anlamına alan Karagöz, kurtlu kaşar sözünü hem kurtlu kaşar peyniri, hem de kaşarlanmış kurtlu keri anlamında kullanıyor).

¹⁰² Ölçek: 7.

Acemikiz, sen de söyle!

ACEMİKİZ — Başüstüne efendim!

102 Bahçıvanım bahçıvan
A benim cânım bahçıvan
Bahçene kızlar geldi
Aç kapıyı. bahçıvan

KARAGÖZ — Sıra bize geldi. (*Makam ile.*)

102 Çakçıvancı çakçıvan
Aç kapıyı çakçıvan
Bahçene pırpızlar¹⁰³ geldi
Aç kapıyı çakçıvan

Kırbam suya daldırdım
Dolu diye kaldırdım
Canım imanım kardeş
Bileziğim aldırdım

104 Lâhnâ biber turşusu
Haniya bunun ekşisi

KOLBAŞI — Kızlar, o arkadaki rezalet eden karı
kimdir?

ACEMİKİZ — Efendim, Düttürü Leylâ.

¹⁰³ Pırpızlar: hırsızlar.

¹⁰⁴ Kontocu Küçük Virjini'nin söylediği Turşucu Kantosu'ndan alınmış «nakarât» beyti. Kantonun ilk ve son bendleri:

Biber turşusu yaparım
Sokakları gezmek kârım
Lâhnâ patlıcan katarım
Domates salatalık satarım
Lâhnâ biber turşusu
Haniya bunun ekşisi

.....

Yaparım ben güzel biber
Turşu yapmadır hâfîner
Fıçı ile kova ile
Turşucu Virjin gezer
Âlâ biber turşusu
Pek çok vardır ekşisi

(Udi Şamlı Selim, Kanto Meomussı,
Dersaadet 1323 [1907], s. 233).

HACİVAT — (*Gelir.*) Buyurun efendim, buyurun!

KARAGÖZ — Acele etme, kerata, geliyoruz!

KOLBAŞI — Aşçının aşını yedik, başçının başını yedik; Hacivat, sana ne yaptık bizi bu kadar bekletiyorsun?

HACİVAT — Efendim, kusura bakmayın, buyurun!

KARAGÖZ — Şu Hacivat keratasma bir temiz dayak atın!

KOLBAŞI — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gittim Acem'lerin bezîrgânının aşkına, yâ hey! (*Gider.*)

OYUNCUBAŞI — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gittim Kolbaşı hanımın aşkına, yâ hey! (*Gider.*)

ACEMİKİZ — Aşk-i yârân, muhab...

KARAGÖZ — Dur, beraber gidelim, muhabbetli cânân!

ACEMİKİZ — Canım efendim, bırak beni!

KARAGÖZ — Bırakayım ama, ben yalnız kalacağım.

ACEMİKİZ — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gittim Oyuncubaşı hanımın aşkına, yâ hey! (*Gider.*)

KARAGÖZ — Nöbet bizim. — Ekşili ayran, içeride gürültü koparan filân filân! Ben de gittim çengillerin gülmüş su tasını, mücevherlerini çalmak aşkına, yâ hey! (*Gider.*)

HACİVAT — (*İçeriden.*) Vay efendim, safâ geldiniz!

KARAGÖZ — Safâ bulduk, Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Safâda dâim olun efendim! — Baksanız a efendim, siz kaç kişi geldiniz?

KOLBAŞI — Bir ben, bir Oyuncubaşı hanım, bir de Acemikiz.

HACİVAT — Aşağıda birisi var, sizin oyun elbiselerini karıştırıyor.

KOLBAŞI — O bizden değil, Hacivat Çelebi.

HACİVAT — Ben kim olduğunu anladım. — Bana baksan a, koca başlı kadın!

KARAGÖZ — Abû, canım, abû!

HACİVAT — Sen bana gel bakayım! O esvapları niye karıştırıyorsun? Bütün sırmalarını sökmüştün!

KARAGÖZ — Kolbaşı hanım tembih etti «Biz sade güzel çıkacağız» diye, ben de onu söktüm.

HACİVAT — (*Vurur.*) Dışarı, dışarı diyorum sana, dışarı! (*Vurur.*)

KARAGÖZ — Abû, canım, abû! Hiç erkek, kadına el kaldırır mı, abû!

(*Perdeye gelirler. Başını önüne eğer.*)

HACİVAT — Kaldır başını, şahsını göreyim!

KARAGÖZ — Bak, aşağısını gör!

HACİVAT — Benim bu sese âşinâlığın var. — Karagöz!

KARAGÖZ — Ha! (*Başını kaldırır.*)

HACİVAT — Karı kılığına değil, her ne kıyafete gersen, Karagöz, yine seni tanırım, bahçeye koymam koymam koymam! (*Tekme ile vurur.*)

KARAGÖZ — Vay, çifteli kerata, tekme de vuruyor! Hacivat, ben de Karagöz isem, ben de sana bu bahçede rahat vermem vermem vermem! (*Gider.*)

AĞA — Hacivat, Hacivat, çengiler raks idende benim özüm zevk¹⁰⁵ idende...

HACİVAT — Başüstüne efendim! — Bana baksan a, Kolbaşı hanım!

KOLBAŞI — Buyurun efendim!

HACİVAT — Ağır ağır hazırlanın da çengiler oynasınlar!

KOLBAŞI — Kızlar, haydi giyinin!

ACEMİKİZ — Başüstüne efendim!

(*Çengiler köçek havası ile oynarlar. Oyun biter.*)

AĞA — Mene bahsan a, Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Buyurun efendim!

AĞA — Menim Haviyar hanı'nda sarrafım olubdi, onu mene apar, derem.

HACİVAT — Başüstüne efendim!

¹⁰⁵ Zevk: zevk.

(*Şarkı ile Yahudi gelir.*)

Ande vamoż el de aki
Yo kero por aki
Keminamoż el Balata
Cümbüş kon salata
Ande ande yel Balat'a

KARAGÖZ — Ulan, bahçeye sarraf gidiyor, ben de
şunun peşine takılırım. (*İçeriden*) Abla!

KARISI — Ne var, herif?

KARAGÖZ — Şu kahve çömleğini versen e!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne yapacaksın?

KARAGÖZ — Sen ver bana!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al bakalım!

KARAGÖZ — Bir de mendil ver!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al!

KARAGÖZ — Başıma sar!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, ne tuhaf oldun?
Sen böyle nereye?

KARAGÖZ — Çakçeye gidiyorum, korlarsa.

(*Perdeye gelir.*)

YAHUDİ — Ey bakçivaniko!¹⁰⁸

KARAGÖZ — (*Vurur Yahudi'ye.*) Ey çakçivaniko!¹⁰⁹

YAHUDİ — Ne vurursun oursuz olu?¹⁰⁸

KARAGÖZ — Sensin köpoğlu, uğursuz oğlu!

YAHUDİ — Ey bakçivaniko!

KARAGÖZ — (*Vurur.*) Ey çakçivaniko!

YAHUDİ — Ne vurursun oursuz olu oursuzu? Haydi
arkamın tumanı¹⁰⁹, onumun¹¹⁰ suyu!

KARAGÖZ — Vay köpoğlu, cinas söylüyor!

YAHUDİ — Ey bakçivaniko!

HACİVAT — (*Gelir.*) Buyurun bezirgân! (*Gider.*)

KARAGÖZ — Geliyoruz kerata, acele etme!

¹⁰⁸ Bakçivaniko: (Yahudi ağzı) bahçıvan.

¹⁰⁹ Çakçivaniko: (Yahudi ağzı taklidi) bahçıvan.

¹⁰⁸ Oursuz olu : uğursuz oğlu.

¹⁰⁸ Tuman: 1. duman, 2. geniş ve kısa don.

¹¹⁰ Onumun: önümün.

YAHUDİ — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de
yıttım cumbuşleri salivermeye.¹¹¹

KARAGÖZ — Ekşi ayran, muhabbetli hayvan! Ben
de gittim Yahudi'nin para torbasını çalmak aşkı-
na, yâ hey! (*Gider.*)

HACİVAT — (*İçeriden.*) Bezirgân, siz kaç kişi geldi-
niz?

YAHUDİ — Benden başka kimse yok.

HACİVAT — Aşağıda para torbalarını birisi karıştı-
rıyor.

YAHUDİ — Ben yaliniz yeldim.

HACİVAT — Ben kim olduğunu anladım. — Buraya
gel, bezirgân!

KARAGÖZ — Ke kerez me keriz?¹¹²

HACİVAT — (*Karagöz'e vurur.*) Dışarı, dışarı diyo-
rum sana!

(*Perdeye gelirler.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! Yine yakalandık!

HACİVAT — Kaldır şahsını!

KARAGÖZ — Buyurun, bakalım! Ne istiyorsun?

HACİVAT — Karagöz, Yahudi kılığına değil, ne kıya-
fete girsen, seni tanırım, bahçeye koymam koy-
mam koymam! (*Tekme ile vurur.*)

KARAGÖZ — Vay kerata! Çömlek kırıldı galiba. Ben
de sana rahat vermem vermem vermem!

(*Eve gelir.*) Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne var, herif?

KARAGÖZ — Benim zurnam vardı, şunu bana ver-
sen e!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, ben onu çocuğa sü-
bek¹¹³ yaptım.

¹¹¹ Cumbuşleri salivermeye: (aşağıyukarı) neşeli bir gün
geçirmeye (?).

¹¹² Yahudi kılığına girmiş olan Karagöz, sözde Yahudi-
ce konuşuyor. (Ke kerez: ne istiyorsun?)

¹¹³ Sübek: beşikteki çocukların bacakları arasına yerleş-

KARAGÖZ — Ulan, ne bulursan çocuğun götüne mi sokarsın?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Al bakalım!

KARAGÖZ — Ulan, bu tuzlu be!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Yıka, herif, yıka!

KARAGÖZ — (Üfler.) zır zır zır, dürüt dürüt dürüt, düdürü dürüt!

(Perdeye gelir, evvelâ bir taksim eder, sonra şarkı çalar.)

(Beste-nigâr¹¹⁴)

115 Gücenmezsen budur arz-i niyâzım

Sabâh oldu uyan ey mest-i nâzım

Muhabbet edelim uyku ne lâzım

(Nakarât)

Sabâh oldu uyan ey mest-i nâzım

Visâle meylini görsem de tutmam

Geçen hâtır-nişânımdır unutmam

İki gözüm seni mahmûr uyutmam

Sabâh oldu uyan ey mest-i nâzım

Geceden eyledim hep bezmi tecdid

Şafak-reng ol aman ey subh-i ümmîd

Kıyâs etsin görenler doğdu hurşîd

Sabâh oldu uyan ey mest-i nâzım

tirilen sidik şişesi; ya da, çocukların sidliğini bir kaba aktarma işinde kullanılan boru.

¹¹⁴ Hâşım, mecmuası, 2. bas., s. 398; Hânende, s. 608; Gülzâr-i Musiki, s. 295.

Beste: Raif Efendi.

¹¹⁵ Ölçek: Mefâilün mefâilün feûlün

Gücenmezsen, yalvararak bildireceğim budur: ey naz sarhoşum, sabah oldu, uyan! Sevişelim, uyku gerekli değil; ey naz sarhoşum, sabah oldu, uyan! — Sevişmek istediğini görsem de inanmam; geçen (benim) unutulmaz anılarımdır, unutmam; iki gözüm, seni mahmur uyutmam; ey naz sarhoşum, sabah oldu, uyan! — Eğlenti meclisini geceleyin yeniledim, ey umut sabahı, aman şafak renkli ol!, güneş doğdu, görenler (seni onunla) karşılaştırsın; ey naz sar-

Bu şeb bel bağlamam gayri sözüne
Girer mi aşıkın uyku gözüne
Oturdum subha dek baktım yüzüne
Sabâh oldu uyan ey mest-i nâzım

KARAGÖZ — Acem'ler zevki seviyorlar, bu vesile ile bahçeye girebilir miyim?

AĞA — *(Bahçeden.)* Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Buyurun efendim!

AĞA — Gûşuma¹¹⁶ yanık yanık bir zurna sedâsı gelir, çabuh apar! derem.

HACİVAT — Peki efendim! Şimdi bulur getiririm.

(Perdeye gelir.) Karagöz!

KARAGÖZ — *(Zurnayı arka tarafına saklar.)* Ne var?

HACİVAT — Burada zurna çalanı gördün mü?

KARAGÖZ — Hayır, görmedim.

HACİVAT — Görürsen, Karagöz, bana haber ver!
(Gider.)

KARAGÖZ — Peki, şimdi ananı s..tim senin, Hacivat!
(Zurna çalar: bir peşrev çalar, sonra yine bir şarkı çalar.)

AĞA — Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Buyurun efendim!

AĞA — Çabuh, nerede ise, bu zurna çalanı apar! de-
yerem, min dâne dinâr verirem.

HACİVAT — Peki, başüstüne! Şimdi bulurum.

KARAGÖZ — Hacivat geliyor. *(Zurnayı saklar.)*

HACİVAT — *(Gelir.)* Karagöz!

KARAGÖZ — Ne var?

HACİVAT — Zurna çalanı görmedin mi?

KARAGÖZ — Ne zurna çalanı gördüm ne de kurna.

hoşum, sabah oldu, uyan! — Bu gece artık (senin) sözüne bel bağlamam, aşıkın gözüne uyku girer mi? Sabaha kadar oturdum yüzüne baktım, ey naz sarhoşum, sabah oldu, uyan!

¹¹⁶ Gûş: kulak.

HACİVAT — O 'elindeki nedir?

KARAGÖZ — Çubuk

HACİVAT — Göster bakayım!

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Na-na-, na-na-, na-na, na-na!

HACİVAT — Karagöz, zurna!

KARAGÖZ — Zurna babandır, köpoğlu!

HACİVAT — Haydi gidelim!

KARAGÖZ — Nereye?

HACİVAT — Bahçeye?

KARAGÖZ — Ona yüz surat ister be, bahçeye gitme-
ge!

HACİVAT — Neden?

KARAGÖZ — Neden olacak? Bin defa kovulduk.

HACİVAT — Haydi, Karagöz, beş on kuruş uyar, sonra pişman olursun.

KARAGÖZ — Vay köpoğlu herif! Bin tane dinâr veriyor, bu bize «— Beş on kuruş uyar.» diyor.

HACİVAT — Kendi kendine ne konuşuyorsun?

KARAGÖZ — Bana müteallik.

HACİVAT — Haydi gidelim!

KARAGÖZ — Sen benim yakamdan tut, ben «gitmem!» derim, sen çek.

HACİVAT — (*Tutar.*) Haydi, Karagöz, gidelim!

KARAGÖZ — Ben gitmem, Hacıvat!

HACİVAT — Haydi gidelim! diyorum.

KARAGÖZ — Ben, inan olsun, gitmem!

HACİVAT — Yemin ettin. (*Bırakır gider.*)

KARAGÖZ — Vay köpoğlu, bıraktı! Ben yine çalarım zurnayı. (*Çalar.*)

AĞA — Hacıvat Çelebi! Zurna çalanı çabuh apar! de-
yerem.

HACİVAT — Başüstüne efendim!

(*Perdeye gelir.*) Haydi, Karagöz, gidelim!

(*Bahçeye Karagöz'ü götürür.*)

ZENNELER — (*Hepsi bir ağızdan.*) Â, Karagöz, safâ geldin!

KARAGÖZ — Safâ bulduk!

KOLBAŞI — Karagöz, safâ geldin!

KARAGÖZ — Safâ bulduk!

OYUNCUBAŞI — Karagöz, safâ geldin!

KARAGÖZ — Safâ bulduk! Siz ne yapıyorsunuz?

KOLBAŞI — Çakıyoruz.¹¹⁷ Sen de çıkar mısın?

KARAGÖZ — Hava bozulduğu vakit çıkarım.¹¹⁷

KOLBAŞI — Al anacığım, sana bir bâde!

KARAGÖZ — Ver bakalım o güzel elinle! (*İçer.*) Hani meze?

KOLBAŞI — Al, Karagöz, sana şeftali!

KARAGÖZ — Eksik olma!

OYUNCUBAŞI — Benim elimden içmez misin?

KARAGÖZ — İçerim, anacığım!

OYUNCUBAŞI — Al bakalım!

KARAGÖZ — Ver bakalım! (*İçer.*) Hani meze?

OYUNCUBAŞI — Buyurun, Karagöz, sana balık!

KARAGÖZ — Ver bakalım, koca alık!

ACEMİKİZ — Karagöz, benden içmez misin?

KARAGÖZ — İçerim, anacığım, ver bakalım!

ACEMİKİZ — Buyurun hem rakı, hem meze!

KARAGÖZ — (*İçer.*) Ulan, bana bir şey oluyor! (*Sarhoş olur.*) Ulan, bana bir şeyler oluyor!

KOLBAŞI — Karagöz, beni sever misin?

KARAGÖZ — Neye sevmem, severim.

KOLBAŞI — Beni sevdiğini bileyim ki, kendini şu havuzun içine at.

KARAGÖZ — O boku yiyemem.

OYUNCUBAŞI — Karagöz, beni sever misin?

KARAGÖZ — Severim.

OYUNCUBAŞI — Beni sevdiğini bileyim ki, kendini şu ağacın üstünden yere at.

KARAGÖZ — O boku da yiyemem.

ACEMİKİZ — Karagöz, beni sever misin?

KARAGÖZ — Severim.

ACEMİKİZ — Bahçe kapısının önüne git de bir nâra at.

¹¹⁷ Çakmak: 1. içki içmek; 2. şımşek parıldamak.

KARAGÖZ — Onu yaparım.

(Perdeye gelir.) Var mı benim bıyığma pis di-
yen?

*(Mahalle bekçisi gelir, elindeki sopa ile Kara-
göz'ün kafasına vurur.)*

BEKÇİ — Ulan, iki gadeh kekremesi¹¹⁸ hörpütüp¹¹⁹
de mahalle arasında dana gibü bağırıyon, ayu!
Haydu gapuya!

KARAGÖZ — «Cuma gecesi yıldırım düşecek» dedi-
ler; benim başıma düştü, Bekçi baba.

BEKÇİ — Ni var?

KARAGÖZ — Ben seni bir yağlı kapıya götüreyim
ki sen de gör!

BEKÇİ — Haydi varuver! *(Bahçeye beraber gider-
ler.)*

ZENNELER — *(Hepsi birden.)* Â, Karagöz, bu ne?
Bunu buraya neye getirdin? Fare sığmadığı de-
liğe götüne kabak bağlarmış.

KARAGÖZ — Ben onu getirmedi, o beni döve döve
buraya getirdi.

HACİVAT — Bekçi baba, sen al şu beş yüz kuruşu,
deveyi gördün mü, yeden olsun?¹²⁰

BEKÇİ — Nime lâzım benim, ben melmekete gadar
giderün! *(Gider.)*

HACİVAT — Karagöz, haydi dışarı! Sen buraya bok
getireceksin.

KARAGÖZ — *(Perdeye gelir.)* Yâ, öyle mi? Ben de
şimdi bir gürültü basayım da sen gör! *(Beş on
kişi varmış gibi.)* — Aliverin şu taraftan! — Yâ
hey! — Şu taraftan tutun! — Kaçıyor!

¹¹⁸ Kekremesi: içki.

¹¹⁹ Hörpütmek: içmek. (Höpürdetmek: bir şey içerken
hafif gürültülü ses çıkarmak).

¹²⁰ Deveyi gördün mü yeden olsun: deveyi gördün mü ki
yedeni [= deveciyi] göresin? (Burada: Sen içki şisesi gör-
medin, böyleyse içki içenleri de görmedin.)

(Bahçeyi kaldırırılar. Hacıvat gelir, Karagöz sırt üstü yatar.)

HACİVAT — Karagöz, ne oldun?

KARAGÖZ — Aman Hacıvat, öldüm bayıldım!

HACİVAT — Sana ne oldu?

KARAGÖZ — Ne olduysa bana oldu! Tekmil ahali üstümden geçti, beni çığnediler.

HACİVAT — Alacağın vereceğin var mı?

KARAGÖZ — Var zâhir! Alacağım da var, vereceğim de var!

HACİVAT — Alacağın ne kadar, vereceğin ne kadar?

KARAGÖZ — Bu sene Yenikapı'da karpuz yedimdi, kabukları orada kaldı; onları al, Hacıvat!

HACİVAT — Daha başka alacağın var mı?

KARAGÖZ — Var. Galata'da işkembe çorbası yedimdi, yumurta kırdırdım içine koymak için; onların kabukları orada kaldı; onları al, Hacıvat!

HACİVAT — Peki, borcun ne kadar?

KARAGÖZ — Bakkala bin beş yüz, kasaba beş yüz, zerzevatçıya altı yüz, ekmekçiye bin.

HACİVAT — Karagöz, alacak vereceği ödemiyor. Kalk bakalım, ölmenin sırası değil! (Karagöz kalkar.)

BİTİŞ

Ey Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — (Vurur.) Sinsileni¹²¹ sansar boğa!

HACİVAT — Şükür sağlığa!

KARAGÖZ — Hak bereket versin Kâğıthane'de biten sazlığa! (Vurur.)

HACİVAT — Elin ayağın kırılsın!

¹²¹ Sinsile: silsile, soy zinciri.

KARAGÖZ — Çıkıkçıya sardırır gene vururum. (*Vurur.*)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!
Varayım sahibine haber vereyim hemân!
(*Gider.*)

KARAGÖZ — Her ne kadar sürc-i lisân¹²² ettikse af
ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben sana ne oyunlar oynarım!
(*Gider.*)

¹²² Sürc-i lisân: dil sürçmesi.

N o t :

Eldeki basılı örneklerden anlaşıldığına göre, Bahçe oyununun sonu iki ayrı biçimde işlenmiştir:

a. Sarhoş olup rezalet çıkardığı için bahçeden kovulan Karagöz, bahçeye baskın yapıyormuş gibi ortalığa panik verir. (Ritter/Nazif nüshası).

b. Karagöz'le Bekçi bahçeye girdikten sonra, bahçenin köşkü yanmağa başlar. (Hayalî Memduh nüshası).

Karagöz oyunlraı içinde Hamam (Ritter/Nazif nüshası) ve Bakkallık oyunlarının da yangınla sona ermesi dikkate değer.

Hayalî Memduh nüshasının Ritter/Nazif nüshasından ayrılan sonuç sahnesini aktarıyorum:

(... Karagöz, Hacıvat'la beraber bahçeye girerler.)

KIPTİ KADINLAR — (Hepsi birden.) Hoş geldin, Karagöz, hoş geldin!

KARAGÖZ — Hoş bulduk, bizim eski mahalleliler. Sofrayı kurmuşsunuz ha!

KADIN — Ne yapalım, bir iki piyiz kayalım¹ da neşelenelim.

KARAGÖZ — Çok iyi. Utanma pazar mideyi bozar.

KADIN — Karagöz, bir tane de sen yuvarla.²

KARAGÖZ — Ufak doğra,³ iki tek⁴ sonra ben yuvarlatırım.

KADIN — Haydi bakayım naz etme!

(Karagöz içer.)

KARAGÖZ — Ağzım yangın yerine döndü. Meze yok mu?

HACİVAT — Karagöz, al sana Kayseri pastırması.

KARAGÖZ — İnadına sinirli tarafını verdin.

KADIN — Al bakalım bir tek daha.

(Karagöz bir tek daha çakar,⁵ sarhoş olur.)

KARAGÖZ — Hacıvat, bahçede kim varsa söyle hepsi dışarı çıksın, yoksa ben senin canını çıkarırım.

HACİVAT — Sen esasen sulusun, dördüncü tekte saçmalarsın.

KARAGÖZ — (Nâra atarak.) Kusura bakmayın, esâsen techizâtım tekniîl etmiştir, eğer feryâd-i an-

¹ Piyiz kaymak: (argo) rakı içmek. (Piyiz: rakı [Basılı metinde: piniz]).

² Yuvarlamak: (argo) içki içmek.

³ Ufak doğra: (argo) içkiyi az koy (?).

⁴ Tek: (argo) bir kadeh içki.

⁵ Çakmak: (argo) içki içmek.

delib teâmül etmezse⁶ hiçbir zaman yalan bula-
mam.

KADIN — Eğer beni seversen çık da dışarda bir
nâra at.

KARAGÖZ — Yaparım be, yaparım!

*(Karagöz meydana çıkıp nâra atarken mahalle
bekçisi gelir.)*

BEKÇİ — Ülen, yankun mu var, ne zırlayon? *(Kara-
göz'e tokat.)*

KARAGÖZ — Vay babanın aşığına! Ensemde bom-
ba patladı.

BEKÇİ — Daha mırlıyor. Ben hincük⁷ seni patla-
dırım, eşek!

KARAGÖZ — Ayı dayı, benim kabahatim yok. Mi-
demde bamya tenceresi kaynıyor.

BEKÇİ — Ben seni mahalle kayfesine⁸ ileteyim de
sen o vakıt gununu gorusun.

KARAGÖZ — Şakayı bırak. Gel benimle beraber de
bir sıla parası al, güle güle git!

(Her ikisi bahçeye girerler.)

*(İçerde bir feryat, bir velvele. Karagöz'le Hacıvat
sahneye gelirlerken bahçenin köşkü yanmağa baş-
lar. — Perde kapanır.)*

(Hayali Memduh, Karagöz'ün Başına Gelenler yahut
Bahçe Safası, Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal
matbaası, İstanbul 1925-1341)

1

⁶ Esâsen techizâtım tekml etmiştir, eğer feryâd-ı andelib
teâmül etmezse...: Karagöz, yabancı sözcükleri yerli yersiz
kullanarak lûgat paralıyor. (Techizât: donatım. Tekml etmiş-
tir: belki de tekemmül etmiştir demek istiyor. Feryâd-ı ande-
lib: bülbülün feryadı. Teâmül: yapıla geliş, yapıla gelen
iş.).

⁷ Hincük: şimdî (?)

⁸ Kayfe: «Kahve» sözcüğünün halk ağzında bozulmuş
biçimi.

BAKKALLIK

K a y n a k:

Hayalî Küçük Ali, *Karagöz'ün Bakkallık Oyunu*, tesbit eden: İlhan Başgöz, ses bandı, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Arşivi; Milli Kütüphane müzik bölümü arşivi, Fış No. B 53; İlhan Başgöz arşivi.

N o t:

1. Bu oyun ses bandından yazıya geçirilirken anlaşılmayan sözcüklerin ve cümlelerin yerleri köşeli ayraç içinde sıra noktalarla gösterilmiştir.
2. Açık-seçik anlaşılmayıp da yakıştırma yoluyla yazılan sözcükler ve cümleler de yine köşeli ayraç içinde gösterilmiştir.

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

I. ÇELEBİ

II. ÇELEBİ

KAYSERİLİ (Mayıs-oğlu. Bakkal)

CEMÂLİFER (I. Zenne. Hanım)

ŞETÂRET (II. Zenne. Arap halayık)

I. HAMAL

II. HAMAL

Öbür HAMALLAR ve SIRIK HAMALLARI

BEKÇİ

KÖŞKLÜ (İçeriden sesi gelir)

TULUMBACILAR

NESNELER

Bakkal dükkânı

Ev

Fıçı

Yangın tulumbası

BAKKALLIK

GİRİŞ

HACIVAT — (*Semâî söyliyerek gelir.*)

(*Semâî*)

1.....

Hay Hak!

(«Perde gazeli» ni okur.)

² Temâşâ-yi hayâl erbâbına özge temâşâdır.

Meâlî ehline ma'lûm olur sırr-i muammâdır

Ne anlar câhil-i nâdân olan sırr-i muammâdan

Bakar zâhir gözüyle sanki mir'ât-i mücellâdır

Verâsın fehm ü idrâk eyleyen yârâna aşk olsun

Değildir ehl-i irfâna hâfî zâhir hüveydâdır

¹ Semâînin sözleri anlaşılamamıştır.

² Ölçek: Mefâilûn mefâilûn mefâilûn mefâilûn

.

(10. dizede ölçek bozuk. Aslının göyle olabileceği düğü-
nülebilir:

Cihâna bakmayan ibret gözüyle sanki a'mâdır)

Misâl etmiş onu Şeyh Küşteri gülzâr-i dünyâya
Anınçün sâbıkâa zıll-i hayâl ile müsemmâdır

Ul-ül-ebşâr olan çeşm-i faziletle nigâh eyler
Cihâna ibret gözüyle bakmayan zâhirde a'mâdır.

Huzûr-i erbâb-ı safâda,³ nazargâh-i ehl-i dehâda,⁴
yani şu bezm-i şevk-efzâda⁵ bir yâr-i vefâkârım⁶ ol-
sa, dört gûşe hayme üzre kadem bassa,⁷ o söylese
ben dinlesem, haddim olmıyarak ben söylesem o din-
lese...

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Ah şu Hacivat da ben-
den bir temiz dayak yese.

HACİVAT — Bizler söyleşirken bizi temâşâyâ tenez-
zül buyuran ahıbbâ safâyâb olsalar⁸.

Diyelim: İşimizi Mevlâm rast getire!

(*Tegannîye başlar.*)

Ah bana bir eğlence, meded; Yâr, bana bir
eğlence, aman aman aman!

⁹ Gelse ol çeşm-i siyâhım handeler peydâ olur

Hayal oyunu, erbabına (göre) başka (türlü bir) seyirdir;
çözülmesi zor bir sırdır, anlamını (ancak) ehli anlayabilir.
— Bilgisizler çözülmesi zor sırdan ne anlar? Parlak aynaya
bakar gibi, (onun) dış görünüşüne bakar. — (Onun) arka-
sındakini anlayan dostlara aşk olsun! Bilgili kişilere gizli
değildir, açık (ve) meydandadır. — Şeyh Küşteri onu dünya
gül bahçesine benzetmiş; onun için, eskiden «hayal gölgesi»
diye adlandırılmıştır. — Gözü olanlar [= yani: görmeyi bi-
lenler] (dünyaya) bilgi gözüyle [= bilgili gözlerle] bakar,
dünyaya ibret gözüyle bakmayan aslında kördür.

³ Huzûr-i erbâb-ı safâda: safâ sahiplerinin önünde.

⁴ Nazargâh-i ehl-i dehâda: dehâ sahiplerinin haktıkları
yerde.

⁵ Bezm-i şevk-efzâda: neşe arttıran toplantıda.

⁶ Yâr-i vefâkâr: vefalı dost.

⁷ Dört gûşe hayme üzre kadem bassa: dört küşe çadır
[burada: karagöz perdesi] üzerine ayak bassa.

⁸ Ahıbbû safâyâb olsalar: dostlar gönül şenliği bulsalar.

⁹ Ölçek: Fâllâtün fâllâtün fâllâtün fâllün

Yâr ey, ey, ey!

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hacıvat, bağırma kapının önünde yahu! Çocuk uyuyor, hadi!

HACİVAT — Ah bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Hacıvat, aşağıya inersem, karışmam, tepelerim hal

HACİVAT — Yâr, bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Git yahu, git! Çoluk çocuk — efendi me söyleyim— uyuyacaklar.

HACİVAT — Yâr, bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Gelirsem tepelerim seni, Hacıvat!

HACİVAT — Aman bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Aşağıya atlayacağım. Geliyorum, karışmam!

HACİVAT — Yâr, bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Ulan, boğazını sıkacağım!

HACİVAT — Aman bana bir eğlence!...

(Karagöz pencereden atlar, Hacıvat'ın kapısının önüne düşer. Hacıvat da Karagöz'ün kapısının önündedir. Arka arkaya kalırlar.)

HACİVAT — Hay bana bir eğlence, meded! Amaaan aman aman!

KARAGÖZ — Hacıvat, bana bak, çık dışarıya!

HACİVAT — Ah bana bir eğlence!

KARAGÖZ — Dışarıya çık! dışarda, dışarda...

HACİVAT — Evet, dışarıya çıksam ne yapacaksın?

KARAGÖZ — Boğazını sıkacağım boğazını! Boğacağım seni!

HACİVAT — Öyleyse, hay bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Çık dışarı, kapıdan dışarı çık da...

HACİVAT — Yâr, bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Bir yakalasam seni, Hacıvat, vallahi billâhi yok mu, ne yapacağım...

HACİVAT — Ne yapacaksın?

O kara gözüm [= Karagöz'üm] gelse, gülmeler peyda olur.

KARAGÖZ — Ayağımın altına alacağım — efendime söyleyim — kokmuş palamut balığı gibi ezeceğim.

HACİVAT — Ah bana bir eğlence, meded!

KARAGÖZ — Çıksan a dışarıya!

HACİVAT — Efendim, ben dışardayım.

KARAGÖZ — Hangi dışarda? Asıl ben dışardayım.

HACİVAT — Efendim, sen nerdesin?

KARAGÖZ — Sen nerdesin?

HACİVAT — Efendim, ben senin kapının önünde.

KARAGÖZ — İşte ben de senin kapının önünde.

HACİVAT — Efendim, ben, anlıyamadım. Sız nelerdesiniz?

KARAGÖZ — Ölünün körü!¹⁰ Çık kapıdan da görürsün.

HACİVAT — Efendim, ben kapının önündeyim.

KARAGÖZ — Hangi kapının önü? Ben kapının önündeyim asıl.

HACİVAT — A birader, görmüyor musun? Ben kapının...

KARAGÖZ — (Görür.) Haaa! Hacivat sen bizim kapının önünde... Birdenbire ileri fırlamışım ha?... Seni gidi utanmaz seni!

HACİVAT — Hay bana bir eğlence!
(Kavga ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Ooof! Ooof! Aman dostlar, öldüm bayıldım. Musibet beni evirdi çevirdi de tespihböceği gibi fırlattı attı. Seni gidi utanmaz arlanmaz! Seni gidi doksan dokuz kere ıskaraya konmuş kalkmış, yetmiş altı tane masa dolaşmış meyhaneci [.....]sı kayafetli herif! Gelmiş kapının önünde «Hay bana pancar!» diye bağıyor. Birdenbire atlayım, şu herifin boğazını sıkayım dedim; meğerse birdenbire ta kendi kapısının önüne fırlamışım, hiç haberim yok. Hele bir gel de bak hele!

¹⁰ Ölünün körü: öbür biçimi: Ellinin körü.

MUHÂVERE

HACİVAT — (*Gelir.*) Vay, Karagöz'üm, maşallah!

Efendim, vakt-i şerifler¹¹ hayırlar olsun!

KARAGÖZ — Hı?

HACİVAT — Vakt-i şerifler hayırlar olsun!

KARAGÖZ — Senin de silsileni¹² tavşanlar boğsun!

(*Vurur.*)

HACİVAT — Aman, Karagöz'üm, bendeniz şuraya gelirken güzel güzel gazeller okuyaraktan geldim.

Sen bana vuruyorsun.

KARAGÖZ — Ben de öyle yaptım.

HACİVAT — Sen ne yaptın?

KARAGÖZ — Ben de tencereyi okuttum geldim.

HACİVAT — A birader, tencere okur mu?

KARAGÖZ — Kazan¹³ okur da tencere okumaz mı?

HACİVAT — A birader, bunun mektebi nerde?

KARAGÖZ — Beyazıt'ta,¹⁴ Kazancılarıçi'nde.¹⁵

HACİVAT — Efendim, ustaları, kalfaları?

KARAGÖZ — Hepsi orda dururlar, tikitak tikitak tikitak tikitak...

HACİVAT — Karagöz'üm, öyle değil. Yani bendeniz şuraya gelirken, güzel güzel semâî okuyaraktan geldim.

KARAGÖZ — İşte ben de öyle yaptım.

HACİVAT — Sen ne yaptın?

KARAGÖZ — Ben de çaydanlığı okuttum geldim.

HACİVAT — A birader, çaydanlık okur mu?

KARAGÖZ — Semaver¹⁶ okur da çaydanlık okumaz mı?

¹¹ Vakt-i şerif: mübarek vakit.

¹² Silsile: soy zinciri.

¹³ Kazan : Karagöz, gazel sözünü, uzak ses benzerliğiyle **kazan** diye anlıyor.

¹⁴ Beyazıt: İstanbul'da, ünlü bir semt ve meydan.

¹⁵ Kazancılarıçi: İstanbul'da, Beyazıt semtinde, **kazan** yapma atölyelerinin bulunduğu sokak.

¹⁶ Semaver: Karagöz, semâî sözünü, uzak ses benzerliğiyle, **semaver** diye anlıyor.

[.....]17

HACİVAT — Hay Allah iyilik versin!

[.....]18

HACİVAT — Karagöz'üm, ben sana bir şey söyleyeceğim.

KARAGÖZ — Söyle bakalım!

HACİVAT — Bilmece bilir misin?

KARAGÖZ — Maşallah!

HACİVAT — Efendim?

KARAGÖZ — Maşallah!

HACİVAT — Demek bilirsin?

KARAGÖZ — Zâhir!¹⁹

HACİVAT — Yaa!

KARAGÖZ — Elbet. Bilmece demek ben demek, ben demek bilmece demek. Söyle bilmeceni, al cevabını!

HACİVAT — Peki, Karagöz'üm, bir tane söyleyim.

KARAGÖZ — Söyle bakalım.

HACİVAT — Efendim, «Sokakta aldım bir tane, evde oldu bin tane». Nedir o, bil.

KARAGÖZ — Onu bilirim yahu!

HACİVAT — Nedir efendim?

KARAGÖZ — Tahtakurusu.

HACİVAT — Hay allah müstahakkını versin, Karagöz'üm! Tahtakurusu olur mu?

KARAGÖZ — Sokakta bir tane al da bak, evde on bin tane olur.

HACİVAT — Benim söylediğim bilmece «nar».

KARAGÖZ — Haaa, nar. (*Güler.*) he he he!

HACİVAT — Bir daha söyleyim bakayım.

KARAGÖZ — Söyle bakalım.

HACİVAT — Efendim, «Çinçinli hamam, kubbesi tamam, bir gelin aldım, babası imam».

¹⁷ Burada, kimi sözleri anlaşılmayan 4 konuşma atlanmıştır.

¹⁸ Burada, kimi sözleri anlaşılmayan 9 konuşma atlanmıştır.

¹⁹ Zâhir: açık, belli, meydanda. (Burada: elbette).

KARAGÖZ — Onu bilirim.

HACİVAT — Kim o?

KARAGÖZ — Bizim mahallenin imamı.

HACİVAT — A Karagöz'üm, öyle değil efendim; bu benim söylediğim başka bir şey. Canlı değil, lâkin canlı gibi —efendime söyleyim— çalışır.

KARAGÖZ — Canlı değil de canlı gibi çalışır, canlı gibi, canlı gibi... Bildim, Hacivat!

HACİVAT — Efendim, nedir bu?

KARAGÖZ — Hamamın kurnası.

HACİVAT — Hay Allah müstahakkını versin! Yahu efendim, buna «saat» derler saat!

KARAGÖZ — Yahu, bu şimdi hamamın kubbesi mi oldu?

HACİVAT — Zâhir!... Karagöz'üm, sen haniya «Bil-mece biliyorum» dedin ya?

KARAGÖZ — Biliyordum ama unutmuşum.

HACİVAT — Bir kere daha söyliyeceğim.

KARAGÖZ — Söyle bakalım.

HACİVAT — Efendim «Yer altında kırmızı minare».

KARAGÖZ — Kim bilmez onu yahu!

HACİVAT — Nedir bu bakayım?

KARAGÖZ — Bu, kırmızı minare işte.

HACİVAT — Değil efendim, bu yenir.

KARAGÖZ — Eee?

HACİVAT — Bu yenir.

KARAGÖZ — Evet, minare yenmez... Ne o, Hacivat?

HACİVAT — Efendim, «havuç».

KARAGÖZ — Eee?

HACİVAT — Havuç.

KARAGÖZ — Sen de benden tokatları ye avuç!
(Vurur.)

HACİVAT — Karagöz'üm, bir tane daha söyliyeceğim. Bilemezsen karışmam.

KARAGÖZ — Söyle bakalım.

HACİVAT — «Bir ufacık fıncık, içi dolu turşucuk».

KARAGÖZ — Onu bilirim yahu, Allah Allah!

HACİVAT — Efendim?

KARAGÖZ — Bilirim.

- HACİVAT — Nedir efendim?
- KARAGÖZ — Turşu fıçısı.
- HACİVAT — Değil efendim.
- KARAGÖZ — Fıçı turşusu.
- HACİVAT — Değil, canım.
- KARAGÖZ — Lahana turşusu.
- HACİVAT — Canım, değil.
- KARAGÖZ — Pırasa turşusu.
- HACİVAT — Değil, canım
- KARAGÖZ — Turşuların turşusu.
- HACİVAT — Karagöz'üm, değil. «Bir ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk».
- KARAGÖZ — Adam turşusu.
- HACİVAT — Yani adam turşusu olur mu?
- KARAGÖZ — Maşallah!
- HACİVAT — Nasıl oluyor o?
- KARAGÖZ — Benim gibi böyle iki saat, iki buçuk saat meşalenin arkasında, karşısında, ondan sonra habire bağırp çağırırsa adam turşusu olmaz mı, Hacivat?
- HACİVAT — A Karagöz'üm öyle değil. Benim sana söylediğim bilmece, efendim, hastalara şifâ, dertli-
lere devâ...
- KARAGÖZ — Borçlulara edâ, [.....] mahpusları ha-
lâs et, Yarabbi!
- HACİVAT — Karagöz!
- KARAGÖZ — Hı?
- HACİVAT — Ne yapıyorsun?
- KARAGÖZ — Ne yapacağım, [.....] duası yapıyorum.
- HACİVAT — Değil efendim, yani benim sana söyle-
diğim, sarıca, suluca.
- KARAGÖZ — Haaa, bildim!
- HACİVAT — Nedir?
- KARAGÖZ — Altı aylık çocuk kakası.
- HACİVAT — Tuu, allah müstahakkını versin! Öyle
değil efendim, yani içi sulu, dışı sarıca.
- KARAGÖZ — Onu bildim.
- HACİVAT — Ne o?
- KARAGÖZ — Aksaray hamamı.

HACİVAT — Öyle değil efendim... Şimdi, Karagöz'üm, seninlen burdan kalksak...

KARAGÖZ — Evet.

HACİVAT — Bir misafirliğe gitsek.

KARAGÖZ — Gitsek.

HACİVAT — Efendim, kapıyı çalarız.²⁰

KARAGÖZ — Evet.

HACİVAT — Kapıyı çalarız.

KARAGÖZ — Neye çalıyoruz kapıyı?

HACİVAT — Efendim, yani kapıyı açsınlar diye.

KARAGÖZ — Ben de zannettim, kapıyı şöyle [.....] çalacaksın.²⁰

HACİVAT — Efendim, bize kapıyı açarlar.

KARAGÖZ — Açarlar.

HACİVAT — «— Buyurun!» derler değil mi?

KARAGÖZ — Ya demezlerse?

HACİVAT — Canım, derler. Efendim, gider misafir odasında otururuz. Bize birer kahve, birer de sigara getirirler.

KARAGÖZ — Ya getirmezlerse?

HACİVAT — Canım, getirirler.

KARAGÖZ — Getirirler, getirirler.

HACİVAT — Efendim, hattâ, yemek vakti gelip tabii bize bir yemek yedirecekler.

KARAGÖZ — Kim yedirecek yahu?

HACİVAT — [Kim yedirecek, Ev sahibi.]

KARAGÖZ — [Haa, ev sahibi.]

HACİVAT — Efendim, yemek vakti gelip de yemek yedirecekleri zaman, evvel be-evvel²¹ yemek odasının ortasına bir şey sererler. Ne sererler, Karagöz'üm?

KARAGÖZ — Yemek odasının ortasına mı?

HACİVAT — Evet.

KARAGÖZ — Çamaşır sererler.

²⁰ Çalmak: 1. çalgıyı ya da ses çıkarmaya elverişli her şeyi seslendirmek; 2. başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek.

²¹ Evvel be-evvel: evvelâ, ilkin, ilkönce.

HACİVAT — Canım, ne münasebeti var?

KARAGÖZ — Sokakta yağmur, yağış olur, kurusun diyerekten.

HACİVAT — Hayır efendim, sofr a kurarlar.

KARAGÖZ — Haa, sofr a kurarlar.

HACİVAT — Sofranın üstüne dört ayaklı ne korlar?

KARAGÖZ — Komşunun köpeğini korlar.

HACİVAT — Tuu, Allah müstahakkını versin, Karagöz'üm! Ne ağzı bozuk adamsın!... Efendim, iskembe²² korlar.

KARAGÖZ — İşkembe korlar.

HACİVAT — İskembe korlar. İskembenin üstüne tekerlecik, yuvarlacık bir şey korlar. Ne korlar?

KARAGÖZ — Tekerlecik, yuvarlacık... [.....] korlar.

HACİVAT — Hayır efendim, sini korlar.

KARAGÖZ — Beni ne kosunlar, seni korlar.

HACİVAT — Efendim, sini korlar.

KARAGÖZ — Tepelerim vallahi, seni korlar.

HACİVAT — Canım, Karagöz'üm, sini korlar.

KARAGÖZ — Lâzımsa beni komazlar, seni korlar.

HACİVAT — Karagöz'üm, yani tepsi korlar.

KARAGÖZ — Ee, korlar.

HACİVAT — Onun etrafına —efendime söyleyim— kaşıklar, —efendime söyleyim— ekmekler ve havlular dizilir.

KARAGÖZ — Dizilir.

HACİVAT — Misafirler de etrafına oturur.

KARAGÖZ — Oturur.

HACİVAT — Evvel be-evvel ortaya sıcacık, suluca bir şey korlar. Ne korlar bakayım?

KARAGÖZ — Sıcacık, suluca... sıcacık, suluca... Bil-dim, Hacivat!

HACİVAT — Ne korlar?

KARAGÖZ — Aksaray hamamını korlar.

HACİVAT — Hay Allah müstahakkını versin, Karagöz'üm! Hamam sofranın ortasına gelir mi?

KARAGÖZ — Ufaltırlar da, küçülür, öyle korlar.

²² İskembe: iskemle, arkalıksız sandalye.

- HACİVAT** — Değil efendim, önce çorba korlar.
- KARAGÖZ** — Haa, çorba korlar.
- HACİVAT** — Çorbanın içine ne sıkarlar?
- KARAGÖZ** — Sıkırlar, sıkırlar... Kaşık sıkırlar.
- HACİVAT** — Hayır canım, kaşık dizilir.
- KARAGÖZ** — Sıkırlar, sıkırlar... Tuz sıkırlar.
- HACİVAT** — Birader, tuz ekilir.
- KARAGÖZ** — Sıkırlar, sıkırlar... Ekmek sıkırlar.
- HACİVAT** — Canım, ekmek doğranır.
- KARAGÖZ** — Sıkırlar, sıkırlar... Biber sıkırlar.
- HACİVAT** — Hayır, biber ekilir.
- KARAGÖZ** — Sıkırlar, sıkırlar, sıkırlar... Misafirler dişlerini sıkırlar.
- HACİVAT** — Canım, neden?
- KARAGÖZ** — Birisi başlasın da, sonra biz başlayalım diyerekten.
- HACİVAT** — Efendim, değil. Çorbanın içine ne sıkırlar? Onu soruyorum.
- KARAGÖZ** — Hoppalaa! Sıkırlar, sıkırlar...
- HACİVAT** — Ne sıkırlar?
- KARAGÖZ** — Tabanca sıkırlar.
- HACİVAT** — Birader, ne işi var?
- KARAGÖZ** — Tabii. Şehriyelerle piriñçler kavga ediyorlarsa ayrılınsınlar diyerekten.
- HACİVAT** — Karagöz'üm, limon sıkırlar. Benim de sana söylemiş olduğum «Bir ufacak fıccık, içi dolu turşucuk» limon değil mi?
- KARAGÖZ** — Bunu kim bilmez be! Şurada oturan mini mini yavrular bile bilir. Sen şimdi bilmeceyi benden dinle.
- HACİVAT** — Benim bilmecelere karnım tok.
- KARAGÖZ** — Dinle bakalım.
- HACİVAT** — Söyle bakalım, Karagöz'üm!
- KARAGÖZ** — Çabuk bilme haa!
- [.....]23

²³ Burada, kimi sözleri anlaşılmayan 2 konuşma atlanmıştır.

HACIVAT — Canım, söyle bakalım nedir?

KARAGÖZ — Hacıvat: «El üstünde kaydırmaca».

HACIVAT — Malûm.

KARAGÖZ — Ne o?

HACIVAT — Sabun.

KARAGÖZ — Peki, «Dil üstünde kaydırmaca».

HACIVAT — Evet efendim, «dondurma».

KARAGÖZ — Bilme çabuk be! Boğazını sıkayım arada sırada.

HACIVAT — Efendim, bilirim ben onu.

KARAGÖZ — Peld, «Gıcırılının bıcırlısı, bıcırlının gıcırılısı; yarısı canlı, yarısı cansız; yarısı yenir, yarısı yenmez; on ayaklı, altı gözlü, üç başlı».

Nedir o?

HACIVAT — Aman Karagöz'üm, bu nasıl bilmece bu?

KARAGÖZ — Bilmeli, Hacıvat.

HACIVAT — Efendim, bu çok uzun bir şey.

KARAGÖZ — Uzun muzun, bilmeli, vallahi tepele-
rim!

HACIVAT — Aman Karagöz'üm, ne oluyormuş o?

KARAGÖZ — Kafanı aşağı eğ.

HACIVAT — Ne olacak?

KARAGÖZ — İki tane konacağım.

HACIVAT — A birader, ne konuyorsun?

KARAGÖZ — Bilmeceyi söylemek için.

HACIVAT — Canım, Karagöz'üm, sen şimdi kavgayı filân bırak.

KARAGÖZ — Peki, bir tane konayım da ondan sonra.

HACIVAT — Haydi vur bakalım, ama yavaş vur.

KARAGÖZ — Yavaş vuracağım. (*Vurur.*)

HACIVAT — Peki, Karagöz'üm, nedir bu?

KARAGÖZ — Bu, Hacıvat, hâşâ huzurdan, öküz arabası.

HACIVAT — Peki, Karagöz'üm, öküz arabası... Anlamadım... Öküz arabası ama, «gıcırılının bıcırlısı, bıcırlının gıcırılısı» ne demek oluyor?

KARAGÖZ — Arabacı — efendime söyleyim— benim

gibi kokoz²⁴ olur.

HACİVAT — Eee?

KARAGÖZ — Tekerleklerle katran sürmez.

HACİVAT — Eee?

KARAGÖZ — O katransız tekerlekler, efendim, üstündeki birkaç yüz okka —efendime söyleyim— eşya ile yokuş yukarıya çıkarken başlar mı o katransız tekerlekler sana gıcırır, bıcırır, gıcırır, bıcırır... İşte «gıcırılının bıcırılısı, bıcırılının gıcırılısı».

HACİVAT — Peki, Karagöz'üm, bunu anladık. «Yarısı canlı, yarısı cansız» nedir?

KARAGÖZ — Şimdi, araba kaç kısım?

HACİVAT — Evet, birisi tahta, birisi de hayvanlardır.

KARAGÖZ — Tahta kısmı canlı mı?

HACİVAT — Cansız.

KARAGÖZ — Eee, hayvanlar, öküzler?

HACİVAT — Canlı.

KARAGÖZ — Eee, işte yarısı cansız, yarısı canlı.

HACİVAT — Peki, Karagöz'üm, «Yarısı yenir, yarısı yenmez» nedir?

KARAGÖZ — Araba yenir mi?

HACİVAT — Yenmez.

KARAGÖZ — Öküzler?

HACİVAT — Yenir.

KARAGÖZ — «Yarısı yenir, yarısı yenmez».

HACİVAT — E peki, «On ayaklı» dediğin ne oluyor?

KARAGÖZ — Dört, bir öküzün ayağı; dört de öteki öküzün ayağı.

HACİVAT — Etti sekiz. Hani ikisi?

KARAGÖZ — Aradaki ayakları yuttun mu? (Vurur.)

HACİVAT — E peki, Karagöz'üm, «Altı gözlü» dediğin ne oluyor?

KARAGÖZ — İki, bir öküzün gözü.

HACİVAT — Evet.

KARAGÖZ — İki de bir öküzün gözü.

²⁴ Kokoz: (argo) parasız.

HACİVAT — Etti dört. Hani öteki?

KARAGÖZ — Aradaki gözleri gözün kör mü? (*Vurur*)

HACİVAT — Peki, Karagöz'üm, «Üç başlı» dediğin ne oluyor?

KARAGÖZ — Bir, bi öküzün başı.

HACİVAT — Evet.

KARAGÖZ — Bir de bi öküzün başı.

HACİVAT — Etti iki. Haniya birisi?

KARAGÖZ — Aradakinin başını [yedin] mi? (*Vurur, Hacivat gider.*)

Seni gidi idare fitilî, mum bacaklı adam seni! Sen gidersin de beni buraya mıhlamazlar, —efendime söyleyim— pamuk ipliğiyle hiç bağlamazlar. Ben de çekilir giderim idgâha, dolaba, dilber seyrine! Bakalım âyine-i devrân ne gösterir!²⁵

Sallan mullan, koca oğlan sallan! (*Gider.*)

FASIL

(*Şarkı ile I. Çelebi gelir. Karagöz tarafına bakkal dükkânı, Hacivat tarafına bir ev kurulur.*)

(*Şarkı*)

26.....

²⁵ bk. Abdal Bekçi, s. 71-72/n. 19-22

²⁶ Şarkının sözleri anlaşılamamıştır.

HACİVAT — Vay efendim, maşallah! Safâ geldiniz, benim güzel evlâdım!

I. ÇELEBİ — Teşekkür ederim, Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Nasılsınız bakayım? İyisiniz inşallah!

I. ÇELEBİ — Elhamdülillâh, elhamdülillâh!²⁷ Siz nasılsınız efendim?

HACİVAT — Hamd ü senâlar²⁸ olsun efendim! Peder²⁹ nasıldır?

I. ÇELEBİ — Ah Hacivat Çelebi, onu sormayın!

HACİVAT — Hayrola efendim?

I. ÇELEBİ — Takribî³⁰ bundan altı ay mukaddem,³¹ sizler bâkî,³² vefat etti.

HACİVAT — Vah vah vah vah! Vah vah vah! Çok acıdım efendim. Cenab-ı Hak sizlere —efendime söyleyim— ömürler ihsan buyursun. Allah sabır versin, efendime söyleyim.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Hacivat aşağıda [birisıyla konuşuyor.] Bakayım ne o? (*Pençereden bakar.*) [.....] Pencere içinden ben de dinlerim.

HACİVAT — Efendim, buralarda ne işiniz var bakayım?

I. ÇELEBİ — Hacivat Çelebi, malûm-i âliniz³³ şu dükkânla —efendime söyleyim— şu ev bızındır.

²⁷ Elhamdülillâh : Tanrıya şükür olsun.

²⁸ Hamd ü senâ: Tanrıyı yüceltme ve övme; Tanrıya şükür. (Hamd ü senâlar olsun: eskiden Tanrıyı övme yoluyla edilen teşekkür sözü).

²⁹ Peder: baba.

³⁰ Takribî: takriben, yaklaşık olarak, aşağıyukarı.

³¹ Mukaddem: önce.

³² Sizler bâkî: «Tanrı sizlere uzun ömür versin» anlamında nezaket sözü. (Bâkî: sürekli, ölümsüz.)

³³ Malûm-i âliniz: yüce zatınızın bildiği üzere. (Eskiden kullanılan nezaket sözü).

Çoktandır —efendime söyleyim— bunlar boş duruyor.

HACİVAT — Evet.

I. ÇELEBİ — Şimdi bunları artık kiraya verip de beş on para almak istiyorum.

HACİVAT — Başüstüne efendim, çok güzel yaparsınız! [.....].

I. ÇELEBİ — Hacivat Çelebi, bunlar böylece size emanet olsun. Bir güzel namuslu kiracı bulursanız, her ikisini de veririz kiraya.

HACİVAT — Efendim, kaç kuruş kira isteyim?

I. ÇELEBİ — Hacivat Çelebi, siz ne münasip görürseniz onu isteyin. Ben sizden —efendime söyleyim— şunu isterim, bunu isterim demem.

HACİVAT — Peki evlâdım, başüstüne efendim! İstediginizden âlâsını bulmağa —efendime söyleyim— çalışırım.

I. ÇELEBİ — Teşekkür ederim, Hacivat Çelebi. Af edersiniz, size bir kahve parası [takdim edeyim].

ÇELEBİ — Hayır efendim, ne zahmet efendim, ne zahmet!

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hacivat, yine paraları aldın. Dur bakalım hele!

I. ÇELEBİ — Hacivat Çelebi, müsaadenizle gidiyorum.

HACİVAT — Güle güle efendim. Safâ geldiniz.
(*Çelebi gider.*)

KARAGÖZ — (*Gelir.*) Hacivat! Hacivat!

HACİVAT — Ne o, Karagöz'üm?

KARAGÖZ — [Aldığın]dan bize bir şey yok mu?

HACİVAT — Hadi, Karagöz'üm, işine git! Onu bana verdi adamcağız.

KARAGÖZ — Ben senin arkadaşın değil miyim?

HACİVAT — Elbet!

KARAGÖZ — Elbet?

HACİVAT — Hadi, Karagöz'üm, münasebetsizlik etme, hadi!

KARAGÖZ — Hacivat, bu dükkân, bu ev ne olacak?

HACİVAT — Efendim, inşallah birer kiracı gelirse

onlara vereceğim.

KARAGÖZ — Haa, iyi, iyi! Hadi bakalım, neme lâzım, ben gidiyorum. (*Gider.*)

HACIVAT — Gideyim ben de, efendim, evime. Elbette bir yerden bir kiracı filân gelir bakalım, elbette. Bir iki yere de haber salayım dükkânımız, efendim, boştur diyerekten. Bir güzel bakal bakalım gelebilir mi buraya? Dur bakalım hele! (*Gider.*)

(*Kayserili türkü söyliyerek gelir.*)

(*Türkü*)

34 Gökte yıldız sayılır mı
Çiğ yumurta soyulur mu
Güzele de doyulur mu
(*Nakarât*)

Yavrum bize Kayserili dirler
Balı kaymağı ile yirler
Heeey!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Kim bu kapının önünde bağırır? (*Gelir.*) Ne bağırıyorsun, be hemşeri?
KAYSERİLİ — (*Türkü söyler.*)

35 Kekliği düz ovada avlarlar
Kanadını kanadına bağlarlar

KARAGÖZ — (*Arkasında sıçrar.*) Herif beni oynatıyor yahu! — Bana bak, hemşeri!
KAYSERİLİ — Bana, bah, sen benim arhamda ne deyi sıçran? Sen beni gordün mü, tanır mısın? Sen kimsin? Anan kim, baban kim? Nerelisin?

³⁴ Türkünün sözleri anlaşılamamıştır. Yukardaki türkü, Küçük Ali'nin basılmış başka bir oyunundan alınarak buraya konmuştur. (*Karagöz'ün Hamam Eğlencesi*, 1928, s. 11).

³⁵ Ölçek: 11 (4+4+3)

(İlk dizede bir hece eksik.)

Kaç yaşındasın? Evli misin, bekâr mısın? Kaç çocuğun var? —Efendime söyleyim— di bahalım bana!

KARAGÖZ — Allah Allah! Sen nüfus memuru musun be?

KAYSERİLİ — Sen benim arhamda ne gezersin?

KARAGÖZ — Sen güzel güzel türküler söylüyordun, benim de hoşuma gitti, başladım sıçramaya.

KAYSERİLİ — Çohdan belli³⁶ burda bir Haceyvat vardı, onu gorecem.

KARAGÖZ — Hacıvat'ı mı göreceksin?

KAYSERİLİ — Hı!

KARAGÖZ — Şu karşiki kapıda. (*Gider.*)

KAYSERİLİ — (*Seslenir.*) Haceyvat!

HACİVAT — (*Gelir.*) Vay efendim, maşallah efendim, ben de size geliyordum. Nasılsınız bakayım? İyisiniz inşallah!

KAYSERİLİ — Bana bah! Nasılsın bahalım. Haceyvat Çelebi? Sen beni çohdan belli gormedin değil mi?

HACİVAT — Evet efendim, evet, evet, evet! Bir zamanlar siz şu bakkal dükkânını tutardınız.

KAYSERİLİ — Elbette. Ne zannitdin. Duyduk, yine kiraya verilecekmiş.

HACİVAT — Evet efendim.

KAYSERİLİ — Sen karışın mı?

HACİVAT — Evet, bendeniz karışırım.

KAYSERİLİ — Di bahalım, ni virecez?

HACİVAT — Efendim, işte artık siz bilirsiniz! Eskiden beri siz buranın yabancısı değilsiniz, —efendime söyleyim— ne isterseniz, ne münasip görürseniz onu verin.

KAYSERİLİ — Bana bah, Haceyvat Çelebi, nasıl, 25 kuruş virsek olur mu?

HACİVAT — Efendim, çok mu çok az, efendim. Malûm ya, çoktan beridir kapalı kaldı.

³⁶ Belli: «beri» anlamında.

KAYSERİLİ — Gapalı galdığının kârını zararını da benden mi çihartacan?

HACİVAT — Arkadaş, siz iki meci diye verin, iki meci diye!

KAYSERİLİ — Bana bah, Haceyvat Çelebi, iki meci diye viririm, ammnâ, şimdi bana bir adam lâzım.

HACİVAT — Efendim?

KAYSERİLİ — Bir adam lâzım. Namuzlu olacak.

HACİVAT — Sen merak etme efendim. — Şimdi dükkânı tuttunuz mu?

KAYSERİLİ — Tuttum.

HACİVAT — Efendim, ben sana bir adam bulurum. Benim arkadaşım bir Karagöz vardır, çok namuslu bir adamdır. Biraz —efendime söyleyim— boşboğazdır ama, şey, ne bileyim, yani hilekârlık filân bilmez.

KAYSERİLİ — Bana bah, sen o adamı bana gönder bakalım!

HACİVAT — Başüstüne efendim. Gideyim, haber vereyim kendisine!

(Gider, seslenir.)

Bana bak, Karagöz! Karagöz!

KARAGÖZ — Hıı?

HACİVAT — Gel buraya bakayım!

KARAGÖZ — Olur. *(Gelir.)*

HACİVAT — Bak efendim, bu bizim Mayıs-oğlu. Kendisi, efendim, iyi bir bakkal ustasıdır.

KARAGÖZ — Eee!

HACİVAT — Yanına bir adam istiyor, bir çırak istiyor. Bakın. Dükkânında çalışabilir misin?

KARAGÖZ — Maşallah! Aylık kaç?

HACİVAT — Efendim, aylık yıllık işlerine karışmıyorum. Haber veriyorum. İşte konuşunuz efendim. *(Gider.)*

KAYSERİLİ — Bana bah, senin adın ni?

KARAGÖZ — Benim adım Karagöz.

KAYSERİLİ — A booo! Niden Garagöz?... [.....]

Booo!.. Evli misin bekâr mısın?

KARAGÖZ — Baba, sen ne biçim adamsın yahu?

Evliyim, bekârım, sana ne?

KAYSERİLİ — Evli misin; di bana bahayım!

KARAGÖZ — Evliyim.

KAYSERİLİ — Kaç çocuğun var?

KARAGÖZ — Sen ne karışırırsın bana yahu?

KAYSERİLİ — Kaç çocuğun var? Sen bunu sonra anlarsın. Esnafılıkta bir kaide vardır.

KARAGÖZ — Eee!

KAYSERİLİ — Esnaf olacak adam, yanına aldığı adama sorar: «Evli misin, bekâr mısın? Kaç çocuğun var?» Anladın mı? Vireceği para ile adam idare ider mi itmez mi? Bahdın ki herifin on tane çocuğu var, beş tane de [.....] var. Bu adama benim vireceğim para ya idare ider, ya itmez. İtmediği zaman ne yapar? Dükkanımдан çalar, kaşkerekâşera peynirinden, [.....] den, güpgüp maharnasından, hepsinden birer birer çalar da bana zarar gösterir, anladın mı?

KARAGÖZ — Ne biçim şey bu be! — Ee, benim çocuklarım da var.

KAYSERİLİ — Kaç tane?

KARAGÖZ — İşte, üç dört tane var.

KAYSERİLİ — Bana bah! Sen benim dükkanımda insan gibi çalışırsın.

KARAGÖZ — Ha!

KAYSERİLİ — Sen merak itme, ben seni memnun iderim.

KARAGÖZ — Eksik olma.

KAYSERİLİ — Gel bah, sana dükkanı göstereyim.

KARAGÖZ — Göster bakalım!

KAYSERİLİ — (İçeriden) Şu aşağıda gorduğun kupleri gordun a!

KARAGÖZ — Eee!

KAYSERİLİ — Buna zeytinyağı kupleri dirler.

KARAGÖZ — Evet.

KAYSERİLİ — Yuhardaki kupleri de gordun a!

KARAGÖZ — Gördüm.

KAYSERİLİ — Buna da pekmez kupleri dirler.

KARAGÖZ — Ha, iyi ya!

KAYSERİLİ — Bak şu ırafları gordun a! Buralarda istermaçiret mumları, [.....], kaşkerekasera peynirleri, ondan sonra, güpgüp maharnaları, hepsi burda durur.

KARAGÖZ — Anlamadım.

KAYSERİLİ — Hepsi burda durur.

KARAGÖZ — O güpgüp makarnası ne demek?

KAYSERİLİ — Efendim, sen, sen okumadın, yazmadın mı?

KARAGÖZ — Okudum ama, güpgüp makarnası bilmem.

KAYSERİLİ — Ooo! Bana bah, sen Gayseri'ye gel de lûgat öğren, anladın mı?

KARAGÖZ — (Güler.) Haaa! Allah iyilik versin, ona güpgüp makarnası değil, düdük makarnası derler.

KAYSERİLİ — Güpgüp maharnası dirler, istermaçiret mumları...

KARAGÖZ — Ha?

KAYSERİLİ — İstermaçiret mumları.

KARAGÖZ — Yok canım, ispermaçet³⁷ mumları.

KAYSERİLİ — Ona istermaçiret mumları diyiver.

KARAGÖZ — İstermaçiret mumları... Hay Allah, ne anlayış varmış be!

KAYSERİLİ — Kaşkerekasera peyniri di, anladın mı?

KARAGÖZ — Kaşkerekasera değil kardeşim, kaşar peyniri.

KAYSERİLİ — Ona kaşkerekasera peyniri dirler, anladın mı?

KARAGÖZ — Hoppalaa!... Neme lâzım!...

³⁷ İspërmaçet: ispermeçet. Balinadan çıkarılan ve mum yapmakta kullanılan beyaz bir yağ.

KAYSERİLİ — Ben gideyim Asmaaltı'na,³⁸ sana mal gondereyim. [...]

KARAGÖZ — Olur.

KAYSERİLİ — Hadi bahalım, sana da Allah hayır virsün bana da.

KARAGÖZ — Amin!

KAYSERİLİ — Ben gidiyorum. (*Gider.*)

KARAGÖZ — Hadi güle güle. (*Güler.*) İstermaçiret mumları, güpgüp makarnası, güpgüp makar...sonra, öteki neydi?... kaşkerekasera... Hay Allah müstahakkını versin! Amma isim takmış herif be! Allah Allah! [...]. Kısmet böyleymiş, ne yapalım!

(*Şarkı ile Cemâlifer Hanımla Şetâret Kalfa Gelir.*)

(*Şarkı*)

39.....

HACİVAT — (*Karşılar.*) Vay efendim, maşallah! Safâ geldiniz, hanım kızım!

CEMÂLİFER — Eksik olmayın, Hacivat Çelebi. Ben de size kadar geliyordum.

HACİVAT — Hayrola, efendim, hayrola! Nedir efendim böyle? — Şetâret Hanım, sen nasılsın?

ŞETÂRET — Aaa! Şok güzel, Hacivat Çelebi. Sen nasılsın bakalım, iyisin inşallah!

HACİVAT — Elhamdü-lillâh!

KARAGÖZ — Evet efendim, bakkal da var! Güpgüp makarnası, kaşkerekasera peyniri, istermaçiret mumları, hepsi var!

ŞETÂRET — Aaa! Sen ne bağıriyor arkada oyle?

³⁸ Asmaaltı: İstanbul'da, Eminönü semtinde, bakkal eşyası satan toptancı mağazaların bulunduğu cadde.

³⁹ Şarkının sözleri anlaşılamamıştır.

KARAGÖZ — Ha?

ŞETÂRET — Sen ne bağıriyor arkada oyle?

KARAGÖZ — Bakkal var!

ŞETÂRET — Aaa! Dur bakalım hele! Hanım avi tutacak da ondan sonra...

KARAGÖZ — Anlamadım.

ŞETÂRET — Hanım avi tutacak.

KARAGÖZ — Hanım ayı mı tutacak? [.....]

HACİVAT — Karagöz'üm, sen karışmasan a! Sen dükkânına karış!

KARAGÖZ — [.....]

HACİVAT — Efendim, hayrola, efendim kızım?

CEMÂLİFER — Efendim, Hacivat Çelebi, oturduğumuz evi —efendime söyleyim— biraz tamir ettirecekmiş ev sahibi. Çoktan beridir akıyor. Efendim, bize de çık düştü. Onun için size kadar geldim. Elinizin altında bir ev olduğunu işittim, duydum.

KARAGÖZ — Evet efendim, kızım. Tam zamanında geldiniz. Bakınız efendim, elimin altında bir konak yavrusu var efendim. Bakın, beğenirseniz ne âlâ!

CEMÂLİFER — Aaa! Bir kere görelim!

HACİVAT — Buyurun efendim içeri, görünüz!

(İçeriden.) Bakınız efendim, burası bodrum katı, bodrumun arkası taşlık. Burdan, efendim, bahçeye çıkar. İşte burdaki küpler —efendime söyleyim— yağmur suyundan doldurulur. Her biri, efendim, yirmi teneke su alır, efendim.

CEMÂLİFER — Aaa, çok güzel vallahi!

HACİVAT — Bakın, şurası da mutfak. Şurası da yemek odası, efendim.

CEMÂLİFER — Çok güzel.

HACİVAT — Buyurun yukarıya çıkalım.

CEMÂLİFER — Buyurun.

HACİVAT — Buyurun, efendim! İşte bu tarafta bir oda. Burası da helâ, efendim. İşte odalar, efendim. [Hepsinin döşemesi ve sâir lâzım olan şey-

ler mevcuttur.]⁴⁰

CEMÂLİFER — Aaa, çok güzel, Hacivat Çelebi!

Buna ne vereceğiz, efendim?

HACİVAT — Efendim, on iki aylığı efendim, sizin için iki meci diye olur.

CEMÂLİFER — Peki, Hacivat Çelebi.

HACİVAT — Ama, iki üç aylık da peşin isterim.

CEMÂLİFER — Başüstüne. İki aylık peşin versek?

HACİVAT — Teşekkür ederim. Verin efendim. [.....]

CEMÂLİFER — [Buyurun!]

HACİVAT — Güle güle oturunuz, efendim, güle güle!

Bakkal da karşınızda, —efendime söyleyim— istediğinizi alırsınız.

CEMÂLİFER — Aaa, çok güzel, efendim!

HACİVAT — Efendim, Allah âfiyet versin!

CEMÂLİFER — Ömrüne bereket, Hacivat Çelebi.

(Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Efendim, güpgüp makarnası, istermaciret mumları var, ondan sonra, —ne vardı bakayım?— güpgüp makar... daha bir şey daha... istermaci... Haa, kaşkerekasera peyniri var... (Güller.) — Hani bizim usta mal gönderecekti yahu?...

(Türkü ile I. Hamal gelir.)

(Türkü)

41.....

KARAGÖZ — Ooo! Hamallar geliyor yahu!

I. HAMAL — Bana bah! Mayıs-oglu'nun dükkanı burası mı?

⁴⁰ Sözler açık-seçik anlaşılamamış; köşeli ayraç içindeki cümle Abdal Bekî oyunundan alınmıştır (bk. s. 74).

⁴¹ Türkünün sözleri anlaşılamamıştır.

KARAGÖZ — Ha?

I. HAMAL — Mayıs-oğlu'nun dükkanı burası mı?

KARAGÖZ — Hee, burası.

I. HAMAL — Aha, zeytinyağı getirdim, fıçıylan!

KARAGÖZ — Peki, getir.

I. HAMAL — Aha!

KARAGÖZ — Yavaş yahu, kıracaksın fıçıyı!... Da-
ya, daya!

I. HAMAL — Arhadan da getirirler, ondan sonra
efendim...

KARAGÖZ — Evet.

I. HAMAL — Gaşar peyniri, ondan sonra efendim,
maharnalar, hepsi gelir. Ben gediyorum. Ben
zeytinyağını getirdim biraıhdım. (*Gider.*)

(*Türkü ile II. Hamal gelir.*)

(*Türkü*)

42.....

II. HAMAL — Bana bah! Burası Mayıs-oğlu'nun
dükkanı mı?

KARAGÖZ — He! Onlar ne?

II. HAMAL — Buna gaşar peyniri dirler.

KARAGÖZ — Haa, iyi ya! Getir bakalım!... Ya-
vaş!... yavaş!... Daha var mı gelen?

II. HAMAL — Ooo!... Şeyden, Asmaaltı'ndan yirmi
hamal geliir.

KARAGÖZ — Eyvah! Nereye sığacak bunlar?

II. HAMAL — Mumlar getiririk, maharna getiririk,
pirinç getiririk, fasulya getiririk, mercimek ge-
tiririk, un getiririk...

KARAGÖZ — Peki. Hadi sana uğurlar olsun!

II. HAMAL — Onlar arhadan geliirler. (*Gider.*)

⁴² Türkünün sözleri anlaşılamamıştır.

43(*Sevgili dinleyenlerimiz! Böyle birkaç tane hamal, sırtlarında böyle yağlar, efendim, fasulye çuvalları, —efendime söyleyim— kaşar peynirleri, hep böyle gelirler. Sırık hamalları da —efendime söyleyim— çırvış⁴⁴ yağı dedikleri yağı fıçıyla getirirler —onu sırık hamalları getirir—, bakkal dükkânına bırakırlar.*)

(*Türkü ile Kayserili gelir.*)

(*Türkü*)

45.....

KAYSERİLİ — Bana bah! Gonderdiğim eşyaları nire goydun?

KARAGÖZ — Hepsini koyduk ama, dükkân doldu yahu! Ne yapalım?

KAYSERİLİ — Bana bah, güpgüp maharnaları şu-
raya dizivir hele, anladın mı?

KARAGÖZ — Güpgüp makarnası değil usta, buna düdük makarnası...

KAYSERİLİ — Eee, güpgüp maharnası dirler! Bana lûgat mı öğreteceksin?... Bana bah, isterme-
çiret mumları iyi diz.

KARAGÖZ — Olur.

⁴³ Seyredenlere göre değil, dinleyenlere göre oynatılan bu oyunda, perdede gösterilmesi gereken cansız tasvirler (ev, dükkân v.b.) ve kişilerin perdeye gelişleri bu yolda açıklamalarla bildirilmiştir (7 yerde). Oyun, ses bandından yazıya geçirilirken, söz konusu açıklamalar çıkarılmış; böylece, eser, biçim bakımından, öbür oyunlara benzetilmiştir. Ancak, sözü edilen öbür hamallarla sırık hamallarının konuşmaları oyunda verilmediği için, onların perdede gösterildiğini bildiren bu açıklama alınmıştır.

⁴⁴ Çırvış: çerviş. Kasaplık hayvanlardan elde edilen türlü yağların eritilmiş.

⁴⁵ Türkünün sözleri anlaşılamamıştır.

KAYSERİLİ — Ooo! Kaşkerekâşera peynirlerini diz de şöyle dirlensinler... Pékmezleri boşalttın mı, zeytinyağlarını boşalttın mı?

KARAGÖZ — Hepsini.

KAYSERİLİ — Hadi bahalım, goreyim seni! Ben gidiyorum, anladın mı?... Bana bah, sana bir şey daha diyeyim.

KARAGÖZ — Evet.

KAYSERİLİ — Sana bir teneke de pamuk yağı gonderecem.

KARAGÖZ — Ne olacak?

KAYSERİLİ — Zeytinyağına katılsın diye.

KARAGÖZ — Hoppalaa!

KAYSERİLİ — Senin nine lâzım!... Zeytin gonderecem sana.

KARAGÖZ — Evet.

KAYSERİLİ — Zeytini gondereyim, bah, zeytinin kabı var, onu gordün mü?

KARAGÖZ — Evet.

KAYSERİLİ — Önün içersine bir teneke su dök, bir avuç da tuz goy.

KARAGÖZ — Neden?

KAYSERİLİ — Tarttığın zamanda suyuyla beraber tartarsın, anladın mı?

KARAGÖZ — [.....]

KAYSERİLİ — [.....] neyle çıhartacağız? Anladın mı?

KARAGÖZ — Eee, yaparız, öyle yaparız!

KAYSERİLİ — Ben gideyim. Bir iki şey daha bulur sam sana gonderirim. Hadi bahalım!... Sakın ha, viresiye virme!

KARAGÖZ — Yok, vermem.

KAYSERİLİ — Viresiye virdin mi gozünü patlatırım, anladın mı?

KARAGÖZ — Vermem. Hadi sana uğurlar olsun!
(Kayserili gider.)

CEMÂLİFER — (İçeriden.) Bana bak, Şetâret!

ŞETÂRET — Efendim.

CEMÂLİFER — Git bakalım, bakkalda ne var ne

yok, beyaz peynir var mı, iyi yağları var mı? anla.
ŞETÂRET — Öğreneyim, hanimefendi!

(Gelir.) Bana bak, bakkal!

KARAGÖZ — Eee!

ŞETÂRET — Hanimefendi soruyor, ayı yağı var mı?

KARAGÖZ — Haa?

ŞETÂRET — Ayı yağı var mı?

KARAGÖZ — Ne yağı?

ŞETÂRET — Ne bileyim ben!

KARAGÖZ — Hoppala! Ne yağı istiyorsun?

ŞETÂRET — Hanimisi sordu.

KARAGÖZ — İyi ama, ne yağı istedi?

ŞETÂRET — Ne bileyim ben!

KARAGÖZ — Haydi, anla da gel!

ŞETÂRET — (İçeriden.) Hanimisi, ne yağı istedi sen?

CEMÂLİFER — Ayol, sen bir şey bilmiyor musun?

Sadeyağı, yahu, sadeyağı! Pilâv pişirmek için.
Trabzon tereyağı.

ŞETÂRET — (Gelir.) Ayo, bana bak, bakkal!

KARAGÖZ — Buyur!

ŞETÂRET — Sende var mı o yağdan?

KARAGÖZ — Ne yağı?

ŞETÂRET — O, hanimin söylediği ne yağdı o?

KARAGÖZ — Canım, anlasan a, ne yağı!

ŞETÂRET — Hanim dedi, o yağdan, pilâvını pişirecekmiş.

KARAGÖZ — Hıı?

ŞETÂRET — Pilâvını pişirecekmiş.

KARAGÖZ — Pilâvını mı pişi... Yağ var işte burda yahu!

ŞETÂRET — Terelelli yağı istedi benden hanım.

KARAGÖZ — Haa?

ŞETÂRET — Terelelli yağı istedi.

KARAGÖZ — (Güler.) Sen alay mı ediyorsun ben-
len, kara kadın?

ŞETÂRET — Ağzını topla, «kara kadın» deme! Mu-
sibete bak! Alımallah kafanı kırarım senin!

KARAGÖZ — Hoppala! Bana bak, terelelli yağı olur
mu?

ŞETÂRET — Oyle dedi hanım.

KARAGÖZ — Hanıma git de sor bakalım!

ŞETÂRET — (*İçeriden.*) Hanimisi! Bakkalda terelel-
li yağı yok ayol!

CEMÂLİFER — Ayol, sen ne yağı istedin?

ŞETÂRET — Terelelli yağı.

CEMÂLİFER — Hay Allah müstahakkını... Ayol Trab-
zon yağı diyeceksin, yani Trabzon'un tereyağı.

ŞETÂRET — Valla oyle soyledi o. Abuk-şabuk, deli
adamın birisi. «Terelelli yağı yok» diyor.

CEMÂLİFER — Akıllı! Terelelli yağı değil, tereyağı,
Trabzon yağı, zeytinyağı, makarna var mı, sor
bakalım!

ŞETÂRET — Bakayım.

(*Gelir.*) Bakkal!

KARAGÖZ — Efendim!

ŞETÂRET — Hanimisi dedi.

KARAGÖZ — Ne dedi?

ŞETÂRET — Ooo! Ne dedi?... Ondan sonra dedi ki,
o var mı, o var mı, o var mı, o var mı, öteki
var mı, beriki var mı? Bir sor da anla da gel
bana, dedi.

KARAGÖZ — Seni tepelerim ha!

ŞETÂRET — Neden tepeliyor beni?

KARAGÖZ — Canım, ne istedi? onu söylesen e!

ŞETÂRET — Ne bileyim ben! (*Gider.*)

KARAGÖZ — [Bari] ben gideyim!... — Bana bak,
hanımefendi!

CEMÂLİFER — Efendim, caanım, bakkal efendi,
buyurunuz efendim, kurban olayım sana!

KARAGÖZ — Hıı?

CEMÂLİFER — Evet efendim, emrediniz!

KARAGÖZ — Kurban mı olayım dedi?... — Şimdi, bana bak, hanımefendi...

CEMÂLİFER — Efendim, caanım efendim, emrediniz!

KARAGÖZ — Hanımefendi...

CEMÂLİFER — Efendim!

KARAGÖZ — Allah Allah!... — Bakkal, efendim.

CEMÂLİFER — Evet.

KARAGÖZ — Bakkal.

CEMÂLİFER — Evet efendim, 'ne istiyorsunuz?

KARAGÖZ — Efendim, ne emrediyorsunuz?

CEMÂLİFER — Aaa, estağfurullah, cânımın cânânı!... Güzel yağınız var mı, bakkal efendi?

KARAGÖZ — Hıı?

CEMÂLİFER — Güzel yağınız var mı?

KARAGÖZ — Güzel yağınız var. Her şey var, efendim.

CEMÂLİFER — Peyniriniz var mı?

KARAGÖZ — Âlâsı var.

CEMÂLİFER — Efendim, bakayım, [fasulyeniz] var mı?

KARAGÖZ — Efendim, ne isterseniz var efendim.

CEMÂLİFER — Veresiye veriyor musunuz?

KARAGÖZ — Usta «Verme» dedi ama, sizin için can feda olsun!

CEMÂLİFER — Aaa! [.....] Şetâret Kalfayı gönderim, efendim, bîf okka tereyağı, bir okka da zeytinyağı, bir okka kaşar peyniri, bir okka makarna, bir okka fasulye, bir okka mercimek, bir okka da —efendime söyleyin— şeker göndeririniz.

KARAGÖZ — Başüstüne! İsterseniz dükkânı devr edeyim yahu!

CEMÂLİFER — Hadi hadi, sen bunları gönderiver!

KARAGÖZ — Olur, başüstüne, göndereyim!

[.....] Hanım ne tatlı tatlı konuşuyor yahu! (Öksürür), Hay Allah Allah! Güpgüp makarnası var, var oğlu var, kaşkerekâşera peyniri var, isterma-

çiret mumları var, [.....], yok mu dedik, yok mu dedilik?

(Şarkı ile II. Çelebi gelir.)

(Şarkı)

46

II. ÇELEBİ — Evet... dediler ki... «— Evin karşısında bir bakkal dükkânı var» dediler... «Bakkalın karşısındaki»... Herhalde bu ev olacak... Bakayım... Ne yapayım? ne yapayım?... Kapıyı çalsam... Dur, çalma kapıyı... Ne yapayım efendim?... Ne yapayım?... Ne yapayım?...

KARAGÖZ — Allah Allah! Bu da kim acaba?

II. ÇELEBİ — Ne yapayım efendim?... Şu taşı atayım pencereye... Ya acaba bu değilse!... Ne olursa olsun. [.....] Taşı atayım! (Taşı atar.)

CEMÂLİFER — (Pencereden.) Aaa! Hoş geldiniz. Amanın, durun durun! Rica ederim. Geliyorum, efendim!

II. ÇELEBİ — Aman efendim, af edersiniz, rahatsız ettim.

CEMÂLİFER — (İçeriden.) Estağfurullah efendim, buyurunuz!... Nasılsınız bakayım? Hoş geldiniz, safâ geldiniz!

II. ÇELEBİ — Eksik olmayın efendim, teşekkür ederim!... Nasılsınız efendim? Burasını ne zaman tuttunuz?

CEMÂLİFER — Burda Hacivat Çelebi var, işte onun vasıtasıyla burasını tuttuk. Gayetle güzel. Bir kere içerisini görseniz memnun olacaksınız.

II. ÇELEBİ — Aman çok güzel efendim.

⁴⁶ Şarkının sözleri anlaşılamamıştır.

CEMÂLİFER — Nasılsınız? İyisiniz inşallah!

II. ÇELEBİ — Elhamdü-lillâh efendim! Siz nasılsınız efendim?

CEMÂLİFER — Ömrünüze bereket, cicim!

II. ÇELEBİ — İmmmh!

CEMÂLİFER — Caanım!

KARAGÖZ — Bir şeyler oluyor kapının önünde, dur bakalım!... [.....] Ben şu fıçının arkasına saklanayım bakayım ne olacak.

CEMÂLİFER — Efendim, burda konuşmak olmaz. Buyurunuz içeriye efendim, güzel güzel konuşalım!

II. ÇELEBİ — Efendim, yiyecek pek bir şey yoksa, bakkaldan...

CEMÂLİFER — Aman efendim, bir bakkal var şu arkamızda, çok şey efendim, biraz, her ne kadar biraz tuhaftı ama, bize her şeyleri verdi. Peynir meynir hepsini verdi, yağların balların hepsini verdi. Hepsi var efendim.

II. ÇELEBİ — Parasını verdik mi?

CEMÂLİFER — Yok efendim. Abdal tatlı dillerimle kandırdım, veresiye verdi. Abdal bir adam canım!

KARAGÖZ — Abdal haaa!... Dur bakalım heleee!...

II. ÇELEBİ — Peki efendim!

CEMÂLİFER — Buyurunuz efendim! Kapı açık. Giriniz efendim!

II. ÇELEBİ — Peki efendim, geleyim. — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gidiyorum yâr aşkına, yâ hey!

KARAGÖZ — (Öksürür.) Öhö öhö!...

II. ÇELEBİ — Aman efendim, bir ses geliyor... Bakayım şurdan... Bakayın... Etrafta kimseler yok... Belki bana bir evham gibi gelmiştir. — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gidiyorum yâr aşkına, yâ hey!

KARAGÖZ — (Öksürür.) Öhö öhö!...

II. ÇELEBİ — Aman efendim, kimdir onlar, öksü-

renler?... Allah Allah!... Kimler bunlar acaba?...
Fakat kim olur?...

CEMÂLİFER — Efendim, girseniz e içeriye!

II. ÇELEBİ — Efendim, bir öksürük sesi geldi de.
Kimse olmasın diyerekten...

CEMÂLİFER — A canım, kim gelirse gelsin! [.....]
Girin bakayım, bekliyorum sizi!

II. ÇELEBİ — Geliyorum efendim. — Aşk-i yârân,
muhabbet-i cânân! Ben de gidiyorum yâr aşkına,
yâ hey!

KARAGÖZ — Hele içeriye gir de bak!

II. ÇELEBİ — Efendim?

KARAGÖZ — Hele içeriye gir de bak!

II. ÇELEBİ — Girersem ne olur?

KARAGÖZ — O zaman anlarsın.

II. ÇELEBİ — Efendim?

KARAGÖZ — O zaman anlarsın!

II. ÇELEBİ — Ne anlarım?

KARAGÖZ — Hele gir içeriye.

II. ÇELEBİ — İçeriye girmiyorum, ne olacak? Gir-
mem, vesselâm! Allah Allah! Zorla değil ya!

CEMÂLİFER — Beyefendi!

II. ÇELEBİ — Efendim!

CEMÂLİFER — Kimlen konuşuyorsun?

II. ÇELEBİ — Kimlen... Sizinlen konuşuyorum...
Lâf olsun... «— İçeriye gir de bak!» demediniz
mi?

CEMÂLİFER — Aaa! Size evham gelmiş, efendim!
Ben öyle bir şeyler söylemedim.

II. ÇELEBİ — Efendim, nasıl söylemedin?... «— İ-
çeriye gir de bak!»... Ne yapacaksın içeriye gi-
rersem?

CEMÂLİFER — Canım efendim, evham geliyor ga-
liba [Girecekseniz girin canım!] Aaa!

II. ÇELEBİ — Aşki yârân, muhabbet-i cânân! Ben
de gidiyorum yâr aşkına, yâ hey!

KARAGÖZ — İçeriye girer girmez ne olacak?...

İçeriye girer girmez belânı bulacaksın.

II. ÇELEBİ — Kimden?

KARAGÖZ — Benden.

II. ÇELEBİ — Sen kimsin?

KARAGÖZ — Bilmiyor musun? İşte deminden beri konuştuğun...

[.....]47

KARAGÖZ — [.....] Hayvan, sen de!

II. ÇELEBİ — Ağzını topla, hanım! Hayvan sensin!

KARAGÖZ — Hayvan sensin!

II. ÇELEBİ — Terbiyeni takın!

KARAGÖZ — Sen terbiyeni takın!

II. ÇELEBİ — Utanmaz!

KARAGÖZ — Utanmaz sensin! Sen utanmazsın!

[.....]48

CEMÂLİFER — Aaa! Beyefendi, kimlen konuşuyorsun?

II. ÇELEBİ — Efendim, kimlen olacak! Siz bak-sanız a, neler söylüyorsunuz! Ne hayvanlığımı bıraktınız, ne bilmem nemi! İçeri girersem bak bana neler yapacaksınız!

CEMÂLİFER — Aaa! Vallahi efendim, size bir şeyler olmuş. Size evhamlar gelmiş. Ben böyle bir şey söylemedim, canım girin içeriye!

II. ÇELEBİ — Aşk-i yârân, muhabbet-i cânân! Ben de gidiyorum yâr aşkına, yâ hey!

KARAGÖZ — Görürsün sen, içeriye bir gir de bak!

II. ÇELEBİ — Girmiyeyeğim!

KARAGÖZ — Kimin umurunda girmezsen!

II. ÇELEBİ — Gelmiyeceğim

KARAGÖZ — Cehennemın dibine kadar!... Gel-me!...

47 Buradaki kavgalı küfürlü 3 konuşmanın sözleri anlaşılamamıştır.

48 Buradaki kavgalı küfürlü 2 konuşmanın sözleri anlaşılamamıştır.

II. ÇELEBİ — «Cehennemine dibine kadar» bana ha?

KARAGÖZ — Sana ya!... Terbiyesiz, hayvan, sen de!...

II. ÇELEBİ — Ağzını topla, Hanımefendi! Ben hayvan değilim.

KARAGÖZ — Nesin ya? Eşeksin!

II. ÇELEBİ — [.....]

CEMÂLİFER — Bana bak efendim, neye durdunuz canım Allah aşkına, neye durdunuz?... Gene duruyorsunuz, görüyorum!... Aaa!... Kimlen konuştunuz?

II. ÇELEBİ — Kulağıma sesler geldi, «Hayvan» diye, filân.

CEMÂLİFER — Aaa evham gelmiş!

(II. Çelebi eve girer).

KARAGÖZ — (Güler.) Herif epey oyalandı... Amma da korktu haas!... Anlaşılan, bu eve... Hımm!... Estepetâ pestepetâlar geliyor galiba bu eve... Hımmm!... Tevekkeli değil, hanım bana, «— Efendim, caanım!... tı tı tı tı tı tı tı!...»

CEMÂLİFER — (İçeriden.) Bana bak, Şetâret!

ŞETÂRET — Ne o, soyle hanımım?

CEMÂLİFER — Bakkala git hemen. Bakkalda sardalya balığı var mı?

ŞETÂRET — Olur, varayım.

(Gelir.) Bana bak, bakkal!

KARAGÖZ — Hı?

ŞETÂRET — Ne vardı sende bakayım!

KARAGÖZ — Evet?

ŞETÂRET — Ne vardı sende?

KARAGÖZ — Bende her şey var.

ŞETÂRET — Ooo! Hanım istedi.

KARAGÖZ — Hanımın istediği de var yahu!

ŞETÂRET — Ama ne istedi?

KARAGÖZ — Ne bileyim ben!

ŞETÂRET — Ba... ba... balık mi istedi ama?

KARAGÖZ — Hanımın istediği balık bende var.
Merak etmesin.

ŞETÂRET — Ne balık var sende?

KARAGÖZ — Her balık var. Hanım ne istiyor hanım?

ŞETÂRET — Hanım istedi, balık istedi.

KARAGÖZ — Var var var! Hadi git hanıma söyle,
«Varmış» de!

ŞETÂRET — (*İçeriden.*) Hanımefendi!

CEMÂLİFER — Huu!

ŞETÂRET — Bakkalda balık varmış.

CEMÂLİFER — Sardalya balığı var mı?

ŞETÂRET — Unuttum!

(*Gelir.*) Bana bak, bakkal!

KARAGÖZ — Hı?

ŞETÂRET — Sende var mı balık?

KARAGÖZ — Ne balığı istiyorsun?

ŞETÂRET — Ne balığı... Hanım ne balık istedi bildin mi?

KARAGÖZ — Yok.

ŞETÂRET — Pantolon balık istedi.

KARAGÖZ — Haa, pantolon balık var, âlâsı var! hanıma söyle.

ŞETÂRET — (*İçeriden.*) Hanımefendi, varmış.

CEMÂLİFER — Ne varmış?

ŞETÂRET — Pantolon balık varmış.

CEMÂLİFER — Utanmaz, terbiyesiz adam canım!...
Git de ona [.....]

[.....]49

KARAGÖZ — (*Güler.*) Hanımlar içerde bir şeyler diyorlar... Bakalım!...

49 Burada, zenneler arasındaki bağırıtlı 3-4 konuşma, sözler anlaşılmadığı için, atlanmıştır.

ŞETÂRET — (Gelir.) Bana bak, bakkal!
KARAGÖZ — Hıı?
ŞETÂRET — Var mı balık?
KARAGÖZ — Var. Ne istiyorsun?
ŞETÂRET — Sandalye balığı.
KARAGÖZ — Haa, sardalya balığı. Var, var. Nah, bak, sardalye balığı!...
ŞETÂRET — Ver bakalım!
KARAGÖZ — Al.
ŞETÂRET — Hanim dedi ki, «yazsın» dedi.
KARAGÖZ — Yazsın, ha... Bana bak... şey... Şetâret...
ŞETÂRET — Ne o?
KARAGÖZ — Şey... Ben bir gireyim oraya.
ŞETÂRET — Yoo, olmaz!
KARAGÖZ — Hıı?
ŞETÂRET — Olmaz!
KARAGÖZ — Ben sana balıklar getiririm, peynir getiririm, yağ getiririm, zeytin getiririm, pirinç getiririm, beraber seninle yeriz be!
ŞETÂRET — Yoo, olmaz, hanım görür sonra.
KARAGÖZ — Hanım görmez. Aşağıki odada...
ŞETÂRET — Yoo, aşağıki odada olmaz!
KARAGÖZ — Olur canım, sen merak etme.
ŞETÂRET — Ooolmaz... Beni gıdıklama, o zaman gıdıklanırım.
KARAGÖZ — Hıı?
ŞETÂRET — Ben gıdıklanırım.
KARAGÖZ — Gıdı gıdı gıdı!
ŞETÂRET — Olmaz, olmaz, olmaz!
KARAGÖZ — Gıdı gıdı!
ŞETÂRET — Olmaz, olmaz!...
(Bağırışır. Şetâret gider.)

CEMÂLİFER — (İçerden) Şetâret! Ne yapıyorsun?
ŞETÂRET — Auu! Bakkal beni, bakkal beni gıdı gıdı yapıyor.
CEMÂLİFER — Ah seni gıdı gıdı!... Ah o bakkal denen adam ne adam!... Innnh!

KARAGÖZ — Innnh!... (*Güler.*) Eee, hanımefendi,
bir şeyler lâzım değil mi?
CEMÂLİFER — Efendim, lâzım. İçki var mı sizde?
KARAGÖZ — Hıı?
CEMÂLİFER — İçki?
KARAGÖZ — İçki de var, bıçki de var.
CEMÂLİFER — Efendim, ne var?
KARAGÖZ — Var işte! Bende yoksa aşağıda meyha-
ne var, ordan alırız.
CEMÂLİFER — Hadi git, ordan bir —efendime söy-
leyim— binlik rakı al da gel!
KARAGÖZ — Ben... beraber geleceğim değil mi ra-
kıyla?
CEMÂLİFER — Sen hadi al da gel!
KARAGÖZ — Olur, olur! (*Gider, sonra yine gelir.*)
Hanımefendi!
CEMÂLİFER — Efendim!
KARAGÖZ — Geldi... bak... binlikler...
CEMÂLİFER — Getir bakalım!
KARAGÖZ — Ben de geleyim canım!
CEMÂLİFER — Evet, sen de gel otur bakalım!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Efendim, selâmün-aley-
küm!

II. ÇELEBİ — (*İçeriden.*) Aleyküm-selâm, baba! Hoş
geldin, safâ geldin!

KARAGÖZ — Hoş bulduk! Nerde o Şetâret dedikleri?

ŞETÂRET — Auu! Sen de girdin içeri?... Amanın!...

KARAGÖZ — Bana bak, Şetâret! Ben şimdi rakı içe-
ceğim.

ŞETÂRET — İç bakalım! Hadi bakalım, sen rakı iç,
ben de yâlel oynayım.

KARAGÖZ — Hadi yâlel oyna. — Ben içiyorum, ha-
nım!

CEMÂLİFER — Aaa, buyurun efendim!

II. ÇELEBİ — Aman, babacığım, sen rakı içer mi-
sin?

KARAGÖZ — Eee, ne yapalım! Artık oldu olacak.
(*İçer.*) — Hadi bakalım, hanım, bir tané daha ver!

CEMÂLİFER — Başüstüne efendim! Buyurun!

KARAGÖZ — (*İçer.*) Ooh, ne âlâ!

ŞETÂRET — Ooo, içiyor! Amanın gozleri kararıyor!

KARAGÖZ — Yaa! Allah Allah!

II. ÇELEBİ — Efendim, çok içmeyin. [Dokunur sonra.]

KARAGÖZ — Adam sen de! Sen de iç bir tane ya-hu! Allah Allah!... — Efendim, şerefınız! (*İçer.*) Ooh, ne âlâ!... — Bir tane daha ver! (*İçer.*) Ooh, ne âlâ!...

ŞETÂRET — Auu! bana bak, sakallı adam! Çok içti sen ayol! Gozleri kararıyor!...

KARAGÖZ — Kararacak ya!...

ŞETÂRET — Auu! Ne oluyor?... Sallanıyor!...

KARAGÖZ — Sallanacak!

ŞETÂRET — Auu!... Auu!... Bana bak, sen düşecek!...

KARAGÖZ — Düşecek!

CEMÂLİFER — Bana bak... dur... dur... bakkal!...

KARAGÖZ — Eee!

ŞETÂRET — Aman, ne oluyor?... Mangalın üstüne düşecek!...

KARAGÖZ — Düşer miyim... Ooo, düşer miyim ben?... (*Karagöz mangala düşer. Gürültü olur. Yangın çıkar. Bağırışlırlar.*)

SESLER — Aaay!... Mangal devrildi, yanıyoooo!... — Eyvaaah!... Amaaan!... — Eyvaaah, yanıyoooo!...

BEKÇİ — (*Sopasını vurur, bağırır.*) Yaanguun vaaar!... Şeyh Küşteri meydanındaaa!... (*Sopasını vurur.*)

KÖŞKLÜ⁵⁰ — (*İçeriden, bağırır.*) İiimdaaat!... Bekçiii!

BEKÇİ — Ogurlar olsun! Ogurlar olsun!

KÖŞKLÜ — Şeyh Küşteri meydanındaaa!...

⁵⁰ Köşklü: Eskiden, İstanbul'da yangın kulesinde gözcü olarak bekleyen ve yangını görünce koşup her yere haber verme işini yapan kimse.

BEKÇİ — Yaanguun vaaar!... Şeyh Küşterî meydanaaaaa!...

(Nâra atarak tulumbacılar gelir. Karagöz atlar, tulumbanın üstüne biner.)

KARAGÖZ — *(Tulumbanın üzerinde bağırır)* Heeey!.. Vardaaa!... Destuuur! Karagöz geliyor!... *(Giderler.)*

BİTİŞ

KARAGÖZ — *(Gelir.)* Eyvaaah! Ne dükkân kaldı, ne ev kaldı! Hepsi yandı, kül oldu gittiii!...

HACİVAT — *(Gelir.)* Aman Karagöz'üm, nedir bu işler?

KARAGÖZ — Kafanı kırsın kerata, geyiklerle [.....]⁵¹ ler! *(Vurur.)*

HACİVAT — Birader, yıktın perdeyi eyledin vîrân! Varayım sahibine habervereyim hemân! *(Gider.)*

KARAGÖZ — Her ne kadar sürc-i lisân⁵² ettikse âf ola!

İnşallah başka oyunda yakan elime geçerse, Hacıvat, vay haline vay!...

⁵¹ Sözcük anlaşılamamıştır. İşler sözüyle ayaklı bir söz olması gerekir.

⁵² Sürc-i lisân: dil sürcmesi. Hayalî Küçük Ali, basılmış oyunlarında bu deyimi suç-i lisân (Karagöz'ün Hamam Eğlencesi, 1928, s. 18), ve suç-i (sulç-i) lisân (Karagöz'ün Kâğıthane Safası, 1928, s. 24) biçimlerinde kullanmıştır.

N o t :

Bakkallık oyununun öbür adı **Yangın**'dır.

Bakkallık, «Nev-icâd» oyunlardan biri olmakla birlikte, kuruluş bakımından (bölümlerin sıralanışı, kişilerin kimlikleri ve perdeye gelirlerken şarkı söylemeleri v.b.) «Kâr-i kadîm» oyunların geleneğine uygundur.

Eserin «Fasıl» bölümünde, eski oyunlarda ele alınmayan bir zanaat konu olarak alınmış; fakat konunun işlenişinde de (sözgelimi, Çelebi'nin evini ve dükkânını Hacıvat'ın kiraya vermesi, Zenne'lere evi gezdirmesi, evi tutan Zenne'lerin içeriye adam alması, sonunda zorlukla eve giren Karagöz'ün sarhoş olup rezalet çıkarması gibi sahnelerde) eski oyunların geleneği sürdürülmüştür.

BALIK

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. III, *Balkaçılar* (s. 589-608), Wiesbaden 1953

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

I. ÇELEBİ

II. ÇELEBİ

ARAP (Mercan Ağa)

HAYVANLAR ve NESNELER

Yengeç

Ahtapot

Ayıbalığı

Kılıçbalığı

Yılanbalığı

Canavar

Denizkızı

Birkaç balık

Kayık

Çamaşır teknesi

Olta

BALIK

N o t :

Ritter, hayalî Nazif'ten aldığı metni ne yazık ki kaybetmiş; Almancaya kabataslak çevirdiği bazı parçalara dayanarak oyunun konusunu özetlemiş; söz konusu Almanca çevirinin kullanılabilir yerlerini, bir de, Sellm Nüzhet Gerçek'in yardımıyla Hayalî Küçük Ali'den sağladığı iki küçük parçanın Türkçe metnini yayımlamıştır. Verilen bilgiye göre, oyunun Nazif nüshasında Fesil bölümünün konusu şöyledir.:

[Çelebi, hasta kardeşine giderken rasladığı Hacıvat'la sohbe dalar; Hacıvat, Çelebi'ye eskisi gibi balık avlayıp avlamadığını sorar, olumlu karşılık alır; pencereden bakan Karagöz, Çelebi ile balık çeşitleri üzerinde konuşur; bundan sonra asıl olay başlar:

Çelebi, lalası Mercan'la birlikte, balık avlamak için kayıkla denize çıkar; lalasına, bolca balık avlarsa kırmızı fes almayı vadeder; balıklar tutulmak üzere iken lalanın sevinç çığlıkları atması üzerine her seferinde av kaçar, bu yüzden hiçbir şey tutamayan Çelebi avdan vazgeçip geri döner. Bu olup bitenleri pencereden seyreden Karagöz de avlanmak ister; karısına, tavayı hazırlamasını söyler; evden aldığı çamaşır teknesini kayık gibi kullanır; ilkin bir yengeç tutar, sonra bir ahtapot, arkadaşın bir ayı-

'balığı tutar; her tuttuğunu karısına götürürse de, karısı bunların hiçbirinden memnun kalmaz. Karagöz, oltasına gelen yenilebilir küçük balıkları beğenmiyerek suya atar. Derken, korkunç bir canavar, daha sonra da bir denizkızı gelir; Karagöz, denizkızı'nı sudan çekmek ister, sonra hemen bırakır. Sonunda bir yılanbalığı tutup eve götürür, karısı ondan da memnun olmaz.]]

Aşağıda yayımlanan parçalardan da anlaşılacağı üzere, Hayalî Küçük Ali nüshasında, olayların örölüş ve yürüyüşünde bazı değişiklikler vardır :

[Çelebi ile lalası Mercan'ın balık tutma sahnesinde, Hacıvat'la Karagöz ortada yoktur. Mercan, «kırmızı fes» için değil, «kırmızı pabuç» için sevinip çığlık atar.

Karagöz'ün balık tutma sahnesinde de, Karagöz kendi isteğiyle değil, karısının isteğiyle ava çıkar. Olta olarak da yorgan ıplığı ile topluluğıne kullanır. Yenilebilir epey balık tutar, o arada bir de kılıçbalığı yakalar. Tuttuklarını eve götürmez, kayıkta toplar. Sonunda, bir canavar gelir; Karagöz, ondan kurtulmak için, tuttuğı balıkları arka arkaya canavara atar; bunlarla yetinmeyen canavar, kayığı devirir, Karagöz denize düşer, güç belâ canını kurtarıp eli boş olarak eve döner.]]

Ritter'e göre, oyunun her iki biçimi de perde için etkilidir. Nazif nüshası, gösterilen balık çeşitlerinin çokluğu dolayısıyla; Hayalî Küçük Ali nüshası da, korkudan doğma dramatik gerilimin gittikçe artması nedeniyle etkilidir.

Aşağıdaki iki parça, Hayalî Küçük Ali'den alınmış olan parçalardır.

I

(İlk muhâvere bittikten sonra yadaklar bir şarkı okurlar. Şarkı bitince, aşağıdaki türküyü söyliyerek Çelebi kayıkla Hacıvat tarafından gelir. Kürekte Arap Mercan Ağa oturur.)

(Türkü)

¹ Mercan balığına attım oltayı
Kefalı görünce geriye kaçtı
Palamut ağzından ateşler saçtı
Bu sene² balıkçılık pek yaman kaçtı
Laka lak lak cumlak cumlak masto-
ra³ bak

ÇELEBİ — Ey Mercan Ağa! Eğer bolca balık tutarsak, sana bir çift kırmızı pabuç, bir kırmızı fes, bir kırmızı şalvar alırım.

MERCAN — Emsik olma, koçuk⁴ beyim!

ÇELEBİ — Sen yavaş yavaş küreği çek, ben oltayı atıyorum!

MERCAN — At bakalum! Balık tutarsan bana kırmızı mirmızılı babuç alajak, öyle mi?

ÇELEBİ — Alacağım. — Aman Mercan Ağa, kürekleri suya yavaş batır! Balık geliyor.

MERCAN — (Sevinçle.) Aman, geliyor!

¹ Ölçek: 11 (8+5)

² Bu sene: «bu yıl» olsa gerek. Aksi halde ölçek bozuluyor.

³ Mastor: (argo) esrar sarhoşu.

⁴ Koçuk: küçük (Arap ağzı).

ÇELEBİ — Aman sus! Geliyor.

MERCAN — Geldi mi balık?

ÇELEBİ — *(Yavaş sesle.)* Sus! Geldi.

MERCAN — *(Yavaş sesle.)* Tutuldu mu?

ÇELEBİ — *(Yavaş sesle.)* Sus! Tutulacak.

MERCAN — *(Sevinçle bağırır.)* Bana kırmızılı mır-mızılı babuç alajak mı? *(Balık kaçır.)*

ÇELEBİ — Sus, canım! Ne bağırıyorsun? Balığı ka-
cırdın!

MERCAN — Niçun kaçtı o kerata?

ÇELEBİ — Bağırdın, kaçtı.

MERCAN — Soyle ona, kaçmasın!

ÇELEBİ — Hiç balık lâf anlar mı?

MERCAN — Anlamaz olur mu? Ben bağırınca nasıl
kaçıyor?

ÇELEBİ — Aman Mercan Ağa, sus! Balık geliyor.
(İkinci balık gelir.)

MERCAN — Tutuldu mu?

ÇELEBİ — Sus, canım!

MERCAN — Bana kırmızılı mır-mızılı babuç alajak
mı?

ÇELEBİ — Sus, canım! Alacağım.

MERCAN — *(Bağırarak.)* Aman, küçük bey kırmızılı
mır-mızılı babuç alajak!

(Balık kaçır.)

ÇELEBİ — Gördün mü? Balık yine kaçtı.

MERCAN — Niçun kaçtı o kerata?

ÇELEBİ — Tabii. Bağırdın, korktu kaçtı.

MERCAN — Korkmasın gelsin!

ÇELEBİ — *(Hiddetli.)* Bak, Mercan Ağa! Bir daha
bağırırsan sana ne pabuç alırım ne de fes. İşte
bu kadar!

MERCAN — Bağırmam, küçük bey!

ÇELEBİ — Sus! Balık geliyor.

(Üçüncü balık gelir.)

MERCAN — *(Yavaş sesle.)* Balık geldi mi?

ÇELEBİ — *(Yavaş sesle.)* Geldi, sus!

MERCAN — *(Yavaş sesle.)* Tutuldu mu?

ÇELEBİ — *(Yavaş sesle.)* Sus! Tutulacak.

(Balık tutulur. Çelebi oltayı yukarı kaldırırken.)
MERCAN — (Yavaş sesle.) Tutuldu, tutuldu. (Bağırır.) Kırmızılı mırmızılı babuç alajak mı? Tutuldu!

(Balık oltadan kaçır.)

ÇELEBİ — (Hiddetli.) Allah müstahakkını versin! Haydi, çek kayığı, gidelim!

MERCAN — (Hem söylenir, hem çeker.) Kırmızılı babuç alamadı; balık tutamadı. (Giderler.)

II

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (İçeriden.) Yahu!

KARAGÖZ — (İçeriden.) Ne var?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Böyle miskin miskin oturma-
cağına bari git de şurada deniz kenarında bir ta-
ne balık tut da yiyelim!

KARAGÖZ — İyi aklıma getirdin! Nerede senin ça-
maşır teknesi?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Çamaşır teknesini ne yap-
caksın?

KARAGÖZ — Kayık yapacağım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Hay budala herif hay!
Hiç çamaşır teknesinden kayık olur mu?

KARAGÖZ — Ne vazifen senin? Sen teknenin yerini
söyle!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — İşte orada mutfakta du-
ruyor.

KARAGÖZ — Sen oradan bir parça yorgan ipliği ver,
bir de topluiğne!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ayol, hiç yorgan ipliğiyle,
topluiğne ile balık tutulur mu?

KARAGÖZ — Hüner öyle tutmaktır.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Öyle tutacağına, soyun,
denize dal da tut!

KARAGÖZ — Daha senin kadar usta olmadım. Sen

tavayı hazırla da ocağı yak. Ben şimdi senin istediğin balıkları tutar gelirim.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Haydi bakalım, görelim!

KARAGÖZ — Sen şimdi götürsün!

(*Kayıkla meydana gelir.*) Haydi bakalım! Yâ kismet! Şu benim karıma karşı yüzümü kara çıkarma! Şöyle irice, okkalıca bir tane gel de... Gel gel gel! (*Balık gelir, tutulur; Karagöz kayığa alır.*) Hey anam babam! Karı, kulakların çınlasın! Bir tane yakaladım ki!... (*Tekrar oltayı atar.*) Gel gel gel, babam, gel! (*Bir daha tutar, kayığa alır.*) Oh, anam babam! Derya kuzusu⁵ mübarek! Karı, kulakların çınlasın! Şu önümdekini bir hafta yesen bitiremezsin. Balık değil, balıkların ağababası! (*Oltayı atar.*) Gel gel gel! Bili bili bili⁶ gel! (*Bir kılıçbalığı gelir.*) Ulan! Bunun ağzında bıçak var be! Haydi sen git, senin ağzında kaka mira⁷ var, bir yerime batırırsın. Haydi, kışt! (*Balık tutulur, kayığa alır.*) Ulan, bıçağını bir tarafıma batırma, tepelerim ha! (*Oltayı atar.*) Bir tane daha tutayım yeter. Gel gel gel, bili bili bili! (*Bir balık daha tutar, kayığa alır.*) Hey babam hey! Benim karımın talii yavermiş be! Öyle iri balıklar tutuluyor ki, her biri beş okka gelir. Bir de benim taliime gel bakalım! Gel gel! (*Ağzını açarak canavar balığı gelir. Karagöz korkarak.*) Ben seni istemedim, kış kış kış!⁸ (*Balık, ağzını açarak gelir; Karagöz korkar.*) Haydi, kış! Al, sana bir balık vereyim, ye de cehennem ol! (*Balığın birini atar; canavar, balığı yutar.*) Vay köpoğlu vay! Çiğnemedен yuttu be! Ulan, boğazında kılıç var be!

⁵ Derya kuzusu: balık satıcılarının torik v.b. gibi büyük balıklar için kullandıkları deyim.

⁶ Bili bili bili: civciv, tavuk, ördek v.b. gibi kanadlı evcil hayvanları çağırmak için kullanılan ünlem.

⁷ Kaka mira: talihsizlik, felâket (?).

⁸ Kış kış kış: tavuk, kuş v.b. gibi kanadlı hayvanları uzaklaştırmak için kullanılan ünlem.

(Balık yine ağzını açarak gelir.) Bir balıkla doymadı. Al bir tane daha! Haydi def ol, git! (Bir balık daha atar, canavar yutar.) Amma gırtlak var ha! Leblebi yutar gibi yutuyor. Haydi, def ol artık! (Balık, ağzını açarak gelir.) Haydi git be! Bana bir şey kalmadı! (Canavar, ağzını açar durur.) Ulan, ne doymaz şeymişsin be! Bir tane kaldı şuracıkta, ama yutamazsın, ağzında bıçağı var, gırtlakına batar. (Balık, ağzını açarak gelir; Karagöz korkar.) Ulan, gelme, dur! Al, al! (Kılıçbalığını da atar, canavar onu da yutar.) Ulan amma pisboğaz şeymiş be! Ne bıçak dinliyor ne kılıç! (Balık, ağzını açarak kayığa dayanır; Karagöz korkarak.) Ulan, dur dur! Bu sefer beni de yutacak! (Canavar, kayığı ağzına alır; Karagöz korkarak bağırır.) Ulan, dur dur! (Kayık ve Karagöz canavarla alt-üst olurlar. Canavar kaçır; Karagöz, kayığı çekerek.) Eyvahlar olsun! Zor kurtuldum be! (Evine gelir.) Yahu, aç kapıyı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (İçeriden.) Balık getirdin mi?

KARAGÖZ — (İçeriden.) Sen önce şu poturları bir yıka!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne oldun böyle?

KARAGÖZ — Ne olacağım? Özünün⁹ körü oldum! Denizden koca bir canavar çıktı, az kaldı beni yutacaktı.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Vah vah kocacığım! Geçmiş olsun! Nasıl kurtuldun?

KARAGÖZ — Zorla kurtuldum ama, ben de poturlara kaçırdım.

⁹ Özünün: elinin.

BURSALI LEYLÂ

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. III, *Bursali Leylâ* (s. 567-587), Wiesbaden 1953

KİŞİLER

HACİVAT
KARAGÖZ
ERMENİ (Vartan)
KAYSERİLİ
I. ZENNE
II. ZENNE
ZEYBEK (Bursalı Sarı Efe)
RECEP (I. Arnavut)
ŞABAN (II. Arnavut)
RAMAZAN (III. Arnavut)
BAYRAM (IV. Arnavut)

BURSALI LEYLÂ

GİRİŞ

HACİVAT — (*Semâîyi söyliyerek perdeye gelir.*)

(*Semâî Beyâtî*)

¹Her güzel böyle nazlı mı olur
Sürmeli elâ gözlü mü olur
Dilberi sevmek gizli mi olur
(*Nakarât*)

Ömrümün varı gel sarıl bari

Dilberin dudağı âb-ı Kevser² mi
Dişleri inci lâ'li³ gevher⁴ mi
Rahmı⁵ yok zâlim kalbi mermer mi
Ömrümün varı gel sarıl bari

Kandesin⁶ güzel kande varayım
Hâl ü hâtırın⁷ kime sorayım
Ayda bir kerre yüzün göreyim
Ömrümün varı gel sarıl bari

¹ Ölçek: 10 (5+5)

² Âb-ı Kevser: Kevser suyu. (Kevser: cennetteki ırmağın adı).

³ Lâ'li: kırmızı renkte değerli bir taş. (Mecaz olarak: dudak).

⁴ Gevher: mücevher.

⁵ Rahm: merhamet, acıma.

⁶ Kande, kanda: nerde.

⁷ Hâl ü hâtırın: hal ve hatırını.

Hay Hak!

(*Hacivat «perde gazeli»ni okur.*)

⁸Hayme-i zallim kurup fennimde geçtim çok hayâl
Ehl-i dil anlar hayâlim gayriler bilmek muhâl

Hazret-i Şeyh Küşteri bu zallî ta'rif eyleyüp
İbret alsunlar deyü fânî cihandan ehl-i hâl

Sûretâ irşâd idüp ey can dirilttin çün bizi
Her kumultı vâhidindir kesret ansız bi-mecâl

Gök direksiz hayme oldu perde sûret gösterüp
Hayme ıssı gizleyüp gösterdi sûrette kemâl

İbni İsa Akhisârî⁹ der bu sûretler kamu
Kahr ü lûtfun mazharıdır geh celâl ü geh cemâl

(*Karagöz gelir, kavga ederler, Hacivat gider.*)

* Ölcek: Fâillâtün fâillâtün fâillâtün fâillün

Gölge çadırımı [= hayâl-i zıl perdemî] kurup sanatında çok hayal gösterdim, benim (gösterdiğim) hayalleri «ehl-i dil» [= gönül adamı, gönlünde Tanrıyı bulan kimse] anlar, başkalarının anlaması olanağı yoktur. — Şeyh Küşteri hazretlerinin bu gölgeyi tarif etmesi [= bildirmesi, ortaya koyması] «ehl-i hâl» in [= ermişlerin, kendi nefsinde Tanrıyı bulmuş olanların] ölümlü dünyadan ibret almaları içindir. — Ey can, görünüğe göre, sen bizi irşad edip dirilttin, (fakat) her kumultı «tek varlık» tandır (= Tanrıdandır), çokluk onsuz kalınca güçsüzdür. — Gök, direksiz bir çadır oldu ve perdede sûret gösterdi; çadır sahibi kendini gizleyip sûrette olgunluğunu gösterdi. — İbni İsa Akhisârî der ki: bütün bu sûretler kahrın ve lûtfun görünüşüdür, kâh ululuğun, kâh güzelliğin.

* İbni İsa Akhisârî: (? - 967 [1559/1560]). «İbni İsa-yı Saruhanî» diye de anılır. Akhisâr'da doğmuş, yine orada ölmüştür. Bayramîye tarikatî seyhlerindendir. Şiir, tasavvuf ve «ulûm-i garîbe» [= kayıptan haber verme, gizli şeyleri bilme ve bulma bilgisi] ile uğraşmıştır. II. Selim (hük. 1566-1574) adına yazdığı Nûriyye adlı eseri, eserlerinin en büyüklerindendir. Bundan başka, çoğu ulûm-i garîbe'den söz eden on iki kadar basılmamış eseri daha vardır. (bk. Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, c. I, s. 18, İstanbul 1888 [1915])

KARAGÖZ — Seni gidi utanıp arlanmaz, hiç kimse-
den korkmaz, çarpık bacaklı kerata! Her akşam
gelirsin kapımın önüne, feryâd ü figaana¹⁰ başlar-
sın; ben de senin sinsilenden başlayacağım. Bir
akşam gelmesen ne olur kerata? Tramvaya abone
olmuş gibi her akşam gelir, gelmese olmaz! Bir
daha gelecek olursan, Hacıvat, çocuğun oturağını
senin başına dökeceğim!

MUHÂVERE

HACİVAT — (*Geliş.*) Vay Karagöz'üm! Akşam-ı şe-
rifler hayır olsun!

KARAGÖZ — Ölmüş kargalar gözünü oysun!

HACİVAT — Karagöz, bazı mühim işlerin tesviyesi¹¹
husûsunu sana ihâle¹² etmiştim. Tesviye oldu mu?

KARAGÖZ — Evet, bulundu.

HACİVAT — Ne bulundu?

KARAGÖZ — Fıskıye.

HACİVAT — Nasıl fıskıye bulunan?

KARAGÖZ — Senin küçük oğlan geçen gün aktardan
almış. Bütün üstümü başımı ıslattı. Nasılsa oynar-
ken kaybetmiş, sonra aradık bulduk.

HACİVAT — Ben sana aktardan alınan fıskıyeyi sor-
muyorum.

KARAGÖZ — Senin sorduğun ne?

HACİVAT — Çârşû-yi Kebîr'deki¹³ dekâkinlere¹⁴

¹⁰ Feryâd ü figaan: bağırıp inleme.

¹¹ Tesviye: sonuca bağlama.

¹² İhâle: bir işin yapılmasını birinin üzerine bırakma.

¹³ Çârşû-yi Kebîr: «Çarsû-yi Kebîr», Büyük çarşı, Ka-
palıçarşı. İkima

¹⁴ Dekâkinler: dükkânlar. (Dekâkin: dükkânlar. Zaten
çoğul olan dekâkin sözcüğüne ikinci kez bir çoğul takısı ek-
liyerek dekâkinler demek yanlışdır.)

bakmıyor musun?

KARAGÖZ — Tarladaki ekinlere baktım: bu sene mahsul pek ziyade.

HACİVAT — Tarladan, ekinden bahsetmiyorum; benim sana söylediğim musakkafâta¹⁵ dair şeyler.

KARAGÖZ — Evet, musakkaya dair şeyler: patlıcan, domates, soğan, yağ; kıyma da bol olursa musakka güzel olur.

HACİVAT — Senin söylediklerin hep saçma.

KARAGÖZ — Kaçmam, Hacivat, senin yanından ayrılmam.

HACİVAT — Sen söz anlamadan bi-hehre¹⁶ misin?

KARAGÖZ — Evet, kehleyim, tatarcık değilim.

HACİVAT — Benim akarlarım nasıl oldu?

KARAGÖZ — Onu sana sormalı, Hacivat. Kendin bilmiyor musun akarın nasıl olduğunu?

HACİVAT — Karagöz, benim müteaddit iratlarım var.

KARAGÖZ — İri atların vardı, Hacivat, ama, onların hepsini kokozluktan sen sattın. Geçen sana geldiğim vakit gördüm, ahırda yalnız senin topal merkepten başka bir şey kalmamış. O da akşama sabaha açlıktan kuyruğu titretecek.

HACİVAT — Sen nasıl lâkırdı anlarsın, Karagöz?

KARAGÖZ — Sen anlatırsan ben de anlarım.

HACİVAT — Akarlara bakmıyor musun?

KARAGÖZ — Bakıyorum, hiç bakmaz mıyım?

HACİVAT — Epeyce akça terâküm¹⁷ oldu mu?

KARAGÖZ — Suyolcu lökün¹⁸ buldu.

HACİVAT — Nasıl lökün?

KARAGÖZ — Akarlar için sormuyor musun?

¹⁵ Musakkafât: üstü damla örtülü olan han, ev, dükkân ve benzeri yapılar.

¹⁶ Bi-behre: nasipsiz, yoksun.

¹⁷ Terâküm toplanma.

¹⁸ Lökün: kireçle zeytinyağı dövülerek yapılan bir macun. Eskiden, muslukları hazneye ve su borularına tutturmak, su yollarının sızıntı yapan yerlerini tıkmak v.b. gibi işlerde kullanılırdı.

HACİVAT — Evet.

KARAGÖZ — Suyolunun birkaç yerinde sızıntı vardı, suylucuya löktünlettim, ne akar kaldı ne bir şey.

HACİVAT — Ahmak herif! Benimle eğleniyor musun?

KARAGÖZ — Eğlenmiyorum, tek kürekle mehtaba çıkıyorum.¹⁹

HACİVAT — Benim emlaklerim²⁰ yok mu: hâne, han, bağ, tarla, bostan?

KARAGÖZ — Bostanda var.

HACİVAT — Bostanda ne var?

KARAGÖZ — Fasulye, kabak, ıspanak, Hacıvat bünak.

HACİVAT — Zerzevat küfesi başına geçsin! Ben sana zerzevatı sormuyorum; benim o dükkân ve sair iratlarım var.

KARAGÖZ — Var, biliyorum.

HACİVAT — Mâhiyelerini²¹ müste'cirlerden²² mâh be-mâh²³ alıyor musun?

KARAGÖZ — Alıyorum.

HACİVAT — Aldığını, verdiğini bir yere kaydediyor musun?

KARAGÖZ — Sabahları kayıkhaneye gidiyorum, denize girmek için

HACİVAT — Aldığını, verdiğini bir yere yazıyor musun?

KARAGÖZ — Yazıyorum.

HACİVAT — Aldığın paralar, defterinde mukayyed²⁴ değil mi?

KARAGÖZ — Bir kıyye²⁵ et değil, iki kıyye.

¹⁹ Mehtaba çıkıyorum: 1. mehtap gezintisine çıkıyorum; 2. mehtaba [= maytaba] alıyorum [= alaya alıyorum].

²⁰ Emlâkler: mülkler. (Emlâk: mülkler. Zaten çoğul olan emlâk sözcüğüne ikinci bir çoğul takısı eklemek yanlışdır.)

²¹ Mâhiye: aylık, aylık kira.

²² Müste'cir: kiracı.

²³ Mâh be-mâh: aydan aya.

²⁴ Mukayyed: kayıtlı, yazılı.

²⁵ Kıyye: okka [= 1 kilo 283 gram].

HACİVAT — Onun lüzumu yok bana.

KARAGÖZ — İstersen zerzevat alalım.

HACİVAT — Ne budala herifsin, zerzevatı kim istiyor?

KARAGÖZ — Kimse istemiyor mu?

HACİVAT — Ne kadar şehriye²⁶ aldın?

KARAGÖZ — Yirmi okka.

HACİVAT — İratlardan aylık ne kadar aldın? Hepsi-
ni hesap et!

KARAGÖZ — Başüstüne, hesap edeyim :

Bir, bir daha, bir: Hacıvat, yerin dibine gir.

Sekiz, sekiz daha, sekiz: Hacıvat'ın ağzında sakız.

Sekizden sekiz çıktı: Ayvaz Serkiz konaktan çıktı.

Altıya altı: Her sabah yerim kahvaltı.

Beş, beş daha, beş: Elde var dübeş.

Beşten beş çıktı: Evden kiracı çıktı.

Sıfıra sıfır: Elde var sıfır.

Sıfırdan sıfır çıktı: Balıkçı Yanko sana çıktı.

Geride kalan: Topal Kirkor ile Çolak Ohanes, usta
Takvor.

HACİVAT — Bu nasıl hesap? Budala mısın, kaçık
mısın?

KARAGÖZ — Açık değilim, kapalıyım. Açığım²⁷ çıktı,
açıkta²⁸ boğulurdum.

HACİVAT — Sen rakam bilmez misin?

KARAGÖZ — Bilirim, neye bilmem?

HACİVAT — Kerrat²⁹ bilir misin?

KARAGÖZ — Kır atı da bilirim, beyaz atı da.

HACİVAT — Kır at, beyaz at değil. Şimdi sana سوال
soracağım, bakalım cevap verebilecek misin?

KARAGÖZ — Sor bakalım!

HACİVAT — Kara cümleyi³⁰ bilir misin?

²⁶ Şehriye: 1. aylık; 2. hamurdan yapılan çorbalık.

²⁷ Açık: hesap sonunda meydana çıkan para ya da mal
eksikliği.

²⁸ Açık: denizin kıyından uzak olan yeri.

²⁹ Kerrat: «kerrat cetveli», çarpım çizelgesi.

³⁰ Kara cümle: aritmetikte dört işlem [= toplama, çı-
karma, çarpma, bölme].

KARAGÖZ — Kara Cemile değil mi? Bizim mahallede kurşun döker.

HACİVAT — Cem³¹ bilir misin?

KARAGÖZ — Acem'i³² de bilirim, Evc-ârâ'yı³² da.

HACİVAT — Ulan, onlar makam.

KARAGÖZ — Evet efendim, rakam.

HACİVAT — İlm-i riyâzi?³³

KARAGÖZ — Her gün mahalle kahvesinde görürüm.

HACİVAT — Kimi görürsün?

KARAGÖZ — Hamal Niyazi'yi.

HACİVAT — Ben ne söylüyorum, sen ne anlıyorsun! Darb³⁴ bilir misin?

KARAGÖZ — Bilirim.

HACİVAT - Darb et bakayım!

KARAGÖZ — Sonra kabahati bulma! Sen söylüyorsun. Sıfıra sıfır: Elde var bir! (*Hacivat'a vurur.*)

HACİVAT — Ulan, üşekâ³⁵ herif! Ne vuruyorsun bana?

KARAGÖZ — Sen «— Derb et!» demedin mi? Ben de darb ettim.

HACİVAT — Bu ne cür'et, bu ne habâset,³⁶ beni darba cesaret!

KARAGÖZ — Cesareti mesareti yok, tokadı attım gitti.

HACİVAT — Taksim³⁷ bilir misin?

KARAGÖZ — Taksim'i³⁷ de bilirim, Beyoğlu'nu da.

HACİVAT — Öyle değil. Taksim.

³¹ Cem: toplama.

³² Acem, Evc-ârâ: ılaturka musiki makamları.

³³ İlm-i riyâzi : matematik bilimi.

³⁴ Darb : 1. (aritmetikte) çarpma; 2. vurma.

³⁵ Üşekâ : Türkçe eşek sözcüğünün, Arapçanın kurallarına göre yapılmış çoğulu.

³⁶ Habâset : habıslık, kötülük

³⁷ Taksim : 1. (aritmetikte) bölme; 2. İstanbul'da, Beyoğlu'nda bir semt; 3. alaturka musikide, fasıl başında ve ortasında, tek bir çalgıcının, belli bir notaya bağlı olarak değil de, içine doğduğu gibi [= İrticâlen] çaldığı parça.

KARAGÖZ — Billirim.

HACİVAT — Taksim et bakayım.

KARAGÖZ — Başüstüne! *(Elini kulağına kor, makam ile söyler.)* Yâr ey meded ey aman aman!

HACİVAT — Bu nasıl taksim?

KARAGÖZ — Âdetâ taksim, sür'atli değil.

HACİVAT — Kesr-i âdî³⁸ bilir misin?

KARAGÖZ — Keserci Badi'yi bilirim.

HACİVAT — Kesr-i âşârî³⁹

KARAGÖZ — Pek sevmem, Hacivat, kaşarı; péynir değil mi?

HACİVAT — A'dâd-i mürekkebe⁴⁰

KARAGÖZ — Her gün binerim bizim merkebe.

HACİVAT — Cebir⁴¹

KARAGÖZ — Yooo, Hacivat, ben cebre⁴¹ gelemem!

HACİVAT — Müsellesât⁴²

KARAGÖZ — O benim ahabbımdır.

HACİVAT — Kim ahabbın?

KARAGÖZ — Deli Esat.

HACİVAT — Anlaşıldı, Karagöz; sen hiçbir şey bilmiyorsun. Ne hesaptan anlıyorsun, ne de kitap-tan. Ben yine kendi işime kendim bakarım, cahil köpek!

KARAGÖZ — *(Vurur.)* S..tir şuradan, sersem pezevenk! *(Hacivat gider.)* Sen gidersin de ben durur muyum? Ben de giderim. *(Gider.)*

ARA MUHÂVERESİ

I

(Şarkı ile Ermeni gelir.)

³⁸ Kesr-i âdî : bayağı kesir.

³⁹ Kesr-i âşârî : ondalık kesir.

⁴⁰ A'bâd-i mürekkebe : billesik sayılar.

⁴¹ Cebir: 1. matematiğin bir kolu; 2. zorlama.

⁴² Müsellesât : trigonometri.

⁴⁴Bugün hiç bakmadın ey meh yüzüme
Harâm oldu bu şeb uyku gözüme
Gelirsin bir gün olur da sözüme

(Nakarât)

Harâm oldu bu şeb uyku gözüme

ERMENİ — Vay efendim! Aşkâm-ı⁴⁵ şerifleriniz hayır olsun.

KARAGÖZ — Öyle olsun!

ERMENİ — He efendim, bendenizi çağırdınız, bir emriniz vardır?

KARAGÖZ — Bir şey soracağım.

ERMENİ — Efendim, soracağınız şey muhakkak ulûm ü fûnûna⁴⁶ dâir olmalı.

KARAGÖZ — Hoppala! Al sana bir budala daha!

ERMENİ — Yooo, efendim! Kulunuzu böyle ufak-tefek görüp de karamürsel sepeti sandınız? Bendeniz oldukça ulûm ü fûnûn çekmecesiyim. Ana rahminden düştüğüm günün ekseinden⁴⁷ bugüne kadar tahsîl-i ulûm⁴⁸ ile uğraşmışım.

KARAGÖZ — Hay köpoğlu!

ERMENİ — Zira, efendim —toprağı bol olsun— irahmetlik peder zamanın kıyak şayirlerindendi. Dor-

⁴³ Hânende: s. 41; Gülsâr-ı Musîkî, 2. bas., s. 43.

⁴⁴ Ölçek: Mefâilün mefâilün feûlün

--- --

Beste: Nâyzen Mehmet Efendi.

Ey ay (yüzlü güzel)! bugün hiç yüzüme bakmadın; bu gece gözüme uyku haram oldu; bir gün olur sözüme gelirsin; bu gece gözüme uyku haram oldu.

Şarkının 2. bendi şöyledir:

Hayâl-i vâslını kurdum oturdum

Bu gece subh olunca öyle durdum

Yarın teğrifini gaayetle kurdum

Harâm oldu bu şeb uyku gözüme

⁴⁵ Aşkâm: akşam (Ermeni ağzı).

⁴⁶ Ulûm ü fûnûn: bilgiler ve fenler; kuramsal ve deneysel bilimler.

⁴⁷ Ekse: ense (Ermeni ağzı).

⁴⁸ Tahsîl-i ulûm: bilim öğrenme.

gusunu istersen, öyle kıyak beyitler düzerdi, o zaman ona «Samatya'nın⁴⁹ Lamartin'i»⁵⁰ derlerdi.

KARAGÖZ — Yâ!

ERMENİ — Evet efendim. Her zaman beni karşusuna çağırır: «—Hey Vartan, sana nasihatim şudur ki bir adam ana dilini bi-hakkın⁵¹ öğrenmeli!» derdi. Maylûm ya, benim de ana dilim, yani lisân-i mâder-zâdım Türkçe olduğundan ben de Türkçeyi bi-hakkın öğrenmiş ettim; ve lâkin nasıl örgendim, biloorsun? Ta kökünden öğrenmişim.

KARAGÖZ — Kökünden ha?

ERMENİ — Evet. Zira bilirsiniz ki Türkçe üç lisan-
dan kompoze etmişdir:⁵² Türkçe, Aryabca,⁵³ Farizice⁵⁴. İşte ben de bu üç lisânı öyle örgendim ki en kaba yerinden tut da en elenikasına⁵⁵ kadar örgendim. Daha dorgusu: o lisânların şayirlerinin yazdıkları beyitleri sanki yutmuş ettim.

KARAGÖZ — Ne gibi beyitler yuttun bakalım?

ERMENİ — He efendim, bakınız: Aryabca bir beyit var, okuyayım da dinleyiniz.

KARAGÖZ — Oku da dinleyim!

ERMENİ — Ah min-el-aşk ve hayâlâtuhu!

Ahraka kalbini bi-harârâtuhu⁵⁶

İşte efendim, bu Aryabca, pek kıyak şiyir-
lendendir ya! Efendim, Farizi ondan da o kadar ilerlemişim ki, tut ki Gülistan'ları, Bostan'ları

⁴⁹ Samatya: İstanbul'da, çocuklukla Ermeni'lerin oturduğu bir semt.

⁵⁰ Lamartin: Lamartine (1790-1869), ünlü Fransız şairi.

⁵¹ Bi-hakkın: hakkıyla.

⁵² Üç lisan-
dan kompoze etmişdir: «Üç dilden birleşiktir» demek istiyor.

⁵³ Aryabca: Arapça (Ermeni ağzı).

⁵⁴ Farizice: Farsî, Farsça (Ermeni ağzı).

⁵⁵ Elenikasına: (burada) en ince noktalarına.

⁵⁶ Ah min-el-aşk ve hayâlâtuhu! Ahraka kalbihi bi-harârâtuhu: aşkın ve onun her türlü hayallerinden ah (aman)! Onun ateşi kalbimi yaktı.

yutmuş etmişem.

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! Bostanları yuttuysan o hesapça epeyce hıyarlar da yutmuşsundur.

ERMENİ — He efendim, zat-ı aliniz muhakkak istihza edoorsunuz. Bırak ki «Bostanları yuttum» doorsam bostanı değil, mefhumlarını⁵⁷ yutmuşum.

KARAGÖZ — Marullarını yutmuşsun. Aman oğlum, iyi ki koçanları midene oturmadı.

ERMENİ — He efendim, rica ederim, alayı şöyle bırakalım! İbrahimetli Şeyh Sadi, Gülistan'ında door ki

58 Ey mürğ-i seher çi âgâz kerdî
İşkrâ zi-pevrâne biyâmûz

Yani ne door, bilirsin?

KARAGÖZ — Ne diyor?

ERMENİ — Yani door ki: «Ey sabah bûlbûlü, ne car car edersin, aşkı pevrânenen örge!» door.

KARAGÖZ — Hay Allah müstâhakkını versin be!

ERMENİ — He efendim, «bûlbül» dedim de merakım kalktı. Söylemiş idim ki mehrum peder şayırdı; hiç onutmam, bir şeyirinde der ki:

«Sen kemanesiyle, tamburasıyla, hanendesiy-
le bir takım çalgıyı içine yutmuş bir kuşsun. O
ufacık karnına bu kadar takım notayı nasıl
sığdırdın? Hangi hocadan meşk ettin? Meşre-
bine haryan olayım, bu kadar ustasın, dallar-
da bağırırım, nağme edersin! A bûlbül, artık
bundan tınma! Git, cananemin cumbasına kon,
sesin çıktığı kadar bağır Suzinak'tan, Suzidil'-
den, daha yanık makamlardan, her ne bilersen
oku.»

⁵⁷ Mefhûm: kavram, anlam.

⁵⁸ doğrusu:

Ey mürğ-i seher ısk zi-pervâne biyâmûz
(Sadi, Gülistan, giriş bölümü)
Ey seher kuşu! aşkı pervaneden öğren.

Göroyorsun lâkırdıda ne güzellik vardır!

KARAGÖZ — Pekâlâ ama, o ufacık bülbülün harnı-
na öyle mızıkalar sığar mı?

ERMENİ — Al cahili de otur aşağı! Hendsin⁵⁹ ne-
sin? Bunca şayir şuera⁶⁰ gelmiş, beyitler düzerek
kitablar doldurmuşlarsa hep onlar tıpatıp dor-
gu laf etmişlerdir? Sanırsın aşıklık bir nevi ya-
lancılıktır; bunlar kırmızı bir yanağı güle, kı-
vır kıvrır saçları sünbüle teşbih ederler. Her ne
görürlerse cünbüşlü lügat uydururlar, sanki lafın
dorgusunu söylemezler, onları güzel şeylere ben-
zedirler. Senin ağnıyacağın: lafla adeta piyaz⁶¹
ederler.

KARAGÖZ — Senin hiç şiirin filân yok mudur?

ERMENİ — He efendim, nasıl yok? Bak, okuyayım
da dinleyiniz.

KARAGÖZ — Oku oku, köpek boku!

ERMENİ —

Bir Ermeni şuhu⁶² etti kendine haryan⁶³ beni,
Etmedi «Payringun,⁶⁴ aszuzu payrin!»⁶⁵ le şadan⁶⁶
beni.

Yanılıp nas⁶⁷ içre dedim: «İnzi mek şeftali dur!»⁶⁸
«As ons meçi çıllar!»⁶⁹ dedi mi terk şayan beni.

O köpoğlunun herifi dedise horyatla,⁷⁰
Zo, ne dersin, hele kandırmış itdi Vartan beni.

Nasıl? Güzeldir?

⁵⁹ Hend: (Ermenice) dell.

⁶⁰ Şuera: «şuarâ», şairler.

⁶¹ Piyaz: iltifat, komplıman.

⁶² Şuh: «şûh», şen, neşeli güzel.

⁶³ Haryan: hayran (Ermeni ağzı).

⁶⁴ Payringun: (Ermenice) akşamlar hayır olsun, tünay-
dın.

⁶⁵ Aszuzu payrin: (Ermenice) sabahlar hayır olsun, gü-
naydın.

⁶⁶ Şadan: «şâdân», sevinçli neşeli.

⁶⁷ Nas: «nâs», halk.

⁶⁸ İnzi mek şeftali dur: (Ermenice) bana bir şeftali ver.

⁶⁹ As ons meçi çıllar: (Ermenice) bunların içinde olmaz.

⁷⁰ Horyat: hoyrat (Ermeni ağzı).

KARAGÖZ — Ooo! Hiç diyecek yok! Ben de oldukça şairlerdenim. Bak, sen onu okur okumaz karşılığını şıp diye hazırladım.

ERMENİ — Aman, ayağının dibini öpeyim! Oku da dinleyim!

KARAGÖZ — Dinle:

Ferah verir, dorgusu, içtikçe aryan⁷¹ beni,
Zeytin ile soğan ekmek eylemez viryan⁷² beni.

Yağda pişmiş karnıyarık, börek olsa yerim,
Dibimi tutmaz eyler kıymalı şalgam beni.

Bakkal dükkânından peynir aşırmağı fikr ettimse
Hıp diye enseledi ensemenden Dikran beni.

Nasıl buldun şiirimi? Doğru söyle!

ERMENİ — Hakikat, kıyak şeydir.

KARAGÖZ — Benim sana borcum vardır, ben borcumun kölesiyim ama, bu aralık pek dardayım. Birkaç gün sabret, sana para veririm, hattâ sana haber gönderirim.

ERMENİ — Dorgu söyloorsun efendim ama, kulu-
nuza da paranın iktizası vardır.

KARAGÖZ — Birkaç gün daha sabret.

ERMENİ — Peki efendim. Allahâısmarladık! (*Gider.*)

KARAGÖZ — Safâ geldin, hoş geldin! (*Gider.*)

ARA MUHÂVERESİ

II

(*Şarkı ile Kayserili gelir.*)

⁷¹ Aryan : ayran (Ermeni taklidi).

⁷² Viryan : viran (?)

73 Şu Gayseriye'nin dağı daşı bostandır
Gız senin ettihlerin bana destandır
Ayağına geydiğin yeğin fistandır

(Nakarât)

Çımnağını çımnağını çımnağını çım

Çımdığım çımdığım şimdi de bildim kimdiğim
Ağ gerdanından şöylece bir emdiğim
Gız senin aşgın değel mi boz eşağa gomduğum
Çımnağını çımnağını çımnağını çım

Şeftali goparmağa çıhtım bağlara
Gız senini aşgından düştüm dağlara
Şu halımı gören benim ağlar a
Çımnağını çımnağını çımnağını çım

Yeğin olur şu Gayseriye'nin meşesi
Nerde galdı cıgarımın köşesi
Anasının yedeğde bağlı Anşe'si
Çımnağını çımnağını çımnağını çım

KAYSERİLİ — Aşkâm-ı şerifler hayır olsun!

KARAGÖZ — Dilini eşekarıları soksun. Öyle ola!

KAYSERİLİ — Nasılsın bahalım, pazar iti?

KARAGÖZ — Babandır pazar iti! Söyle bakalım, be-
kâr biti!

KAYSERİLİ — Canım, ne diye hiddetleniyorsun? Sa-
na ırkâm ettim, ırkâm! Anlıyon mu?

KARAGÖZ — Adam, herif ırkâm ediyormuş, vay

73 Ölçek: 11 (4+4+3 ve 6+5)

Taklit kaygısıyla doldurulan gereksiz sözcükler ve ekler dolayısıyla, bir çok dizelerde ölçek bozulmuştur. Bunlardan bazılarının asıllarının şöyle olması gerektiği seziliyor:

1. bend

Kayseri'nin dağı taşı bostandır
Senin ettiklerin bana destandır
Ayağına giydiğin yeğin fistandır

2. bend

Çımdığım, şimdi de bildim kimdiğin
Ak gerdandan şöylece bir emdiğim

3. bend

Yeğin olur Kayseri'nin meşesi

ayı dayı! — Hemşerim, onun doğrusu «ikrâm», «irkâm» değil.

KAYSERİLİ — Hele şu gıl guyruh herife bah! Hele bana lûvat örgetmeğe gagdı. Ulan, avşar oğlu avşarsın, hiç nektep gormedin mi?

KARAGÖZ — Al bir galat daha! «Mektep»e «mektep» diyor da bir de «Ben lûgat bilirim» diyor.

KAYSERİLİ — Adam nece bah! Zırtaboz herifsin! Senin garşundaki eşah değil! Ben min-gayri-haddin aşkam sabah guravathanede⁷⁴ oturduhlayın bütün gazaveteleri bir başdan bir başa dek ohurum.

KARAGÖZ — İşte şimdi gülmeden çatlarım! — Hemşerim, o birinci söylediğine «kıraathâne», ikincisine de «gazete» derler, «gazete»!

KAYSERİLİ — Adam, bir kere etrafına bah! Efendiler sana gulirler. Ülen, ona «gazevete» derler, «gazevete», gıl guyruh herif!

KARAGÖZ — Anlaşıldı, ya ben bunu döverim ya o beni döver.

KAYSERİLİ — Kimi döveceksin, biçimsiz oğlu biçimsiz? Bir keret garşundakine bahsan a! Duva et ki dakgımlarım yanımda değil! Melmekette olaydın ben seni güzelce boyardım, a siniri bozuh!

KARAGÖZ — Ulan, herif bizi eşek yaptı, katlanmalı!

KAYSERİLİ — Zırtaboz! Şu bizim pareler nasıl olacah?

KARAGÖZ — Yakında veririm, şimdi param yok.

KAYSERİLİ — Eğer paremi vermezsen abuboh tutar, seni porodistan yaparım!

KARAGÖZ — Vay vay vay! Yine çam devirdi. «Avukat tutar protesto ederim» diyecek yerde «abubok tutar seni porodistan yaparım» diyor.

KAYSERİLİ — Ne zaman geleyim paramı verirsin?

KARAGÖZ — Bir hafta sonra gel.

⁷⁴ Guravathane : kiraathane.

KAYSERİLİ — Allahaismarladık! (*Gider.*)

KARAGÖZ — Hoş geldin, safâ geldin! (*Gider.*)

FASIL

(*Şarkı ile Zenne'ler gelir.*)

(*Şarkı Müsteâr⁷⁶*)

76 Ey tûti-i mir'ât-i tekellüm

Kıl bülbül-i gülzâra tebessüm

Lûtf et a canım etme teellüm

(*Nakarât*)

Kurbân olayım kurbân olayım

Sen gül heman ben nâlân olayım

Aşkın efendim gelmez beyâna

Tâ sineden te'sir etti câna

Olmaz behâne bu hüsn ü âna

Kurbân olayım kurbân olayım

Sen gül heman ben nâlân olayım

HACİVAT — (*Gelir.*) Vay efendim, kızım, vakt-i şerifler hayırlar olsun!

I. ZENNE — Allaha emanet olun, efendim!

HACİVAT — İyisiniz inşallah?

I. ZENNE — Elhamdü-lillâh!⁷⁷ Siz de iyisiniz, Hacı-

⁷⁶ Haşim mecmuası, 1. bas., s. 379; Hânende, s. 564

Beste: Şakır Efendi.

⁷⁷ Ölçek: Müstef'îlâtün müstef'îlâtün

Ey aynayla konuşan papağan (?) [= sevgili], gül bahçesinin bülbülüne gülümse; a canım, lûtf et de kederlenme; kurban olayım, kurban olayım, sen hemen gül de ben inleyeyim. — Efendim, (senin) aşkın anlatılamaz, göğsünden tâ canıma işledi; bu güzelliğe kusur bulunamaz; kurban olayım, kurban olayım, sen hemen gül de ben inleyeyim.

⁷⁷ Elhamdü-lillâh: Tanrıya şükürler olsun.

vat Çelebi!

HACİVAT — Duada kusurumuz yoktur.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Duvarda kusurumuz yok, temel bozuk.

HACİVAT — (*II. Zenne'ye hitâben.*) Hanım kızım, sen de iyisin inşallah?

II. ZENNE — Elhamdülillâh efendim, iyiyim!

HACİVAT — Çoktan beri sizleri gördüğüm yok. Nereledesiniz?

I. ZENNE — Ayol, biz burada değildik.

HACİVAT — Neredeydiniz, hanım kızım?

II. ZENNE — Bursa'daydık.

HACİVAT — Misafir mi gittiniz?

I. ZENNE — Temelli gittiydik.

HACİVAT — Buradaki evnizi sattınız mıydı?

I. ZENNE — Evet, sattık, Hacıvat Çelebi.

HACİVAT — Oraya gitmeniz esbâbı⁷⁸ ne idi?

I. ZENNE — A Hacıvat Çelebi, ben bir derde giriftâr oldum⁷⁹ ki bir türlü iyi olamadım. Bu kadar hekimlere baktırdım, şifâsını bulamadılar. Nihayet doktorun birisi: «— Siz Bursa'ya gitmelisiniz, başka türlü olmaz.» dedi.

HACİVAT — Evet efendim.

I. ZENNE — Baktım ki olacak iş değil. İnsana birinci, vücut sıhhati lâzım.

HACİVAT — Pek doğru söylüyorsunuz.

I. ZENNE — Paran da olsa, vücudun sıhhatte olmadıktan sonra ne para eder?

HACİVAT — Efendim, vücut sıhhati üzerine bir beyit bile vardır

⁸⁰Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi

⁷⁸ Esbâb : sebepler.

⁷⁹ Giriftâr olmak : yakalanmak, tutulmak.

⁸⁰ Ölecek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Metin: Kanuni Sultan Süleyman (hük. 1520-1566)

Halk içinde yüksek mevki gibi değerli bir şey yoktur, dünyada bir nefes sağlık gibi mutluluk yoktur.

(Devlet : 1. yüksek mevki, iktidar; 2. mutluluk).

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

I. ZENNE — Pek doğru, Hacivat Çelebi!

HACIVAT — Bu da başka:

⁸¹Bilmedik zevk-i visâlin çekmeyince firkatin

Olmayınca hasta âdem kadrin bilmez sıhhatin

I. ZENNE — Biz evvelâ yalnız başımıza Bursa'ya gitmeğe karar verdik. Bir takım yatak, bazı öte-beri şeyler aldım, hemşire ve sâir komşular bizi rıhtıma kadar teşyi eylediler.⁸² Biz Bursa vapuruna bindik, hemşire ve sâir komşularla vedalaştık. Vapur rıhtımdan ezânî saat⁸³ on buçukta hareket eyledi; başladı vapur Sarayburnu'na doğru gelmeye. Sarayburnu'nu dolaşır dolaşmaz içime bir garıplık geldi, başladım ağlamaya.

HACIVAT — Demek efendim, taşraya hiç gitmediniz?

I. ZENNE — Hayır, Hacivat Çelebi.

HACIVAT — İnsan ilk defasında bir acâyip olur.

I. ZENNE — Nasılsa bir vâfir⁸⁴ gittik. Mudanya'ya geldik, vapurdan çıktık, bir araba kiraladık, doğru Bursa'ya vâsıl olduk.⁸⁵

HACIVAT — Hemşire hanımı sonradan mı aldırınız?

I. ZENNE — Evet, Hacivat Çelebi. Cârîye⁸⁶ bir ay kadar oturdum, sonra İstanbul'a geldim; Bursa'nın havası bana iyi geldi; evi de sattık, temelli Bursa'lı olduk.

HACIVAT — Demek ki efendim, şimdi Bursa'dan

⁸¹ Ölçek : Fâillâtün fâillâtün fâillâtün fâillün

(2. dizede ölçek bozuk.)

Senden ayrı kalmayınca sana kavuşmanın zevkini anlamadık, insan hasta olmayınca sağlığın değerini bilmez.

⁸² Tegyî eylemek: uğurlamak.

⁸³ Ezanî saat: akşam ezamına [= güneş batımına] göre ayarlanan saat, «alaturka saat». (Güneş battığı zaman saat 12 sayılır).

⁸⁴ Vâfir: çok.

⁸⁵ Vâsıl olmak: ulaşmak.

⁸⁶ Cârîye: geçer olan, geçerli olan.

geliyorsunuz?

I. ZENNE — Evet, Hacıvat Çelebi, buraya gelişimin vechi:⁸⁷ Burada bazı işlerimiz var; çabuk da bitecek. Sizden bir ev isteriz, Hacıvat Çelebi.

HACIVAT — Başüstüne efendim! Elimin altında bir güzel ev var, sizlere göstereyim. Buyurun gidelim!

I. ZENNE — Buyurun efendim! (*Giderler.*)

HACIVAT — (*İçeriden.*) Bu, efendim, ev. Ne güzeldir. İçinin mobilyası da var, bahçesi de var, mutlak da bahçede, hıfz-i sıhhaya⁸⁸ mugaayir⁸⁹ değil.

I. ZENNE — Pekâlâ! Sen ne dersin, hemşire?

II. ZENNE — Güzel, efendim.

I. ZENNE — Mâh be-mâh⁹⁰ ne vereceğiz?

HACIVAT — Efendim, siz yabancı değilsiniz; aydan aya dört yüz kuruş verin.

I. ZENNE — Dört yüz kuruş çok. Aydan aya üç yüz kuruş verelim.

HACIVAT — Haydi efendim, safâ-yi hâtırla⁹¹ oturun! (*Hacıvat gider.*)

(*Şarkı ile Zeybek gelir.*)

(*Şarkı Nihâvend. Edhem Efendi.*)

⁹² Efeyim severim ben zevk ü safâyı

Gam bilmem ne imiş attım ben cefâyı

Hangi efe sevmez hangi yığit sevmez

Su başında safâyı su başında safâyı

Efeyim takarım kulaklı bıçağı

Merd olurlar Aydın'ın uşağı

⁸⁷ Vech : sebep.

⁸⁸ Hıfz-i sıhha: sağlığı koruma.

⁸⁹ Mugaayir: aykırı.

⁹⁰ Mâh be-mâh : aydan aya.

⁹¹ Safâ-yi hâtır: gönül hoşluğu.

⁹² Ölçek: 12 (6+6)

4. ve 8. dizelerde ölçek: 14 (7+7)

(6. dizede ölçek bozuk)

Hangi efe sarmaz hangi yiğit sarmaz
Tarabulus kuşağı Tarabulus kuşağı

ZEYBEK — (*Nâra atar.*) Üleeeen!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Gök gürlüyor galiba.

ZEYBEK — (*Lâkırdıyı uzatarak söyler.*) Ülen kah-
be nallarım! Şinci⁹³ Bursa'dan geldin de kurtul-
dun mu zannediyorsuun?

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Bu kim be?

ZEYBEK — Ülen, kapıyı açın!

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Safâ geldin, hemşe-
rim!

ZEYBEK — Sefâda dâim oool!⁹⁴

KARAGÖZ — Sen de Zeyrek'te amcam ol! — Nerden
geliyorsun, yiğidim?

ZEYBEK — Bursa'dan geliyoruum!

KARAGÖZ — Senin adın nedir?

ZEYBEK — Benim adım: «Bursa'lı Sarı Efe» derler
banaaa.

KARAGÖZ — Buraya niçin geldin?

ZEYBEK — Benim Bursa'da çamurluğum⁹⁵ vardı,
Leylâaa.

KARAGÖZ — Sen de o Leylâ'nın Mecnun'usun, öyle
mi?

ZEYBEK — Ben mecnun filân bilmeem. O benim
yavuklum, Leylâaa.

KARAGÖZ — Onları mı arıyorsun?

ZEYBEK — Evet, onları arıyoruum.

KARAGÖZ — Onlar Bursa'da değil mi?

ZEYBEK — Onlar buraya gelmiş, hattâ bu mahal-
lede bir ev tutmuşlaaar.

KARAGÖZ — Ulan, kokudan mı aldı? Galiba demin-
den gelenler olacak. Hacivat, ayı kazana sıçtı.

ZEYBEK — Sen onları tanır m suun?

⁹³ Şinci : şimdi.

⁹⁴ Sefâda dâim ol: safân sürekli olsun. (Karagöz, bu
sözü, Vefa'da dayım ol anlamında alır, ona göre karşılık
verir.)

⁹⁵ Çamurluk: sevgili, metres (?)

KARAGÖZ — Hayır, tanımam. (*Zenne'ler içeriden türkü söyler.*) Ulan, sesinizi çıkarmayın, köpoğulları!

ZEYBEK — Bu sesler onların seslii.

KARAGÖZ — Tanıdınız demek?

ZEYBEK — Nasıl tanımaaam? Onlarla cümbüş yaptığım vakit böyle şarkı söyler, göbek atarlardı. Haydi sen git de onlara söyleee: «— Bursa'dan Sarı Efe geldi.» deee.

KARAGÖZ — Ben pişiricilikten⁹⁶ çıktım, şimdi hamurkârım.⁹⁷ (*Gider.*)

ZEYBEK — Ülen, kaçtı beee! (*Bağırır.*) Ülen Ley-lâaa! Aç kapıyı!

ZENNE'LER — (*Perdeye gelirler.*) Â, buyurun efendim!

ZEYBEK — Ülen kahbe nallarını! Siz buraya geliyorsunuz da, bize haber yok, öyle mi?

I. ZENNE — Acele ile geldik, size haber veremedik; buyurun!

ZEYBEK — Şinci gideliim! (*Hepsi eve giderler.*)

Haydi bana rakı buluuun!

I. ZENNE — Burada var, sizin için aldık.

ZEYBEK — Ülen, şarkı, türkü söyleyiin!

ZENNE'LER — (*İkisi de beraber söylerler.*)

⁹⁸ Yaşmağı başında

Rastık kaşında

On üç on dört yaşında

Cilveli hanım

⁹⁶ **Pişirici**: 1. fırınlarda ekmeği fırına atıp pişiren kim-
2. ara bulucu, çöpçatan, pezevenk.

⁹⁷ **Hamurkâr**: fırınlarda hamur yoğuran kimse.

⁹⁸ **Ölçek** 5

1. ve 3. dizelerde gereksiz ek ve sözcükler dolayısıyla ölçek bozulmuş. İlk dörtlüğün şöyle olması gerektiği düşünülebilir:

Yaşmak başında

Rastık kaşında

On dört yaşında

Cilveli hanım.

Göz kırptım ona
O geldi bana
Aldım şu yana
Cilveli hanım

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Artık rezalet ayyûk⁹⁹ çıkıyor. Bu böyle olmaz. Ben şimdi bunun ötesini beri ederim. (*İçeri seslenir.*) Bana bak, arkadaşlar! Recep, Şaban, Ramazan, Bayram!

ARNAVUT'LAR — (*Hepsi birden.*) Ne var? Ne istiyorsun?

KARAGÖZ — Aşağıya gelin! (*Gelirler.*) Haberiniz var mı?

RECEP — Hayır, arkadaş! Ne olmuş?

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Buraya bir Zeybek gelmiş.

ARNAVUT'LAR — Ya ya ya...

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Karşiki eve girmiş.

ARNAVUT'LAR — Niçin girmiş ya?

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Benim de haberim yok.

ARNAVUT'LAR — Ya ya ya ya...

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Şunu tutalım, arkadaşlar!

ARNAVUT'LAR — Ya ya ya ya...

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Sonra iş fena olacak.

ARNAVUT'LAR — Ya ya ya ya...

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Siz lâkırdı anlamaz mısınız?

ARNAVUT'LAR — Ya ya ya ya...

KARAGÖZ — Hepimiz birlikte tutalım.

ŞABAN — Tutalım mori, tutalım mori!

ARNAVUT'LAR — (*Karagöz'ü tutarlar.*) Tuttuk mori!

KARAGÖZ — Aşk olsun size! Beni tutacak değilsiniz.

RAMAZAN — Çimi tutacağız?

⁹⁹ Ayyûk : Keçiyıldızı. (Mecaz olarak: gökyüzünün en yüksek yeri).

KARAGÖZ — Ramazanı tutacaksınız.¹⁰⁰

BAYRAM — Biz arkadaşımızı tutmayız.

KARAGÖZ — Arkadaşınızı değil, Zeybek'i tutacaksınız.

ARNAVUTLAR — Tutarız mori!

KARAGÖZ — (*Gelir kapının önüne.*) Çık bakalım,

Sarı Efe, dışarı! Yoksa iş fena, evi yakacağım!

ZENNELER — Aman, evi yakıyorlar, aman! A dostlar, şimdi ne yapalım?

ZEYBEK — Ülen, siz korkmayın! Ben şinci gider onların kolunu keserim.

(*Gelir.*) Ülen, kimdi o kapının önünde zıbkıdraaan?¹⁰¹

KARAGÖZ — Bendim zıbkıdıran, ne olacak? (*Arnavut'lara.*) Buradasınız ya?

ARNAVUTLAR — Korkma, a canım, hepimiz buradayız!

KARAGÖZ — Ne hakkın var eve girmeğe?

ZEYBEK — Ülen, bana mı söylüyoon?

KARAGÖZ — Sana söylüyorum. (*Arkasına bakar, Arnavut'lar yok.*) Haydi, içeriye! Rahat et!

ZEYBEK — İçeriye gideyim mi?

KARAGÖZ — (*Arkasına bakar, Arnavut'lar duruyorlar.*) Hayır, gitmiyeceksin!

ZEYBEK — Ülen, bana mı söylüyoon?

KARAGÖZ — Evet, sana söylüyorum.

ZEYBEK — Ülen, şinci kafanı keserim!

KARAGÖZ — (*Arkaya bakar, kimse yok.*) Haydi, içeri gir, rahat et! Ben de sana küserim.

ZEYBEK — Ülen, benimle eğleniyon muuu?

KARAGÖZ — (*Arkasına bakar, Arnavut'lar duruyorlar.*) Yazık size be! Erkek değil misiniz?

ARNAVUTLAR — Mori, buradayız.

KARAGÖZ — Haydi, tut a mori!

ARNAVUTLAR — Haydi, tut a mori!

¹⁰⁰ Ramazanı tutmak : oruc tutmak.

¹⁰¹ Zıbkıdırmak : durmak.

(Hepsi Zeybek'in üstüne hücum ederler; kavga eder, Zeybek'i kaçıırırlar. Arnavut'lar gider.)

BİTİŞ

(Karagöz yalnız kalır, Hacivat gelir.)

HACİVAT — Ey Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — (Vurur.) Sinsileni sansar boğa!

HACİVAT — Şükür sağlığa.

KARAGÖZ — Hak bereket versin Kâğıthane'de biten
sazlığa. (Vurur.)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!
Varayım sahibine haber vereyim hemân!
(Gider.)

KARAGÖZ — Ey Hacivat, geçme nasibinden.

Her ne kadar sürc-i lisân ettikse af ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben de sana neler yaparım! (Gider.)

N o t :

Bursalı Leylâ oyunu, «kâr-i kadîm» [=klasik] karagöz oyunlarının başlıcalarından biri olan **Abdal Bekçi** oyununun bozulmuş ve kısaltılmış biçiminden başka bir şey değildir :

Her iki oyunun «Fasıl» bölümünde, mahalleye gelen iki Zenne'nin Hacivat aracılığıyla döşeli bir ev tutmaları, kira pazarlığı etmeleri, Zenne'lerin belâlısı Sarhoş'un (Bursalı Sarı Efe'nin) eve girmesi, Karagöz'ün mahallede Beberuhi'leri (Arnavut'ları) toplayıp Zeybek'i (Sarhoş'u) evden çıkarmağa çalışması, Sarhoş'un (Zeybek'in) kabadayılığı üzerine Beberuhi'lerin (Arnavut'ların) kaçışması, olduğu gibi tekrarlanmıştır.

Ancak, **Abdal Bekçi** oyununda Zenne'ler eve birtakım adamlar daha (Çelebi, Tiryaklı, Ak Arap, Karagöz) alırlar; böylece, olay örgüsü ve dramatik gerilim zenginleşir. **Bursalı Leylâ** oyunu ise daha basit bir dolantı [=entrika] üzerine kurulmuş, eve sadece Zeybek girmiştir.

Bursalı Leylâ oyununda, «Fasıl» bölümündeki olayların azlığı yüzünden oyun kısalmış, oynanış sırasında belli zamanı doldurmak için, eserin başına «Muhâverâ» bölümünden başka iki tane «Ara Muhâveresi» eklenmiştir. (Bu «Ara Muhâvereler»'nde, Karagöz'den alacaklarını istemek için gelen iki tip [Ermeni, Kayserili], belki de Karagöz'ün «Borçluluk»u üzerine kurulmuş başka bir oyundan — bugün bilmediğimiz bir oyundan — alınıp buraya aktarılmış olabilir.)

BÜYÜK EVLENME

K a y n a k :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. III. *Büyük Evlenme* (s. 237-264), Wiesbaden, 1953.

Ç e ş i t l e m e l e r :

Şarkılı ve Kantolu Karagöz Kitabı, cüz 6, *Karagaz'ün Evlenmesi yahut Bedava Dayak Yemesi*, sahip ve nâşiri: Asya Kütüphanesi sahibi İhsan Rahim, Hürriyet matbaası, İstanbul 1325 (1909)

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

KAYNANA (I. Zenne)

GELİN (II. Zenne)

BALDIZ (III. Zenne)

EBE HANIM (Sağır-sığır Ebe, IV. Zenne)

ÇOCUK (Karagöz'ün oğlu)

KARAGÖZ'ÜN AKRABALARI (Konuşmazlar)

HAYVAN, BİTKİ ve NESNELER

Koyunlar

Keçiler

Develer

İnekler

Domuzlar

Eşekler

Atlar

Maymunlar

Aylar

Çiçek takımları

Meyve takımları

Sahan ve yemek takımları

Sâir şeyler

Gelin arabaları

(Karagöz'ün
çeyiz takımı)

BÜYÜK EVLENME

GİRİŞ

HACİVAT — (*Semâî söyliyerek perdeye gelir.*)

(*Şarkı Düğâh¹*)

² Dil mest olur huşyâr iken
Gaflet gelir bîdâr iken
Bu isve sende var iken

(*Nakarât*)

Ey serv-kadd ü gonce-fem
Sâyen gibi üftâdenem

Ebrûların olmuş kemân
Tig-i müje pek bî-amân
Te'sîri dillerde nihân

Ey serv-kadd ü gonce-fem
Sâyen gibi üftâdenem

¹ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 122; Hânende, s. 222; Şarkı mecmuası, s. 294; Gülzâr-ı Musiki, 2. bas., s. 148

Beste ve metin: Kettânî Hâfız Efendi

² Ölçek: Müstef'ilün müstef'ilün

Gönül ayıkken sarhoş olur, uyanıkken uyku bastırır, bu iş-ve sende varken, ey servi boylu ve konca ağızlı, gölgen gibi (senin) düşkününüm! — Kaşların yay olmuş, kirpiğinin oku pek amansız, etkisi gönüllerde gizli; ey servi boylu ve konca ağızlı, gölgen gibi (senin) düşkününüm! — Sensiz dünyayı neylerim? İçimin derdini söylerim; ey servi boylu ve konca

Sensiz cihânı neylerem
Tende bu cânı neylerem
Derd-i derûnum söylerem
Ey serv-kadd ü gonce-fem
Sâyen gibi üftâdenem

Hâfız kulun biçâredir³
Âlüftedir âvâredir³
Hem sinesi sad-pâredir
Ey serv-kadd ü gonce-fem
Sâyen gibi üftâdenem

Hay Hak!

(«Perde gazelinimi okur.»)

⁴ Sûretâ bir çâr-gûşe bezdir ammâ perdemiz
Gösterir ahvâl-i âlemden temâşâ perdemiz
Gerçi kil ü kaal ile memlû safâ meddâhıdır
Akl-i dâna hall eder sırr-i muainmâ perdemiz

Nağme-sâz oldukça mutrib Karagöz raks eylesin
Nezd-i şâhîde safâlar ede icrâ perdemiz

Hak Şehinşâh-i cihânın ömrünü müzdâd ede
Zevk ü şevk-i şevkete her dem müheyvâ perdemiz

ağızlı, gölgen gibi (senin) düşkününüm! — Hâfız kulun zavallıdır, düşkündür, âvâredir, hem de bağı paramparçadır; ey servi boylu ve konca ağızlı, gölgen gibi (senin) düşkününüm!

³ Karşılaştırmız

Yâ neylesün biçâreler âlüfteler âvâreler.

(Nef'i, kasıde)

⁴ Ölçek: Fâllâtün fâllâtün fâllâtün fâllün

Perdemiz, dış görünüşe göre, dört köşeli bir bezdir ama, dünya hallerini seyrettirir. — Gerçi dedikodu ile doludur, safâ övücüsüdür; (fakat) perdemizdeki muammanın sırrını bilgin'in aklı çözer. — Çalgıcı söyledikçe Karagöz dans etsin; perdemiz Padîşahın yanında safâ verici şeyler yapsın. — Tanrı, dünya Padîşahının ömrünü çoğaltsın; perdemiz ulu hükümdara neşe ve zevk vermeğe her an hazırdır. —

Fevkımızden sâyesin dûr etmesin Mevlâ anın
Rağbetiyle Râşidâ⁵ bulmakta ma'nâ perdemiz

(Karagöz yukardan atlar, kavga ederler, Hacivat
gider.)

KARAGÖZ — Aman, öldüm bayıldım! Hacivat'ın
elinden yandım! Deminden evde yatıyordum, Ha-
civat'ın gürültüsünden uyandım. Amanın asel-
dirlerim⁶, yani baldırlarım⁶! Her subh ü şâm⁷,
ve belki her akşam, bu herfin elinden hâba⁸ var-
mayıp sabaha kadar köpek gibi hır hır hırlarım.
Darbe-i tekmeviyyenin⁹ te'sirinden eşek gibi zır-
larım. Amanın omuzbaşlarım! Cereyân-i tokat-
tan¹⁰ tüysüz kalan hilâl kaşlarım! Hacivat, şim-
di senin sinsilenden¹¹ başlarım! Vüçüd-i darbe-
âlûdum¹² ahçı kevgiri gibi delik deşik oldu. Ama-
nın sağ cenâhım¹³! Âdeta temâyülden meyl-i in-
hidâm etmiş¹⁴ de haberim yok.

Tanrı, (onun) gölgesini üstümüzden uzak etmesin; Ey Ra-
şit! perdemiz onun rağbetiyle anlam kazanmaktadır.

⁶ Raşit: bk. Ağalık, s. 98/n. 4

⁶ Asel: bal. Aseldir: <bal>dır.

(Aseldir [= <bal>dır] sözü ile baldır [= bacağın dizden
aşağı olan kısmı] sözcüğü arasında söz oyunu yapılmış.)

⁷ Subh ü şâm: sabah ve akşam.

⁸ Hâb: uyku. (Hâba varmayıp: uyuyamıyarak).

⁹ Darbe-i tekmeviyye: tekme vuruş. (Tekmeviyye: tek-
meye mensup. Bu, Türkçe tekme sözcüğünden, saka olsun
diye, Arapça kurallara göre türetilmiş bir sözcüktür.)

¹⁰ Cereyân-i tokat: tokat akımı. (Cereyân-i tokattan: to-
kat yemekten. Türkçe sözcüklerle Fars dili kuralına göre
darbe-i tekmeviyye, cereyân-i tokat gibi tamlamalar kur-
mak geleneğe aykırı, yanlış bir tutumdur. Burada saka ol-
sun diye bu yola başvurulmuştur.)

¹¹ Sinsile: silsile, soy zinciri.

¹² Vüçüd-i darbe-âlûd: dövülmüş vücut.

¹³ Cenâh: yan.

¹⁴ Temâyülden meyl-i inhidâm etmiş: eğilmekten yıkıl-
mağa yltutmuş.

MUHÂVERE

HACİVAT — (Gelir.) Ah, Karagöz, ah! Böyle her akşam pencereden aşağıya atlarsın!

KARAGÖZ — Sen de, Hacivat, lâkırdı etmesen bok gibi patlarsın!

HACİVAT — Efendim, bendeniz bu sabah hâtır-i şerifinizi nüvâzişlere gark etmek¹⁵ istedim.

KARAGÖZ — O ne demek, Hacivat?

HACİVAT — Ne demek olacak? Hatırınızı sormak istedim.

KARAGÖZ — Canım, şunu her zamanki gibi sorsan a!

HACİVAT — Çeşm-i siyâhım¹⁶, zaman incelmek istiyor.

KARAGÖZ — «Siyah çeşme» ne demek?

HACİVAT — Şûûn-i âlemden¹⁷ pek bi-behresin¹⁸.

KARAGÖZ — O ne demek, Hacivat?

HACİVAT — Yani demek isterim ki bir şeyden çıktığın¹⁹ yok.

KARAGÖZ — Akşamları benimle beraber değilsin ki bileceksin.

HACİVAT — Akşamları ne olmuş, Karagöz?

KARAGÖZ — Ne olacak? Ben her akşam çıkarım.¹⁹

HACİVAT — Demek ki bâde²⁰ nûş edersin²¹, öyle mi?

KARAGÖZ — Evet, badem ile işret ederim; benim mezem odur.

HACİVAT — Demek her akşam meykede meykede²²

¹⁵ Hâtır-i şerifinizi nüvâzişlere gark etmek : mübarek hatırınızı iltifatlara boğmak.

¹⁶ Çeşm-i siyâh: kara göz. (Çeşm-i siyâhım: 1. kara gözüm; 2. Karagöz'üm).

¹⁷ Şûûn-i âlem: dünya olayları.

¹⁸ Bi-behre: nasipsız, yoksun. (burada: habersiz).

¹⁹ Çıkmak: (argo) 1. bilmek, anlamak; 2. içki içmek.

²⁰ Bâde: şarap.

²¹ Nûş etmek: içmek.

²² Meykede: meyhane.

gezersin?

KARAGÖZ — Evet, akşamları peykede²³ gezer, sabahları da gezer.

HACİVAT — Peykede ne gezer?

KARAGÖZ — Bit. Ne gezecek? Hattâ geçen akşam mahalle kahvesinde otururken ensemde bir tane buldum.

HACİVAT — İşretlerden ne işret kullanırsın?

KARAGÖZ — Onu sen git de meyhaneci Apostol'a sor, acaba çakmadığım bir şey kalmış mı?

HACİVAT — Demek ki, Karagöz, sen çok hovardalık etmişsin!

KARAGÖZ — Ettim zâhir! Hovardalık yüzünden sata sata hiçbir şeyim kalmadı.

HACİVAT — Neler sattın, Karagöz?

KARAGÖZ — Neler olacak? Babamdan kalan han-lar, dükkânlar, apartmanlar, yalılar, köşkler, ko-naklar...

HACİVAT — Karagöz, rüyanda mı gördün? Baban-dan kalma yalıya bayılırım.

KARAGÖZ — Yalıda bayılırsan, ben de seni soğuk su banyosu yapsın diye pencereden fırlatırım.

HACİVAT — Ah, zevzek, ah! Yalınız nerede idi ba-kayım?

KARAGÖZ — Boğaziçi'nde idi, Kavak'ta.²⁴

HACİVAT — Kavak'ın hangi semtinde idi?

KARAGÖZ — Orta dalda²⁵ oturuyordum.

HACİVAT — Yalı duruyor mu?

KARAGÖZ — Sattım, Hacıvat; şimdi kazıklarda otu-ruyorum.

HACİVAT — O ne demek o?,

KARAGÖZ — Yani bir yerime bir şey batmasın diye

²³ Peyke: eski kahvehanelerdeki tahta sedir.

²⁴ Kavak: 1. İstanbul Boğazi'nin Karadeniz'e açılan ucunun iki yakasındaki iki semt, Kavaklar : Anadolu Kavağı, Rumeli Kavağı; 2. kavak ağacı.

²⁵ Orta dal: Karagöz, Kavak sözcüğünü ağaç anlamında alıyor.

kumda oynuyorum.²⁶

HACİVAT — Karagöz, sen bu yalanları nereden öğrendin?

KARAGÖZ — Söylediklerim yalan mı?

HACİVAT — Yalan ya! Sen kimin oğlusun? Maşacı Zobu-oğlu'nun oğlusun; ondan mevrûs²⁷ kalsa kalsa sana bir kırık mangalla bir sacayağı, iki eski maşa, bundan ibâret.

KARAGÖZ — İşte ben de onları sattım.

HACİVAT — Onlar kaç para eder?

KARAGÖZ — Ne ederse etsin, sattım.

HACİVAT — Ya yalı²⁸ lâfı ediyordun?

KARAGÖZ — Yalan değil, Boğaziçi'nde.²⁹

HACİVAT — Nasıl Boğaziçi'nde?

KARAGÖZ — Nasıl olacak? Akşam yediğim yağlı²⁸ yemek boğazımın içinde.²⁹ Eğer yalansa, beni yarım okka baklava ile zehirle.

HACİVAT — Canım, o nasıl zehirlenme?

KARAGÖZ — Yeni çıkma zehir.

HACİVAT — Bu zehiri ne zaman öğrendin?

KARAGÖZ — Ramazanda.

HACİVAT — Demek senin lüpçülüğün de var desen e!

KARAGÖZ — Ne dedin, Hacıvat? Senin kadar olmayım.

HACİVAT — Bu lâfı bırak!

KARAGÖZ — İşine gelmedi mi? İşine gelmezse öyle olur. Seni dalkavuk seni!

HACİVAT — Ekseri evden çıkmıyorsun, Karagöz.

KARAGÖZ — Ne yaparsın? Parasızlık! Bugün karıdan para koparayım diye uğraştım, koparamadım.

HACİVAT — Karın parayı nereden bulur?

²⁶ Atasözü: Kumda oyna da götüne (kıcına) çöp batmasın.

²⁷ Mevrûs: miras kalmış.

²⁸ Yalı ile yağlı sözleri arasında sözcük oyunu.

²⁹ Boğaziçi [= İstanbul Boğazı, Bosfor] ile insan boğazının içi sözleri arasında sözcük oyunu.

KARAGÖZ — Orasını sorma, bizim keseden.

HACİVAT — Sen karına para koklatmazsın ki!

KARAGÖZ — O yolunu bulur, ben uyurken kesemden alır.

HACİVAT — Sen bir şey söylemez misin?

KARAGÖZ — Söylesem de para etmez ki! «Yavuz hırsız ev sahibini basar»³⁰ derler, meşhur meseldir.³¹

HACİVAT — Ayı yolunu buluyor.

KARAGÖZ — Ah, Hacıvat, ah! Başıma gelenleri bil-sen! Cebimde beş para yok; kahveye çıkıp da bir kahve bile içemiyorum.

HACİVAT — Haydi gidelim, ben kahve parasını veririm.

KARAGÖZ — Yalnız kahve parası olsa iyi!

HACİVAT — Kahveciye borcun mu var?

KARAGÖZ — Borç değil, fincan parası. Geçen gün bir fincan kırdım.

HACİVAT — Birisinin kafasına mı attın ne yaptın?

KARAGÖZ — Yok canım! Anlatayım: Geçen gün kahvede oturuyordum, canım sıkıldı, biraz şöyle dolaşayım dedim. O aralık bir gürültü koptu. «— Ne var?» diye birine sordum. «— Yangın var.» dediler. Ben de yangını görmek için bizim mahalle camisinin minaresine çıktım. Bir de aşağıya baktım ki, ne göreyim?

HACİVAT — Ne gördün, Karagöz?

KARAGÖZ — Tımarhanede ne kadar deli varsa koyuvermişler.

HACİVAT — Sonra?

KARAGÖZ — Sonrası: Arkamdan bir tanesi de minareye çıkmış.

HACİVAT — Karagöz, sen minarenin kapısını kapamadın mı?

KARAGÖZ — Orasının farkında değilim kapadım mı kapamadım mı?

³⁰ Basar: bastırır.

³¹ Mesel: atasözü.

HACİVAT — Kaç, Karagöz, kaç!

KARAGÖZ — Havaya mı kaçacağım? Aşağıya inmem ki! Herif «— Mutlak ben seni boğazlarım!» demesin mi?

HACİVAT — Aman, Karagöz, ne yapacaksın?

KARAGÖZ — Yapacağı yok. «— Aman, baba, sen bir iyi adama benziyorsun, gel seni şuradan aşağıya atayım.» dedi. «— Aman oğlum, şöyle olur, böyle olur...» diye bir tükenmeze³² girdik.

HACİVAT — Tükenmez³² şerbeti mi?

KARAGÖZ — Hayır, ecel şerbeti.

HACİVAT — Karagöz, aşağıya in!

KARAGÖZ — Bak, inebilirsen inmemelik etme! Herif kuşağımdan tuttu.

HACİVAT — Herif uşak mı tuttu?

KARAGÖZ — Hayır, hizmetkâr aldı. — Budala mısın nesin bilmem! Herif beni bacağımdan tutar tutmaz bizi minareden aşağıya attı.

HACİVAT — Eyvah eyvah eyvah!

KARAGÖZ — Ördek nağmesini³³ bırak! Ben korku ile «— Aman!» diye bir bağırışım.

HACİVAT — Bir yerine bir şey oldu mu?

KARAGÖZ — Bir şangırtıdır koptu. Bir de gözümü açtım, kahvenin ortasında fincan kırıkları. Meğerse iskemlenin üstünde uykuya dalmışım.

HACİVAT — Demek söylediğin rüyamış!

KARAGÖZ — Evet, rüya. Sen sahi mi zannettin?

HACİVAT — Ne bileyim? Sahi zannettim. Sen rüya demedin ki!

KARAGÖZ — Ben sana derdimi anlatacaktım, sen bana kahve fincanını sordun.

HACİVAT — Anlat bakalım derdini!

KARAGÖZ — Ah, Hacivat, ah! Hâlâ paralara içerim

³² Tükenmez: 1. sonuca bağlanamıyan tartışma; 2. türlü yemişleri bir küpe yerleştirip üzerine su konarak eksitmek yolu ile yapılan bir ev içkisi; alınan miktar kadar su katılarak tükenmesine meydan verilmez.

³³ Ördek nağmesi: «Eyvah eyvah eyvah!» ünlemindeki vah vah vah heceleriyle «vak vak vak» [ördek sesi] arasındaki ses benzerliğine işaret.

yanıyor!

HACİVAT — Üzerine bir bardak soğuk su iç de söndürsün.³⁴

KARAGÖZ — Zaten seninle konuşmağa gelmez ki, sivri akıllı herif!

HACİVAT — Kızma, Karagöz'üm, kızma!

KARAGÖZ — Kızdığım yok ama, hiddetim galeyâna geldi.³⁵

HACİVAT — Canım, iyi ya, paralara ne oldu?

KARAGÖZ — Bu cuma mirasyedinin birisinden iki lira kadar para aldım.

HACİVAT — Ne yapacaktın o parayı?

KARAGÖZ — Yiyecektim.

HACİVAT — Hiç bakma, yut!

KARAGÖZ — Ben de öyle yapacaktım ama, «Lezzeti kaçır» dediler.

HACİVAT — Nasıl yaptın?

KARAGÖZ — Ekmekle yedim.

HACİVAT — O paralar şimdi boğazına gitti ha?

KARAGÖZ — Gitti.

HACİVAT — Öyleyse, bir hafta perhizdesin.

KARAGÖZ — Hay budala herif hay! O liranın birisi karının kesesinde, birisini de harcettim.

HACİVAT — Ne bileyim, sen «— Hepsini yedim.» dedin.

KARAGÖZ — Ben o parayı buldum ya! Oğlana dedim ki: «— Haydi Fenerbahçesi'ne³⁶ gidelim, ama öyle birahaneye girmek yok!» Bizim oğlan zaten öyle şeylere hazır.

HACİVAT — Elbette ya! O senden açığöz.

KARAGÖZ — Kira ile aldığım elbiselerle epeyce süslendik, levanta süründük, yine o eski ayakkabılarımızı giydik.

³⁴ Üzerine (üstüne) bir bardak soğuk su içmek: birindeki alacağını elde etmekten umut kesmek.

³⁵ Hiddeti galeyâna gelmek: çok kızmak.

³⁶ Fenerbahçesi, Fenerbahçe : İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara kıyısında bir gezme yeri,

HACIVAT — Oldu mu ya? Potinlerinizi giymeliydiniz.

KARAGÖZ — Gözlerimizde gözlük, ceplerimizde yüz-
lük,³⁷ şimdi moda bu: yüzüzlük. Olduk birer züpp-
pe. Haydi babam vapura! Oradan birinci mevki
bilet aldık.

HACIVAT — Vapurda yer buldunuz mu?

KARAGÖZ — Bulduk. Güzel bir kanapeye oturduk,
Kadıköyü'ne gidinceye kadar vapurda bir güzel
uyku uyudum.

HACIVAT — Etrafını görmedin demek.

KARAGÖZ — Kadıköyü'ne çıktık; oradan bir araba,
doğru Fenerbahçesi'ne.

HACIVAT — Seni arabada iken görmeliydi, Karagöz!

KARAGÖZ — Tam bahçeye gireceğimiz zaman kapı-
daki adam «— Birer kuruş vereceksiniz!» diye di-
kildi. Ben: «— Canım, dilenciye para vermek âde-
tim değildir.» dedim. O: «— Beyim, buraya para-
sız girilmez.» dedi. Neyse, birer kuruş da oraya
toka ettik,³⁸ bahçeye girdik. Bir de baktım ki içe-
risi kadın dolu.

HACIVAT — Sen de, Karagöz, bir tane yakala!

KARAGÖZ — Onlar elde avuçta durmazlar ki!

HACIVAT — Sen de elde avuçta duranı bul.

KARAGÖZ — Baktım, herkes bir kadının peşinde.
Ben de, «Nasil' gelirse gelsin bir tane de ben bula-
yım» dedim.

HACIVAT — Karagöz, kadınlara takılma, sonra da-
yak yersin!

KARAGÖZ — Neden dayak yerim? Herkes nasıl ya-
parsa ben de herkesin yaptığını yapacağım.

HACIVAT — Ne dedin bakayım?

KARAGÖZ — «U-h³⁹, yallah!» dedim.

HACIVAT — Bu biraz kabaca düşmüş.

KARAGÖZ — Sonra inceltiriz, ziyanı yok.

³⁷ Yüzlük: yüz para [= iki buçuk kuruş]. Halk sözü:
Gözünde gözlük, cebinde yüzlük, metelliksiz züppenin biri.

³⁸ Toka etmek: (argo) vermek.

³⁹ U-h: beğenme ıslığı.

HACİVAT — Sonra daha ne söyledin?

KARAGÖZ — «— Güzelim, gel yanıma, şeker alayım sana!» dedim.

HACİVAT — Ne tuhaf söylemişsin!

KARAGÖZ — Sen de dursan a! — Karının hoşuna gitti galiba, çarşafını yerden kaldırdı. Bizim oğlana, bu işaretin ne olduğunu sordum; «— Bizi çağırıyor.» dedi.

HACİVAT — Kadın güzel miydi?

KARAGÖZ — Doğrusu, suratını görmedim. Her ne kadar olsa, kadın değil mi? Haydi babam, biz düştük peşine!

HACİVAT — Karagöz, bayılırlım senin işine

KARAGÖZ — Aman efendim, aman! Bizim oğlan neler söylemiyor! Kariya öyle söyledikçe, onun koltukları kabarıyor. Ne ise, koluna girdik, orada akşama kadar turp yaptık

HACİVAT — Yok, şalgam yaptınız! Ayol, ona «turp» demezler. «tur»⁴⁰ derler.

KARAGÖZ — İster «otur» desinler, ister «oturma» desinler!

HACİVAT — Bir şey söylediğin zaman mânasını bil de öyle söyle.

KARAGÖZ — Peki, olur! Bir de saate baktım; on.⁴¹ Akşam olmuş. Bahçedeki kadınlar erkekler ikişer olmuşlar, hepsi çift, hiç tek yok. «Biz de bir tane bulduk ya! Bize yeter!» dedim. Nereye gideceğimizi sordum, «— Köprü'ye.» dedi.

HACİVAT — Demek, o taraflı değil.

KARAGÖZ — Hayır. — Bir arabaya bindik, iskeleğe gidinceye kadar kadını epeyce sıkıştırdım ama, hâlâ yüzünü açmıyor. O kadar rica ettim, «— Peçeni kaldır!» diye, yüzünü göstermedi. İskelede ona da bir bilet aldık, doğru Köprü'ye. Yine sordum nereye gideceğimizi. Kadın bizim mahalleyi

⁴⁰ **Tur:** (fr. **Tour**) dolaşma, dönüp dolaşma, devir.

⁴¹ **Saat on:** güneş batmasından iki saat önce. (Alaturka saate göre, güneş battığı zaman saat 12 sayılırdı).

tarif etmesin mi? Biz bir arabaya bindik, doğru bizim mahalleye.

HACİVAT — «Bizim karı duyar» diye korkmadın mı?

KARAGÖZ — Bir defa göz kızmış. Her ne hal ise, bizim mahalleye geldik. Arabadan indik, evini sordum, bizim evi tarif etti, koynundan anahtarı çıkardı, kapıyı açtı, içeri girer girmez peçesini açtı. Bir de bakayım ki, bizim karı değil mi? «Eyvah! dedim, baltayı taşa vurduk⁴², sıfırı tükettik!⁴³» Karı açtı ağzını, yumdu gözünü. «— Evde nırtopu gibi karın varken senin dışarda gözün!» diye bar bar bağırdı. Arabada parayı cebimden çalmışmış, onu da yiyecekmişim, daha bir çok lâkırdılar.

HACİVAT — Senin sesin çıkmıyor mu?

KARAGÖZ — Nasıl sesin çıkar? Kabahatliyim! Bizim oğlana bir temiz dayak attı. Ben de anladım, «Bize de nöbet gelecek» dedim. Sonra da bize başlamasın mı vurmaya! Bir temiz dayak da bize attı. Hacivat, bundan iyi Fener eğlencesi olur mu?

HACİVAT — Afiyet olsun, Karagöz!

KARAGÖZ — Çenen tutulsun, Hacivat! (*Vurur, Hacivat gider.*)

Sen gidersin de ben durur muyum? Ben de gideyim idgâhâ, dolaba, dilber seyrine! Bakalım âyine-i devrân ne gösterir!

FASIL

(*Eve gelir, kapıyı çalar.*)

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Kim o?

KARAGÖZ — Aç, ben geldim!

⁴² Baltayı taşa vurmak; pot kırmak.

⁴³ Sıfırı tüketmek; gücü kalmamak.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Aç geldinse ne yapalım?
Zaten evde de bir şey yok. Sen de aç, biz de aç,
çoluk çocuk hep aç.

KARAGÖZ — Ulan, sana «— Kapıyı aç!» diyorum.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben şimdi kalkamam.

KARAGÖZ — Kapıyı bana kim açacak?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Komşunun kedisi.

KARAGÖZ — Ne âlâ! Kediler de iş görüyor! Kapıyı
aç, karı, zevzekliğin lüzumu yok!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben yerimden kalkamam.

KARAGÖZ — Sonra pişman olursun, karı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ömrün günün kararsın!
Benim adım yok mu?

KARAGÖZ — Senin ne dadın var ne dayan.⁴⁴ Aç ka-
pıyı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Benim adım yok öyle!
«Hanım» diyemiyor da, «karı»!

KARAGÖZ — Ulan, sen bana «herif» diyorsun ya! Ben
hiçbir gün ağzından «efendi» dediğini işittim mi?
«Herif» aşağı, «herif» yukarı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*Gülerek.*) Ha ha hay, gü-
leyim bari! Senin efendilik nene? Okuman yok,
yazman yok!

KARAGÖZ — O senden sorulmaz. Bir adam, evinin
hem efendisidir, hem de beyidir.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sana beylik de uzak, efen-
dilik de.

KARAGÖZ — Aç kapıyı, şimdi kıracağım!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Kır da bak görürsün!

KARAGÖZ — Kırdığım vakit ne lâzım gelir? (*Tekme
ile kapıyı kırar, içeri girer.*)

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Â, sahiden kırdı!

KARAGÖZ — Ulan, bugün ne olacaksa olacak!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — A herif, böyle hindi gibi ne
kabarıyorsun?

KARAGÖZ — Kabarımı zâhir! Sen kim oluyorsun?
Bana neye kapıyı açmıyorsun? Bu kimin evi? Sö-

⁴⁴ Daya, taya: dadı. (Farsça dâye'den bozma)

nın mi benim mi?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — İster senin olsun ister benim. Gönlümün tahtapoşu⁴⁵, keyfimin kâhyası de-
ğilsin ya!

KARAGÖZ — Düzgün⁴⁶ kuklası kaltak!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Haydi şuradan, miskin avanak!

KARAGÖZ — Tencerenin dibinde kara kalmamış kaşlarına çekmeden, mıymıntı karı!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Karı kadar başına taş düşsün!

KARAGÖZ — Senin başına düşsün!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, artık senin kahrını çeke çeke çekemez oldum.

KARAGÖZ — Ben de zaten kendime eş buldum.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ehem ehem, güleyim barıl
Senin başına acaba benden başka kim kuser?

KARAGÖZ — Senin başına da benden başka kim işer?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Beni aldığın vakit ayın on dördü gibiydim; senin kahrından kargaya döndüm.

KARAGÖZ — Ben de seni aldığım vakit arslan gibiydim; ben de senin kahrını çekmeden şimdi kedi gibi oldum.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ne olacak böyle? Her akşam evde kavga, gürültü, patırdı! Komşular bile senin elinden bıktı usandı.

KARAGÖZ — Komşular bana karışmaz. Herkes kendi evine karışır.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herkes kendi evine karışır ama böyle her akşam bizim gürültümüzü, patırdımızı kimse dinlemez.

KARAGÖZ — Sen karışma! Komşular ne söyleyeceklerse bana söylesinler, benim onlara lâfım var.

⁴⁵ Tahtapoş (tahtapoş): damın çinko ile döşeli düz bölümlü; çoklukla çamaşır kurutmak için kullanılır.

⁴⁶ Düzgün: eskiden, kadınların, yüzlerini gerip düzgünleştirmek için süründükleri beyaz bir sıvı.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bir değil, iki değil, üç değil, her akşam bu! Eve getirmiş yok, götürmüş yok, eve bir şey almazsın!

KARAGÖZ — Neden almıyorum? Gözüne dizine dursun, nankör karı! Ama para ile almıyorum da çalıyorum, yine eve zahire getiriyorum ya!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ha ha ha hay! Aman, bari biraz güleyim! Hiç de güleceğim yoktu! Gülmeden çatlamazsam çok şey!

KARAGÖZ — Çatlıyacağına patla, köpoğlu!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Sen patla! Musibete bak! Uyuz herif!

KARAGÖZ — Sen patlarsan ben de senden kurtulurum. Baksan a, saçın basmacı faturası gibi on türlü renge girmiş! İhtiyar olmuştun, tazesine bakalım!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Vay gidi genç ağa vay! Tuzlayım da kokmıyasın!

KARAGÖZ — Ben lâkerda fıçısı mıyım, beni tuzluyorsun?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Baksın a, efendi evlenecekmiş, biz artık ihtiyar olduk, saçımız ağardı!

KARAGÖZ — Yalan mı söylüyorum?

KARAGÖZ'ÜN KARISI —

«Derd ü mihnetle ağardı mû-yi ser».⁴⁷

KARAGÖZ — Bana selâm mı söyledi Kör Visal?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Karagöz, yazık sana verilen emeklere!

KARAGÖZ — Yazık sana da verilen yemeklere!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Yazıklar olsun, Karagöz, sana! Yedirdiğini, içirdiğini insanın başına kakyorsun!

KARAGÖZ — Yalan mı söylüyorum? Bir oturuşta bir okka ekmek yersin. Bir okka ekmeği bir hafta idare etmeli. Müsrifsin, israf haram!

⁴⁷ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilün

- . - - - . - - -

Başımın kılı [= saçım] dert ve sıkıntı ile ağardı.

KARAGÖZ'ÜN KARISI —

«Eğer derd-i derûnum söylesem hep
Figaan eyler kalem ağlar mürekkep»⁴⁸

fehvâsınca⁴⁹ senin kahrını çekeceğime keşki çek-
meyeydim! Ne talihsiz başım varmış!

KARAGÖZ — Benim de öyle. Seni aldığım için ne
talihsiz başım varmış!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, ben şimdiden sonra
seninle oturmam!

KARAGÖZ — Öyleyse uğurlar ola! Ben de senden
bıktım usandım! Bir parça edeyim mola!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben de gidiyorum!

KARAGÖZ — Kapılar küşâde!⁵⁰ — Ulan, sahiden
gitti karı!

(Perdeye gelir.) Ulan, karı gitti, biz kaldık bekâr!
Ben şimdi evde yalnız ne yapabilirim? Evliliğe
alışmışım.

(Hacivat semâî söyliyerek perdeye gelir.)

⁵¹ On kerre demedim mi sana sevme dokuz yâr
Sekizde vefâ yoktur amâ yedide zinhâr
Altı ile beş dört ile üç başa çıkılmaz
Üçün ikisin terk edegör tâ kala bir yâr

HACİVAT — Karagöz, böyle vakitsiz, sokakta ne işin
var?

KARAGÖZ — Ah Hacivat, başıma gelenleri sorma!

HACİVAT — Hayrola, bilâder?

KARAGÖZ — Hayrı mayrı kalmadı, bizim karı evden
gitti.

⁴⁸ Ölçek: Mefâilün mefâilün feûlün

Eğer içimdeki derdin hepsini söylesem, kalem feryat
eder, mürekkep ağlar.

⁴⁹ Fehvâ: anlam, kavram.

⁵⁰ Küşâde: açık.

⁵¹ Ölçek: Mef'ûlû mefâilü mefâilü feûlün

HACİVAT — Misafirliğe mi gitti?

KARAGÖZ — Hayır, misafirliğe değil.

HACİVAT — Ya nereye gitti?

KARAGÖZ — Büsbütün gitti.

HACİVAT — Ne o? İpin ucunu kopardınız mı?

KARAGÖZ — Öyle oldu.

HACİVAT — Sen şimdi nasıl edeceksin yalnız başına evde?

KARAGÖZ — Ben de şaşırdım kaldım ne yapacağımı.

HACİVAT — Gel, seni evlendirelim.

KARAGÖZ — Bana münasip bir şey olursa ben de rahat olurum.

HACİVAT — Bizim arka sokakta Ekemeki-zâde'lerin⁵² kızı var, onu sana uydurayım⁵³.

KARAGÖZ — Bana uyduracağına⁵³ babana uydur!

HACİVAT — Canım, öyle değil! Lâkırdıyı ters anlama! O kızı sana alıvereyim olmaz mı?

KARAGÖZ — Olur.

HACİVAT — Ben şimdi gider, kızın vâlidesi ile görüşürüm.

KARAGÖZ — Hacivat, al da gel!

HACİVAT — Hahallebiciden mahallebi mi alıyoruz?

Dur bakalım, söz kesilsin!

KARAGÖZ — Kesildikten sonra mı alacağız?

HACİVAT — Elbette! Bakalım ne diyecekler? Ben gidiyorum! (Gider.)

KARAGÖZ — Hacivat eski baba dostudur.

HACİVAT — (İçeriden.) Açın kapıyı efendim!

KAYNANA — (İçeriden.) A kızlar, bakın, kim gelmiş?

BALDIZ — Efendim, Hacivat Çelebi gelmiş.

KAYNANA — Â, buyurun, Hacivat Çelebi! Ayağını-

⁵² Ekemeki (ya da Eke-meke): kekeme.

...Şehzade «lâ» [= hayır] ve «naam» [= evet] dimeğe muvaffak olamayarak tebessümle eke-meke deyil kekelemekle... (Muhayyâât-ı Aziz Efendi, İstanbul 1284, s. 67)

⁵³ Uydurmak: 1. aracılık edip evlendirmek; 2. cinsel yavaşmada bulunmak.

za sıcak su mu dökelim yoksa soğuk su mu?

HACİVAT — Efendim, ziyarette kusur ediyorsam da duada kusurum yoktur.

KARAGÖZ — Köpoğlu, «Duvarda kusurum yok.» diyor.

KAYNANA — İnşallah iyisiniz?

HACİVAT — Teşekkür ederim efendim. Sizler de iyi misiniz?

KARAGÖZ — «Eşeklik ederim efendim, siz de ayı mısınız?» diyor.

KAYNANA — İyiyiz, Hacıvat Çelebi.

HACİVAT — Hanım kızım ne yapıyor? İyi midir?

KAYNANA — İyilerdir. Sizin hanımınız da iyi midir?

HACİVAT — İyilerdir efendim. Nasıl efendim, kızının bir kısmeti çıkmadı mı?

KAYNANA — Şimdiki halde hiç kısmetlisi çıkmadı.

HACİVAT — Bendeniz ona bir koca buldum.

KAYNANA — Nasıl, Hacıvat Çelebi, bize göre münasip mi?

HACİVAT — Efendim, gayet zengin; kızınıza hiçbir şeye sıkıntı çekirtmez; bir eli yağda, bir eli balda.

KARAGÖZ — Amma uçurdu köpoğlu!

HACİVAT — Akdeniz'de gemileri, Karadeniz'de çek-tirmeleri,⁵⁴ bağlar, bahçeler, gayet zengin!

KAYNANA — «Kısmetse gelir Hind'den, Yemen'den, kısmet değilse ne gelir elden» fehvâsınca kısmet-se ne diyelim!

HACİVAT — Size göre pek münasip.

KAYNANA — Hacıvat Çelebi! Güvey çelebi ârif⁵⁵ mi-dir, zarif⁵⁶ midir?

HACİVAT — Gideyim de sorayım.

(Perdeye gelir.) Karagöz!

KARAGÖZ — Ne var?

⁵⁴ Çektirme: büyük yelken kayığı.

⁵⁵ Ârif: bilgili.

⁵⁶ Zarif: 1. nazık, kibar: 2. «zürefâ», sevil.

HACİVAT — Gittim, Kaynana hanımla konuştum, razı oluyorlar. Suâl ettiler: «— Güvey çelebi ârif midir, zarif midir?» diyorlar.

KARAGÖZ — Sen de Kaynana hanıma söyle: Hem ârifim, hem zarifim.

HACİVAT — Peki efendim! (*Gider.*)

Baksanız a efendim! Kendilerine sordum, «— Hem ârifim, hem zarifim.» dediler.

KAYNANA — Onun ârif zarif olduğunu bileyim ki, bir peynir-şekerini⁵⁷ kırk defa ısırp kırk birincide bir arûsek peştahtanın⁵⁸ üstüne komalı.

HACİVAT — Başüstüne, gider söylerim!

(*Perdeye gelir.*) Karagöz!

KARAGÖZ — Ne var?

HACİVAT — Bak, Kaynana hanım ne diyor! «— Onun ârif zarif olduğunu bileyim ki, bir peynir şekerini kırk defa ısırp kırk birincide arûsek peştahtanın üstüne bırakmalı.» diyor.

KARAGÖZ — Ondan yana esef etmesin, bir okka şekeri birden yerim.

HACİVAT — Demek, yapacaksın?

KARAGÖZ — Elbette.

HACİVAT — Ben şimdi gider söylerim. (*Gider.*)

«Yaparım.» diyor.

KAYNANA — Pekâlâ! Damat beyin tüccar olduğunu anladık, kendisinin elişi kendi elinde. Başka bir sanatı yok mudur?

HACİVAT — Gider sorarım.

(*Perdeye gelir.*) Karagöz, Kaynana hanım diyor ki: «— Damat beyin tüccar olduğunu anladık, kendisinin elişi kendi elinde. Başka bir sanatı yok mudur?» diyor.

⁵⁷ Peynir-şeker: ağızda kolayca dağılan bir çeşit şeker.

⁵⁸ Arûsek peştahta: yeşil ve pembe dalgalı sedefle süslenmiş çekmece.

KARAGÖZ — Beni o kadar sorup sual ediyorlar. Kendilerinin elinde ne sanatı var? Sen onlardan sual et. Benim bir başım yastığa gelirse ne yapacaklar?

HACİVAT — Peki, gider anlarım. (*Gider.*)

Baksanız a efendim!

KAYNANA — Buyurun, Hacivat Çelebi!

HACİVAT — Bak, damat bey ne diyor!

KAYNANA — Ne diyor?

HACİVAT — «— Onlar ince elekten, kalburdan alıyorlar, benim sanatımı soruyorlar. Sen onlara sor, onların sanatı nedir? Acaba benim başım yastığa gelirse ne yapacaklar?» diyor.

KAYNANA — Öyleyse damat bey hem ârifmiş hem zarıfmiş. Sen de ona git söyle: «Benim sanatım Sultan Mehmet'te⁵⁹ küp dibi bekleyici,⁶⁰ Baldız hanım da çapak silici,⁶¹ Gelin hanım da hamamlardan bohça kaldırıcı.⁶²» Sen de git güvey çelebiye söyle!

HACİVAT — Peki efendim!

(*Perdeye gelir.*) Karagöz, bak, Kaynana hanım ne diyor.

KARAGÖZ — Ne diyor?

HACİVAT — Kaynana hanımın sanatı Sultan Mehmet'te küp dibi bekleyici, Baldız hanımın da çapak silici, Gelin hanımın sanatı da bireh bireh bireh!

KARAGÖZ — Bireh birehçi mi?

HACİVAT — Değil efendim, hamamlardan bohça kaldırıcı.

KARAGÖZ — Demek biz soya sopa düşmedik, ana

⁵⁹ Sultan Mehmet: İstanbul'da Fatih semti.

⁶⁰ Küp dibi bekleyici: 1. gece gündüz meyhanede içen sarhoş; 2. eskiden Fatih semtindeki küpçü dükkânlarında oturan orospular.

⁶¹ Çapak silici: acemileri tavlayıcı.

⁶² Bohça kaldırıcı: bohça çalıcı.

lâğımına düştük. Hanım uykudan uyandı sildi çapağın, tencere yuvarlandı buldu kapağın! Benim de elimden gelen elişi: camilerden pabuç çalıcı.

HACİVAT — Gideyim söyleyim! (*Gider.*)

Damat beyin sanatı da camilerden pabuç çalıcı.

KAYNANA — Pekâlâ! Sanatın kötüsü olmaz. Damat bey arkasına ne giyiyor?

HACİVAT — Efendim, ne giyecek? Her şey giyer: bazen palto, bazen ceket, bazen pardösü.

KAYNANA — Bari hüsne mâlik⁶³ bir şey mi?

HACİVAT — Evet efendim.

KAYNANA — Damat bey kara kaşlı, top başlı, sürme gözlü, güzel sözlü, ablak yüzlü, al yanaklı, kiraz dudaklı, kara gözlü, kara bıyıklı, top sakallı, orta boylu, güzel huylu olmalı.

HACİVAT — Gider söylerim, efendim.

(*Perdeye gelir.*) «— Damat bey kara kaşlı, top başlı, sürme gözlü, güzel sözlü, ablak yüzlü, al yanaklı, kiraz dudaklı, kara gözlü, kara bıyıklı, top sakallı, orta boylu, güzel huylu olmalı.» diyorlar.

KARAGÖZ — Evvelâ tokmak gibi, baş, sülük gibi kaş, pirohi gibi kulaklarım, kazma dişlerim, gelin hanıma gece gündüz işlerim, Kaynana hanımı da bazen kızarsam şişlerim. — Ulan, bunlar esir pazarından köle mi alıyorlar yoksa cariyeye mi? Erkeğin güzeline çirkinine bakılmaz.

HACİVAT — Gider söylerim. (*Gider.*)

Baksanız a efendim! Damat bey bak ne diyor: «— Erkeğin güzeline çirkinine bakılmaz, huyu güzel olmalı.» diyor.

KAYNANA — Pek doğru söylüyor. Şimdi düğün için olacak masârif.⁶⁴ Çok bir şey istemez. Eli doyur-

⁶³ Hüsne mâlik: güzelliğe sahip.

⁶⁴ Masârif: masraflar.

muş hiç kimse yoktur.

HACİVAT — Doğru söylüyorsunuz.

KAYNANA — Şimdi evvelâ bir çorba, sonra bir et yemeği, sonra pilâv, zerde. Çorba için un kırk çuval olsa elverir.

HACİVAT — Doğru efendim.

KAYNANA — Koyun: beş yüz tane kıvırcık, üç yüz tane karaman, iki yüz tane dağlıç, yüz elli tane de malıç.

HACİVAT — Evet efendim.

KAYNANA — Pilâv, zerde için pirinç: yüz gazevi⁶⁵ Mısır pirinci, iki yüz gazevi de Dimyat pirinci.

HACİVAT — Pekâlâ.

KAYNANA — Zerde için şeker: beş yüz okka,⁶⁶ elvermezse yüz kıyye⁶⁷ bal; zerde için zafrandan yüz kıyye.

HACİVAT — Gider söylerim.

(Perdeye gelir.) Karagöz, bak Kaynana hanım ne diyor!

KARAGÖZ — Ne diyor?

HACİVAT — «— Bu âlemde eli doyurmuş yoktur.» diyor.

KARAGÖZ — Pek doğru.

HACİVAT — «— Evvelâ çorba, sonra bir et, pilâv, zerde.» diyor.

KARAGÖZ — Peki.

HACİVAT — Kaba yemek, ince yemek değil. «Çorba için kırk çuval un.»

KARAGÖZ — Fırın mı açıyoruz?

HACİVAT — «— Koyun: beş yüz tane kıvırcık, üç yüz tane karaman, iki yüz tane dağlıç, yüz elli tane malıç.»

KARAGÖZ — Mandra mı açıyoruz?

⁶⁵ Gazevi, kazevi: suz hasırından yapılmış, pirinç ve hurma kabı.

⁶⁶ Okka: Eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsü: 1 kilo 283 gram.

⁶⁷ Kıyye: okka.

HACİVAT — «— Pılâv, zerde için piring: yüz gazevi

Mısır pirinci, iki yüz gazevi de Dimyat pirinci.»

KARAGÖZ — Bunlar imâretlere mi taksim olacak?

HACİVAT — «— Zerde için şeker: yüz okka; eğer el-vermezse yüz okka da bal.»

KARAGÖZ — Bal için kasavet çekmem, arılar müdürü benim ahbâbımdır. Ben ona rica ederim, ne kadar arı varsa gelsin Kaynananın ağzına sığsın!⁶⁸

HACİVAT — «— Zerde için yüz okka da zafran.»

KARAGÖZ — Akdeniz'le Karadeniz'i sarıya mı boyayacaksınız? Daha başka istedikleri var mı, anla-yım!

HACİVAT — (*İçeriden.*) «— Peki.» dediler. Daha başka bir şey var mı eksik gedik?

KAYNANA — Paça için iki bin ayak; kaymak: yüz lenger de kaymak.

HACİVAT — (*Gelir.*) Karagöz, «— Paça için iki bin ayak.»

KARAGÖZ — Bizim Kaynana hanıma bir muhkem dayak! Çıldırmuş kaltak!

HACİVAT — «— Yüz Lenger de kaymak.»

KARAGÖZ — Onun için de sıkıntı çekmesinler: gece gündüz kayarım.

HACİVAT — Gideyim söyleyim. (*Gider.*)

Baksanız a efendim! Onlar da olacak.

KAYNANA — Bak, Hacıvat Çelebi, bir kere biz kendiniz damat beyi görelim.

HACİVAT — Demek ki efendim, bendenize emniyetiniz yok!

KAYNANA — Hayır, Hacıvat Çelebi, onun için değil! Öyle arzu ediyorlar.

⁶⁸ Bal, arının kusuğuğudur; Karagöz, bunu, arının büyük aptestli sayıyor.

HACİVAT — Pekâlâ efendim. Şeyh Küşteri meyda-
nında görebilirsiniz. Bendeniz gider kendisine
malûmat vereyim.

(Perdeye gelir.) Karagöz, seni gelip göre-
cekler; sakın ha bir koz kırma!⁶⁹

KARAGÖZ — Koz kırmam, üstüne giderim.⁷⁰ — U-
lan, benim nemi görecekler?

HACİVAT — Ben gidiyorum. Şimdi gelecekler. (Gi-
der.)

(Şarkı ile Zenne'ler geliyor.)

(Şarkı Sabâ⁷¹)

⁷² Nigâh-i mestine canlar dayanmaz
Uyanmaz uykudan cânân uyanmaz
Bu nâz ü işveden aslaa usanmaz

(Nakarât)

Sabâh olduğuna gûyâ inanmaz
Uyanmaz uykudan cânân uyanmaz

Sabah gisûların etmiş perişân
Gül olmuş zir-i sünbûlden nûmâyân
Güneş vechine olmuşken zer-efşân

⁶⁹ Koz kırmak: 1. pot kırmak 2. iskambil oyununda elin-
deki kozlardan birini kullanmak. (Koz: 1. ceviz; 2. iskambil
oyununda, ötekilere üstün tutulan grupun işaretini taşıyan
kâğıt).

⁷⁰ Üstüne gitmek: İskambil oyununda küçük değerde bir
kâğıtla karşı oyuncuyu aldatmak.

⁷¹ Hânende, s. 242; Gülzâr-i Musîki, 2. bas., s. 138; Mec-
mua-ı Arifî, s. 166; Fâik-ül-Âsâr, s. 102; Yeni Şarkı Mecmu-
ası, s. 31; Nevâ-yı Uşşâk, s. 31; Nağamât-ı Aşk, s. 69

Beste : Hacı Arif Bey (1841-1896).

⁷² Ölçek: Mefâilün mefâilün feûlün

- - -

Mahmur bakışına canlar dayanmaz, uyanmaz uykudan
sevgili uyanmaz, bu naz ve işveden hiç usanmaz, sabah oldu-
ğuna sözde inanmaz, uyanmaz uykudan sevgili uyanmaz. —
Sabahleyin saçlarını dağıtmış, süm'bûlün altından (sanki) gül
görünür olmuş, yüzüne güneş altın saçmışken sabah olduğuna
sözde inanmaz, uyanmaz uykudan sevgili uyanmaz.

Sabâh olduğuna gûyâ inanmaz
Uyanmaz uykudan cânân uyanmaz

KAYNANA — Kızlar, gele gele geldik buracığa, daha gönlümüz nereciğe?

ZENNE'LER — Siz önde kösemen,⁷³ biz arkada eli bağlı kuzu.

KARAGÖZ — Pek büyük, Kaynana hanımın hotozu.

GELİN — Acaba damat beyin kahvesi hangisi?

BALDIZ — Hacıvat Çelebi: «— Şeyh Külşteri meydana» dedi.

KAYNANA — Acaba şu duran olmasın?

GELİN — Bir kere sorarız.

BALDIZ — Baksanız a, efendim!

KARAGÖZ — Buyurun, ne istiyorsunuz?

KAYNANA — Burada bir Karagöz Bey varmış, onu bilir misiniz?

KARAGÖZ — Onu ne yapacaksınız?

GELİN — Kızımız var da, ona vereceğiz.

KARAGÖZ — Ona vereceksiniz ama, o iyi adam değildir.

BALDIZ — İyi olmasın, biz de pek iyi adam değiliz.

KAYNANA — Peki, bunun fenalığı nedir?

KARAGÖZ — Hırsızdır.

GELİN — Hırsızsa fena değil ya! Çalar çalar bize getirir.

KARAGÖZ — Âlâ! — Yüzsüzdür, namussuzdur.

BALDIZ — Biz de âşüfteyiz, ne ziyanı var?

KARAGÖZ — Biz suya düşmemişiz, Balat'ın lâğımına düşmüşüz!

KAYNANA — Daha başka nesi var?

KARAGÖZ — Başka illeti de vardır.

GELİN — Ne illeti var?

KARAGÖZ — Efendim, illeti, illet-i müzmine-i zemîn.⁷⁴

BALDIZ — Onun ziyanı yok, ona «kibar illeti» derler.

⁷³ Kösemen: sürünün önünde giderek kılavuzluk eden koç ya da teke.

⁷⁴ İlet-i müzmine-i zemîn: (doğrusu: illet-i müzmine-i zemîme) yerleşmiş kötü hastalık [= pasif cinsel sapıklık].

KARAGÖZ — Ne olsa bunların makbulü!

KAYNANA — Peki, daha nesi var?

KARAGÖZ — Soyu sopu uygunsuz.

GELİN — Soyundan sopundan bize ne!

KARAGÖZ — Her gece Beyoğlu'nda gezer.

BALDIZ — Biz de her sokakta gezeriz.

KARAGÖZ — Âlâ! — Yankesicidir.

KAYNANA — Fena mı? Pekâlâ sanat!

KARAGÖZ — Hamamlardan çıkmaz.

GELİN — Temiz temiz yıkanır.

KARAGÖZ — Mahbûb-dosttur.⁷⁵

BALDIZ — Biz de zen-dost.⁷⁶

KARAGÖZ — Haftada bir gece eve gelir ya gelmez.

KAYNANA — Biz de ayda bir kere evde kalırız ya kalmayız.

KARAGÖZ — Ne olsa makbul! — Daha bir soracağınız var mı?

GELİN — Hayır, bir soracağımız yok. — Haydi, kızlar, gidelim!

BALDIZ — Haydi gidelim, ala ala hey! (*Giderler.*)

KARAGÖZ — Doğrusu ya, Hacıvat'ın bulduğu kız çok iyi.

HACİVAT — (*Gelir.*) Nasıl, Karagöz, bir pot kurmanın ya?

KARAGÖZ — Onlar beni tanımadılar, bana sordular, ben de zemmettim;⁷⁷ bir insan kendini meth eder mi?

HACİVAT — Doğru, Karagöz! Bir kere de onlarla görüşeyim. (*Gider.*)

Nasıl buldunuz efendim, damat beyi?

KAYNANA — (*İçeriden.*) Aferin, Hacıvat Çelebi! Ayol, benim kızımın başını ateşe mi yakacaksın?

HACİVAT — Neden efendim?

⁷⁵ Mahbûb-dost: oğlanlardan hoşlanan, oğlanı.

⁷⁶ Zen-dost: kadınlardan hoşlanan. (Burada: sevicî).

⁷⁷ Zemmetmek: kötülemek.

KAYNANA — Neden olacak? Her türlü kusur güvey çelebide mevcut.

HACİVAT — Efendim, siz kendisine[.....].⁷⁸ Bana diyor ki: «— Hiç, bir insan kendini metheder mi?» diyor, «ben de zemmettim.» diyor.

KAYNANA — Öyleyse ârifmiş! Düğün tedârîki görülsün, düğüne bugünden itibâren mübâşeret edelim!⁷⁹

HACİVAT — Başüstüne efendim! Ben de şimdi haber veririm.

(*Perdeye gelir.*) Bana baksan a, Karagöz, kendilerini gördüm konuştum. Sizin söylediğiniz şeyler hoşlarına gitti. «— Bir insan kendini methetmez.» diyor dedim. «— Bugünden itibâren düğüne başlansın.» diyor.

KARAGÖZ — «Kocakarılar teknede hamur yoğurur, gör ki analar ne doğurur.» — Şimdi ne kadar çeyiz varsa göndereceğim. (*Giderler*)

(*Şarkı ile Karagöz'ün tekmiş çeyiz takımı gelin evine gider.*)

(*Şarkı Hicâz⁸⁰*)

81 Niçin a sevdiğim niçin
Seni sevdim odur suçum
Turralanmış⁸² sırna saçın
Çözen benden beter olsun
(*Nakarât*)
Beter olsun beter olsun
Çok ağlattın yeter olsun

⁷⁸ [.....] : metinde eksiklik var.

⁷⁹ Mübâşeret etmek: bağlamak.

⁸⁰ Hânende, s. 325; Şarkı mecmuası, s. 510; Mecmua-i Arifi, s. 234

Beste : Nikogos Ağa (XIX. yy.)

⁸¹ Ölçek: 8 (4+4)

⁸² Turra: 1. alın saç, kâkûl; 2. kıvrık saç lülesi.

Karadır kaşların kara
Sen açtın sineme⁸³ yara
Beni eşimden âvâre
Eden benden beter olsun
Beter olsun beter olsun
Çok ağlattın yeter olsun

Güzel geçersen elime
Çekerim seni yanıma
Benim şimdiki halime
Gülen benden beter olsun
Beter olsun beter olsun
Çok ağlattın yeter olsun

(1. Karagöz'ün çiçek takımları, 2. sahan ve yemek takımları, 3. sâir şeyler, 4. koyunları, 5. keçileri, 6. develeri, 7. inekleri, 8. domuzları, 9. eşekleri, 10. atları, 11. maymunları, 12. ayıları, 13. Karagöz'ün akrabaları, 14. gelin arabaları...⁸⁴

Giderler, gelini alırlar, Karagöz'ün evine getirirlerken Hacivat'la Karagöz gelirler, gelini arabadan çıkarırlar, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Ulan, bu nasıl gelin böyle?

HACİVAT — (İçeriden.) «— Kadınım, bana bir şivecik!»⁸⁵ de.

KARAGÖZ — Kadınım, bana bir şivecik!

GELİN — Okumu attım havaya

Geldi düştü tavaya

Tef çalın kızlar tef çalın vay!

— Anne, benim çişim var!

KARAGÖZ — Hacivat, ne buyurursun buna? Çişi varmış!

⁸³ Sine: göğüs, bağır.

⁸⁴ Geleneğe göre, güveyin hediyeleri gelinin evine alayla götürülür. Bu hediyeler arasında özellikle gunların bulunması gerekir: bir mum (ışıklı olsun diye), ayna (aydınlık olsun diye), Kur'an (dini olsun diye), şeker (ağız tadı olsun diye). Yukarda sayılan hediyeler arasında bunlar yok.

⁸⁵ Şive: güzellerin gönül çeken tavrı, naz, eda.

HACİVAT — Yanlış anladın. «— Benim kocaya varacak vaktim değil; anne, benim işim var.» diyor
KARAGÖZ — «Çişim işim»: iyi uydurdu köpoğlu!
HACİVAT — Söyle: «— Kadınım, bana bir şivecik!» de.

KARAGÖZ — Kadınım, bana bir şivecik!

GELİN — Balığı koydum tavaya

Uçtu gitti havaya

Tef çalın kızlar tef çalın vay!

— Anne, benim kakam var!

KARAGÖZ — Hacivat, buna ne buyurursun? «— Anne, benim kakam var!» diyor.

HACİVAT — Değil efendim! «— Benim kocaya varacak vaktim değil, benim tasam var!» diyor.

KARAGÖZ — «Kakam - tasam»: iyi uydurdu.

HACİVAT — Canım, Karagöz, yüzgörümlüğünü ver de yüzünü aç!

KARAGÖZ — Al şu yüzüğü, parmağına tak, kaldır nikaabını!⁸⁶ (*Açar, görülür görmez kaçır.*) Ulan, bu ne surat? Suratına maske takmış gibi.

GELİN — Aman gocacığım, gözlerim gararıyor, göğlum⁸⁵ bulanıyor, garnum gumbur gumbur ediyor.

KARAGÖZ — Hacivat, aşağıya gel!

HACİVAT — (*Gelir.*) Hayrola, Karagöz!

KARAGÖZ — Bak, ne diyor, işit!

GELİN — Aman gocacığım, ağzım sulanıyor, göğlum bulanıyor, garnum gumbur gumbur ediyor.

HACİVAT — Karagöz, bu gebe.

KARAGÖZ — Kimden?

HACİVAT — Kimden olacak? Senden.

KARAGÖZ — Ulan, ben şimdi duvağını yeni açtım!

HACİVAT — Yooo, Karagöz! Elin kızına iftira etme!

Tamam sen bunu alalı dokuz ay on gün oluyor.

KARAGÖZ — Demek ki aylar beş dakika!

⁸⁶ Nikaab: peçe, duvak v.b. gibi yüz örtüsü.

⁸⁷ Göğlum: gönlüm.

Gelin, «Fasıl» başındaki görücü sahnesinde İstanbul ağzıyla konuşuyordu, buradaki evlenme sahnesinde ise köylü ağzıyla konuşuyor. İki sahne arasında bu bakımdan çelişme var.

HACİVAT — Şimdi hesap edelim.

KARAGÖZ — Hesap edelim.

HACİVAT — Altımızdaki ay: bir; üstümüzdeki ay: iki; arkamızdaki ay: üç; önümüzdeki ay: dört; gelecek ay: beş; çıkacak ay: altı; çıkmış ay: yedi; yine çıkacak ay: sekiz; çıkan ay: dokuz. Şimdi bugün de tamam ayın onu: tamam dokuz ay on gün oluyor sen bu kızı alalı.

KARAGÖZ — «Kızı» deme, «kadın ninemi» de!

HACİVAT — Karagöz, sen şimdi gidersin, arka sokakta üç numaralı hânede Ebe hanım vardır, al da gel!

KARAGÖZ — Peki, gideyim. (*Gider.*)

(*Şarkı ile Karagöz, Ebe hanım gelirler.*)

(*Şarkı*)

88 Ey çulha kızı çulha kızı

Gördünüz mü bendenizi

Gücendirdim ben de sizi

(*Nakarât*)

Gördünüz mü bendenizi

HACİVAT — Karagöz, bunu nerede buldun?

KARAGÖZ — Şurada süprütülükte eşiniyormuş, ben de aldım.

HACİVAT — Buna adla sanla «Sağır-sığır Ebe» derler, lâkırdı anlamaz.

GELİN — Aman, gocacığın, ölüyorum!

HACİVAT — Karagöz, Ebeyi önüne doğru getir!

KARAGÖZ — Ebe kadın, ileri arş! (*Kulağına bağırır.*)

Ebe kadın! Bir kadın var doğuracak.

EBE — (*Makam ile.*) Kaç avrat var boğulacak? (*Mülkerrer.*)

KARAGÖZ — (*Kulağına bağırır.*) Bir kadın hamlini vaz' edecek.⁸⁹

⁸⁸ Ölçek 8 (4+4)

(1. dizedeki ey sözcüğü fazla).

⁸⁹ Hamlini vaz' etmek (ya da: Vaz'-ı haml etmek): doğurmak.

EBE — (*Makam ile.*) Hangi kürsüde va'z edecek?

HACIVAT — Karagöz, ileri sür şunu!

KARAGÖZ — (*Ebe'yi Gelin'in yanına getirir.*) Haydi bakalım, Ebe hanım!

EBE — Ha kızım, gayret et!

GELİN — Aman, ebecüğüm, ölüyorum. (*Çocuk doğar.*)

EBE — Al bakalım, Karagöz, oğlunu!

HACIVAT — Haydi siz içeri gidin!

GELİN — Gocacığım, kime görüneyim?

KARAGÖZ — Soyda sopta bana görünme de kime görünürsen görün!

(*Hepsi giderler, Karagöz ile Çocuk kalır.*)

ÇOCUK — Baba!

KARAGÖZ — Vay köpoğlu! Lâkırdı ediyor! — Ulan, ne var?

ÇOCUK — Baba, beni dandini!⁹⁰

KARAGÖZ — (*Kucağına alır.*) Dandini dandini hopla, oğlum, hopla!

ÇOCUK — Baba!

KARAGÖZ — Ne var?

ÇOCUK — O senin başındaki?

KARAGÖZ — İşkirlak.

ÇOCUK — Onun altındaki?

KARAGÖZ — Kafam.

ÇOCUK — Altındaki?

KARAGÖZ — Kaşım, gözüm, burnum.

ÇOCUK — Alt yanındaki?

KARAGÖZ — Ağzım.

ÇOCUK — Baba, ağzına sıçayım!

KARAGÖZ — Ben de senin suratına sıçayım.

⁹⁰ Dandini: 1. Bebekleri hoplatırken söylenen tekerlemede geçen söz: Dandini yavrum hoppala; 2. Ninnilerde geçen söz:

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin mâhanayı.

ÇOCUK — Baba, senin karnında ne var?
KARAGÖZ — İşkembe bumbar.
ÇOCUK — İşkembenin içinde ne var?
KARAGÖZ — Bok var.
ÇOCUK — Sen o boku ne zaman yedin?
KARAGÖZ — Anneni aldığım vakit yedim.
ÇOCUK — Baba, sana bir şey söyleyeceğim.
KARAGÖZ — Nedir söyleyeceğin?
ÇOCUK — Baba, bana bir göt versen e!
KARAGÖZ — Sen de bana versen e!
ÇOCUK — Hacivat amca! Hacivat amca!

HACİVAT — (*Gelir.*) Ne var, oğlum?
ÇOCUK — Babam benden göt istedi.
KARAGÖZ — Ulan, ilkönce o benden istedi.
HACİVAT — Gel oğlum, ben seni dadılarla dayalar
la büyüttürdüm! (*Çocuğu alır gider.*)
KARAGÖZ — Ulan, bu kadar çeyizlerim boşuna gitti!

BİTİŞ

HACİVAT — (*Gelir.*) Ey Karagöz, geçmiş ola!
KARAGÖZ — Sinsileni sansar boğa! (*Vurur.*)
HACİVAT — Şükür sağlığa!
KARAGÖZ — Hak bereket versin Kâğıthane'de biten
sazlığa. (*Vurur.*)
HACİVAT — Elin ayağın kırılsın!
KARAGÖZ — Kenetletir yine vururum. (*Vurur.*)
HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!
Varayım sahibine haber vereyim hemân!
(*Gider.*)
KARAGÖZ — Her ne kadar sürc-i lisan ettikse af
ola!
Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime ge-
çerse, Hacivat, bak ben de sana neler yaparım.
(*Gider.*)

CANBAZLAR

K a y n a k

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, s. III, *Canbazlar* (s. 297-316), Wiesbaden 1953

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

I. ZENNE (Hacivat'ın kızı)

II. ZENNE (Suluca-Yayla-Çayırı)

III. ZENNE (Dillice-Çeşme)

IV. ZENNE (Gar-Bit-Ahır)

I. ÇELEBİ

II. ÇELEBİ

BÜYÜCÜ

BÜYÜK CİN

I. CANBAZ

II. CANBAZ

CANBAZ ÇOCUK

CANBAZBAŞI

Birkaç ÇİNGENE

HAYVANLAR ve NESNELER

Merkep

Yılan

Kafa, kol, ayak, el

Küp

Kürk

Saat

Altın kavanozu

Menzil direkleri

Menzil ipi

Tabut

CANBAZLAR

GİRİŞ

HACİVAT — (*Semâiyi söyliyerek perdeye gelir.*)

(*Semâî*)

¹ Ey kaşı keman tır-i müjen cânıma geçti
Peykânlarının her biri bir yanıma geçti
Bûs etmeğe ruhsârını sarkıntılık ettim
Zülf-i siyehin halkası gerdânıma geçti

Hay Haki

(«Perde gazelini okur.»)

² Gel ey zâhid kenâr-i bezm-i irfanda mekaal anla
Hakikattir sözü âriflerin gûş et meâl anla

Görünen perdedir ammâ verâsın bilmede maksûd
Cihâna i'timâd etme hemen zall ü hayâl anla

¹ Ölcek: Mef'ûlû mefâilû mefâilû feûlûn

Ey yay kaşlı! kirpiğinin oku canıma isledi, tamrenlerinin her biri bir yanıma isledi. — Yanagını öpmeğe eğildim, kara saçının halkası gerdanıma geçti.

² Ölcek: Mefâilûn mefâilûn mefâilûn mefâilûn

Ey zâhit! gel, irfan meclisinde söz anla, ermişlerin sözü hakikattir [= Tanrısal gerçeği anlatır], dinle, kavramını anla. — Görünen (sey) perdedir ama, maksat (onun) arkasındakini bilmektir; cihana güvenme, onun gölge ve hayal

Mecâza hamî edenler ehl-i zâhirdir bu esrârı
Sen ibretle nazar kıl fânî dünyâdan misâl anla

Tehî sanma bunu Şeyh Küşterî'nin yâdigârıdır
Ne gûnâ gösterir bak âlemi sâhib-kemâl anla

Nasîhattır kelâmı sâdıkın âvâre zannetme
Tefekkür eyle ma'nâyı lâtfî hasbîhâl anla

(Karagöz gelir, kavga ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — Seni gidi utanıp arlanmaz, etrafı tekerlek, ortası sivri, kenarı değirmi, mangal kapağı kıyafetli kerata! Ne aldın ne veremiyorsun, a bu nak herif? Her akşam gelir kapının önüne: Dır dır dır (*Hacivat gelir kaçır*) dır; zır zır zır (*Hacivat gelir yine kaçır*) zır; mır mır mır (*Hacivat gelir kaçır*) mır! Mart kedisi kıyafetli kerata! Hiç utanıp arlanman yok mu?

MUHÂVERE

HACİVAT — (*Gelir.*) Yok.

KARAGÖZ — Al bu yumruğu burnuna sok! (*Vurur, Hacivat gider.*)

HACİVAT — (*Gelir.*) Benim böyle lâkırdıya karnım tok.

KARAGÖZ — (*Vurur.*) Durma karşımda, bok oğlu bok!

olduğunu anla. — «Ehl-i zâhir» [= dış görünüğe bakanlar, Tanrısal gerçeği kavramamış olanlar] bu sırları mecaz sanırlar, sen ibretle bak, (perdede görünen hayalleri) ölümlü dünyaya benzet. — Bunu [yani: bu perdeyi] boş sanma, Şeyh Küşterî'nin yadigârıdır; o olgun kişi âlemi nasıl gösteriyor, bak, anla. — Doğru (kişinin) sözü nasîhattır, boş lâf sanma; anlamını düşün, (onun) lâtfî, sohbet (olduğunu) anla.

- HACİVAT** — Karagöz'üm, Karagöz'üm, karlı dağım, sümbüllü bağım, sen misin?
- KARAGÖZ** — (*Vurur.*) Sabah akşam benden dayağını yer misin?
- HACİVAT** — Yazık, Karagöz, sana, yazık! dünya-ya eşek geldin eşek gideceksin!
- KARAGÖZ** — A kerata, sen eşek geldin de sürücü beygiri mi gideceksin? (*Vurur.*)
- HACİVAT** — Ah, Karagöz, kabahat sende değil, senin peder ü mâderinde⁴ ki, hîn-i sabâvetinde⁵ seni terbiye etmemişler; onun için böyle cahil kaldın!
- KARAGÖZ** — Demek terbiye etmedikleri için cahil kaldım, öyle mi?
- HACİVAT** — Evet. Bunda câlib-i tereddüd⁶ hiçbir nokta yoktur.
- KARAGÖZ** — Binâen-aleyh bu bâbda⁷ sizin de sarfiyyâta⁸ hakkınız yoktur.
- HACİVAT** — Karagöz, bu ne demek?
- KARAGÖZ** — Ne demek olacak? «Vâridâtın adem-i dühûlünden fi'l-i mâzî zuhûr eder⁹» demek istirim.
- HACİVAT** — Böyle mâlâ-yânî¹⁰ sözlerden hoşlanmam.
- KARAGÖZ** — Evet, ben de manav Yani'den hoşlanmam.
- HACİVAT** — İstifâdeli söz söylemeli.
- KARAGÖZ** — İstifan¹¹ Ağa ile hesap mı görmeli?
- HACİVAT** — Söylediğin sözlerin mânasını tayin eder

³ Bundan sonraki konuşmalar Tımarhane oyununda da tekrarlanmıştır. (bk. c. III, Tımarhane, «Muhâver»)

⁴ Peder ü mâder: ana baba.

⁵ Hîn-i sabâvet: çocukluk çağı.

⁶ Câlîb-i tereddüd: tereddüdü çekecek, tereddüt edilecek.

⁷ Bu bâbda: bu konuda.

⁸ Sarfiyyât: harcamalar.

⁹ Vâridâtın adem-i dühûlünden fi'l-i mâzî zuhûr eder: gelir gelmediğinden geçmiş zaman fiili meydana gelir. (Karagöz lûgat paralıyor).

¹⁰ Mâlâ-yânî: anlamsız, boş.

¹¹ İstifan: Stephan.

gibi söylüyorsun.

KARAGÖZ — Evet, tahkir eder gibi söylüyorum.

HACİVAT — Karagöz, artık can sıkıyorsun. Söyliyeceğim sözleri kemâl-i itinâ ile¹² dinle.

KARAGÖZ — Peki.

HACİVAT — Geçen gün bir büyük yerde senin ismin geçti.

KARAGÖZ — Geçerken Büyükdere'den¹³ simitçi İsmail mi geçti?

HACİVAT — Canım, öyle değil! Geçen gün bir zât-i âli-kadr¹⁴ ile seni konuştuk; bana dedi ki: «— A Hacıvat Çelebi! O Karagöz dedikleri ulûm ü fûnundan bîbehre¹⁵ terbiyesiz herifle kat'-ı ülfet et;¹⁶ zirâ senin onunla düşüp kalkmaklığına kimse razı olmaz, hattâ yavaş yavaş biz de seninle kat'-ı münasebet edeceğiz.¹⁷» kılıklı serzenişte¹⁸ bulundu.

KARAGÖZ — Terzi Reşit'te mi bulundu?

HACİVAT — Yani, sitem ettiler, başıma kaktılar.

KARAGÖZ — Şimdi ne demek istiyorsun?

HACİVAT — Demek istiyeceğim: sana hayır-hâhâne¹⁹ bir ihtârım²⁰ var.

KARAGÖZ — Yarın akşam iftarın mı var?

HACİVAT — Sana birkaç sözüm var.

KARAGÖZ — Söyle.

HACİVAT — Bak, Karagöz, şimdiye kadar bir balta-ya sap olmadın.

KARAGÖZ — Beni sana meşe odunu diye kim söyledi?

¹² Kemâl-i itinâ ile: çok dikkatle.

¹³ Büyükdere: İstanbul'da, Boğazici'nin Rumeli kıyısında bir semt.

¹⁴ Zât-i âli-kadr: değeri, derecesi yüksek zat.

¹⁵ Ulûm ü fûnundan bî-behre: bilim ve fenden yoksun, cahil.

¹⁶ Kat'-ı ülfet etmek: görüşüp konuşmayı, ahablığı kesmek.

¹⁷ Kat'-ı münasebet etmek: ilişkiyi kesmek.

¹⁸ Serzeniş: azarlama, başa kakma.

¹⁹ Hayır-hâhâne: iyilikseverce.

²⁰ İhtâr: hatırlatma, dikkati çekme.

- HACİVAT** — Yani bir işle meşgul değilsin, elinden iş gelmez.
- KARAGÖZ** — Âlâsı gelir.
- HACİVAT** — Bakayım ne iş yapabilirsin?
- KARAGÖZ** — Hırsızlık.
- HACİVAT** — Tû! Allah müstahakkını versin! O iş mi? Düşmanım dahi o yola sülûk etmesin!²¹ Hiçbir sanatın yok mu?
- KARAGÖZ** — Var.
- HACİVAT** — Nedir?
- KARAGÖZ** — Âlâ ızgara maşa yaparım.
- HACİVAT** — Demek, okuman yazman yok, öyle mi?
- KARAGÖZ** — Kim demiş yok diye?
- HACİVAT** — Aman, Karagöz, yazı bilir misin?
- KARAGÖZ** — Yazı da bilirim, ilkbaharı da, kışı da.
- HACİVAT** — Ben sana yazı, kışı sormuyorum. Hüsn-ü hattın²² var mı?
- KARAGÖZ** — Hüsnü'ye çattığım yok.
- HACİVAT** — Yazın güzel mi?
- KARAGÖZ** — Oldukça.
- HACİVAT** — Canım, Karagöz, çok okudun mu? Kitâbetin²³ var mı?
- KARAGÖZ** — İstedikinden âlâ.
- HACİVAT** — Karagöz, edebiyata âşinâ mısın?
- KARAGÖZ** — Et payını aşıramam, sonra ahçıdan dayak yerim.
- HACİVAT** — Şiir tanzim eder misin?²⁴
- KARAGÖZ** — Mükemmelini.
- HACİVAT** — Âsâr-i münteziren²⁵ var mı?
- KARAGÖZ** — Amasya'da eniştem yok, amcam var.
- HACİVAT** — Ne kadar gazelin var?
- KARAGÖZ** — Altı tane kadar gazevim²⁶ var.

²¹ O yola sülûk etmesin : o yola girmesin, o yolu meslek edinmesin.

²² Hüsn-ü hat [= Hüsn-i hat]: yazı güzelliği.

²³ Kitâbet: yazı yazma.

²⁴ Tanzim etmek: düzenlemek.

²⁵ Âsâr-i müntezire: yayımlanmış eserler.

²⁶ Gazevl, kazevl: saz hasırından yapılmış piring ve hurma kabı.

HACİVAT — «Gazevi» değil, «gazel». Hiç arûz gördün mü?

KARAGÖZ — Gördüm.

HACİVAT — Aman bilâder,²⁷ çok gördün mü?

KARAGÖZ — Yedi sekiz tane kadar gördüm.

HACİVAT — Gördüğün nedir?

KARAGÖZ — Horoz.

HACİVAT — «Horoz» değil, aksâm-i şiiri²⁸ gösteren bir fen vardır, ona «arûz» derler.

KARAGÖZ — Sana horoz, bana da tavuk derler. (*Vurur, Hacıvat gider.*) Kerata nereden bulur da çıkarır! Yok, sana horoz derler bana da tavuk; söylediği şey abuk sabuk!

²⁹ Sen gidersin de ben durur muyum? Ben de gideyim idgâha, dolaba, dilber seyrine! Bakalım âyine-i devrân ne gösterir! (*Gider.*)

ARA MUHÂVERESİ

I

(*Şarkı ile I. Zenne, I. Çelebi gelirler.*)

(*Şarkı Râst³⁰*)

³⁰ Zümre-i hûbân içinde pek beğendim ben seni
Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni
Rûha teşbih eylerim. ey ser-bülendim ben seni
(*Nakarât*)

Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni

Ârızındır gülsitân-i hüsnünün verd-i teri
Kaametindir sâye-i bâğ-i melâhat ar'arı

²⁷ Bilâder: «birader» sözcüğünün halk ağzında bozulmuş biçimi.

²⁸ Aksâm-i şiir: şiir bölümleri.

²⁹ Bu paragraftaki kalıplaşmış sözler için bk. *Abdal Bekçi*, s. 71 - 72/n. 19 - 22.

³⁰ bk. *Abdal Bekçi* : 80 - 81/n. 50 - 51.

Cevher-i kân-i letâfettir vücûdun ey perî
Cismime cân ittihâz ettim efendim ben seni

I. ZENNE — Vay, maşallah, beyim efendim, uğurlar olsun!

I. ÇELEBÎ — Allaha emanet ol, ciğer-pârem!³¹

I. ZENNE — Böyle ne tarafa teşrifiniz?

I. ÇELEBÎ — Efendim, el hizmetkârlığı acayip şey. Saat altıya kadar efendi karşısında eli bağlı divan duruyorsun; şimdi efendi hareme istirahat etmeye gittiler; ben de efendinin ahbablarından birinin konağına gidiyorum, orada kapı-yoldaşı ağalarla tavla iskambil oynayacağım, vakit geçirmek için.

I. ZENNE — Canım efendim, ben sizleri gökte ararken yerde buldum. Tenezzülen bizim fakir-hâneye³² gideriz, muhabbet ederiz.

I. ÇELEBÎ — Hayır efendim! Bendeniz sizin anladığınız delikanlılardan³³ değilim.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Sizin anladığınız delikanlılardan değildir, kansız³³ tayıncılardandır.³⁴

I. ZENNE — Ben sizi bu gece koyuvermem.

I. ÇELEBÎ — Bendeniz gidemem efendim. Bu yaşa geldim, zamparalık nedir bilmem, harama uçkur çözmedim.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Çük deliğinden uydur.

I. ZENNE — Efendim, ben size öğretirim. Bir gecenin içinde sizi usta yaparım.

I. ÇELEBÎ — Ben bu sanatı öğrenirsem para kazanır mıyım?

I. ZENNE — Bu sanatı öğrendiğinle³⁵ her nereye giderseniz gecede üç, beş yüz kuruş para verirsiniz.

I. ÇELEBÎ — Ben öyle bir sanat öğrenmeliyim ki

³¹ Ciğer-pârem: ciğerimin parçası.

³² Fakir-hâne: yoksul evi. (Nezaket sözü).

³³ Deli-kanlı, Kansız: Karagöz, zıt anlamlı iki sözcük arasında söz oyunu yapıyor.

³⁴ Tayıncı: pasif cinsel sapık, puşt.

³⁵ Öğrendiğinle: öğrenince.

başka bir yere gidersem para kazanmalıyım.
KARAGÖZ — (İçeriden.) Ben sana bir tayıncılık sanatını öğreteyim, nereye gitsen günde bir lira kazanırsın.

I. ZENNE — Haydi efendim, buyurun, gidelim!

I. ÇELEBİ — Ben başımdan korkarım.

KARAGÖZ — (İçeriden.) Başından korkacağına götülden kork, puşt!

I. ZENNE — Rica ediyorum, gidelim efendim!

I. ÇELEBİ — Bendeniz gidemem.

KARAGÖZ — Amma nazlandı köpoğlu! Kendini dirhem dirhem satıyor; ben kendimi batmanla satıyorum ama hiç kimse almıyor.

I. ZENNE — Kuzum efendim, pederimin bir samur kürkü var, bu gece bizim fakir-hâneye tenezzül buyurulursa haddim olmıyarak kürkü size veririm.

I. ÇELEBİ — Gidemem efendim.

I. ZENNE — Cariyeniz size kul köle olsun! Pederimin bir altın saati var, onu size takdim ederim.

I. ÇELEBİ — Bendenizin üzerime düşmeyin!

KARAGÖZ — (Pencereden.) Üzerine düşerlerse, sen orada yamyassı olursun.

I. ZENNE — Gidelim efendim, ne arzu buyururlarsa fakir-hânede hepsi mevcut.

KARAGÖZ — (İçeriden.) Nâ-mevcut.³⁶

I. ÇELEBİ — Ne kadar üstüme düşüyorsunuz!

I. ZENNE — Pederimin bahçede incir ağacının dibinde gömülü kavanozun içinde yüz tane lirası var, onu da size veririm.

I. ÇELEBİ — Kuzum, sizin pederiniz kim? Ben tannır mıyım?

I. ZENNE — Cariyeniz, Hacivat'ın kızı değil miyim?

KARAGÖZ — (İçeriden.) Hacivat, kulağın çınlasın! Kavanoz, yerini yadırgıyacak!

I. ÇELEBİ — Öyleyse, bendeniz devlet-hâneye³⁷ yarım saate kadar gelirim.

³⁶ Nâ-mevcût : yok.

³⁷ Devlet-hâne: bir büyük kimsenin konağı, evi. (Nezakat sözü).

I. ZENNE — Başüstüne efendim!

I. ÇELEBİ — Şimdilik allahaısmarladık! (*Gider.*)

KARAGÖZ — (*Perdeye gelir.*) Hacı Cavcav! Kulağın
çınlasın!

(*Şarkı ile, uzun sakallı, sivri külâhlı, elinde değ-
nek, pîr-i fânî Büyüçü gelir.*)

(*Şarkı Râst³⁸*)

39 Yine bir gül-nihâl aldı bu gönlümü
Sım-ten gonce-fem bi-bedel ol güzel
Âteş-i ruhleri yaktı bu gönlümü
(*Nakarât*).

Pür-edâ pür-cefâ pek küçük pek güzel.

Görmedim kimsede böyle bir dil-rübâ
Böyle kaş böyle göz böyle el böyle bel
Âşıkın bağırını üzmeğe göz süzer
El-aman el-aman her zaman ol güzel

BÜYÜCÜ — Hak dostum hak! Yat, yat, yat!

KARAGÖZ — Bana mı söylüyor? Yatayım bari. (*Ya-
tar arka üstü.*)

BÜYÜCÜ — (*Elindeki değneği sallar.*) Kalk, kalk,
kalk!

KARAGÖZ — (*Ölü gibi kendinden geçer, hareketsiz
doğru kalkar.*) Ulan, aklım başımda ama, ölmüş
gibi vücudumda hareket yok.

BÜYÜCÜ — Yat, yat, yat!

³⁸ Hâşim mecmuası, 1. bas., s. 16; 2. bas., s. 102; Hânen-
de, s. 46; Şarkı mecmuası, s. 40; Gülzâr-i Musîkî, 2. bas., s.
51.

Beste : Dede Efendi (1777-1845).

³⁹ Ölçek : Fâilün fâilün fâilün fâilün

Yine bir gül fidanı [= gül fidanı gibi bir güzel] bu
gönlümü aldı; o güzel, gümüş vücutlu, konca ağızlı, egsiz-
dir; yanaklarının ateşi bu gönlümü yaktı; çok edalı, çok
cefacı, pek küçük, pek güzel — Kimsede böyle bir gönül
kapıcı [= güzel] görmedim; böyle kaş, böyle göz, böyle el,
böyle bel; Âşıkın bağırını üzmeğe göz süzer; o güzelden
her zaman imdat! imdat!

KARAGÖZ — (*Yatar.*) Ulan, ne tuhaf!

BÜYÜCÜ — Kalk, kalk, kalk!

KARAGÖZ — (*Doğru kalkar, hareket eder.*) Aman efendim, size bir ricam var!

BÜYÜCÜ — Ne gibi rica?

KARAGÖZ — Bana nefesinizden verseniz de, ben de beş on para kazansam. Fukarayım.

BÜYÜCÜ — Fukara mısın?

KARAGÖZ — Evet efendim, efkar-i fukarâdan ve gürûh-i Kıptiyândanım.⁴⁰

BÜYÜCÜ — Ağzını aç!

KARAGÖZ — Efendim, ağzımı açarsam aç kalırım; gözümü açsam daha iyi değil mi?

BÜYÜCÜ — Ben ne dersem sen onu yap!

KARAGÖZ — Başüstüne! (*Ağzını açar.*)

BÜYÜCÜ — Tû (*Karagöz'ün ağzına tükürür.*⁴¹) Yut, yut!

KARAGÖZ — Güç! Yutulacak şey değil koca balgam. (*Yutar.*)

BÜYÜCÜ — Şimdi ne istersen yapabilirsin. Sakın ha zinhâr,⁴² fena bir şey için, intikam almak için bir

⁴⁰ Efkar-i fukarâdan ve gürûh-i Kıptiyândanım: yoksulların en yoksuluyum ve Çingeneler güruhundanım. (Gürûh-i Kıptiyân: Çingene'ler güruhu, Çingene milleti).

⁴¹ Geleneğe göre, kendilerindeki üfürükçülük, bakıcılık gücünü başkasına da vermek isteyen üfürükçüler, o kimse-nin ağzına tükürerek bu gücü ona aktarırlardı. Bu gelenek, yazılı edebiyatımızda da konu ve motif olarak ele alınmıştır.

Bilirsin ya, ben Eskiî Hoca'dan izinliyim... Senin ağzına tükürüp ben de sana izin veririm. Senden su istediği vakit sana öğreteceğim duayı oku, bardağın içine tükür. Ver. içsin (Hüseyin Rahmî Gürpınar, Şıpsevdi, XV, s. 626, İstanbul 1327).

...Her dem abdestli olan zât-ı şerif ber-takrib gelip, ezân-ı şerifle çocuğun ismini kulağına bağırmış:

— Hüseyin Lütfü.

Kendisi gibi zihn-i evvel olması için, ağzının içine bir ala tükürüğü boca etmesi de caba. (Sermet Muhtar Alus, Harp Zengininin Gelini, birinci kısım, s. 31, İstanbul 1934)

⁴² Zinhâr: Sakın.

şey yapma.

KARAGÖZ — Yapmam efendim.

BÜYÜCÜ — Sonra pişman olursun.

KARAGÖZ — Fenalık için yapmam efendim.

BÜYÜCÜ — Sakın korkma! Gözüne türlü türlü şeyler görünür.

KARAGÖZ — Şayet korkarsam...

BÜYÜCÜ — Helâk olursun. Duasını da öğreteyim.

KARAGÖZ — Öğretin efendim.

BÜYÜCÜ — Hop budur hop bu, ayakkabın gugı, vakka espali sagalti panguli guk, meçinde meçinde boğça

KARAGÖZ — Ulan, ne zor şey!

BÜYÜCÜ — Söyle bakalım!

KARAGÖZ — Hop budur hop bu, ayakkabın gugı, vakka espali sagalti panguli guk, meçinde meçinde boğça.

BÜYÜCÜ — Sakın dersini unutma! Ben gidiyorum.
(Gider.)

KARAGÖZ — Şunu tecrübe edelim. — Hop budur hop bu, ayakkabın gugı, vakka espali sagalti panguli guk, meçinde meçinde boğça.

(Makam ile Büyük Cın gelir.)

BÜYÜK CİN — Ji ji ji ji! (Makam ile zırlar, ayağıyla Karagöz'ü havaya kaldırır.)

KARAGÖZ — Ulan, gidiyor muyuz?

(Yere bırakır gider.)

(Karagöz, evine gider.)

KARAGÖZ — Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (İçeriden.) Ne var, herif?

KARAGÖZ — Bizim büyük su küpü nerede?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Nerede olacak? Aşağıda.

KARAGÖZ — Ulan, ne kadar ağır bu be!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, küpü nereye götürüyorsun?

KARAGÖZ — Onu senden sormazlar. (Perdeye küpü kor.)

HACİVAT — *(Gelir.)* Karagöz, ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — Şükür, Allaha emânet ol! Sen ne yapıyorsun?

HACİVAT — Ben sana keyfini sormuyorum. Burada ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — Hocalık yapıyorum.

HACİVAT — Nasıl hocalık?

KARAGÖZ — Bakıcılık.

HACİVAT — Demek ki insanın bir kaybı olsa, sana baktırsa bileceksin, öyle mi?

KARAGÖZ — Öğle değil, ikindi.

HACİVAT — Benim evimde ne var ne yok bilir misin?

KARAGÖZ — Bilirim.

HACİVAT — Bil bakalım!

KARAGÖZ — Hop budur hop bu, ayakkabın gugu, vakka espali sagalti panguli guk, meçinde meçinde boğça.

(Büyük Cin gelir, küpten bir kafa çıkar.)

HACİVAT — Aman, Karagöz, korkuyorum!

KARAGÖZ — Sus, sesini çıkarma!

(Küpten bir kol çıkar, sonra bir ayak çıkar, bir el çıkar.)

HACİVAT — Aman, Karagöz, bunlar ne?

KARAGÖZ — Ulan sus! Sesini çıkarma!

(Küpten yılan çıkar, diğer şeyler de çıkar.)

HACİVAT — Karagöz, küpten türlü türlü şeyler çıkıyor!

KARAGÖZ — Sus, sesini çıkarma! *(Yere bakar.)*

Hacıvat'ın evinde ne var, söyleyin! *(Birisini Karagöz'e lâkırdı söylemiş gibi.)* Başüstüne! Onu buraya getirin!

(Küpten Hacıvat'ın kürkü çıkar.)

HACİVAT — Aman, Karagöz, benim kürk o.

KARAGÖZ — Sen sus! *(Yeri dinler.)* Başüstüne! Haydi getirin!

(Küpten Hacıvat'ın saati çıkar.)

HACİVAT — Karagöz, benim altın saat!

KARAGÖZ — Sen sus! *(Yeri dinler.)* Başüstüne! Hay-

di getirin;

(*Küpten Hacıvat'ın altın kavanozu çıkar.*)

HACİVAT — Karagöz, benim evdeki gömülü altın kavanozu nereye gidiyor?

KARAGÖZ — Sen sus!

HACİVAT — Aman Karagöz, bunlar nedir böyle?

KARAGÖZ — Benim bakıcılığım sayesinde bunları sana gösterdim.

HACİVAT — Aman Karagöz, sen çok keskin hocaymışsın!

KARAGÖZ — Ne zannettin, a çürük!

HACİVAT — Kuzum, Karagöz, her şeyi biliyorsun, benim öleceğimi de bill!

KARAGÖZ — (*Hacıvat'a tokadı atar, Hacıvat gider.*)
Kerata! senin öleceğini nasıl bilirim? (*Küptü alır, evine gider.*)

ARA MUHÂVERESİ

II

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Abla!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — (*İçeriden.*) Ne var, herif?

KARAGÖZ — Bizim merkep nerede?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Nerede olacak? Ahırda.

KARAGÖZ — Sen onu bana ver.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Tuhaf söylüyorsun! Bu, bardak mı, yoksa testi mi, «— Bana ver.» diyor-sun? Kendin git ahırdan alsan a!

KARAGÖZ — Gel bakalım, benim kardeşim gibi merke-bim!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, sen böyle merkeple nereye gidiyorsun?

KARAGÖZ — Gurbete.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Benden izin almadan?

KARAGÖZ — Ben çocuk muyum senden izin alaca-ğım?

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bir insan uzak bir mahalle gidecek olursa hareminden⁴³ ruhsat almadan gitmez. Sense kendiliğinden iş görüyorsun.

KARAGÖZ — Bu da doğru söz.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Gidip gelmemek var, gelip bulmamak var.

KARAGÖZ — Gelip bulmamak iyi ama gidip gelmemek fena.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bir iş için mi gidiyorsun?

KARAGÖZ — Gittiğim yerden mal alacağım, gelip burada satacağım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Güle güle git, kocacığım. güle güle gel; artık eksik helâl et!

KARAGÖZ — Ulan, ölüyor muyuz köpoğlu? Helâl olsun!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bana gelirken hediye getir, kocacığım!

KARAGÖZ — Gelirken sana bir eşek nalı getiririm.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Ben eşek nalını ne yapayım?

KARAGÖZ — Başına takarsın, nazar değmez.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Bana, gelirken bir dizi inci getir.

KARAGÖZ — İncir getirmeye hâcet yok, burada var incir.⁴⁴

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Â, üstüme iyilik sağlık! İncir değil, inci. Deli olmuş bu herif.

KARAGÖZ — Getiririm.

(Merkebe biner, perdeye gelir; karşısına üç tane Zenne gelir.)

(Şarkı Hicâzkâr⁴⁵)

46 Ey melek-haslet Şehinşâh-i vahid
Eylesin Hak zâtını gamdan baid
Olsun ikbâlin gibi ömrün mezid

⁴³ Harem: bir kimsenin nikâhlı karısı, eşi.

⁴⁴ İncir: 1. meyva: 2. kadının çiftleşme uzvu.

Her şebîn Kadr ola her rûzun saîd

Menba-i lûtf ü inâyetsin Şehâ

Yoktur ihsânına hadd ü intihâ

Ferr ü şevketle safâ sür dâimâ

Her şebîn Kadr ola her rûzun saîd

KARAGÖZ — Bunlar kim be?

II. ZENNE — Ah, kızlar, yol bilmemek ne kadar fena şey!

III. ZENNE — Pek doğru söylüyorsunuz.

IV. ZENNE — Elbette birisine tesadüf eder, ona sorarız.

KARAGÖZ — Bizim merkep durduğu yerde mihlandı.

II. ZENNE — A kız, baksan a! Karşımızda bir eşekli adam var.

III. ZENNE — Ne kadar tuhaf adam.

IV. ZENNE — Başına da kırmızı renkte külâh giymiş.

II. ZENNE — Kız, o, adama da benzemiyor.

III. ZENNE — Sakın maymun olmasın!

KARAGÖZ — Dehey meret!

IV. ZENNE — A kız, maymun da değil!

II. ZENNE — Ya nedir o?

III. ZENNE — Ecel-acâyip⁴⁷ bir şey!

KARAGÖZ — Acâyip, bunlar hiç insan görmemiş mi?

⁴⁵ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 108; Hânende, s. 194; Şarkı mecmuası, s. 240; Mecmua-i Arifi, s. 94; Güلزâr-i Musîki, 2. bas., s. 105; Nevzâd-i Musîki, s. 70.

Beste: Haşim Bey.

⁴⁶ Ölcek: Fâllâtün fâllâtün fâilün

- - - - -

Ey melek tabiatlı biricik Padişah, Tanrı seni gamdan uzak eylesin, bahtın gibi ömrün çoğalsın, her gecen Kadir (gecesi), her günün kutlu olsun. — Ey Şah, (sen) lûtf ve iyilik kaynağısın, bağışının sınırı ve sonu yoktur, her zaman şanla ve ululukla safâ sür. her gecen Kadir (gecesi), her günün kutlu olsun.

⁴⁷ Ecel-acâyip: «alel-acâib». pek tuhaf.

Şunlara göstereyim kendimi.

IV. ZENNE — Kızlar, ben size bir şey söylüyeyim mi? Bu, cin olmalı.

II. ZENNE — Bana baksan a, merkepli!

KARAGÖZ — Ne var, merkepsiz?

II. ZENNE — Sen nesen?

KARAGÖZ — Yaban adamı.

II. ZENNE — Nereden gelip nereye gidiyorsun?

KARAGÖZ — Yuvamdan geliyorum.

II. ZENNE — Senin yuvan buraya yakın mı?

KARAGÖZ — Yakın.

II. ZENNE — Ne aramaya çıktın?

KARAGÖZ — Yavrularıma nafaka aramaya.

II. ZENNE — Sen ne yer, ne içersin?

KARAGÖZ — İnsan eti yerim.

II. ZENNE — Aman, sakın bizi yeme!

KARAGÖZ — Sizi yemeyim de açlıktan öleyim, öyle mi? Hazır ayağıma gelmiş rızkım.

III. ZENNE — Kuzum baba, canım baba, bizi yeme!

KARAGÖZ — Bir haftadır kursağıma insan eti girmedi, çocuklarım dersen, açlıktan ölecekler.

IV. ZENNE — Sana para verelim, sen o para ile çocuklarına nafaka al, bize dokunma.

KARAGÖZ — Haydi diyelim ki ben sizden parayı aldım. O para ile insan eti alamam; mutlaka sizi yiyeceğim.

II. ZENNE — Canım, kuzum, sana yalvarıyorum, bizi yeme!

KARAGÖZ — Haydi ikiniz durun, birinizi yiyeyim!

III. ZENNE — Canım efendim, biz üç kardeşiz, birbirimizden ayrılamayız.

KARAGÖZ — Ben sizi ayırırm.

IV ZENNE — Öyleyse, sizde aslaa merhemet, şefkat yok.

II. ZENNE — Bir insan ebnâ-yi cinsini⁴⁸ yer mi, paralar mı?

⁴⁸ Ebnâ-yi cins: aynı cinsten olanlar.

KARAGÖZ — Ey kuzum, öyle insan var ki kalbinde aslaa merhamet yok, ebnâ-yi cinsini hem yer, hem paralar.

III. ZENNE — Demek siz de o cinstensiniz?

KARAGÖZ — Evet.

IV. ZENNE — Öyleyse yamyamsınız.

KARAGÖZ — Yamyamım.

II. ZENNE — Bari, bizi yiyeceksen üçümüzü birden ye de kurtulalım.

KARAGÖZ — Birinizi yiyeceğim.

III. ZENNE — Birimizi yersen üçün ikisi geride kalır.

KARAGÖZ — Siz beni bilemediniz.

IV. ZENNE — Hayır, bilemedik. Siz kimsiniz?

KARAGÖZ — Ben gulyabani.

II. ZENNE — Gulyabani nedir?

KARAGÖZ — Tenha ve yaban yerlerde insana türlü şekille görünür.

III. ZENNE — Şimdi senin merâmın nedir?

KARAGÖZ — Ben sizin bir tanenizi kapıp Kûh-i Kaf'a⁴⁹ götüreceğim.

ZENNE'LER — (*Hep birden.*) Aman, aman! Bırak, götürme!

KARAGÖZ — Öyleyse ikinizi götüreyim.

IV. ZENNE — Kuzum, bizi bırak!

KARAGÖZ — Haydi, üçünüzü birden götüreyim!

II. ZENNE — Adam sen de! Sen sözünde ısrar ediyorsan, ne yapacaksan yap!

KARAGÖZ — Ben size lâife ediyorum. Ben de sizin gibi insanım, ne inim ne cin.

III. ZENNE — Siz böyle ne tarafa gidiyorsunuz?

KARAGÖZ — Gurbete. Siz nereye gidiyorsunuz?

IV. ZENNE — Gözümüzün gördüğü yere.

KARAGÖZ — Gözünüz beni görüyor, öyleyse bana geliyorsunuz.

II. ZENNE — Kuzum efendim, size kim derler?

⁴⁹ Kûh-i Kaf: Kaf dağı. İslâm mitologyasına göre, bu dağın dünyayı çepeçevre kuşattığına, Zümrüdüanka kuşunun, cinlerin-perilerin, Yecuc-Mecuc topluluğunun orada oturduğuna inanılırdı.

KARAGÖZ — Evvelâ siz bana isminizi söyleyin.

II. ZENNE — Benim adım «Suluca-Yayla-Çayırı».

III. ZENNE — Benim adım da «Dillice-Çeşme».

IV. ZENNE — «Benim adım da «Garı-Bit-Ahır».

KARAGÖZ — Benim adım da «Kulaksız-Kuyruksuz-Tay». Evvelâ Suluca-Yayla-Çayırı'nda bizim tayı otlatalım, sonra Dillice-Çeşme'de sulayalım, sonra da Garı-Bit-Ahır'na çekelim, olmaz mı?

II. ZENNE — Rafta kurabiye var ama, sana göre değil. — Haydi kız, gidelim! (*Hepsi birden giderler.*)

KARAGÖZ — Vay fındıkçı köpoğlu! (*Merkebe hitâben.*) Haydi biz de gidelim! Kısmetimiz yokmuş, ne yapalım! Biz de kısmetimizi başka yerden ararız. Deh! (*Gider.*)

FASIL

(*Şarkı ile II. Çelebi gelir, Hacıvat karşılar.*)

(*Şarkı Hicâzkâr⁵⁰*)

⁵¹ Eyle aşkınla efendim behredâr

İltifâtınla hem eyle kâmkâr

Ben sana üftâdeyim bu âşikâr

(*Nakarât*)

Sen gibi hiç görmedim bir şivekâr

⁵⁰ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 97; Hânende, s. 194; Şarkı mecmuası, s. 241; Nevzâd-i Musiki, s. 71; Gülzâr-i Musiki, 2. bas., s. 109.

Beste: Rifat Bey (1820 — 1896).

⁵¹ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilün

— — — — —
Efendim, sana kavuşmamı sağla, iltifatınla (beni) mutlu kıl, ben sana âşığım, bu belli; senin gibi nazlı birini hiç

Herkesin âlemde vardır dilberi
Sensin ol dilberlerin çün serveri
Dil-rubâsın hoş-edâsın ey peri
Sen gibi hiç görmedim bir şivekâr

Hâtıra geldikçe ey nâzik edâ
Ayş ü iştret zevk ü sohbet dâimâ
Âlemi döndüm dolaştım bî-riyâ
Sen gibi hiç görmedim bir şivekâr

HACİVAT — Vay efendim, maşallah! İki gözüm, nûr-i
aynım,⁵² safâ geldiniz!

II. ÇELEBİ — Safâda dâim ol, Hacivat Çelebi!

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Vefa'da⁵³ dayım ol, Zey-
rek'te⁵⁴ de amcam ol!

HACİVAT — Efendim, böyle ne tarafa teşrif?

II. ÇELEBİ — Zât-i âlinizi arzuladım, size geliyorum.

HACİVAT — Buyurun, ihyâ⁵⁵ buyurdunuz!

II. ÇELEBİ — Buraya gelişimin sebebi: Sizden bu-
rayı, Şeyh Küşteri meydanını tutmaya geldim, bu-
raya menzil⁵⁶ kurup canbazlık edeceğiz.

HACİVAT — Pekâlâ efendim. Bendenizin refikim⁵⁷
de var, sizinle birlikte bulunsa, birkaç kuruş da o
alsa!

II. ÇELEBİ — Elinden canbazlık gelir mi, Hacivat
Çelebi?

HACİVAT — Efendim, canbazlık yapamaz, palyaço,

görmedim. — Herkesin dünyada (bir) dilberi [= gönül gö-
türücüsü, güzelil vardır, o dilberlerin başı sensin, ey peri!
Gönül kapıcısın, hoş edalışın; senin gibi nazlı birini hiç
görmedim. — Ey nazık edalı! (o) yiyip içme, zevk ve soh-
bet hatırıma geldikçe, dünyayı döndüm dolaştım, doğrusu
senin gibi nazlı birini hiç görmedim.

⁵² Nûr-i aynım: gözümün nuru.

⁵³ Vefa: İstanbul'da, Şehzadebaşı caminin Hallî'e bakan
tarafında bir semt.

⁵⁴ Zeyrek : İstanbul'da, Fatih semtinde, yokuşu ile ünlü
bir cadde.

⁵⁵ İhyâ: diriltme, yeniden can verircesine iyilik etme.

⁵⁶ Menzil: konma yeri.

⁵⁷ Refik: arkadaş.

komiklik yapar.

II. ÇELEBİ — Pekâl â,o da bizden⁵⁸ beraber bulun-
sun! Para için konuşalım mı?

HACİVAT — Efendim, hâsılât⁵⁹ çıksın, o vakit görü-
şürüz.

II. ÇELEBİ — Pekâlâ, Hacivat Çelebi, o da olur! Al-
lahısmarladık!

HACİVAT — Safâ geldiniz efendim! (II. Çelebi gi-
der, Hacivat da gider.)

(Şarkı Hicâz⁶⁰)

(Şarkı ile canbazların menzil ipi kurulur.)

16 Esirin oldum ey zülfü kemendim

Senin üftâdenim serv-i bülendim

Aman pâ-mâl-i cevri etme efendim

(Nakarât)

Yeter cevri eyledin şüh-i cihânım

Şivekârım dâd elinden el-amân

Ruhün gül-gonce-i bâğ-i behâdır

Kâdin bâlâ hirâmın dil-rübâdır

Cihânın meyli hep şimdi sanadır

Yeter cevri eyledin şüh-i cihânım

Şivekârım dâd elinden el-amân

⁵⁸ Bizlen: bizimle.

⁵⁹ Hâsılât: kazanç.

⁶⁰ Haşım mecmuası, 2. bas., s. 175; Mânende, s. 326.

Heste: Kettânî Hafız Mehmet Efendi

⁶¹ Ölçek: Mefâilün mefâilün feâlün

--- . --- . --- . --- .

Ey zülfü kemendim! (senin) esirin oldum; ey yüksek ser-
vim [= servi boylum]! senin düşkününüm [= âşığınum];
aman, zulm ile ayak altına alma, efendim; dünya şühüm,
zulm ettiğin yeter; nazım, (senin) elinden feryat, aman! —
Yanağın, güzellik bahçesinin gül koncasıdır; boyun yüksek
[= uzun], salınarak yürüyüşün gönül kapıcıdır; dünyanın
eğilimi şimdi hep sanadır; dünya şühüm, zulm ettiğin yeter;
nazım, (senin) elinden feryat, aman! — Güzelsin, eğsizsin,
gönül alıcısın; bulunmaz, benzeri yok dünya şühüsün, ve
lâkin zamanımızın âfetisin; dünya şühüm, zulm ettiğin yer-
ter; nazım, (senin) elinden feryat, aman!

Güzelisin bi-bedelsin dil-sitansın
Bulunmaz misli yok şûh-i cihansın
Ve lâkin âfet-i devr-i zamansın
Yeter cevır eyledin şûh-i cihânım
Şivekârım dâd elinden el-amâr

KARAGÖZ — (Yukarıdan atlar, ipe takılır.) Ulan, bu domuz kapanı mı? (Usulla ipten iner.) Ulan, Hacıvat, aşağıya gel!

HACİVAT — (Gelir.) Ne var, Karagöz, ne istiyorsun?

KARAGÖZ — Hacıvat, bu ip nedir? Burada çamaşır mı sereceksin?

HACİVAT — Değil, a canım! Bu, canbazların menzil ipi.

KARAGÖZ — Bu ne olacak böyle?

HACİVAT — Şimdi burada ipin üstünde oynayacaklar.

KARAGÖZ — Beni de şunlara dâhil et.

HACİVAT — Sen ne yapabilirsin, Karagöz?

KARAGÖZ — Onlar ne yaparsa ben de yaparım.

HACİVAT — Onlar ipten oynar.

KARAGÖZ — Ben de Eyip'te⁶² oynarım.

HACİVAT — Onlar ipten oynar.

KARAGÖZ — Ben de Balat'ta⁶³ oynarım.

HACİVAT — Canbazlıkta türlü türlü oyun var; sen her oyunu bilir misin?

KARAGÖZ — Bilirim, hattâ değişik oyunu⁶⁴ ben de bilirim.

HACİVAT — Sen yerde mi oynarsın...

KARAGÖZ — Yoksa gökte mi?

HACİVAT — Yerde mi oynarsın yoksa ipten mi?

KARAGÖZ — İpten de oynarım, yerde de oynarım.

HACİVAT — Pekâlâ! Cimnastik?

KARAGÖZ — Lâstığı neye bilmem? Kışın herkes ayağına giyer.

⁶² Eyip: İstanbul'da, Haliç kıyısında bir semt.

⁶³ Balat: İstanbul'da, Haliç kıyısında, çocuklukla Yahudiler'in oturduğu bir semt.

⁶⁴ Değişik oyun: iki erkek arasındaki cinsel yarışma.

- HACİVAT — Öyle değil, kuvvet oyunu.
- KARAGÖZ — Ben Kadri Beyin koyununu bilirim.
- HACİVAT — Kadri Beyin koyununu değil, kuvvet oyunu.
- KARAGÖZ — Bilirim.
- HACİVAT — Flikflak?⁶⁵
- KARAGÖZ — Flika'yı da bilirim sandalı da.
- HACİVAT — Tırabeze'de⁶⁶ oynar mısın?
- KARAGÖZ — Tırabazanda⁶⁷ oynamam, baba⁶⁸ götüme batar.
- HACİVAT — Turnike oynar mısın?
- KARAGÖZ — Öyle tekeden mekeden anlamam.
- HACİVAT — Pekâlâ. Arkalıç?⁶⁹
- KARAGÖZ — Ulan, ben hamal mıyım? Arkalıcı ne bileyim?
- HACİVAT — Ecel-beşiği?
- KARAGÖZ — Ecel beşiğini de sevmem salıncağını da.
- HACİVAT — Demek sen bu oyunları bilmiyorsun?
- KARAGÖZ — Öğreniriz, Hacivat.
- HACİVAT — Ben senin tarafından Canbazbaşı ile görüştüm, konuştum; benim hatırım için seni kullanacaklar.
- KARAGÖZ — Seni kullansınlar, Köpoğlu!
- HACİVAT — Sen şimdi git, bir palyaço elbisesi bul, giy de gel!
- KARAGÖZ — Benim evde vardır esvabım.
- HACİVAT — Giy de gel!
- KARAGÖZ — Peki, giyer gelirim. (*Giderler.*)

(*Çalgı vas⁷⁰ çalarlar, I. Canbaz ipe çıkar, oynar; Karagöz de yerde tuhaflık eder. I. Can-*

⁶⁵ Flikflak (belki de Flikflak): yerde yuvarlanarak takla atma.

⁶⁶ Trabeze: trapez.

⁶⁷ Trabazan: trabzan, merdiven parmaklığı.

⁶⁸ Baba: trabzanın ucundaki topuz.

⁶⁹ Arkalıç: arkaüstü yatıp ellerini ve ayaklarını kaldıran birinin üzerine binerek piramit yapması.

⁷⁰ Vas: vals.

baz ipten iner gider. II. Canbaz gelir, o da ipte oynar gider. Çocuk gelir, o da ipte oynar gider. Sonra Canbazbaşı, Karagöz'le beraber kayıkla ipe çıkarlar. Canbazbaşı «ayrılık gazeli» ni söyler.)

(Gazel-i Ayrılık)

71 Yürütmez serv-i bâğı sım-sımâ bir nihâlin var
Getirmez gonceyi güftâra can-perver makaalın var
(Nakarât)

Ah ayrılık vah ayrılık belim bükten bu ayrılık

Yaraşır gün gibi tenhâ salınsan ey sehl-kad kim
Benim gibi reh-i aşkında yüz bin pâ-y-mâlin var
Ah ayrılık vah ayrılık belim bükten bu ayrılık

(Kayık iki parça olur, Canbazbaşı gider, Karagöz yalnız kalır, ipi sallar, Karagöz dülşer, ölür.)

HACİVAT — *(Gelir.)* Bakar mısın bir kere?
Benim bunca senelik arkadaşım olan Karagöz ölmüş, eyvah, eyvah! Bari gideyim de soyuna so-puna haber vereyim! *(Gider.)*

Bana baksanız, Ayıboku'nun oğlu!

ÇİNGENE — *(İçeriden.)* Ne var, Hacivat Çelebi?

HACİVAT — Sizin Karagöz menzıl ipinden düştü öldü. Gelin şunu kaldırın!

ÇİNGENE'LER — Geliyoruz, Hacivat Çelebi!

(Birkaç kişi gelirler.) Ulan, senin mis gibi

71 Ölcek: Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

--- -- -- -- --
Bahçenin servisini yürütmeyen gülmüş yüzlü bir fidanın var, (senin) iç açıcı söyleyişin, koncaı söyletmez; ah ayrılık, vah ayrılık, belimi bükten bu ayrılık! — Ey düz boylu! güneş gibi tek başına salınarak yürüsen, senin aşkının yolunda ayağının altında kalacak benim gibi yüz bin (tane âşık) var; ah ayrılık, vah ayrılık, belimi bükten bu ayrılık!

sanatın⁷² dururken nene lâzım senin, ayol, can
can cangalabazlık⁷³ (*Karagöz'e vururlar, Karagöz'ü
alır götürürler.*)

(*Şarkı ile Karagöz'ün ölüsünü kaldırırılar.*)

(*Şarkı⁷⁴*)

⁷⁵ Çeribaşının gelini
Pek ince sarmış belini
Bugün bana neler etti
Boynuma atıp elini

Hoplayın kızlar hoplayın
Şalvarınızı toplayın
Mangiz⁷⁶ nanay⁷⁷ çingal⁷⁸ nanay
Yavrum şinanay

Çeribaşının güveyi
Pek sıkça olur eleği
Sabah yapar akşam satar
Izgara maşa küreği

Hoplayın kızlar hoplayın
Şalvarınızı toplayın
Mangiz nanay çingal nanay
Yavrum şinanay

Obamız dağdan geliyor
Yârim beraber geliyor
Başına gelincik takmış
Ortada göbek atıyor

⁷² Burada söz konusu olan sanat, Çingene'lerin uğraştığı
ızgara, maşa, kürek, elek v.b. yapma zanaatıdır.

Hacıvat — Hiçbir sanatın yok mu?

Karagöz — Var.

Hacıvat — Nedir?

Karagöz — Âlâ ızgara maşa yaparım.

(bk. «Muhâver», s.

⁷³ Cangalabazlık : canbazlık.

⁷⁴ Şarkı mecmuası : s. 101; Gülzâr-ı Musîki, 2. bas., s. 66.

⁷⁵ Ölçek: 8 (4+4)

⁷⁶ Mangiz: para.

⁷⁷ Nanay: yok.

⁷⁸ Çingal (belki de çingar): kavga.

Hoplayın kızlar hoplayın
Şalvarınızı toplayın
Mangız nanay çingal nanay
Yavrum şinanay

(*Karagöz, orta yere gelir gelmez, tabuttan başını kaldırır, atlar; hepsi kaçarlar.*)

BİTİŞ

(*Karagöz'ün karşısına Hacivat gelir.*)

HACİVAT — Karagöz, geçmiş ola!

KARAGÖZ — Hacivat, pek yorulдум, edelim mola!

(*Vurur.*)

HACİVAT — Yıktın perdeyi, eyledin virân!

Varayım sahibine haber vereyim hemân

(*Gider.*)

KARAGÖZ — Her ne kadar sürc-i lîsân⁷⁹ ettikse af
ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse, Hacivat, bak ben de sana ne oyunlar oynarım!
(*Gider.*)

⁷⁹ Sürc-i lîsân: dil sürçmesi.

N o t :

Canbazlar oyununun «Fasıl» bölümü çok basit ve kısa bir olay üzerine kurulmuştur. Oynanış sırasında belli zamanı doldurmak için, —**Bursalı Leylâ** oyununda olduğu gibi— eserin başına «Muhâvere» bölümünden başka iki tane de «Ara Muhâveresi» eklenmiştir. Bunlardan «I. Ara Muhâveresi», «bakıcılık» [falcılık, büyücülük, cincilik] tema'sı üzerine kurulmuş bir oyundan (herhalde **Mal çıkarma** oyunundan) alınıp buraya aktarılmış gibi görünmektedir. Nitekim, II. Abdülhamit devrinde yayımlandığı sanılan **Şeytan Dolabı** yahut **Karagöz'ün Cincilliği** [bk. **Cincilik**, s. 349-364] oyunu ile bu «I. Ara Muhâveresi» arasında gerek konu, gerek olayların örülüğü bakımından büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır.

CÄZÜLAR

Kaynak :

Hellmut Ritter, *Karagös, Türkische Schattenspiele*, c. II, *Cazular* (s. 127-171), Leipzig 1941

Çeşitlemeler :

Hayalî Memduh, *Karagöz Perdesi Külliyyâtı*, adet 3, *Çifte Sihirbazlar*, (*Karagöz'ün Cin Çarpmış - meraklı oyun 1 perde*) (İç başlık: *Karagöz'ün Çarpılması*), Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal - matbaası, İstanbul 1340-1338 (1922)
Öğretmen Mustafa Rona, *Karagöz, Çifte Cadılar*, Türkiye Yayınevi, Türkiye Basımevi, İstanbul 1945

KİŞİLER

HACİVAT

KARAGÖZ

KARAGÖZ'ÜN KARISI (İçeriden sesi gelir)

ÇELEBİ

ZENNE

I. CÂZÛ (Azraka Bânû)

II. CÂZÛ (Nakayi Câzû)

CAZULAR¹

GİRİŞ

HACIVAT — (*Semâtiyi söyleyerek perdeye gelir.*)

(*Semâi Râst²*)

³ Bir *Rehâvî*⁴ dilber için gönlümüz âğâz eder
Ben niyâz-ı *Buselik*⁵ ettikçe ol *Şeh nâz* eder
Arz eder her dem *Sabâ*'ya⁵ deste gül kâküllerin
Şâhbâzım *Evc*⁵ i istiğnâda çok pervâz eder
Hay Hak!

(*Hacivat «perde gazeli» ni okur.*)

¹ Câzû: cadı.

² Ölçek: Fâillâtün fâillâtün fâillâtün fâillün

- . - - - . - - - . - . -

Urfalı bir güzel için gönlümüz (feryada) bağlar [ya da: bir güzel için gönlümüz «Rehâvî» makamında feryada bağlar], ben öpmek için yalvardıkça, o sevgili naz eder [ya da: ben «Bûselik» makamı için yalvardıkça o «Şehnâz» makamını söyler], deste gül, her zaman tan yeline kâküllerini sunar [ya da: deste gül her zaman «Sabâ» makamına kâküllerini sunar], doğan kugum [yani: yırtıcı doğan kuguna benzeyen sevgilim] istemezliğin en yüksek noktasında uçar [ya da: doğan kugum, istemezliğin «Evc» makamında dolabilir],

⁴ Rehâvî: 1. Urfalı; 2. alaturka musıkide bir makam.

⁵ Bûselik, Şehnâz, Sabâ, Evc: alaturka musıkide makam adları.

⁶ Gerçi bir tasvirdir amnâ pür-edâdır perdemiz
Hikmet-âmiz-i safâ râhat-fezâdır perdemiz

Hazret-i Sultân Orhan rahmet-ullahtan beri
Yâdigâr-i Küşteri seyre sezâdır perdemiz

Zâhirâ bir şem'a vü bezden ibârettir velî
Dide-i âriflere ibret-nümâdır perdemiz

Raks eden kim ettiren kim onu fark etmezlere
Şöyle bir ta'biri güç câ-yi hebâdır perdemiz

Fârisi vü Arabî Türki tekellümden diğér
Cüz'i cüz'i her lisâna âşinâdır perdemiz

(Teganniye başlar.)

Yâr, bana bir eğlence!

⁷ Etti o güzel ahde vefâ müjdeler olsun
Ey âşık-ı şûride sana müjdeler olsun

Yâr, bana bir eğlence!

KARAGÖZ — (Pencereden bakarak.) Ben sana eğ-
lenceyi gösteririm!

HACIVAT — (Makam ile.) Aman, bana bir eğlence!
Yâr, meded!

KARAGÖZ — (Pencereden.) Geliyorum, kerata. Ace-

⁸ Ölçek: Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Perdemiz geçi bir «tasvir» dir ama, çok şey anlatır, neşeye hikmet karıştırır, rahatı arttırır. — Rahmetli Sul-
tan Orhan hazretlerinden beri Küşteri'nin yadigârı (olan)
perdemiz seyre değer. — Perdemiz, dış görünüşte bir mum-
la bir bezden ibarettir, lâkin âriflerin gözüne ibret gösterir. —
Oynayan kim, oynatan kim, onu ayırt edemeyenlere (ise),
perdemiz anlatılması güç boş bir yerdir. — Perdemiz Fars-
ça, Arapça, Türkçe konuşmaktan başka, her dilden biraz
anlar.

⁹ Ölçek: Mef'ûlü mefâilü mefâilü, feilün

O güzel, sözünü tuttu, müjdeler olsun! Ey perisan âşık,
sana müjdeler olsun!

(Şiirin bütünü ve bestenin makamı için bk. c. III, Ya-
lova Safası)

le etme!

HACİVAT — (Makam ile.) Yâr, ey meded!

(Karagöz gelir, kavgâ ederler, Hacivat gider.)

KARAGÖZ — (Yerde arka üstü yatar.) Aman aman!

Öldüm bayıldım, Yahudi keçesi gibi yerlere yayıldım! (Yerden kalkar.) Amanın! Ceriha-i nalçeden verâ-yi bi-günâhım mecrûh oldu.⁸ Derûnumdaki a'zâ-yi nâ-mevcûdum lertzân olmağa⁹ başladı. İyi ya! Ahıra çekildim, himâr-i bimecâl¹⁰ ile hasb-i hâl ediyordum¹¹; kerata, kapıdan çıkar çıkmaz bekâr biti gibi yakama bindi. Bende de kabâhat var ya! Varsın, kapının ötünde feryâd-i kelbiyye¹² ile nâlân olsun;¹³ kendini meydana ne atıyorsun? Haydi ben boş bulundum, a kerata, avcı zağarı gibi ta nefes deliğine yapıştı. Ulan, halk-ı enfesim bilâ-teneffüs tekmîl-i enfâs edecekti!¹⁴

MUHÂVERE

HACİVAT — (Gelir.) Vay efendim! Safâ geldiniz, iki gözüm!

KARAGÖZ — Eksik olma, benim arsız yüzüstüm!

HACİVAT — Aman Karagöz'üm, senden bu yolda muâmele beklemesdim.

⁸ Ceriha-i nalçeden verâ-yi bi-günâhım mecrûh oldu: günahsız kıcım, nalça yarası ile yaralandı.

⁹ Derûnumdaki âzâ-yi nâ-mevcûdum lertzân olmağa içimdeki var olmayan uzuvlarım titremeğe.

¹⁰ Himâr-i bi-mecâl: mecalsız eşek.

¹¹ Hasb-i hâl etmek : görüşmek.

¹² Feryâd-i kelbiyye: köpek bağırtısı, uluması

¹³ Nâlân olmak: inlemek.

¹⁴ Halk-ı enfesim bilâ-teneffüs tekmîl-i enfâs edecekti: (Karagöz lûgat paralıyor) güzel boğazım nefes alamamaktan nefesi sona erecekti [= ölecekti].

KARAGÖZ — İster bekle, ister bekleme!

HACİVAT — Keyf-i küyûf-i ekvâf-i şerîfiniz¹⁵ ve mizâc-i anber-bû-yi lâtifiniz¹⁶ iyi midir?

KARAGÖZ — Evet, iyidirler; sana da mahsus selâmı var.

HACİVAT — Kimin?

KARAGÖZ — Enfiyeci Lâtif'in

HACİVAT — Bendeniz enfiyeci Lâtif'i sormuyorum.

KARAGÖZ — Ya kimi soruyorsun?

HACİVAT — Tab'-ı vefâ-perver ve hâtır-ı nâzıkânele-
riniz¹⁷ iyi midir?

KARAGÖZ — Vefa'daki berber iyidir, güzel tıraş eder.

HACİVAT — Vefa'daki berberi sormuyorum. Tab'-ı letâif-i pür-zarâifiniz¹⁸ nasıldır?

KARAGÖZ — Kadayıfçı Raif şehri-ül-asıldır

HACİVAT — Canım, Karagöz, üzme beni! Sen lâkır-
dı anlamaz mısın?

KARAGÖZ — Niye anlamam? Pekâlâ anlarım.

HACİVAT — Mizâc-ı nezâket-ımtizâcınız¹⁹ iyi midir?

KARAGÖZ — Bizim mahalledeki eczacımız iyidir;
fukaradan bir hasta olursa, bedava ilâç yapar, pa-
ra bile almaz.

HACİVAT — Karagöz, sen Türkçe bilmez misin?

KARAGÖZ — Neden sordun?

HACİVAT — Neden olacak? Sözlerime aksi aksi ce-
vap veriyorsun.

KARAGÖZ — Anlat da anlayım.

HACİVAT — Zâtınızı istifsâr-ı hâtır²⁰ zımnında²¹ söz

¹⁵ Keyf-i küyûf-i ekvâf-i şerîfiniz: (Hacivat lûgat para-
lıyor) mübarek keyifleriniz.

¹⁶ Mizâc-i anber-bû-yi lâtifiniz: güzel anber kokulu mi-
zacınız.

¹⁷ Tab'-ı vefâ-perver ve hâtır-ı nâzıkâneleriniz: vefalı
tabiatınız ve nazık hatırlığınız [= keyfiniz].

¹⁸ Tab-ı letâif-i pür-zarâfetiniz: çok zarif ve güzel tabi-
atınız.

¹⁹ Mizâc-ı nezâket-ımtizâcınız: nezaketle bağdaşmış [= na-
zik] mizacınız.

²⁰ İstifsâr-ı hâtır: hatır sorma.

²¹ Zımn: maksat.

söylüyorum.

KARAGÖZ — Semerci Vasil'in katırını götürmüyor musun?

HACİVAT — Türkçesi: Keyfinizi soruyorum.

KARAGÖZ — Sormak ayıp olmasın ama, sen hekim misin?

HACİVAT — Neden hekim oluyorum?

KARAGÖZ — Keyfimi soruyorsun.

HACİVAT — İnsanın keyfini hekim mi sorar?

KARAGÖZ — Hasta olduğu vakit hekim sorar.

HACİVAT — Bir insan sokakta ve sâir bir mahalde ahhâbına rasgelirse, istifsâr-ı hâtır yolunda söz söylemez mi?

KARAGÖZ — Bilmem söyler mi söylemez mi?

HACİVAT — Sokakta bir ahhâbınıza tesâdüf ederse-
niz ne yolda konuşur görüşürsünüz?

KARAGÖZ — Ne yolda olacak? «Merhaba bilâder!²²»
derim, o da bana «Merhaba!» der, geçer gider. Se-
nin gibi böyle boşboğazlık etmez.

HACİVAT — Siz nezâketten bi-behresiniz.²³

KARAGÖZ — Evet efendim, kehleyim, tatarcık de-
ğilim.

HACİVAT — Karagöz, seninle konuşurken hatırıma
bir şey geldi.

KARAGÖZ — Ne geldi? Yine bir şeytanlık mı?

HACİVAT — Değil efendim. Bunca yıl refikdîmsin.²⁴

KARAGÖZ — Evet.

HACİVAT — Senin ismin Karagöz, benim adım da
Hacivat değil mi?

KARAGÖZ — Evet, senin ismin Hacivat, benim adım
da Karagöz. Ne olacak?

HACİVAT — Ben bu isimleri beğenmedim. Bu isim-
leri değiştirelim, başka isim koyalım.

KARAGÖZ — Nasıl başka isim?

HACİVAT — Benim adım «Baba Hekim» olsun, se-

²² Bilâder : «birader» sözcüğünün halk ağzında bozulmuş biçimi.

²³ Bi-behre: nasıpsız, yoksun.

²⁴ Refik arkadaş.

- nin adın da «Uyuz Tazı».²⁵ Olmaz mı, Karagöz.
- KARAGÖZ — Ben o adı istemem. Senin adın «Uyuz tazı» olsun, benim adım da «Baba Hekim».
- HACİVAT — Pekâlâ! Haydi meşk edelim!²⁶
- KARAGÖZ — Nasıl meşk?
- HACİVAT — Unutmamak için mükerrer mükerrer²⁷ söyleriz: Baba Hekim, Karagöz.
- KARAGÖZ — Uyuz Tazı, Hacivat.
- HACİVAT — Baba Hekim, Karagöz.
- KARAGÖZ — Uyuz Tazı, Hacivat.
- HACİVAT — Şimdi makam ile meşk edelim. (*Teganni*²⁸ ile.) Baba Hekim, Karagöz. Baba Hekim, Karagöz.
- KARAGÖZ — (*Teganni ile.*) Uyuz Tazı, Hacivat. Uyuz Tazı, Hacivat.
- HACİVAT — Baban kim, Karagöz? Baban kim, Karagöz?
- KARAGÖZ — Uyuz Tazı, Hacivat. Uyuz Tazı, Hacivat.
- HACİVAT — Baban kim, Karagöz? Anan kim, Karagöz?
- KARAGÖZ — Uyuz Tazı, Hacivat. Uyuz Tazı, Hacivat. (*Tokadı Hacivat'a vurur, Hacivat gider*) Vay köpoğlu! Fitne²⁹ kerata! «Baban kim? Uyuz Tazı. Anan kim? Uyuz Tazı.» Nerden bulur çıkarır fücrlüğü?³⁰
- HACİVAT — (*Gelir.*) Karagöz, bu isimleri beğenmedin mi?
- KARAGÖZ — Beğenmedim.
- HACİVAT — Başka bir isim bulurum: Benim adım «Mersin», senin adın da «Yumru Bok».
- KARAGÖZ — Hayır, olmaz! Benim adım «Mersin», senin adın «Yumru Bok».
- HACİVAT — Haydi meşk edelim! Mersin, Karagöz.

²⁵ Deyim: Uyuz tazı gibi titremek.

²⁶ Meşk etmek: ekzersiz yapmak.

²⁷ Mükerrer mükerrer: tekrar tekrar.

²⁸ Teganni: makamla okuma, sakıma.

²⁹ Fitne: kargaşalık, ara bozumu, (burada: fitneci).

³⁰ Fücrlük: kötülük. (Fitne fücür: çok fitneci)

KARAGÖZ — Yumru Bok, Hacivat.

HACİVAT — Mersin, Karagöz.

KARAGÖZ — Yumru Bok, Hacivat.

HACİVAT — Şimdi makam ile. (*Tegannî ile.*) Mersin, Karagöz, Mersin, Karagöz.

KARAGÖZ — Yumru Bok, Hacivat. Yumru Bok, Hacivat.

HACİVAT — Ne yersin, Karagöz? Ne yersin, Karagöz?

KARAGÖZ — Yumru Bok, Hacivat. Yumru Bok, Hacivat.

HACİVAT — Ne yersin, Karagöz? Ne yersin, Karagöz?

KARAGÖZ — Yumru Bok, Hacivat. Yumu mu mu mu... (*Vurur, Hacivat gider.*) Vay fitne kerata vay! Muttasıl bok yedirdi.

HACİVAT — (*Gelir.*) Karagöz, bu ismi beğenmedin mi? Başka isim koyalım. Senin adın «Bodrum Hanı», benim adım da «Kardeş Kanı» olsun.

KARAGÖZ — İstemem ben öyle isim. «Bodrum Hanı» senin adın, benim adım da «Kardeş Kanı».

HACİVAT — Kardeş Kanı, Karagöz.

KARAGÖZ — Bodrum Hanı, Hacivat.

HACİVAT — Kardeş Kanı, Karagöz.

KARAGÖZ — Bodrum Hanı, Hacivat.

HACİVAT — (*Makam ile.*) Kardeş Kanı, Karagöz.

KARAGÖZ — (*Makam ile.*) Bodrum Hanı, Hacivat.

HACİVAT — Ananın a.ı, Karagöz?

KARAGÖZ — Bodrum Hanı, Hacivat.

HACİVAT — Aanın a.ı, Karagöz?

KARAGÖZ — Bodrum Hanı ha ha... (*Tokadı atar, Hacivat gider.*) Vay köpoğlu! Bana amma yutturdu!

Sen gidersin de beni pamuk ipliğiyle mi bağlıyorlar? Ben de gideyim idgâha, dolaba, dilber seyrine! Bakalım âyine-i devrâ ne gösterir! (*Gider.*)

FASIL

(*Şarkı ile Zenne, Çelebi gelirler.*)

³²Bezm-i uşşâka niçin gelmezsin
Âşığa rûyunu göstermezsin
Âh ü efgaanı da gûş etmezsin
(Nakarât)

Sevdiğim resm-i vefâ bilmezsin

Beste-i zülf-i siyâhındır dil
Hüsn-i can-sûzuna olmuş mâil
Doğrusu işte kuzum velhâsıl
Sevdiğim resm-i vefâ bilmezsin

ZENNE — Aferin, Beyim! Doğrusu va'dinizde hulf edenlerden³³ değilmişsiniz! Gözlerimi yollarda koydunuz.

ÇELEBİ — Affedersiniz, Hanımefendi! Bendeniz muhakkak geleceğim diye söz vermedim. Eğer söz vermiş olaydım muhakkak gelirdim.

ZENNE — Öyle, öyle! Ben zaten sizin bî-vefâ³⁴ olduğunuzu biliyorum.

KARAGÖZ — (Pencereden.) «Ben sizin Vefa'da³⁵ oturduğunuzu biliyorum» diyor, şimdi Zeyrek'te³⁶ oturuyor.

ÇELEBİ — Acâyip! Demek oluyor ki bendenizin size olan muhabbetim yalan, öyle mi?

³¹ Haşim mecmuası, 2. bas., s. 56; Hânende, s. 119.

Beste: Hafız Efendi

³² Ölçek : Fâllâtün fellâtün fa'lün

- - -

Âşıkların toplantısına niçin gelmiyorsun? Âşığa yüzünü göstermiyorsun, ahlara ve feryatlara kulak vermiyorsun; sevdiğim, vefa töresi (nedir) bilmiyorsun! — Gönül (senin) kara saçına bağlıdır, (senin) can yakıcı güzelliğine eğilim göstermiştir; doğrusu, işte kuzum, sözün kısası, sevdiğim, vefa töresi (nedir) bilmiyorsun.

³³ Va'dinizde hulf edenlerden: vadinizi tutmayanlardan. (Hulf: verdiği sözü tutmama).

³⁴ Bivefâ: vefasız.

³⁵ Vefa: İstanbul'da, Şehzadebaşı camininin Halîç'e bakan tarafında bir semt.

³⁶ Zeyrek : İstanbul'da, Fatih semtinde, yokusu ile ünlü bir cadde.

- ZENNE** — (*Gülerek.*) Ha ha hay! Ona şüphe' ne? Âşık kendini kör, etrafını duvar sanır.
- ÇELEBİ** — Öyle kinâyeli sözlerin lüzumu yok. Bendeniz sizi severim. Gül üstüne gül koklayanın gül kadar ömrü olmasın!
- KARAGÖZ** — (*Pencereden.*) «Kömürlükte kömür bulmazsam, hanım soğuktan donmasın» diyor.
- ZENNE** — Nafile, Beyim! Beyhude yere yürek tüketmeyiniz. Ben sizin kimlerle görüşüp konuştuğunuzu biliyorum.
- ÇELEBİ** — Cevabınızda yanılıyorsunuz. Gelmediğimin sebebi ise: mâniim³⁷ vardı.
- ZENNE** — Ne gibi mâniiniz vardı bakalım?
- ÇELEBİ** — Bundan çend³⁸ gün akdem³⁹ hemşire-zâdem hastalandı, onun için geledim.
- KARAGÖZ** — (*Pencereden.*) «Semerci köyünden gelirken hemşirem pasta yuttu» diyor.
- ZENNE** — (*Gülerek.*) Ha ha hay! Güleyim bari! Hemşire-zâdeniz daha altı aylık çocuk. Ekseri küçük çocuklar kırba⁴⁰ olur, boğaz olur, arka⁴¹ olur. O hastalıklara ebe kadınlar bakar, ilâç yaparlar. Söylediğiniz yalanlar kubbesiz oluyor.
- KARAGÖZ** — (*Pencereden.*) Hanım, sen kubbesini yap.
- ÇELEBİ** — Rica ederim, Hanımefendi! Bendenizi bu derece haksız diye hükmetmeyin.
- ZENNE** — Çorba tuzsuz oluyor.
- KARAGÖZ** — (*Pencereden.*) Öyleyse, tuzlu lekârdiye⁴² buyurun.
- ÇELEBİ** — Vazgeçiniz. Böyle sözlerin lüzumu yok. Efkârınız⁴³ ne işe söyleyiniz.
- ZENNE** — Geçen akşam saat yarım sularında acele acele تنها sokaklarda bir mahalle gitmişsiniz.

³⁷ Mâni: engel, özür.

³⁸ Çend: birkaç.

³⁹ Akdem: önce.

⁴⁰ Kırba: karın şişiren hastalık.

⁴¹ Arka: bir hastalık (?)

⁴² Lekârdi: lâkerda.

⁴³ Efkâr: düşünceler.

Sizi görenler var, bana söylediler.

ÇELEBİ — Evet, o gece bir şey iktizâ etti⁴⁴ de o şeyi almak için gidiyordum, o şeyi de bulamadım.

KARAGÖZ — Şeyden başka bir şey bulamamış, şey olmuş.

ZENNE — «Şey, şey» dediğiniz nedir?

ÇELEBİ — Söyliyeceğim... şey... Dün akşam değil, evvelki akşam, üzerinize âfiyet, başıma bir ağrı geldi; amonyak almak için eczaneye gittim.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) «Konyak almak için meyhaneye gittim» diyor.

ZENNE — Ha şöyle doğru söyleyin! Ağzınızla tutulunuz: «Meyhaneye gittim, konyak aldım» diyor-sunuz, sonra da tabii gidecek olduğunuz mahalle gittiniz, değil mi?

ÇELEBİ — Hayır efendim, siz anlamadınız. «Meyhaneye gittim, konyak aldım» demedim; amonyak aldım, yani nişadırıruhu almak için eczaneye gittim.

ZENNE — Pekâlâ efendim! Doğrusu konyak muhabbetine de doyulmaz.

ÇELEBİ — Siz bütün lâkırdıları ters anlıyorsunuz ve anlamak da istemiyorsunuz.

ZENNE — «Yavuz hırsız ev sahibi bastırır» derler, pek doğrudur. Senin karşında duran budala değil; alık, hiç; kurnaz Beyim!

ÇELEBİ — Yooo! Affedersiniz, siz âdetâ beni tahkir ediyorsunuz. Dilinizin altında ne varsa söyleyiniz.

ZENNE — Dilimin altındakini söylersem işfena olur, seni utanıp arlanmaz çapkın seni! Karşımda durmuş da daha lâkırdı söylüyor bana!

ÇELEBİ — Sus, edepsiz aşifte! Lâkırdını bil de öyle söyle! Beni günaha sokarsın!

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Vay, hava döndü! Birdenbire fırtına çıkacak galiba.

ZENNE — Senin ciğerin kaç para eder acaba?

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Ciğerini bilmem ama, sarması para eder.

⁴⁴ İktizâ etmek: gerekmek.

CELEBİ — Sen beni bu akşam kızdırıyorsun.

ZENNE — Kızarsan ne yapabilirsin, a çapkın?

CELEBİ — Ağzını topla, sonra ağzını yırtarım!

ZENNE —

«Şu cihanda görmedim senin gibi kaz çelebi,
Geçti senin şimdi çağın; al urubu,⁴⁵ çöz, Çelebi.»

CELEBİ —

«Haydi şuradan yıkıl şıllık orospu, mekkâre,⁴⁶
var;⁴⁷

Hâk-i pâyimde⁴⁸ benim gezmededir bir çok ni-
gâr»⁴⁹

ZENNE — Seni gidi edepsiz çapkın! Daha söylüyor-
sun ha? Hani arkana aldığım palto? Boynuna al-
dığım lâhûri şal? Altın kordonlu saat nerede?

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Bir saat de ben taktımdı,
belki kaybetmiş.

ZENNE — Kırılasicâ parmağına aldığım tek taşlı yü-
zük nerede? Alçak nankör, haydi bakalım, cevap
ver!

CELEBİ — Boynumdaki şal örücüdedir, saat de bi-
zim saatçi Karabet Ağa'da. Git de sor.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hesapça yüzük de Kir-
korik Ağada olacak.

ZENNE — Şimdi şu saatte gidip şalı, yüzüğü, pal-
toyu, kordonu, saati getirmeli! Eğer getirmez-
sen, seni pars gibi paralarım.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hanım canavar cinsi.

CELEBİ — Haydi oradan, edepsiz kaltak! Sana «Az-
raka Bânû'nun kızı» derlerse, bana da «Nakayi
Câzû'nun oğlu» derler. Elinden geleni geri koy-
ma!

⁴⁵ Urub : Arapça rubu' [= dörtte bir] sözcüğünün halk
ağzında bozulmuş biçimi, çeyrek [= mecdiyyenin, yani 20
kuruşun dörtte biri], 5 kuruş. (Al urubu, çöz, Çelebi: al çey-
reği, çöz kemeri, Çelebi [=yani: beş kuruş alınca kemeri çö-
zersin]).

⁴⁶ Mekkâre, mekkâr: hiyleci, düzenbaz.

⁴⁷ Var: git.

⁴⁸ Hâk-i pây: ayak toprağı.

⁴⁹ Nigâr: sevgili.

ZENNE — Yâ! Demek ki sen benim câzû ninemden korkmuyorsun, öyle mi? Eğer er isen, sen de burada dur bakalım!

ÇELEBİ — Durduğum vakit ne lâzım gelir? «Serçeden korkan darı ekmez.»

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Birisi ısırganlı câzûnun kızı, öbürü de nikablı câzûnun oğlu ha! Dur bakalım, ne olacak?

ZENNE — Sen şimdi görürsün halini! Câzû ninemi göndereyim de gör! (*Gider.*)

ÇELEBİ — Sanki korkacağım!

ZENNE — (*İçeriden.*) Bana baksan a, anacığım!

I. CÂZÛ — Nedir, evlâdım?

ZENNE — Bana Nakayi Câzû'nun oğlu neler yaptı! Ne aşifteliğim kaldı, ne orospuluğum; beni herkesin yanında rezil etti.

I. CÂZÛ — Sen merak etme, kızım! Ben şimdi gider, bak, ona neler yaparım! — Aliverin benim küpümü, ejderhamı, yılan kamçımı! Çanak çömlek çatlasın! (*Gürültü ile gelir.*) Zızı zızı zızı! (*Çelebi'nin başını diğer bir şekle kor, gider.*)

ÇELEBİ — Estamperinganga!⁵⁰ Estamperinganga!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Abla! Birisi «Ustam prangada» diye bağıryor. Dur bakalım! (*Perdeye gelir.*) Vay! Bu kim? Abla, kapının önüne yaban kazı gelmiş, tüfek nerede? şunu vuralım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, o yaban kazı değil! İçeri gel, sonra çarpılırsın.

KARAGÖZ — «Ustam prangada» diyor.

ÇELEBİ — Estamperinganga! Estamperinganga!

KARAGÖZ — Anladık, ustan prangada. Sen şimdi buradan gitmiyecek misin? Burada demirli misin? Defol git buradan!

ÇELEBİ — Şek şek peringa! Estamperinga!

KARAGÖZ — «Eşek gibi durma, pancar ayıkla» diyor. Ulan, ağzını topla, köpoğlu! Güya kendini dilsiz

⁵⁰ Estamperinganga: estağfurullah.

yerine koyup da bana lâkırdı yutturuyorsun. Ba-
ğırma! Haydi, defol buradan, hindi kızartması su-
ratlı köpoğlu! (*Suratına vurur.*)

HACİVAT — (*Gelir.*) Karagöz, ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — Çok şükür hamdolsun! Sen ne yapıyor-
sun?

HACİVAT — Ben sana keyfini sormuyorum. Bu ada-
mın kim olduğunu biliyor musun, acâyib-üş-şe-
kil?⁵¹

KARAGÖZ — Evet, şekerçi Bekir'in oğlu değil mi?

HACİVAT — Şekerçi Bekir'in oğlu filân değil. Sonra
pişman olacaksın.

KARAGÖZ — Ben şişman olmam.

HACİVAT — Âdeta insan bundan hazer eder.⁵²

KARAGÖZ — Adamı bu rezil mi eder? Orası doğru.
Deminden sen gelmeden beni rezil etti. (*Makam
ile.*) «Ustam fırında, ustam prangada, eşek gibi
pancar ayıkla» derken hiddetlendiğin, enf-i kebiri-
ne⁵³ birkaç tane vurdum. Bu kim böyle, Hacıvat?
Yaban horozu mu bu acaba? Kınıldanmaya baş-
ladı, ötecek.

CELEBİ — Estamperinganga! Estamperinganga!

KARAGÖZ — «Ustam prangada, ustam prangada»
diyor. Bunun ustası kim? biliyor musun, Hacıvat?

HACİVAT — Karagöz, «Senin bildiğin kantar Bursa'-
da kestane tartar.» Bu öyle senin bildiğin gibi de-
ğil. Buna adıyla sanıyla «Nakayî Câzû'nun oğlu»
derler. Sonra sana bunların ziyanı dokunur. Sen
evine git de otur, sözümü dinle!

KARAGÖZ — «Nakkaş David'in oğlu» mu derler?
Onun için surati boyalı.

HACİVAT — Nakayî Câzû'nun oğlu.

KARAGÖZ — Pekâlâ! Bu makaracı câzûnun oğlu ne
için gelmiş buraya?

HACİVAT — Ben sana bu kadar söylüyorum; fena
olacaksın!

⁵¹ Acâyib-üş-şekil: acayip biçimli.

⁵² Hazer etmek: sakınmak, çekinmek.

⁵³ Enf-i kebir: büyük burun.

KARAGÖZ — Ne olmak ihtimali var?

HACIVAT — Şimdi sana uzun uzadıya lâkırdı söylemeğe vaktim yok. Sonra bir felâkete uğrıyacaksın! (Gider.)

ÇELEBİ — Estamperinganga! Estamperinganga!

KARAGÖZ — «Ustam prangada» diyor. Neme lâzım! Ben de giderim. (Gider.)

ZENNE — (Gelir.) Gördün mü halini şimdi? Gül üstüne gül koklayan böyle öküz gibi bakar.

KARAGÖZ — (İçeriden.) Abla, bak ne söyledi: «Devedikeninin yanında gül koklayanın burnunu eşekarısı sokar» dedi.

ÇELEBİ — Estamperinganga! Estamperinganga!

KARAGÖZ — (İçeriden.) Abla! Makaracı câzûnun oğlu hâlâ kapının önünde, «Ustam prangada» diyor.

ZENNE — Aman yarabbi! Ne kadar gudubet olmuş! Yüzüne baktıkça yüreğime fenalık geliyor.

ÇELEBİ — Estamperinganga! Estamperinganga!

ZENNE — Ah, Beye pek yazık! «Estağfurullah» diyecek yerde «Estamperinganga» diyor. Keşki gelip de görmez olaydım! Ah, Câzû nine! Sana, «vur» dedimse «öldür» mü dedim? Bari gideyim de câzû nineme yalvarayım! (Gider.)

Bana baksan a, câzû nine!

I. CÂZÛ — Nedü ayağol?⁵⁴

ZENNE — (İçeriden.) Ben sana rica ederim, kuzum anacığım, Beyi eski haline koy; yüreğim pek acıdı.

I. CÂZÛ — (İçeriden.) Adam! Sizin de aranızı girilmez kil! — Alıverin ejderlikamçımı, asâmı! Çanak çömlek çatlasın! Zırı zırı zırı! (Câzû, Çelebi'yi iyi eder, gider.)

ÇELEBİ — Çok şükür, eski halime geldim! Ey kaltağın kızı! Sen mertsen gel de gör!

ZENNE — (Gelir.) Beğendin mi halini?

⁵⁴ Nedü ayağol: nedir ayol.

CELEBİ — Ey Hanımefendi, sen bana yapacağını yaptın. Sen de mert isen burada dur bakalım!

ZENNE — Aman, güleyim bari! Erkek arslan arslan da dişi arslan arslan değil mi? Elinden geleni sen de arkana koma!

CELEBİ — Sen burada dur bakalım! (*Gider.*)

Bana baksan a, Câzû nine!

II. CÂZÛ — (*İçeriden.*) Nedü ayağol!

CELEBİ — Bana Azraka Bânû'nun kızı neler yaptı! Aman anneciğim, şuna bir endam savur!

II. CÂZÛ — (*İçeriden.*) Başüstüne, evlâdım! — Alıverin ejderha kamçımı, alıverin ejderden hotozum! Çanak çömlek çatlasın! Zırır-rı-rı zırır-rı-rı! (*Gelir perdeye, Zenne'yi çarpar gider.*)

ZENNE — (*Kafası eşek, gövdesi insan, başlar anırmağa.*) A-i! A-i! A-i!

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Abla, bizim ahırdan eşek kaçmış!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Neden bildin?

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Kapının önünde bir eşek anırıyor! (*Pencereden bakar.*) Ulan, ta kendisi! (*Aşağıya gelir.*) Hay hiyânet hay! Kapıyı açık buldun, karâren firâra!⁵⁵ Ben de seni aç açına dört-nala koşturayım da gör! (*Üstüne biner.*)

HACİVAT — (*Gelir.*) Karagöz, ne bindin o eşeğe?

KARAGÖZ — Sen karışma her şeye! Eşek benim değil mi? Binerim.

HACİVAT — Ulan, budala! Bir kere baksan a, hiç öyle iki ayaklı eşek olur mu?

KARAGÖZ — Ulan, neden olmaz? Çoook! Bir kere baksan a! Senin dört ayağın mı var?

HACİVAT — Musibet herif! Arkasındaki entari, şalvarı görmüyor musun? Hayvan olsa insan elbisesi giyer mi? Böyle iki ayak üstü durabilir mi?

KARAGÖZ — Bu akşam sen afyonu ziyade yuvar-

⁵⁵ Karâren firâra: kaçmağa karar verdi.

lamuşsin! Gözlerin şeşi beş görüyor, kulağına da hiç lâkırdı girmiyor senin!

HACİVAT — Beni şimdi günaha sokacaksın, uları musibet! Ben hayvanla insanı bilmez miyim?

KARAGÖZ — Bilirsin ama, bu senin bildiğin eşeklerden değil. Biz bununla ikimiz bir yerde büyüydük; bu eşek dünyaya gelir gelmez anası ölmüş, bu öksüz kalmış; bir anadan meme emdik. Bunun için insan kılığında gezmeğe pek hevesi var. Hesapça bu benim sütkardeşim oluyor.

HACİVAT — Öyleyse sen hâlis eşşoğlu eşeksin!

KARAGÖZ — Eksik olma bilâder! Ben eşek sözüne danişmam.

HACİVAT — İnat etme, Karagöz! Bu, insan; sonra pişman olacaksın.

KARAGÖZ — Dur, ben sana anlatayım: Eşeklerin bu akşam bir yerde eğlentisi varmış, yani tozda yuvarlanmak muhabbeti. Bunun arkadaşları hepsi giyinmiş gitmiş, bu da bizim karının sandığını açık bulmuş, karının elbiselerini giymiş, kapıyı da açık bulmuş, giderken ben hemen yakaladım.

HACİVAT — Bilâder, bu Azraka Bânû'nun kızıdır. Bu akşam iki câzûların birbiriyle imtihanları var. İn aşağıya, sonra bir felâkete uğrarsın!

KARAGÖZ — «Feriköyü'ne⁵⁶ mi uğrarsın» dedin? Benim niyetim dörtнала Kabagöt'e⁵⁷ gitmek.

HACİVAT — Sen şimdi Feriköyü mü, Pangaltı⁵⁸ mı anlarsın! Ben gidiyorum (*Gider.*)

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, içeriye gelsen e! Yer köstebeği kıyafetli! Gel, söz dinle! Bu akşam câzûların hışmına uğriyacaksın!

KARAGÖZ — Hacıvat'ın sözünü bizim karı da tasdik ediyor. İçeriye gideyim de bir daha sokağa çıkmayım! (*Gider.*)

⁵⁶ Feriköyü: İstanbul'da, Beyoğlu'nda bir semt.

⁵⁷ Kabagöt: Eskiden, İstanbul'da, Sığıl'deki ünlü bir lokantanın sahibi. (Kabagötün lokantası).

⁵⁸ Pangaltı: İstanbul'da, Beyoğlu'nda bir semt.

ÇELEBİ — (*Gelir.*) Gördün mü halini, hanım? Dış arslan ama, arslan gibi bağırılmıyorsun, eşek gibi anıyorsun! Câzû nineyi gelsin de seni kurtarsın bakalım!

ZENNE — A-i! A-i! A-i!

ÇELEBİ — Dünyada intikam almak herkes için değildir. «Edene etmek her kişinin kârıdır,⁵⁹ edene etmemek er kişinin kârıdır» fehvası⁶⁰ pek doğrudur. Gerçi evvelce o bana yaptı, ben ona yapmamalıydım. «Niçin?» dersen: O «tâife-i nisâ nâkısât-ül-akıl».⁶¹ Gideyim de câzû nineme yalvarayım, eski haline koysun. (*Gider.*)

Câzû nine!

II. CÂZÛ — Nedü ayağol?

ÇELEBİ — Şu bizim Azraka Banu kızını eski haline koy.

II. CÂZÛ — Bir rica edersin «çarp» diye, şimdi de pişman olursun. — Aliverin ejderli hotozumu, ejderli kamçıyı. Çanak çömlek çatlasın! (*Perdeye gelir*) zızı zızı zızı! (*Zenneyi iyi eder, gider.*)

ZENNE — Yarabbi şükür, eski halimi buldum! Aman, omuzbaşlarım ne kadar ağrıyor! Ta belime kadar ağrısı vuruyor! Durundu,⁶² Karagöz! Ben de sana bir iş yapayım ki sen de gör!

ÇELEBİ — (*Gelir.*) Hanımefendi, geçmiş olsun!

ZENNE — Size de geçmiş ola! Lâkin zararı yok.

ÇELEBİ — Artık o yaprağı kapayın! Yeniden muhabbetimize bakalım, civânım! Her ikimizde de kaba-hat var. «Geçmişe mazi, yenmişe kuzu» derler. Şimdi efendim, o ciheti bırakalım da, şu Karagöz olacak edepsizden intikamımızı alalım.

ZENNE — Siz o Karagöz'ü tanıyor musunuz?

⁵⁹ Kâr: iş.

⁶⁰ Fehvâ: anlam, kavram.

⁶¹ Tâife-i nisâ nâkısât-ül-akıl: kadın kısmının akli eksiktir. (Türkçe deyim: Saçı uzun akli kısa).

⁶² Durundu: dur indi, dur imdi, (indi, imdi: şimdi).

ÇELEBİ — Neye tanımam? Pekâlâ tanırım. Edepsiz, arsız, namussuz herifin biridir.

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Abla, yine aşağıda zıkr-i menhûsum sirkat olunuyor.⁶³

ZENNE — Evet Beyim, işte o Karagöz dedikleri kasp zembili suratlı herif bana neler yaptı, ne eziyetler etti! Üstüme bindi, pâ-yi murdâriyle⁶⁴ boş böğrüne vurdu, belimi çökertti.

ÇELEBİ — Ya bendenize neler etti bilseniz! Suratıma tokat attı, yüzüme tükürdü, daha başka türlü türlü tarifi nâ-kaabil⁶⁵ eziyetler etti. Sonra Hacivat Çelebi geldi, türlü nasihatlar etti, dinlemedi. Nihayet Hacivat başa çıkamadı, gitti.

ZENNE — Gördüm Beyim. Bizim yanımıza da geldi, o hain herife aynı sizin söylediğiniz gibi söyledi, başa çıkamadı. İnşallah Beyim, şu Hacivat Çelebiye büyük bir iyilik edelim.

ÇELEBİ — Hacivat'a mukâfât, Karagöz'e mücâzât!⁶⁶

KARAGÖZ — (*İçeriden.*) Vay! Hacivat kurtuldu, biz yakayı ele verdik!

ÇELEBİ — İnşallah, Câzû nineme söyleyim de, o Karagöz'ü posta vapurlarının ocaklarına ateş gelberisi yapsın!

KARAGÖZ — (*İçeri'den.*) Vay! Vücudum şimdiden yanmağa, kaşınmağa başladı.

ZENNE — Haydi Beyim, vakit zâyi⁶⁷ etmiyelim de Câzû ninelerimize söyleyelim!

ÇELEBİ — Haydi Hanımcığım, gidelim, şu alçak heriften intikamımızı alalım! (*Giderler.*)

KARAGÖZ — (*İçeri'den.*) Abla, içimde bir sıkıntı var!

⁶³ Zıkr-i menhûsum sirkat olunuyor: uğursuz ad'ım çalınıyor. (Karagöz, kalıplaşmış nezaket cümlesini bozuyor. Doğrusu: Zıkr-i cemîlî sebkat olunmak [= iyilikle anılan adı geçmek]).

⁶⁴ Pâ-yi murdâr: pis ayak.

⁶⁵ Tarifi nâ-kaabil: tarif edilemez.

⁶⁶ Mücâzât: Bir suça karşı ceza vermek.

⁶⁷ Zâyl: kayıp.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Karanlıkta tıkırdı mı var?

Acaba kedi yemek dolabını mı açıyor?

KARAGÖZ — Hayır, yemek dolabında değil, çamaşır sandığında.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Â! mutlaka fare girmiştir sandığa. Herif, lâmbayı alıp da baksan a!

KARAGÖZ — Hay, kulağına kurşun aksın! İnadına mı lâkırdı anlamıyorsun? Ben sana «Yüreğimde sıkıntı var» diyorum, sen «Sandıkta tıkırdı var» diyorsun.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Yüreğinde sıkıntı varsa, nazar değmiştir. Kurşuncu Habibe Molla'yı çağıralım da kurşun döksün sana.

KARAGÖZ — Haydi çağır! Kurşun tavasını alsın da gelsin! Gel, sen de, korku damarım kalmış, bastırır; damağımı da kaldır; yarın sabah Bahçekapısı'ndaki⁶⁸ kırıbaşıya götür! (Güller.) Ulan, sen gerçekten divânesin;⁶⁹ beni büsbütün mektep çocuğu yerine koydun!

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Mıymıntı musibet! Sen zaten cahil herifin birisin, öyle şeylere itikat etmezsin ki!

KARAGÖZ — Abla, canım sıkılıyor, ben azıcık sokağa çıkacağım.

KARAGÖZ'ÜN KARISI — Herif, bu akşam sokağa çıkma! Câzûların şerrine⁷⁰ uğrarsın.

KARAGÖZ — (Perdeye gelir.) Bir türlü içim içime sığmıyor.

CÂZÛ — (Gelir.) Zırı zırı zırı! (Karagöz'ül eşek yapar, gider.)

KARAGÖZ — Ulan, ben ne oldum? Hani elim, hani ayağım? Başım aşağıya pek yakın geliyor. Ellerim nerede? Ayaklarım yerde ama, verâ⁷¹ tarafımda

⁶⁸ Bahçekapısı: İstanbul'da, Eminönü'nde bir semt.

⁶⁹ Divâne: deli.

⁷⁰ Şer: kötülük.

⁷¹ Verâ: arka.

uzun bir şey var. Acaba arslan mı oldum? Arslan olsam rengim sarı olacak. Ey, şimdi çıldıracağım! (*Dikkatle bakar.*) Ey, şimdi anladım! Marsıvanı eşek olmuşum! Vay babanın aşığına! Hacıvat beni görmesin; çok nasihat verdi ama, ben dinlemedim. Bizim karı da beni böyle görürse, kapıyı açmaz, «Benim kocam eşek değil, insandı» der. Hak-
kı da var ya!

HACİVAT — (*İçeriden.*) Yahu, ben Karagöz'ü görme-
ğe gidiyorum!

(*Semâî Muhayyer*⁷²)

⁷³ Bir elif çekti yine sineme cânan bu gece
Pek sarıldı bana ol serv-i hirâman bu gece
Ayın on dördü gibi dün gece mecliste idi
Kande akşamliyak ol meh-i tâban bu gece
Aman ey aman ey aman ey aman ey
Aman aman sineme cânan bu gece yâr bu gece

HACİVAT — Acâyip! Bu eşeğin sahibi nerde? Yula-
rını koyuvermişler, başını almış gidiyor. Halis
Marsıvan!

KARAGÖZ — (*Yere bakarak.*) Hay kerata hay! İşe
ne kadar takviye⁷⁴ veriyor.

HACİVAT — Eşegin her tarafı gözükiyor ama, başı
gözükmüyor.

KARAGÖZ — Başını göstereceğim ama, tanırsın di-
ye korkuyorum.

⁷² Hâşim mecmuası, 2. bas., s. 294; Hünende, s. 459.

Beste: Sadullah Efendi

⁷³ Ölçek:

Fellâtün (fâllâtün) fellâtün fellâtün fellün (fa'lün)

. (.) (.) (.)

Sevgili, bu gece bağrıma yine bir elif çekti [= 1. bağrıma
yardı; 2. elif harfi gibi düzgün boyu ile koynuma girdi],
o yürüyen servi [= servi boylu] bu gece bana pek sarıldı;
ayın on dördü gibi dün gece toplantıda idi, o parlak ay
[= ay yüzlü güzel] bu gece nerede akşamlayacak?

⁷⁴ Takviye; kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.

HACİVAT — Bu, eşeğe de benzemiyor; eşek olsa kulakları olacak.

KARAGÖZ — Kulakları da yoktur, burnu da yoktur, öyle bir eşek!

HACİVAT — Bunun başı âdetâ insan başı. Bana bak-san a hayvanı şeklinde insan! Kaldır, şahsını⁷⁵ göreyim!

KARAGÖZ — Gör aşağısını!⁷⁵

HACİVAT — Acâyip! Bu, insan! Sualime cevap veriyor. Sesî de tanıdığım bir ses. Hele yüzünü kaldır bakayım!

KARAGÖZ — (*Yüzünü gösterir.*) Buyurun bakalım!

HACİVAT — Vay, Karagöz! Bu ne hal böyle? Eşek mi oldun? Eyvahlar olsun!

KARAGÖZ — (*Eşek gibi anırır.*) A-i! A-i!

HACİVAT — Ah, Karagöz! Ben sana evvelce söylemedim mi, «Buralarda dolaşma, onlara dokunmağa gelmez, sonra başına bir felâket gelir» diye? Şimdi ne yapacaksın bakalım?

KARAGÖZ — Kuzum Hacivat, benim çareme bak!

HACİVAT — Karagöz, ben seni bu eşeklikten kurtarırım ama, bilmem adam olur musun?

KARAGÖZ — Ben adam olur muyum bilmez misin? Sen beni adam yap da, başka şeye karışma.

HACİVAT — Öyleyse, ben dua edeyim, sen de «Âmin!» de. Sakın lâkırdı söyleme ha!

KARAGÖZ — Söylemem, Hacivat! Başla duaya!

HACİVAT — (*Makam ile dua eder.*) Ah, elâ cinli melâ cinli kebab kestane mestane!

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin! — Ne tuhaf, kestaneli dua!

HACİVAT — (*Makam ile.*) El-cinli melâ kör-cinli kebab kestane mestane, eşunlunun meşunlusu!

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

HACİVAT — Kerd küned kerden küned, fi'l-i mâzi!⁷⁶

⁷⁵ Şahsını - aşağısını : Karagöz, ses benzerliğinden yararlanarak, söz oyunu yapıyor.

⁷⁶ Kerd küned kerden küned, fi'l-i mâzi: yaptı yapar

KARAGÖZ — Suratına tokat yermiş bazı bazı.

HACİVAT — Sakın lâkırdı söyleme, Karagöz ha!

(Câzû gelir.)

KARAGÖZ — Üstüne doğru geliyor, Hacivat! — Âmin!

HACİVAT — Korkma, Karagöz, defederim!

KARAGÖZ — Ayağını öpeyim, Hacivat, defet!

HACİVAT — Paf pifi de pif pof! Paf pifi de pif pof!

(Câzû kaçar.)

KARAGÖZ — Vay gözbağıcı köpoğlu vay! Pafpifi ile zırlıtyı kaçırdı! Aşk olsun sana, Hacivat!

HACİVAT — Ne zannettin ya, cahil musibet! Sana daima «oku, yaz» diyorum. Bu gibi şeyler okuma yazma semeresidir.⁷⁷

KARAGÖZ — Gerçek öyle, Hacivat! İşte böyle benim gibi okumak bilmeyen adam benim gibi dört ayaklı eşek olur. İşte, çocuklar bana baksın da ibret alsınlar. Ah gidi cahillik ah! Keşki çocukken günde elli sopa yiyeydim de derse çalışaydım!

HACİVAT — Şimdi adam olmanın çaresine bakalım! Yine ben efsun okumağa başlayacağım. Sakın korkma! Seni câzû yakalayıp yukarıya çıkarıp bırakacaktır. Korkma! Bir de «Âmin» derken sakın korkup lâkırdı söylemiyesin, sonra mutlak bana bir şey yaparlar.

KARAGÖZ — *(Yavaşça.)* Nasıl söylemem! Hele duaya başla da bak, nasıl söyliyeceğim! — Haydi, duaya başla bakalım! Vakit geçiyor, açlıktan gözlerim karardı. Kuzum Hacivat, başla! Böyle eşek kalırsam ekmek vermezler, ben de arpa yiyemem, sonra acâyip bir şey olur.

yapmak yapar, geçmiş zaman fiili. (Farsçayı yalnız ses bakımından taklit amacıyla kurulmuş olan bu anlamsız sözde Farsça kerden [= yapmak] fiili ve bu fiilden türetilen «-di'li geçmiş» ve «geniş zaman» kipleri rasgele sıralanmış.)

⁷⁷ Semere : meyva, ürün.

HACİVAT — (*Duaya başlar, bu sefer Câzû, Hacivat'a uzanır.*) Ah, el-cinli melâ kel-cinli⁷⁸ kebab kesta-ne...

KARAGÖZ — Hacivat, bu sefer nöbet senindir. — Âmin!

HACİVAT — Aman Karagöz! Sakın lâkırdı söyleme sonra bana yazık olur! (*Câzû, Hacivat'ın üzerine iner, Karagöz lâkırdı söyler.*)

KARAGÖZ — Hacivat, kaçsan a be! Ulan, burnundan yakalıyacak!

HACİVAT — Eyvah, Karagöz! Ettin mi bana edeceğini?

(*Câzû, Hacivat'ı yukarıya kaldırır.*)

KARAGÖZ — Hacivat, uğurlar olsun! Üzüm hevengi gibi asıldın. Hacivat, benim gibi eşek ol da gel, sakın kurt olup gelme, beni parçalarsın! (*Câzû, Hacivat'ı aşağıya keçi olarak atar.*)

HACİVAT — (*Keçi gibi bağırır.*) Meee!

KARAGÖZ — (*Eşek gibi bağırır.*) A-i! A-i!.. Aman Hacivat, ne güzel keçi olmuşsun! Zaten sakalın da keçi gibi idi. Halis Maltız keçisi olmuşsun!

HACİVAT — Çok şükür, yine ben makbul bir hayvan oldum, senin gibi eşek olmadım ya! Kendini düşün! Yarın bir eşekçi eline düşersin, sabah namazı sokağa çıkıp akşam ezanlarına kadar taş, tuğla, kiremit, kereste taşımaktan anan ağlar; hem de eşekçilerden akşamlara kadar yediğin dayakların hadd ü hesâbı⁷⁹ yok! Akşam olunca bir kuru arpa, yarı aç yarı tok, hırılıya hırılıya geberir gidersin vesselâm!

KARAGÖZ — Peki, ben geberir giderim, sen gebermez de dünyaya kazık mı çakarsın?

⁷⁸ Metnin aslı El-cinni melâ kel-cinni. Gerek biraz yukarda, gerek başka oyunlarda bu söz hep El-cinli melâ kel-cinli diye geçtiği için, burada da aynı yönteme uyularak, birlik sağlanmıştır.

⁷⁹ Hadd ü hesâbı: sınırı ve hesabı. (Halk ağzında: Haddi hesabı).

HACİVAT — Ben de ölürüm ama, zevk ü safâ⁸⁰ ile vaktimi geçirir yaşarım. Benim yaşamam senin hayatına benzer mi, a budala? Ben keçi meraklısı bir bey-zâdenin eline geçerim; beni güzel güzel hama-
ma götürüp yıkarlar, tüylerimi, sakalımı temizce tararlar, fıstık üzümle beslerler. Yaz gelince Boğaziçlerine giderler, beni cânım o zümrüt gibi çayırarda otlatırlar; velhâsıl, vaktim zevk ü safâ ile geçer vesselâm!

KARAGÖZ — Söylediklerin doğrudur, lâkin noksan söyledin. İsterseniz, âcizâne kulunuz noksanını ihbâr edeyim.⁸¹

HACİVAT — Câizdir ki⁸² noksan ola! Benim belki bilmediğim bir şeydir. Söyle bakalım! (*Karagöz'ün burnuna sokulur.*)

KARAGÖZ — Sakalını burnuma sokuyorsun! Azıcık geri çekil! Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr şöyle rivâyet ve bu yüzden hikâyet ederler ki,⁸³ koyun, keçi, kuzu meraklısı bir bey-zâde nezdinde⁸⁴ müddet-i medîde⁸⁵ bir keçi bulunsun. Mamafih, eyyâm-ı sayfiyyede,⁸⁶ güzde, şitâda,⁸⁷ al-el-huhûs⁸⁸ mevsim-i bahârda,⁸⁹ yani eyyâm-ı sayfiyyede, tabii dağlarda, yaylalarda, derelerde buz gibi sulardan içerek vücûd-i hayvânîsini⁹⁰ besleyip yağ tulumu gibi olacağı cümlelerin malûmudur.⁹¹

⁸⁰ Zevk ü safâ: zevk ve safâ.

⁸¹ İhbâr etmek: haber vermek

⁸² Câizdir ki: olabilir ki, ola ki, belki.

⁸³ Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı âsâr şöyle rivâyet ve bu yüzden [doğrusu: bu gûnâ: bu türlü, böyle] hikâyet ederler ki: haberleri söyleyenler ve eserleri anlatanlar şöyle derler ve bu türlü hikâye ederler ki... (Bu cümle, «meddah»ların hikâyeye başlarken söyledikleri kalıplaşmış bir sözdür).

⁸⁴ Nezd: yan.

⁸⁵ Müddet-i medîde: uzun süre.

⁸⁶ Eyyâm-ı sayfiyye: yaz günleri.

⁸⁷ Şitâ: kış.

⁸⁸ Al-el-husûs: özellikle.

⁸⁹ Mevsim-i bahâr: bahar mevsimi.

⁹⁰ Vücûd-i hayvânî: hayvansal vücut.

⁹¹ Cümlelerin malûmudur: herkesçe bilinir.

HACIVAT — Ulan a zevzek! Sen benim sefâhetle yaşıyacağımı tarif ediyorsun. Senin gibi hakaretle, mezelletle⁹² yaşamıyorum a!

KARAGÖZ — Evet. Tulumlar gibi yağlanıyorsun, semizlikten günden güne vücuduna bir gevşeklik gelmeye başlayınca tabii yemeden, yemiştan kesilirsin, artık bol bol uykuya düşersin. Çocuk, yani senin meftûnun⁹³ olan keçi meraklısı küçük bey yanına geldikçe evvelki zayıf vaktindeki gibi oyunlar tabii yapamazsın; ihtimal ki küçük beye tos vurmak, boynuzlarını çocuğa saplamak gibi hallerde bulununca çocuk da tabii ağlıyarak bey babasına gider, «—Bey baba, benim keçime bir şey olmuş, yerinden hiç kalkmıyor, hem bana tos vuruyor!» der demez zaten büyük bey de seni kesmek için bir bahane aramakta olur, zîrâ haddinden ziyâde yağlandığını bey de bildiğinden, «— Dur oğlum, bakalım, keçi galiba hastalanmış olmalı!» Beyefendi resmen bir kere yanına gelir, bakar, «— Bizim aşçı Veli Ağayı aman çabuk çağırınız, keçi ölüyor; amanın bıçak yetiştirin!» Bir telaş!... Aşçı Veli, elinde bir bıçakla koşarak gelir. Efendi, «— Aman aşçıbaşı, keçi ölüyor! Ne dersin? Ayaklarını bağlamaya bak! Çabuk, âhiret postası gitmeden yetiştir!» der demez, aşçı Veli Ağa senin gırtlığına bıçağı bastığı gibi âhirete cicos!⁹⁴

HACIVAT — Aman Karagöz!.. Meee! Meee! Meee!

KARAGÖZ — A-i! A-i! A-i!

HACIVAT — A musibet Çingene! Senin yüzünden bu felâkete uğradım. Hem kendine, hem bana oldu. Şimdi bizim halimiz nereye varacak?

KARAGÖZ — Senin halin Fatih'teki kasapların dükkanına varacak, benim halim de Zeyrek'teki eşekçilerin ahırına varacak, başka kurtuluş yok. Kuzum Hacivat, sen dua et, ben «Âmin» diyeyim, bel-

⁹² Mezellet: alcaklık, horluk.

⁹³ Meftûn: düşkün, vurgun, âşık.

⁹⁴ Cicos: (argo) yok, hiç yok. (Burada: gidici, yolcu).

ki iyi oluruz.

HACİVAT — Ben dua edeyim, Karagöz, sen «Âmin»
de! — El-cinli melâ cinli kebab kestane kel-cinli!
KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

CÂZÛ — (*Gelir.*) Zırırır Zırırır Zırırır!

KARAGÖZ — Hacivat, zırlı geliyor.

HACİVAT — El-cinli melâ cinli kel cinli kebab kes-
tane!

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

CÂZÛ — Zırırır zırırır zırırır! (*Hacivat'ı alır götürür;
eski haliyle perdeye gelir.*)

HACİVAT — Elhamdü-lillâh, Karagöz, eski halimi
buldum! Karagöz, ben gidiyorum.

KARAGÖZ — Ne? Ben böyle kıyamete kadar eşek mi
kalacağım? Kuzum Hacivat, dua et, ben de iyi ola-
yım!

HACİVAT — Peki Karagöz, ben dua edeyim, sen
«Âmin» de, eşek kalma! — El-cinli melâ cinli ke-
bab kestane kel-cinli.

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

CÂZÛ — (*Gelir.*) Zırırır ' zırırır zırırır zırırır!

HACİVAT — El-cinli melâ cinli kebab kestane mes-
tane!

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

CÂZÛ — Zır zır zır zır! (*Karagöz'ü alır, yukarı doğru
kaldırır, Hacivat duayı bitirir.*)

KARAGÖZ — Hacivat, hani dua?

HACİVAT — Karagöz, dua bitti!

KARAGÖZ — Ne? Ben böyle hevenk üzümü gibi ası-
lı mı kalacağım? Kuzum Hacivat, dua et!

HACİVAT — El-cinli melâ cinli kebab kestane mes-
tane!

KARAGÖZ — Âmin efendim, âmin!

(*Câzû, Karagöz'ü götürür; iyi olur gelir.*)

BİTİŞ

HACİVAT — Ey Karagöz'üm, geçmiş ola!

KARAGÖZ — Ananı eşekler kovalaya! *(Tokadı atar.)*

HACİVAT — İyiliğe kemlik!⁹⁵

KARAGÖZ — Meşhur meseldir:⁹⁶ «Her kime edersen iyilik, ondan hazırdır kemlik.» *(Tokadı atar.)*

HACİVAT — Yıktın perdeyi eyledin virân!

Gideyim sahibine haber vereyim hemân!

(Gider.)

KARAGÖZ — Şu olsun, Hacivat, geçme nasibinden!

Her ne kadar sürc-i lisân⁹⁷ ettikse af ola!

Yarın akşam «.....» oyununda yakan elime geçerse, bak ben de sana neler yaparım! *(Gider.)*

⁹⁵ Kemlik: kötülük.

⁹⁶ Mesel: atasözü.

⁹⁷ Sürc-i lisân: dil sürçmesi.

N o t :

Hayali Memduh'un yayımladığı **Çifte Sihirbazlar** oyununda, Keçi-Hacivat'ın aşçıbaşı tarafından kesileceği hikâyesinden sonra perdeye Karagöz'ün ve Hacivat'ın oğulları gelir, onlar da kaplumbağa ve kurbağa kılığına girerler.

Bu çok başarılı sahneyi aktarıyorum:

(Karagöz'ün oğlu gelir.)

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Babam gitti gelmedi. Aramağa çıktım. Hiçbir yerde yok. Yere mi geçti?

KARAGÖZ — Vay canına! Oğlan beni arıyor.

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Ulan! Burda koskocaman bir eşek duruyor. Sahibi de yok. Dur şuna bineyim.

(Karagöz'ün üstüne biner.)

KARAGÖZ — Belimi kıracak.

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Deeh! Yürüsün e, eşşoğlu!

KARAGÖZ — İn ulan aşağı! Şimdi babanın şarap çanağından başlarım ha!

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Yuu! Babam eşek olmuş. — Kuzum baba, bayrama kadar eşeklikten çıkma da, bayramda biner gezerim.

HACİVAT — Böyle söz söyleme. Baban dilinin cezasını çekiyor, ben de onun serencâmına uğradım.

KARAGÖZ — Öyle ya! Ben Deli Bekir'in cezasını çekiyorum, Hacivat da Beşiktaş'ta Serencebey yokuşu'na uğradı.

HACİVAT — Şu hale geldin, hâlâ zevzekliği bırakmıyorsun.

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — İlâhi, babamı bu hale kim koyduysa gözleri kör olsun, sürüm sürüm sürünsün!

KARAGÖZ — Oğlum, dilini tut. Senin de başına bir şey gelir.

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Ne gelirse gelsin! Sana yalık değil mi?

(Zırlıtı ile Cin gelir, Karagöz'ün Oğlu'nu alır, kaplumbağa kıyafetinde meydana bırakır.)

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Baba, ben bir şey oldum. Ne oldum böyle?

KARAGÖZ — Gördün mü yediğin haltı? Çingene karıları görmesin, ulan sen adamakıllı kaplumbağa oldun.

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — (*Ağlayarak.*) Ben şimdi ne yapayım böyle?

KARAGÖZ — Dur, evlâdım, telâş etme. Elbette bir çaresi bulunur.

(*Hacivat'ın Oğlu gelir.*)

HACİVAT'IN OĞLU — Bu babam da ne gamsız insandır. «— Şimdi gelirim.» diye evden çıktı, iki saattir meydanda yok. Kahveye de uğramamış. Yemekler mangalın kenarında kaldı.

KARAGÖZ — Gözün aydın! Senin oğlan da teşrif etti.

HACİVAT — Gördün mü başımıza gelenleri? Ah Karagöz, bu haller hep senin yüzünden oldu!

HACİVAT'IN OĞLU — Vay! Burada eşekler var, maymunlar var. Otlasınlar diye bırakmışlar galiba.

KARAGÖZ — Beğendin mi, Hacı Cavcav, yediğin nane-yi? Haydi ben eşek; hesapça maymun sen oluyorsun.

HACİVAT — Evlâdım, Sivrikoz, ben buradayım! Bak, başımıza kazâ geldi.

HACİVAT'IN OĞLU — (*Ağlayarak.*) Baba, keçi mi öldün? Ben keçi baba istemem! Anneme söyleyim de bana başka baba bulsun.

KARAGÖZ — Bak hayırlı evlâda. Yerini boş bırakmıyacak.

HACİVAT — A musibet, o çocuktur, aklı erer mi? — Yavrum, dua et de bu halden kurtulayım.

HACİVAT'IN OĞLU — Ah babacığım, hadi Karagöz eşek olmuş, neyse, ona eşeklik yakışmış. Ya sana yazık değil mi? Kim yaptı ise elleri kırılsın!

(*Cin gelir, çocuğu alır, kurbağa kıyafetinde bırakır.*)

KARAGÖZ — Burasa âdeta hayvanât bahçesi oldu.

Biri bizi toplasa çok para kazanır. Bak, senin oğlan da kurbağa oldu.

(Çocukların her ikisi de ağlarlar. Yaygara.)

(Nihayet Cin gelir, ikisini de alır, eski kıyafetleriyle meydana bırakır.)

KARAGÖZ'ÜN OĞLU — Baba, ben kurtuldum. «— Babam eşek olmuş» diye anneme müjde vereyim.

KARAGÖZ — Ulan, sakın anana söyleme! Sonra baba müşteri bulup satmağa kalkar.

HACİVAT'OĞLU — Hadi kardeşim, gidelim de babalarımıza dua edelim, bu halden kurtulsunlar.

(Çocukların ikisi de giderler.)

(Hayalî Memduh, **Karagöz Perde Külliyyatı**, adet 3, *Çifte Sihirbazlar*, Gayret Kütüphanesi, Necm-i İstikbal matbaası, İstanbul 1338-1340, s. 18-21).

CİNCİLİK

K a v n a k :

Letâif-i Hayâl: Şeytan Dolabı yahut Karagöz'ün Cinciliği, (tarihsiz).

Ç e ş i t l e m e l e r :

Şarkılı ve Kantolu Karagöz Kitabı, cüz 8, Karagöz'ün Rüyası, sahip ve nâşiri: Asya Kütüphanesi sahibi İhsan Rahim, Hürriyet matbaası, İstanbul 1325 (1909)

KİŞİLER

HACİVAT
KARAGÖZ
DİLBER (Zenne)
TOSUN BEY (Çelebi)

CİNCİLİK¹

GİRİŞ

HACİVAT — (Zirdeki eş'ârı² söyliyerek gelir.)

³ Bu dil yine bir âfet-i mekkâra dolaştı
Mekkâre göz gözleri mekkâra dolaştı

Meydân-ı muhabbette gezerken dil-i şeydâ
Dil dilbere dilber dila dil bala⁴ dolaştı

Gülşende figaan eyler iken bûlbûl-i şeydâ
Gül bûlbûle bûlbûl güle gül hâra dolaştı

¹ Cincilik: cin, peri v.b. gibi doğanüstü güçlerin yardımıyla, olağandışı birtakım işleri yapma, gelecekte ve görünmezden haber verme işi. Bunu uğraş edinen kimselere bakıcı, falcı, üfürükçü, büyücü, cinci adları verilmiştir. Deli İbrahim'i (hük. 1640-1648) etkisi altına alan ve Osmanlı tarihinde «Cinci Hoca» (? 1648) diye anılan bir yobazda böyle bir güç bulunduğu inanılmıştı.

² Zirdeki eş'âr: aşağıdaki şirler.

³ Ölçek: Mef'ûlû mefâilû mefâilû feûlûn

(2. dizede ölçek ve ayak [= vezin ve kafiye] bozuk).

Bu gönül yine bir hiyleci âfete düştü; hiyleci göz, gözleri hiyleci (güzele) ulaştı. — Çılgın gönül sevgi alanında gezerken gönül dilbere [= gönül götürtücüye, güzele], dilber gönüle, gönül bala dolaştı. — Çılgın bûlbûl gül bahçesinde feriyat ederken gül bûlbûle, bûlbûl güle, gül dikene dolaştı.

⁴ Ayak bozuk: bala sözü yerine yâra v.b. denmesi gerekirdi.

Hay Hak!

⁵ Dikkatle nazar kıl şu kubbe-i âsumâna
Bu dünyâ misâl-i hayâldir ehl-i irfâna

Zâhiren görünen bir perdedir
Lâkin dünyâ-yi mâ-fihâya bir nişânedir

Sanma bu perde zill-i hayâlden ibârettir
Hakikatle bakılsa câ-yi ibrettir

Vukuât-ı zamânı gösterir perde
Neler gelmiş neler geçmiş selefde

Bu dehr-i dîn bir kimseye olmamış mekân
Bakaesiz halk etmiş cenâb-ı Müsteân

Gelenler hep giderler mahv olur tâ
Hayâl içre hayâldir görünen eşyâ

Budur Haktan âcizâne duâmız⁶
.....⁷

⁶ Ölçek: Mefâtilün mefâtilün feâilün

--- -- -- -- --

(8. ve 12. dizeler dışındaki bütün dizelerde ölçek bozuktur).
Şu gökkubbesine dikkatle bak, ârif olan kişiye bu dünya (bir) hayal gibidir. — Dış görünüşe göre, görünen (sey) bir perdedir, lâkin öbür dünyaya bir işaretler. — Bu perde hayal gölgesinden ibarettir sanma, hakikatle [= hakikati arayan bir gözle] bakılsa ibret yeridir. — Perde, zamanın olaylarını gösterir, eskiden neler gelmiş, neler geçmiş [= kimler gelmiş, kimler geçmiş] (olduğunu gösterir). — Bu alçak dünya kimseye (sürekli oturulan) yer olmamış, Tanrı onu geçici yaratmış. — Gelenler hep giderler, yok olurlar, görünen şeyler hayal içinde hayaldir. Tanrıdan âcizâne duamız budur:.....

⁶ Bu dizede iki sözcüğün yeri değiştirilirse, ölçek düzelir:

Budur Haktan duâmız âcizâne.

⁷ Bir dize eksik.

HACİVAT —

⁹ Efendim Karagöz teşrif edin vaktidir şimdi
Hacivat bendeniz kapıda bekler vaktidir şimdi
O mâh¹⁰ cemâlini¹¹ bir kerre göster açılın dideler¹²
Çalınsin çalgılar neyler nevâlar¹³ vaktidir şimdi

KARAGÖZ —

¹⁴ Hacivat hazırlanmanın vaktidir şimdi
Kaşındıysa eğer sırtın tınârın vaktidir şimdi
Behey arsız behey yüzsliz nedir bu çektiğim senden
İşte geldim bak Hacivat dayanın vaktidir şimdi

MUHÂVERE ve FASIL

HACİVAT — Aman efendim, bu «dayak» lâkırdısı ne oluyor?

KARAGÖZ — Ya senin, kapının önünde ettiğin edepsizlik ne oluyor?

HACİVAT — Efendim bendeniz aff-i âlinizin derece-i ehemmiyyetini takdir edenlerden¹⁵ birisi bulun-

⁹ Asıl metinde yok. Daha sonraki bölümlerde «Meclis» ler numaralarla gösterildiğine göre, «I. Meclis» in buradan başlaması gerekiyor.

⁹ Ölcek: Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün

(1. ve 3. dizelerde ölcek bozuk).

¹⁰ Mâh, meh: ay.

¹¹ Cemâl: yüz güzelliği.

¹² Dide: göz.

¹³ Nevâ: alaturka musikide bir makam.

¹⁴ Ölcek: aynı.

(1. ve 4. dizelerde ölcek bozuk).

¹⁵ Aff-i âlinizin derece-i ehemmiyyetini takdir edenlerden: yüce affınızın önem derecesini anlayanlardan.

duğum cihetle bu alî-cenâblığına istinâden¹⁶ birkaç satırcık eş'âr¹⁷ okuyarak zât-ı vâlâlarınızı¹⁸ ziyârete gelmiştim.

KARAGÖZ — Ne halt etin?

HACİVAT — Yaniyâ, efendimiz ile müddet-i vâfire den¹⁹ beri görüşülemeyip ziyâdesiyle göreceğim geldiğinden ziyâretinize gelmiştim, demek isterim.

KARAGÖZ — Vapurla görüşemeyip rezalete gelmişsin öyle mi?

HACİVAT — Hayır efendim, anlıyamadınız! Zât-ı ulyânız ile mülâkaatımızın²⁰ arası biraz uzadığından cemâl-i bâ-kemâlinizi²¹ görmek için gelmiştim.

KARAGÖZ — Molla Kadın'ın arabası uzadığından camcı Kemal'i görmek için kapırın önünde böyle bağırıp çağırmalı mı?

HACİVAT — Efendim, yine anlıyamadınız! Bendeniz, efendime kemâl-i iştîyâk ile müştâk olduğumdan²² ziyâretinize geldim.

KARAGÖZ — Demek sen «Deniz Efendi»ye bir muşta vurduğun için rezalete geldin, öyle mi?

HACİVAT — Hayır canım, gene anlıyamadınız!

KARAGÖZ — Hacıvat, tepelerim ha! Şunu tane tane söyle ki anlayım.

HACİVAT — Efendim...

KARAGÖZ — Ey?

HACİVAT — Ben...

KARAGÖZ — Ey, sen...

HACİVAT — Sizi...

KARAGÖZ — Sizi...

HACİVAT — Göremedim.

KARAGÖZ — Ulan, görmüyor musun? İşte karşın-

¹⁶ Alî-cenâblığına istinâden: yüce gönüllülüğüne dayanarak.

¹⁷ Eş'âr: şiirler.

¹⁸ Zât-ı vâlâ: yüksek zat.

¹⁹ Müddet-i vâfire: çok zaman, epey zaman, uzun zaman.

²⁰ Zât-ı ulyânız ile mülâkaatımız: yüce zatınızla görüşmemiz.

²¹ Cemâl-i bâ-kemâl: olgun güzellik.

²² Kemâl-i iştîyâk ile müştâk olmak: pek çok özlemek.

da duruyorum!

HACİVAT — Efendim, lâtifeyi bırakın da biraz görüşelim!

KARAGÖZ — Ulan, kadayıfi kim görmüş, kim almış ki «Bırak» diyorsun?

HACİVAT — Ulan köftehor, artık hiddet topuğuma çıktı! Ha şimdi lâdes kemiği gibi ayırırım ha!

KARAGÖZ — Aman efendim, etmeyin!

HACİVAT — Seni gidi seni!

KARAGÖZ — Rica ederim efendim!

HACİVAT — Daha durmuş da karşımda lâkırdı söylüyor!

KARAGÖZ — Ayağınızı öpeyim, kusurumu affedin, bir daha etmem!

HACİVAT — Sana bir sopa atarsam görürsün kabahatini!

KARAGÖZ — Ulan sivrikoz herif! Kime sopa atacaksın bakayım? Sen beni gerçekten korktu mu zannettin?

HACİVAT — Canım, öyle söylemedim, sen ters anladın.

KARAGÖZ — Ey, ne söyledin bakayım?

HACİVAT — «Bir sopa atarsan görürüm kıyafetimi» dedim.

KARAGÖZ — Ha şöyle doğru yola gel! Yoksa tepelelerim ha!

HACİVAT — Efendim, bu lâkırdıları bırakalım da iş üzerine konuşalım.

KARAGÖZ — Nasıl iş?

HACİVAT — Öyle ya! Bak senin de elinde bir iş yok benim de! Böyle boş boşuna oturmak olur mu?

KARAGÖZ — Ey, ne yapalım?

HACİVAT — Ne yapacağız? Kendimize yarar birer iş bulmalıyız. Düşünelim, birer iş bulalım.

KARAGÖZ — Hacivat, ben düşündüm, tam sana münasip bir iş buldum.

HACİVAT — Nasıl işmiş bulduğun? Bakalım müna-

sip mi?

KARAGÖZ — Tam sana münasip bir şey!

HACİVAT — Aman, Karagöz, çabuk söyle! Şimdi sevincimden bayılıyorum!

KARAGÖZ — İstersen geber. Kimin vazifesinde!

HACİVAT — Aman birader, söyle bakalım!

KARAGÖZ — Bulduğun iş tam üzerine biçilmiş kaftandır.

HACİVAT — Anan birader, eksik olmayasın!

KARAGÖZ — Hayır, eksik değilim; kilogram altmış beş kıyyeyim.²³

HACİVAT — Efendim, lâtifeyi ber-taraf edin²⁴ de söyleyin bakalım bendenize münasip gördüğünüz iş nedir? Kolay bir şey mi acaba?

KARAGÖZ — Sence pek kolay şey. Sende bu çene varken öyle kuruş kırarsın ki!

HACİVAT — Acaba meddahlık mı?

KARAGÖZ — Hayır.

HACİVAT — Ya nedir?

KARAGÖZ — (*Hacivat'ın kulagina bir şey söyliyerek.*) Öhö öhö öhö!

HACİVAT — Sus, bi-edeb²⁵ külhani! Şu münasip gördüğü şeye bak bir kere!

KARAGÖZ — Ulan, fena mı bu hizmet?

HACİVAT — Bana öyle hizmetin lüzumu yok!

KARAGÖZ — Bu hizmeti beğenmedinse başka bir hizmet daha var. Bilmem yapabilir misin? Biraz zahmetlidir.

HACİVAT — Sakın bu da münasebetsiz bir şey olmasın.

KARAGÖZ — Hayır, münasebetsiz değil. Açıktan hem karnın doyar, hem de para kazanırsın.

HACİVAT — Demek, açıktan hem karnım doyacak, hem de fazla olarak başı dışarı para kazanacağım?

KARAGÖZ — Evet.

²³ Kıyye : okka [= 1 kilo 283 gram].

²⁴ Ber-taraf etmek: bir yana bırakmak.

²⁵ Bi-edeb : edepsiz.

HACİVAT — Bu âlâ şey neymiş bakalım?

KARAGÖZ — Ne olacak? Köpek tersi toplayacaksın.

HACİVAT — Ulan, bu münasebetsizlikten daha vaz geçmiyecek misin?

KARAGÖZ — Fena mı, Hacıvat? Bir kürekle bir de küfe edinip sabahleyin erken kalkıp sokakları dolaşırsın, bulduğun tersi kürekle küfenin içine atarsın. Baktın ki, sözüm yabana, köpek taze yapmağa çalışırken karşısına geçer beklersin, yaptı mı alıp küfeye korsun, doğru debbağlara²⁶ gidersin; satabildiğini satarsın, satamadığını alıp eve götürür, çoluğunla çocuğunla yiyip kanaat edersin. Fena mı?

HACİVAT — Senin gibi Çingene'nin ağzından bu yolda lâkırdılardan başka ne beklenir? İşkembe kazanından atlas parçası çıkmaz ya! Çıkacağı işkembedir. Senin gibi herifin ağzından çıkan lâkırdı böyle olur.

KARAGÖZ — Ulan, benim ağzım işkembe kazanı mı?

HACİVAT — İşkembe kazanı ağzının yanında pek tâhirdir.²⁷

KARAGÖZ — Benim bulduğum iş budur. Beğenmezsen kendin ara da bul bakayım!

HACİVAT — O bulduğun işleri sen kendin yap.

KARAGÖZ — Hay şaşkın! Bana öyle bir iş öğrettiler ki cihanda emsâli²⁸ yoktur.

HACİVAT — Kim öğretti?

KARAGÖZ — Haniya uyuduğu zaman insan bir şey görür.

HACİVAT — Rüya.

KARAGÖZ — Ha, rüya.

HACİVAT — Öğrendiğin, rüyadan ibaret bir şeymiş, öyle mi?

KARAGÖZ — Nasıl rüya?

HACİVAT — Ya nedir?

²⁶ Debbağ: tabak, sepicl.

²⁷ Tâhir: temiz.

²⁸ Emsâl: benzer.

KARAGÖZ — Dinle bak, Hacıvat! Dün gece biraz erkence yatmışım. Rüyamda bir yüksek tepede yeşillik üzerine ak sakallı, yeşil bıyıklı, kara gözlü beş on kişi oturmuşlar, bir şey okuyorlardı.

HACİVAT — Ulan, yine kofti²⁹ atmağa başladın! Yeşil bıyıklı insan olur mu?

KARAGÖZ — Ne bileyim ben? Gece bana öyle gözüktü.

HACİVAT — Ey, sonra?

KARAGÖZ — Uzaktan bunları seyre başladım. Bir de içlerinden birisi: «Arkadaşlar, burada insan eti kokuyor; her kimse buraya celb edelim!»³⁰ demesin mi?

HACİVAT — Aman! Ey, sonra?

KARAGÖZ — Sonra arkadaşları «Evet, evet!» deyip başladılar okumağa. Onlar okudukça ayaklarım başladı o tarafa gitmeğe. Kendimi o kadar zorluyorum gitmeyeyim diye; hayır, mümkün değil kendimi zabt edemiyorum.

HACİVAT — Acâyip şey!

KARAGÖZ — Derken efendim, bir de kendimi bunların yanında buldum.

HACİVAT — Kaç, kaç, aman Karagöz!

KARAGÖZ — Nasıl kaç? Demir atmış gibi orada mihlandım kaldım.

HACİVAT — Aman, sakın sana bir şey yapmasınlar?

KARAGÖZ — Dinle bak, Hacıvat! Bir de efendim, bunlardan birisi yanıma gelip elimden tutarak ismimi sordu, ben de «— İsmim Karagöz'dür.» dedim; «— Nasıl Karagöz? Şu Hacıvat'ın refiki³¹ olan Karagöz mü?» dedi! «— Evet, ta kendisi.» dedim; «— Öyleyse korkma, biz seni biliriz, sen fakir bir adamsın, sana bir iyilik edelim de var bize dua et!» dediler.

HACİVAT — Aman Karagöz, sonra?

²⁹ Kofti: (argo) yalan.

³⁰ Celb etmek: getirmek.

³¹ Refik: arkadaş.

KARAGÖZ — Sonrası, ağzıma her ne dua geldiyse
ettim.

HACİVAT — Ey, nasıl dua ettin bakayım?

KARAGÖZ — «Allah sizi şöyle etsin, böyle etsin!»
dedim.

HACİVAT — Hiç böyle dua olur mu?

KARAGÖZ — Onlar pek beğendiler.

HACİVAT — Ey, sonra?

³² **KARAGÖZ** — Derken, kulağıma üç defa bir şey
okudu, «—İşte bu okuduğum şeyi belledin ya! Bu-
nu hangi hasta ve divâneye okuyacak olursan
der-akab şifâ bulur!» dediler.

HACİVAT — Aman Karagöz, neymiş okunacak şey?
Ben de öğreneyim.

KARAGÖZ — Öyle yağma yok! Onu yalnız ben okur-
sam oluyor, başkası okuyacak olursa olmazmış,
tâ ki ben o adama izin vermeyince...

HACİVAT — Aman birader, hiç olmazsa beni yanı-
na refik al! Ben sana nerde hasta, deli varsa bu-
lup getiririm.

KARAGÖZ — Haaa, bak bu olabilir! Bugünden iti-
bâren işe başlayalım. Sen git, hasta, deli varsa
buraya getir. Ben de biraz eve gideyim.

HACİVAT — Yâ hû!³³

KARAGÖZ — Yâ men hû!³⁴ — Eğer bu şeytan dolabı-
nı çevirebilirim aşkolsun bana. (*Gider.*)

³³ Buradan başlayıp, Karagöz'ün ikinci konuşmasının
başındaki Öyle yağma yok! sözüne kadar süren konuşmayı,
aşağıdaki parça ile karşılaştırınız:

Karagöz — ... Derken efendim, birisi geldi: «— Ağzını
aç!» dedi. Ben de açtım. Sonra ağzıma tükürdü ve bana:
«— Sen ne üzerine okursan iyi olur.» dediler.

Hacıvat — Aman Karagöz, sen de bana tükür.

Karagöz — Ben onlar gibi enayi değilim.

(İhsan Rahim, Şarkılı ve Kantolu Karagöz Kitabı,
cüz 8, Karagöz'ün Büyüsü, İstanbul 1325, s. 6)

(Karagöz'ün Büyüsü, ufak-tefek değişikliklerle, Cincilik
oyunundan aktarılmıştır).

³³ Yâ hû: ey Tanrı!

³⁴ Yâ men hû: ey benim Tanrım!

(*Hacivat'ın kızı Dilber, sonra Tosun Bey*)

DİLBER — (*Şarkı okuyarak gelir.*) Acaba aldattı mı beni? Yok! Hayır, hayır! Ondan bi-vefâlık aslaa me'mûl etmem. Eğer muhabbetinden zerre kadar şüphelenecek olursam o anda kendimi telef ederim. Aman, bir ayak sesi var! Galiba o olmalı!

KARAGÖZ — (*Pencereden dinler.*) Ulan, Hacivat'ın kızı burada ne geziyor?

TOSUN — Aman Dilber'ciğim! Galiba sizi biraz beklettim,

DİLBER — Ah efendiciğim! Gelmiyeceksiniz' zannettim de dikiş kaldı göğsümü parça parça edecek-tim.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hacivat, kulağın çınla-sın!

TOSUN — Aman Dilberciğim, hiç gelmez miyim! Biraz geç geldiğimin sebebi, yolda gelirken Karagöz Çingene'sine rasgeldim, bir şey çakmasın diye yolu değiştirdim, işte onun için geç geldim.

KARAGÖZ — (*Pencereden.*) Hele şu çapkına bak!

DİLBER — Aman efendim, iyi ettiniz! Utanmaz, arlanmaz, alçak, rezil, Çingene bir heriftir o!

KARAGÖZ — Bak şu aşifteye, ne kadar isim takmış bana!

TOSUN — Ey efendim, şimdi nasıl edeceğiz? Bilirsiniz ki bendeniz bugünlerde elim yufkadır.

KARAGÖZ — Hele şu çapkına bak! «Elim yufka» diye kıza yedirecek.

DİLBER — Efendim, cariyenizin söylediğini lütfen kabul edin: Pederin bahçede dut ağacının sağ tarafında ceviz ağacının yanında gömdüğü altınlar-dan alıp size veririm, siz de ağırlık diye pederi-

³⁶ Asıl metinde «İkinci Fasil» diye yazılmıştır. Daha sonraki bölümlerde «Meclis: III», «Meclis: IV» terimleri kullanıldığına göre, buna da «Meclis: II» denmesi gerekiyor.

me gönderirsiniz, düğünümüz olur biter. Nerden duyacak? Duysa bile iş işten geçer.

KARAGÖZ — Hacıvat, paralar ayaklandı, gidiyor!

TOSUN — Peki efendim. Madem ki böyle münasip görüyorsunuz, bendeniz de kabul ettim. Haydin gidelim. Yarın sabah burada buluşuruz.

DİLBER — Cariyeniz de bu gece parayı alır, sabah burada size teslim ederim. (*Giderler.*)

KARAGÖZ — Ulan, yazık Hacıvat'a! Şunu nasıl edip de haber vermeli? Hele dur bakalım! Bir çaresini buluruz elbette!

MECLİS III

(*Hacıvat gelirken okur.*)

36 Seyre gidelim³⁷ eyleyelim bahçe safâsı
İster isen altına ihrâm³⁸ olayım ben
Gel kes serimi³⁹ dök kanımı eyle mürekkeb
Âhir⁴⁰ o kalem parmağa kurbân olayım ben

HACİVAT — Acaba şu Karagöz'ün dedikleri sahi midir? Eğer sahi ise âlâ şey. Bir kere tecrübe edeyim. (*Kapıyı çalar.*) Karagöz! Karagöz!

KARAGÖZ — Nedir o?

HACİVAT — Azıcık aşağı buyurun efendim!

KARAGÖZ — Haniya, hasta, deli filân gönderecektin? Gelen giden olmadı.

HACİVAT — Efendim, şimdi bir deli getirecekler. Fakat pek azgın. Eğer bu deliyi iyi edebilersen hem şöhretin artacak, hem de bir çok para alacağız.

³⁶ Ölçek: Mef'ûlü mesfûlîli mesfûlîli feûlün

(2. dizede ölçek bozuk).

³⁷ Seyre gitmek: gezmeğe gitmek.

³⁸ Ihrâm: yaygı.

³⁹ Ser: baş.

⁴⁰ Âhir: son, sonunda.

KARAGÖZ — Hacivat, hiç merak etme sen. Bir ke-
re okuyuşta akli başına gelir.

HACİVAT — Bu adam pek de yabancı değildir. Son-
ra ben sana bu adamın kim olduğunu anlatırım.

MECLİS IV

TOSUN — (*Dışardan.*) Bırak beni!

HACİVAT — İşte geliyor!

TOSUN — Dam üstüne çıkıp da martı kuşlarını ve-
lime cemiyetine⁴¹ davet edip «Gelin oldum» şar-
kısını çağırarak iki atlı faytona râkiben⁴² Kızku-
lesi⁴³ hizalarına yunusbalıklarıyla hora teperek
«Galata-Kulesi'ne işareti ben çektim» deyip de
namus dâvasına kalkmaklığın neden neş'et etmiş-
tir?⁴⁴

HACİVAT — Aman efendim, Karagöz, bu pek çılgın
bir şeye benziyor!

KARAGÖZ — Haydi sen biraz burada görününe. Ben
seni çağırdığımla gel.

HACİVAT — Peki. (*Gider.*)

TOSUN — «Bir adet yumurta derûnunda⁴⁵ okunan
eş'ârı tanzim edeceğim⁴⁶ diyerek bir tabak ma-
hallebinin üstüne çıkıp da «varda!» çağıracağın⁴⁷
yerde üç defa hoşaf tasına dalıp çıkarak bana
niçin dilini çıkardın?

KARAGÖZ — Şimdi sen de benim saçmalarımı din-
le: Hacivat'ın kızıyla istişâre ederek⁴⁸ bahçedeki
dut ağacının sağ tarafında ceviz ağacına bitişik

⁴¹ Velime cemiyeti: düğün ziyafeti topluluğu.

⁴² Râkiben: binerek.

⁴³ Kızkulesi: b. Ağalık, s. 108/n. 69

⁴⁴ Neş'et etmek: çıkmak, meydana gelmek,

⁴⁵ Derûn: iç.

⁴⁶ Eş'âr tanzim etmek: şiirler düzmek, yazmak.

⁴⁷ Varda çağırma: «varda» diye bağırma. (*Varda: sa-
vul, çekil, yol ver.*)

⁴⁸ İstişâre etmek: danışmak, danışıp görüşmek.

nar ağacının kökünde gömülü olan altınlar ayaklanıp da «Senin cebine gideceğim» diyerek iddiaya kalkıştığı zamanlar «Ben onları istemem» demeyip de o ağırlığı Hacivat'a yükledip kalanını elinden kapar mısın?

TOSUN — Evet, öyle dedin de hatırıma geldi...

KARAGÖZ — Sus! Saçma istemez! Ben her şeyi bilirim. İyi olmağa bak, elimden geldiği kadar sana muâvenet⁴⁹ ederim.

TOSUN — Aman Karagöz, sen bilirsin!

KARAGÖZ — Şimdi ben seni sahte okurum, sen iyi olursun. İşi sonra sen bana bırak.

TOSUN — Peki.

KARAGÖZ — Hacivat! Hacivat!

HACİVAT — Efendim, geliyorum! (*Gelir.*)

KARAGÖZ — İşte başlayacağım. Bak dikkat et

Yâ cinneti cinne hünâ cunbur cunbur cop

Yâ cinneti cinne hünâ cunbur cunbur cop

TOSUN — Aman, ben neredeyim?

KARAGÖZ — Korkma, hoca öntüdesin.

HACİVAT — Aman Karagöz, bu ne hal?

KARAGÖZ — Şimdi mahâretime inandın mı? Daha istersen bunun deliliğini sana bahş edeyim.

HACİVAT — Efendim, Allah göstermesin! Yazık değil mi kulunuza?

KARAGÖZ — Şimdi sana bir şey söyliyeceğim, eğer kabul etmezsen sen bilirsin!

HACİVAT — Nedir efendim?

KARAGÖZ — Kızını bu delikanlıya vereceksin.

HACİVAT — Aman efendim, nasıl olur?

KARAGÖZ — Sen bilirsin. Ben o kadar söylerim.

HACİVAT — Efendim, biraz düşüneyim.

KARAGÖZ — Sen düşün. Sonrası fena!

HACİVAT — Aman efendim, bu kadar acele?

KARAGÖZ — Bak bak!

HACİVAT — Aman efendim, ne var?

⁴⁹ Muâvenet: yardım.

KARAGÖZ — Bak, cin ne söylüyor.

HACİVAT — Aman, ne söylüyor?

KARAGÖZ — Bahçedeki dut ağacının yanındaki...

HACİVAT — Aman efendim, nedir o?

KARAGÖZ — Ceviz ağacının ittisâlinde⁵⁰...

HACİVAT — Ey ey!

KARAGÖZ — Bügelek⁵¹ tuttu. Ne oluyorsun?

HACİVAT — Ne olmuş ceviz ağacının ittisâlinde?

KARAGÖZ — Orada nar ağacının keyfiyeti var. Anlarsın, Hacivat!

HACİVAT — Aman efendim, bir şey mi olmuş?

KARAGÖZ — Eşeklik istemez! Orada gömülü olan altınlar seyahati verecekler.

HACİVAT — Aman birader, deme!

KARAGÖZ — Demesi filân yok! Kızı vermeli, yoksa altınlar oradan uçacak. Kızı verdin mi?

HACİVAT — Verdim verdim, Karagöz!

KARAGÖZ — Haydi cemiyetinize⁵² başlayın. Ben de bir kat elbise yapıp hazır bulunayım. (*Giderler.*)
Şeytan dolabını çevirdik, bakalım sonu ne olacak? (*Gider.*)

⁵⁰ İttisâlinde: bitişiginde.

⁵¹ Bügelek : hüve, bûvelek, kan emici bir sinek.

⁵² Cemiyet: (burada) düğün toplantısı.

N o t :

Cincillik oyunu, bakıcılık, büyüçülük tema'sı üzerine kurulmuş bir oyunun (herhalde **Mal çıkarma** oyununun) değiştirilmiş, bozulmuş biçimi gibi görünmektedir.

Canbazlar oyunundaki «1. Ara Muhâveresi» ile, yayımladığımız bu oyun arasında —gerek konu, gerek olayların örölüşü bakımından— açık bir benzerlik vardır (bk. s. 294-301).

Bu oyunda, Molière komedyalarının izleri de göze çarpmaktadır:

a. Birbirini seven iki gencin evlenmelerine engel olan babayı yola getirmek için gençlerden birinin yalandan hasta olması, bir sahte doktor (burada: sahte bakıcı) aracılığıyla gençlerin birbirine kavuşması. (**Zoraki Hekim**)

b. Gençlerin evlenmesine engel olan babanın bahçede gömülü para çekmecesi çalınarak (burada: çalma tehdidiyle) onun yola getirilmesi. (**Cimri**)

c. Düğüne karar verilirince, babanın (burada: Kara-göz'ün) yeni bir elbise giymek istemesi. (**Cimri**)

TASVİRLER

Tasvirler
Fotograflar

Metin And koleksiyonu
Ozan Sağdıç

1. Göstermelik (Ev)

2. Hacivat

3. Karagöz

5. Çelebi

7. Beberuhi

8. Acem

Karagöz oyunu, Osmanlı - Türk toplumunun yüzyıllarca yaşamış bellibaşlı sanat dallarından biridir. Karagözcüler arasındaki söylentiye göre, bu oyunu XIV. yüzyıl ortalarında, Sultan Orhan devrinde, Bursa'da, Şeyh Küşterî icat etmiştir. Tanzimattan bu yana, özellikle Cumhuriyet devrinde, yerini batıdan gelen tiyatro ve sinema sanatlarına bırakan Karagöz, toplumumuzun bugün bize çok uzak ve yabancı kalan İslam uygarlığı döneminde, halkın dil, nüktesi, inançları, töreleri, gelenekleri, zanaatları, siyaset ve toplum olayları karşısında düşünsel ve ruhsal davranışları v.b. bakımından da zengin bir kaynaktır. Karagöz oyununun işçiliğini ve yöntemini oyun yazarlarımızın ve sahneye koyucularımızın inceleyebilmeleri ve batıya başvurmadan önce kendi kaynaklarımız üzerine eğilebilmeleri olanağını sağlamak için, bu oyunları topluca yayımlamayı ulusal bir görev bildik. Derlenen 35 oyun 3 ciltte toplanmıştır.

Karagöz oyunlarının bu toplu yayımının gelecekteki tiyatro edebiyatımızı etkileyeceğine, tiyatromuza ulusal bir hava ve kişilik kazandıracağına inanıyoruz.

ISBN 975 - 494 - 351 - 6 (Tk. No.)

ISBN 975 - 494 - 352 - 4 (1. Cilt)

92 . 06 . Y . 0105 . 0498

KDV

b KDV DAHİL